

વે વોલ.

“ જ્ઞાનક્રિયાઓમાં મોક્ષ ” એ મોક્ષમાર્ગનું દષ્ટિબિંદુ છે તથાપિ ઘણા જૈનો તેના સ્વરા રહસ્યને નહિ જાણતાં એક તરફ ઘણું ઘલ-ણતો ધીજા તરફ ન્યુન પટલુંજ નહિ પણ અપેક્ષા સમજવાના જ્ઞાનની સ્વામીએ ઘણી કમ્બત ઢાપો હાથ જમજાને દબાવે છે તેવી સ્થિતિ જોવાય છે. આનું કારણ પૂર્વાચાર્યોએ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય આદીનું જે મુક્ત્યજ્ઞાન પ્રકાસ્યું છે તે જ્ઞાનને સમય અનુસારનાં મનુષ્યો સમજી શકે તેવી ઉચ્ચ શૈલીથી સરલ ભાષામાં ગ્રંથોતૈયાર કરી જનસમાજ આગલ જોડતા પ્રમાણમાં રજુ નહિ થવાનું છે.

અમારું ધોક્ત માનવું છે કે જૈનધર્મનાં સિદ્ધાંતો પ્રમાણ અને ચુક્તિઓથી એવાં તો મજબૂત અને ન્યાયયુક્ત છે કે જેમ જેમ તે તત્ત્વો વધુ પેલાઓ પામશે તેમ તેમ પ્રાચિન દષ્ટિ વધુ સ્ત્રીલી નીકળશે, અને જૈનધર્મનું ક્ષેત્ર વહોલું થશે.

આ માટે માત્ર જૈનોજ નહિ પણ સર્વે લોકોના યોધાર્થે જૈનધર્મનાં શુસ્તકો રચાવવાથી અને સારી રીતે રૂંચાવવાથી અન્ય લોકો પણ જૈનતત્ત્વનો લાભ મેલ્લવશે કેમકે જૈનધર્મ માત્ર જૈનો માટેજ નથી. ગમે તે જ્ઞાતિ હોય પણ તેનાં સિદ્ધાંતો અનુસાર વર્તન રાખનાર જૈન હોઈ શકે છે. આવી ભાવ વપકારની દષ્ટિ ધ્યાનમાં રાખી, ફાલ્ગુને અનુસરી, તથામકારનો પ્રયત્ન કરી પરમપૂજ્ય ગુરુવર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીએ આવા તત્ત્વમય ગ્રંથો રચ્યા છે જે પૈકીનો આ “ પરમાત્મદર્શન ” ગ્રંથ છે.

આ ગ્રંથ અમે ઉપર જણાવ્યું તેવા મકારની સ્વામીને દુર કરનાર છે, એમ કહીએ તો અતિસ્પૃક્તિ નહિ કહેવાય.

આ ગ્રંથમાં ધીજા અનેક વિષયો સાથે જ્ઞાન અને ક્રિયા બંનેની યથાસ્થિત સાચીતી કરી બતાવા છ કેમકે બંનેના સંમેલન વિના આત્મકલ્યાણ દુર છે. પટ્ટદ્રવ્ય, પટકારક, પંચસમવાય, નય નિપેષા વીગેરેથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવને, અનુસરીને આ ગ્રંથ લેખાયો

છે, જે અભ્યાસીઓને માટે આશિર્વાદરૂપ છે. ચલકે આત્માધીમુલ્ય ત્યાં જનાર છે. આત્મો ગ્રંથ વાંચનાર પોતેજ કપૂર કરશે કે શુદ્ધરૂપ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરગીર્ણ આ પ્રકારના પ્રયાસે કરી જૈનસમાજ ઉપર મહાન ઉપકાર ફીધોછે. તેઓના આ રીતે જૈનકોમ ઉપરજ ઉપકાર થાય છે, એમ નહિ પણ તેઓના ગ્રંથોની છેલ્લન, અને કાવ્ય શૈલી, એવી તો મેમ ઉપજાવનારી છે કે સર્વે દર્શનવાલાઓ તેઓશ્રી રચીત ગ્રંથો હોંસપી વાંચે છે એમ અનુભવ કહી આપે છે. છટ્ટુંજ નહિ પણ તેઓશ્રીનાં ભજનપદો તો તેઓશ્રી ડ્યાં ડ્યાં વિચર્યા છે, ત્યાં ત્યાં કોરૂપણ રીતના તફાવત વિના હમેશના માટે ગવાતાંજ રહે છે. આથી અન્ય દર્શનીઓ પણ જૈનધર્મને જાણતા અને પ્રીતિ કરતા થયા છે. આ શું જનસમાજ ઉપર જેવો તેવો ઉપકાર છે ?

તેઓશ્રી તરફના અંકુશના આધિને તેઓશ્રી વિષે હમારે જણાવવું જોઈએ છે તે જણાવી શકતા નથી, પણ સમાજ તો કપૂર કરતી જોવાય છે કે, મેદામ્હેદ અને મારામારીની કોરૂપણ ચર્ચામાં ન ઉતરતાં પોતે અને અન્ય જીવા પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કઈ રીતે કરી શકે તેજ માર્ગ તરફ તેઓશ્રીનું પ્રયાણ છે અને તે દિવસે દિવસે વધતું અને વધતું જાય છે.

તેઓશ્રીના ગ્રંથો સંબંધી વધુ વિવેચનમાં નથી ઉતરી શકતા કારણ તેઓશ્રીનું માનવું એમ છે કે દુનિયાં દર્પણરૂપે વસ્તુને વસ્તુરૂપે કેમ નહિ જોઈ શકે ? (વેશક ગુણાનું રાગની દષ્ટિ તેમાં મુલ્ય ભાગ ભજવે છે.) તેથી અમો તેવા પ્રકારની તજવીજમાં ન ઉતરતાં તેઓશ્રીની કૃતિના ગ્રંથો જેમ અને તેમ સમાજ આગઝ સારા સ્વરૂપમાં (ઓછી કિંમતે) રહુ કરવા એજ કર્તવ્ય સરજી આગઝ વધીઈ અને શુરુ કૃપાથી મંડઝ પોતાના નામે ૧ વર્ષમાં ૧૧ પુસ્તકો વહાર પાડી શક્યું છે.

આ રીતે મંડઝ આગઝ વધવામાં જે ફતેહ પામ્યું છે તેમાં શુરુથી ઉપરાંત મંડઝને પુસ્તકો પ્રગટ કરવાને દ્રવ્યનીમદ્દ કરનારા ગૃહસ્થોનો પણ હિસ્સો છે. જે અમો જણાવવા ચુકી જવું યોગ્યધારતા નથી. અગાઉનાં ગ્રંથોના સહાયકોના નામો તેતે ગ્રંથો સાથે મુદ્રિત

યવેલ છે. જેમો વગરાંન મનદર “ પરમાત્મદર્શન ” ગ્રંથને મગટ કરવામાં નીચે મુજબ મદાય મઝી છે.

૧૫૦) શેઠ મોનીજી જેતાજી પુનાવાળાનો વિધવા ઘાફનાજીવાફ

૭૫) શેઠ મોહનલાલ તારાચંદ. વિજાપુરવાળા.

૬૦) શેઠ રામચંદભાઈ સ્વચંદ. સાળંદવાળા.

૬૦) શેઠ વાદીલાલ મગનલાલ. અમદાવાદ.

૬૧) શેઠ અમૃતલાલ કેશવલાલ વાટીસદગન ભાઈ અમૃત-
લાલના સ્વર્ગાર્થે તેમની માનુષી ચંચલ મ્હેને અમદાવાદ.

૬૦) ઘાફ દરકોરમ્હેને શ્રી અમદાવાદ.

૩૧) વકીલ મોહનલાલ હેમચંદ તેમોના ચી. ભાઈ સવાઈ
ના પુણ્યાર્થે. શ્રીવાદરા.

૨૫) શેઠ દાપીભાઈ મુલચંદ. શ્રી માળસા.

૧૦) શેઠ ઘાપવલાલ અમયાલાલ. શ્રી માળસા.

૩૧) શેઠ મોહનલાલ કરમચંદ અમદાવાદ.

આવી રીતે સહાય કરનારાઓનો તથા બીજા મદદગાર ગ્રહ-
સ્થોનો મંદલ આભાર માને છે. અને તેઓને પોતાના દ્રવ્યનો આ
રીતે સદુપયોગ કરવા માટે ધન્યવાદ આપે છે.

મંદલનો ઉદ્દેશ ઉપર જમાવ્યું તેમ જનસમાજમાં તેઓશ્રી રચિત
પુસ્તકો વધુ વેંચાય તે માટે મસ્તો કિંમતે મગટ કરવાનો છે, તે
વેંચાવે જાય છે. તે સમાજ પળ જોઈ શકી છે કે બીજો કોઈપણ
સંસ્થાઓ કરતાં મંદલ પુસ્તકોની ધર્મીજ ઓડી કિંમત રાખે છે,
તે પળ બીજાં પુસ્તકો મગટ થવાને ઉપયોગાર્થે તેમજ ઘોડીપણ કિંમત
આરી પુસ્તક સ્વરીદનાં તે ઉપર વધુ ભાવ રહે છે તે અર્થે.

મંદલ આગ્રા રાખે છે કે શુરુવર્ષ પુસ્તકો તૈયાર કરતા રહે છે
તેજ પ્રકારે મગટ કરાવવાને સહાયકો વધતા જશે.

છેવટનાં ધ્યાન સેવવાને રજા લડાઈ છીઈ કે મંદલ મારફતે
આ રીતે પુસ્તક મગટ કરાવવાને જરૂર વિચારણો.

મુંબઈ ચંપાગઢી
બૈર સંવત ૨૪૩૪
રોજ મુદ્દી ૧૦. ૫૫

લી.
} શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંદલ.

છે, જે અધ્યાત્મીઓને માટે આશિર્વાદરૂપ છે. ચલકે આત્માધીમુખ લડ જનાર છે. આશ્વો ગ્રંથ વાંચનાર પોતેજ કબૂલ કરશે કે ગુહરર્થ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીઈ આ પ્રકારના પ્રયાસે કરી જૈનસમાજ ઉપર મહાન ઉપકાર ફીપોછે. તેઓના આ રીતે જૈનકોમ ઉપરજ ઉપકાર થાય છે, એમ નહિ પણ તેઓના ગ્રંથોની છેલ્લન, અને કાવ્ય શૈલી, પદ્ધતી તો પ્રેમ ઉપજાવનારી છે કે સર્વે દર્શનવાળાઓ તેઓશ્રી રચીત ગ્રંથો હોંસધી વાંચે છે એમ અનુભવ કહી આપે છે. છટ્ટુંજ નહિ પણ તેઓશ્રીનાં મજનપદો તો તેઓશ્રી ડ્યાં ડ્યાં વિચર્યા છે, ત્યાં ત્યાં કોઈપણ રીતના તફાવત વિના હમેશના માટે ગવાતાંજ રહે છે. આથી અન્ય દર્શનીઓ પણ જૈનધર્મને જાણતા અને પ્રીતિ કરતા થયા છે. આ શું જનસમાજ ઉપર જેવો તેવો ઉપકાર છે ?

તેઓશ્રી તરફના અંકુશના આધિને તેઓશ્રી વિષે હમારે જના-વશું જોઈએ છે તે જણાવી શકતા નથી, પણ સમાજ તો કબૂલ કર-તી જોવાય છે કે, મેદામેદ અને મારામારીની કોઈપણ ચર્ચામાં ન ઉતરતાં પોતે અને અન્ય જીવા પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કઈ રીતે કરી શકે તેજ માર્ગ તરફ તેઓશ્રીનું પ્રયાણ છે અને તે દિવસે દિ-વસે વધતું અને વધતું જાય છે.

તેઓશ્રીના ગ્રંથો સંબંધી વધુ વિવેચનમાં નથી ઉતરી શકતા કારણ તેઓશ્રીનું માનવું એમ છે કે દુનિયાં દર્પણરૂપે વસ્તુને વસ્તુરૂપે કેમ નહિ જોઈ શકે ? (વેશક ગુણાનું રાગની દષ્ટિ તેમાં મુલ્ય ભાગ મળવે છે.) તેથી અમો તેવા પ્રકારની તજવીજમાં ન ઉતરતાં તેઓ-શ્રીની કૃતિના ગ્રંથો જેમ અને તેમ સમાજ આગઢ સારા સ્વરૂપમાં (ઓઢી ફિમને) રજુ કરવા એજ કર્તવ્ય સાજી આગઢ વધીઈ છીઈ અને ગુરુ કૃપાથી મંદઢ પોતાના નામે ૧ વર્ષમાં ૧૧ પુસ્તકો વહાર પાડી શક્યું છે.

આ રીતે મંદઢ આગઢ વધવામાં જે ફતેહ પામ્યું છે તેમાં ગુરુશ્રી ઉપરાંત મંદઢને પુસ્તકો મગટ કરવાને દ્રવ્યનીમદ્દ ફાનનારા ગૃહસ્થોનોપણ હિસ્મોછે. જે અમો જણાવવા લુકી જવું યોગ્યધારનાનથી.

અગાઉનાં ગ્રંથોના સહાયકોના નામો તેતે ગ્રંથો સાથે મુદ્રિત

ધર્મેન છે. જેમો ડરગંઢ મનહર " પરમાત્મદર્શન " ગ્રંથને મળ
કરનામાં નીચે મુજબ મદાય મળી છે.

- ૧૫૦) શેઠ મોતીનો જેવાની પુનાચાલાની વિષવા વાદના મુલાકાદ.
- ૭૫) શેઠ મોદનલાલ નારાચંદ. વિનાપુરવાળા.
- ૬૦) શેઠ રામચંદ્રભાઈ રામચંદ. માગંદવાળા.
- ૮૦) શેઠ વાદીલાલ મગનલાલ. અમદાવાદ.
- ૬૧) શેઠ અમૃતલાલ કે. સરલાલ રાઠી સદગત માઈ અમૃત-
લાલના સ્વગાર્યે તેમની માતૃભી ચંચલ રહેને અમદાવાદ.
- ૬૦) વાઈ હરકોરભૈન શ્રી અમદાવાદ.
- ૩૧) વફીલ મોદનલાલ રેનચંદ તેમોના લી. માઈ સવાઈ
ના પુત્રાર્યે. શ્રીગાદરા.
- ૨૫) શેઠ દાપીમાઈ મુનચંદ. શ્રી માગમા.
- ૧૦) શેઠ માપવનાલ અમલાલાલ. શ્રી માગમા.
- ૩૧) શેઠ મોદનલાલ કરમચંદ અમદાવાદ.

આવી રીતે સદાય કરનારામોનો નવા લીના મદદગાર પ્રદ-
સ્થોનો મંદજ આભાર માને છે. અને તેમોને પોતાના દ્રવ્યનો આ
રીતે સદુપયોગ કરવા માટે પન્થવાદ આપે છે.

મંદજનો હેતુ હવે જનાવ્યું તેમ જનસમાજમાં તેમોશ્રી રચિત
પુસ્તકો વધુ વંચાય તે માટે સત્તા કિંમતે મગટ કરવાનો છે, તે
જનાવે જાય છે. તે સનાન પગ જોઈ મળી છે કે લીનો કોઈપણ
સંસ્થાઓ કરતાં મંદજ પુસ્તકોની પગીત ઓઝી કિંમત રાખે છે,
તે પગ લીનાં પુસ્તકો મગટ થવાને ઉપયોગાર્યે તેમજ યોદીપણ કિંમત
આતી પુસ્તક મરોદર્તા તે હવે વધુ માવ રહે છે તે અર્થે.

મંદજ આજ્ઞા રાખે છે કે ગુરુવર્ણ પુસ્તકો તૈયાર કરના રહે છે
તેમ પ્રકારે મગટ કરાવવાને સદાયકો વપત્રા જનો.

છેવટનાં ધ્યાન લેવરાને રના વ્યર્થ છીંઈ કે મંદજ મારફતે
આ રીતે પુસ્તક મગટ કરાવવાને જરૂર વિચારાઓ.

મુંબઈ સંસ્થાઓ
૧૯૨૩ ૨૪ ૨૫
૧૦ મુદ્રા ૧૦. ૫૫

લી. અત્યાત્મજ્ઞાન મસારક મંદજ.

પરમાત્મદર્શનગ્રંથ. પ્રસ્તાવના.

જગત્માં પ્રત્યેક મનુષ્યો ધર્મનું આરાધન કરે છે. પ્રત્યેક મનુષ્યો ધર્મના માટે ઇચ્છા રાખે છે. પ્રત્યેક મનુષ્યોને અનંત સુખ પ્રાપ્ત કરવાની તીવ્ર જિજ્ઞાસા વર્તે છે. જન્મ, જરા, મરણના દુઃખ-માંથી વચાવ યાય તે માટે પ્રત્યેક મનુષ્યો બુદ્ધ્યનુસાર ઉપાયો શોધે છે. અમર થવું તે માટે અનેક પ્રકારની શોધો કરે છે. આવી અમૂલ્ય શોધ કરવાની કોને જિજ્ઞાસા નહિ હોય ? અલબત્ત સર્વને હોય છે. આવી શોધ માટે જ્ઞાનદ્રષ્ટિની જરૂર છે અને તે પણ સર્વજ્ઞ દ્રષ્ટિ હોવી જોઈએ. આવી સર્વજ્ઞ દ્રષ્ટિવાળા તીર્થંકરો પ્રથમ થઈ ગયા છે. આ સેપ્રમાં ચરમ તીર્થંકર ત્રિશલાતનય શ્રી મહાવીરસ્વામી ૨૪૨૬ વર્ષ ઉપર થઈ ગયા છે. તેમણે કેવલજ્ઞાનથી સર્વ પદાર્થો જાણ્યા તથા દેખ્યા. મનુષ્યો નિત્ય સુખ પ્રાપ્ત કરે તથા જન્મ જરા અને મૃત્યુના દુઃખમાંથી છૂટે તે માટે તેઓશ્રીએ આત્મજ્ઞાન બતાવ્યું છે. સર્વ પ્રકારના જીવ અને અજીવ પદાર્થોનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગ બતાવ્યો છે. નાત જાતનો ભેદ રાખ્યા વિના આત્મતત્ત્વની શક્તિયો સ્વીકારવાના ઉપાયો બતાવ્યા છે. સાધુ ધર્મ અને ગૃહસ્થ ધર્મ એમ બે પ્રકારના ધર્મ બતાવ્યા છે. અમર થવાને માટે આત્મધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. સમ-વસત્ત્વમાં બેસી દેશનાદેહ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરી છે તેમના ધરોણ દ્વાદશાંગીની રચના કરી, પશ્ચાત્ સ્થવિરોણ ઉપાંગની ના કરી. તેમની પાટે જે જે આચાર્યો થયા. ગીતાર્થો થયા. તે પ્રકરણો ગ્રંથો આદિની રચના કરી. પ્રત્યેક આચાર્યોનો રૂપ જ્ઞેશ જમાનાને અનુસરી ગમે તે ભાષામાં સહેલાઈથી મનુષ્યો તત્ત્વ માર્ગ સમજી શકે તેવા ગ્રંથો અને તેવા પ્રકારનો ઉપદેશ આ-

પ્રવાનો હતો, તે રીતિને અનુસરી ઉમાસ્વામિ શાસ્ત્ર, સિદ્ધસેન
 દિવાકરમૂરિ, હરિભદ્રમૂરિ, શ્રી હેમચંદ્ર આચાર્ય શ્રી અભયદેવમૂરિ,
 યજ્ઞોચિનય ઉપાધ્યાય, આદિ ધર્મપુરંધર આચાર્યોં. અનેક મનુષ્યોના
 ઉપકારાર્થે. સંસ્કૃત ભાષામાં તથા માગધી શાકૃતાદિ ભાષામાં
 ઉપદેશ દીધો છે તથા તેવા ગ્રંથો બનાવ્યા છે. પૂર્વોક્ત આચાર્યોના
 ગ્રંથો મૂલોની પેઠે માનનીય પૂનર્નીય ગણાય છે. શ્રી હેમચંદ્ર પશ્ચાત્
 લોકોની સ્થિતિ વિષા સંબંધી ઘટવા લાગી. લોકો માગધી અને
 સંસ્કૃતમાં પણ અલ્પ સમજવા લાગ્યા. ત્યારે આચાર્યોં જમાનાને
 અનુસરી ચાલતી ગુર્જર ભાષા આદિમાં રાસો વગેરે બનાવવા
 લાગ્યા સં ૧૩૨૭ ની સાલમાં સાત સેવ્રનો રાસ બન્યો છે. આ
 સાત સેવ્રનો ગુર્જર ભાષાનો રાસ ઉપાલી સિદ્ધ કર્યું છે કે જૈનોમાંથી
 ગુર્જર ભાષા મુલ્યનાઈ પ્રકાશી છે આ રાસ ભજન સંગ્રહ ચોપા
 માગમાં છપાવ્યો છે. તે પહેલાં પણ ગુર્જર ભાષામાં જૈનાચાર્યોં
 કાવ્ય લલ્યાં હોય એમ સંભવ થાય છે અને તે માટે શોધ ચાલે છે.
 મયમતો ગુર્જર ભાષામાં પણ તરીકે રચનાકરી ઉપદેશ આપ્યો પશ્ચાત્
 ગયમાં પણ ગ્રંથ બનાવી ઉપદેશ દેવા મારંભ કર્યો. શ્રીવીરે મરુપેલ
 તત્ત્વોનો સંસ્કૃત, શાકૃત, માગધી, ગુજરાતી, હિંદુસ્થાની વગેરે
 અનેક ભાષામાં હાલ અવતાર થઈ અનુભવાય છે. શ્રી વીરમધુ
 મુક્તિમાં ગયા તો પણ ગંગાના મવાહની પેઠે તેમની પાછલ તેમનો
 ઉપદેશો તત્ત્વમાર્ગ ગુરુપ પરંપરા અગ્રંથ વહેવા લાગ્યો. હાલ પણ
 તે પ્રમાણે જોવામાં આવે છે.

સંસ્કૃત ભાષામાં તથા માગધી ભાષામાં હાલ ગ્રંથો બનાવવામાં
 આવે તો પ્રાયઃ દશ હજારમાં પાંચ માણસ પણ માગ્યેજ સમજી શકે.
 સંસ્કૃત તથા માગધીમાં બનાવેલા ગ્રંથોને પણ ગુર્જર ભાષામાં સમ-
 જાવવામાં આવે ત્યારેજ લોકોના સમજવામાં આવે ત્યારે ગુર્જર
 ભાષામાં ગ્રંથો બનાવવામાં આવે તો ઘણા લોકો સમજી શકે એમ

અવશેષ દુહા તથા ચોપાદ્યો ઉપર અર્થ પુરશે તો ધર્મલાભ પ્રાપ્ત કરશે. સમયના અભાવે અવશેષ દુહા આદિ ઉપર વિવેચન થયું નથી. તે દુહાઓ વગેરે સદ્ગુણના પાસે જે વાંચશે તે વિશેષતઃ અર્થ પ્રાપ્ત કરી શકશે. જઢવાદિયોની સામે રક્ષણ તરીકે આ ગ્રંથ ઉપયોગી થશે. આ ગ્રંથને માધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી વાંચશે. તે સદ્ગુણ રાગથી તેનો યથાર્થ તત્ત્વ રહસ્ય મેળવી શકશે.

આ ગ્રંથ મૂળ તરીકે—શ્રી લોદરા ગામમાં આરંભ્યો હતો ત્યાંથી મેસાણે જઈ ત્યાં સં. ૧૯૬૦ જુનું ચોમાસુ કર્યું. ત્યાં અશાઢ સુદી ૫ ના રોજ આ ગ્રંથ પૂર્ણ કર્યો. પશ્ચાત્ તેજ ચોમાસામાં વિવેચન જેટલું લેખાયું છે તેટલું અત્ર દાખલ કર્યું છેઃ વાકીના દુહાનું વિવેચન, કોઈ ભક્ત શિષ્ય પૂર્ણ કરશે.

આ ગ્રંથમાં જે કંઈ તિનાજા વિરુદ્ધ લેખાયું હોય તે સંવંધી મિથ્યાદુષ્કૃત હો. સજ્જન દૃષ્ટિથી જે કોઈ આ ગ્રંથ વાંચશે ત્હેને અત્યંત લાભ પ્રાપ્ત થશે. જ્ઞાનિને આશ્રવનાં કારણ તે સંવરરૂપે પરિણમે છે. અને અજ્ઞાનિને સંવરનાં કારણ તે આશ્રવરૂપે પરિણમે છે તેમ યોગ્ય જીવને આ ગ્રંથ સમ્યક્ષણે પરિણમશે. અને અયોગ્ય કુપાત્ર મત્સરી દુર્ગુણગ્રાહીને આ ગ્રંથનું વાંચન, વિપરીતપણે પરિણમશે. તેમાં તેની દૃષ્ટિ તેજ મુલ્ય કારણ છે.

મત્સ્યેક ભવ્યજીવો આ ગ્રંથ વાંચી અધ્યાત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરી પરમાત્મ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરો. પરમાર્થ પ્રતિ સર્વની રુચિ થાઓ. પરમાનંદને સર્વ જીવો પ્રાપ્ત કરો. સર્વ જીવો મંગલમાલા પ્રાપ્ત કરો.
 ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

મુકામ-અમદાવાદ-જ્ઞવેરીવાડો.

સંવત ૧૯૬૬ કાર્તિક વદી ૮

લિ. મુનિ. મુદિસાગર.

આંબલી પોઢનો ઉપાશ્રય.

॥ अथ परमात्मदर्शन ॥

पंचशती प्रारभ्यते.

श्री संखेश्वरपार्श्वनाथाय नमः

मंगलम्.

गुरु स्तुति, इति.

सुरतरु जंगम तीर्थरूप, सद्गुरु साचा देव;
त्रिकरण योगे तेहनी, जावे कीजे सेव. १

श्री सद्गुरुनी स्तुति कराव छे. अनादि काळपी जीव अज्ञान (अविद्या) थी बहिर् बस्तुमां आत्मपण्याथी बुद्धि पारण करी अनंतशः दुःखराशि भोक्ता थयो अने बहिरात्मभावे परबस्तुने पो-
तानी मानी स्वस्वरूप भूल्यो एवा मूढ आ जीवने शुद्ध स्वरूप ओळखावनार श्री गुरुमहाराज सत्य देवरूपे छे. मिथ्यात्व अने सम्पत्त्व स्वरूप समजावी शुद्ध मोक्षमार्ग योजक श्रीगुरुना समान थीना देव नथी. हाकि रूप फल देवामां श्रीगुरु कल्पवृक्ष छे. अन्य कल्पवृक्षो पीद्गलिक सुखदाता छे. अने गुरुरूप कल्पवृक्ष तो अनंत आत्मिक शाश्वत सुख समर्पे छे. जो के उपादान कारणरूप गुरु महाराज नथी तो पत्र उपादान कारणनी शुद्धिकारक तथा सा-
हायभूत निमित्त कारणरूप श्रीगुरुराज छे, ए कल्पवृक्षनी प्राप्ति महा पुण्योदये थाय छे. गुरु जंगम तीर्थ छे, अन्यत्र के ज्यां श्री तीर्थकरादिनां कल्याणक थयां छे, ते तीर्थ स्थानर तरीके .

છે, તે તીર્થોની યાત્રા સેવા ભક્તિ કરવાથી સમ્યક્ત્વ નિર્મલ થાય છે. કિંતુ તે સ્થાવર તીર્થની થતા ઓઝલાગકારક પૃથ્વીતલ ગમ-નકર્તા શ્રી સદ્ગુરુ મત્પક્ષ મહાઉપકારી છે. યેનાલંબનેનજીવો । ભવાંભોધિતરીતિ તીર્થઃ જેના આલંબને જીવ સંસાર સમુદ્રને તરે છે તે તીર્થછે, શ્રી ગુરુ મહારાજના આલંબને જીવ સંસાર સમુદ્ર તરે છે, માટે ગુરુ તેજ તીર્થ છે, ગુરુરૂપ તીર્થની સેવાભક્તિ શ્રદ્ધિ મત્પક્ષ ફલદા છે. શ્રી ગુરુની ઘાણીરૂપ ગંગામાં જે સ્નાન કરે છે તે પોતે ઉપાર્જનકૃત કલ્મષોને ગમાવે છે. ચમુની વિદ્યમાનતાદે પગ અન્ય પદાર્થોના નિરીક્ષણમાં સૂર્ય ચંદ્ર દીપકની જહર પડે છે. તેમ ભગ્યાત્માઓને પોતાનું આત્મિક શુદ્ધસ્વરૂપ અવજોકનાર્થે ગુરુ સૂર્ય સન્માન છે તેથી તેની જહર પડે છે, વિશેષ એ છે કે, સૂર્ય અંતરનો પ્રકાશ કરી શકતો નથી. અને ગુરુ મહારાજ અંતરના પ્રકાશકારક છે. માટે આ સૂર્ય કરતાં પણ વિલક્ષણ અલૌકિક ગુરુરૂપ સૂર્ય છે, પૂર્વોક્ત સદ્ગુરુની પ્રિકરણયોગે અત્યંત માને સેવા કરવી, સેવા કીનીદે એ ફદેવાથી એમ સૂચ્યું કે જેને શુક્તિ પદની ઈચ્છા હોય તેને સદ્ગુરુનો વહુમાનથી વિનય કરવો. કારણ કે ધર્મનું મૂલ વિનય છે. અને વિનય વિના ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને ધર્મની પ્રાપ્તિ ગુરુ વિના થાય નહીં માટે શ્રદ્ધા ભક્તિ વહુમાન પૂર્વક ગુરુ-જનો વિનય કરવો.

સુરતરૂની ઉપમાથી સમજવું કે-ગુરુ અનંત આત્મધર્મના દાની છે.

આત્મધર્મનું દાન તે માત્ર અમયદાન છે. પંચપાદાન છે. ૧ અમયદાન, ૨ સુપાત્રદાન, ૩ અનુકંપાદાન, ૪ ઝાંચિતદાન, ૫ ફી-લિદાન, ૬ પાંચમાં મહાઉપકારક અમયદાન મુરુપ છે, દ્વિધા અમયદાનં દ્રવ્યતો માત્રતથ. અમયદાન બે પ્રકારે છે. ૧ દ્રવ્ય અમય-દાન. ૨ માત્ર અમયદાન. એકેન્દ્રિયાદિથી તે પંચેન્દ્રિય પર્યંત જી-

ધોના માળોનું રક્ષણ કરવું તેમનો કોઈ ઘાત કરતું હોય તો ઘચાવવા તેને દ્રવ્ય અમયદાન કહે છે, દરેક જીવને જીવવું મિષ લાગે છે. કોઈને મરણ સ્વરણ થવું મિષ લાગતું નથી. કમું છે કે. મરણ સમો નાધિય મયં: મરણ સમાન કોઈ મય નથી, માટે માળીઓને કોઈ મારતું હોય તો અનેકરીત્યા તેમનું રક્ષણ કરવું. જીવની દયાપી જીવ સીર્યકરનામકર્મ ઉપાર્જન કરે છે, નરસ્વર્ગાદિ સુખસંપત્તિનો મોક્ષ થાય છે. પણ રાજાની અળમાનીની સ્ત્રીએ ચોરને ફાંસીની શિક્ષા થતી અટકાવી અને અન્ય રાણીઓએ લક્ષ રૂપેયા સ્વર્ણ તેને મિષ્ટાન્ન જમાવ્યાં, ફિંતુ ચોરે અળમાનીની છીનો અત્યંત ઉપ-કાર માન્યો. અને તેનીએ છોદાવ્યો ત્યારે મુલ્કી થયો, ધી શાન્તિનાપના જીવે પૂર્વ મયમાં એક પારેવાનો જીવ ઘચાવ્યો તેથી અત્યંત પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું, તેમ મય્યત્યાઓએ મત્યેક જીવોની દયા કરવી, કોઈ જીવની હિંસા કરવી નહીં, મિધ્યાત્મે પાપ બુદ્ધિરૂપ વિશાચિક્ષાના મેષાં કેટલાક જીવો મત્સ્ય અજ પથુપંતીનાં માંસ મક્ષણ કરે છે, માંસ લેલે છે, માંસ મક્ષકની અનુમોદના કરે છે તે જીવો ધોરકર્મ ગ્રહી અગ્નિ દારુગ દુઃસ્વાદ્ય અધોગમિમાકુ થાય છે અને આ મયમાં પગ કર્મોદયે દુઃસ્તની જ્ઞાતમાં ફસાય છે, માટે મન લલન ફાપાઈ કરી જીવની હિંસા લર્જવી.

૨ માલમયદાન—મય્ય જીવાત્યાઓને તેના શુદ્ધ ગુણોનું દાન આપવું તેને માલ અમયદાન કહે છે તદ્દટ્ટિરિષં=માલ અમય-દાન લે મકારે છે. ૧. સ્વમાલ અમયદાન ૨. પરજીવપર્મ અમય-દાન. પોતાનો આત્મા અસંસ્વાનવદેશી છે અને તે મદ્દશો અરૂપી છે, કોઈ કાઢે પણ ઉત્પદ્ધ યયા નથી માટે અજ છે, લર્વમાન, મૂવ અને મલિપ્પન્ કાઢમાં મદ્દશો જેરા છે જેરા ને જેરા રહે છે, માટે જાણતા છે, એ અસંસ્વાન આત્માના મદ્દશો લાજ્યા લલ્લદા

નથી, ગાઢ્યા ગઢતા નથી, એક પ્રદેશે આત્મા કહેવાય નહીં, બે પ્રદેશે આત્મા કહેવાય નહીં, અસંખ્યાત પ્રદેશપયી આત્મા કહેવાય છે, જટરૂપ પુદ્ગલ્યકી આત્માનું સ્વરૂપ ન્યામંહે, અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત ધીર્ય, इत्यादि આત્માના અનંત ગુણો છે, આત્માના એકેક પ્રદેશમાં અનંત ધર્મ રચા છે, આત્મામાં અનંત સુખ અસ્તિભાવે રહ્યું છે.

ફિંતુ અનાદિ કાલથી જીવ પોતાનાસ્વરૂપનાઅજ્ઞાનથી પરવસ્તુમાં અહંભાવ ધારણ કરી, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને યોગથી પુદ્ગલ સ્કંધોને અટકર્મની વર્ગના તરીકે પરિણમાવી વિચિત્ર શરીરોને ધારણ કરે છે, જીવની અનાદિકાલ મૂઝ વસતિ નિગોદ છે, નિગોદના જીવ બે પ્રકારે છે. ૧ સૂક્ષ્મનિગોદ ૨ વાદરનિગોદ. અનંત જીવો બને એક શરીર હોય છે અને ચતુર્દશ રજ્વાત્મક (ચંદ્રરાજ) લોકોને કામલની કુંપલીની પેરે વ્યાપીને રહ્યા છે, તેને સૂક્ષ્મ નિગોદીયા જીવ કહે છે.

૧ સૂક્ષ્મ નિગોદીયા જીવને મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય, અને યોગ રહ્યા છે. સંદાકાલ તે દુઃખના ભોક્તા છે. પ્રગ પ્રકારનાં જે અજ્ઞાન છે, તેમાંથી એક પણ અજ્ઞાન ટટ્યું નથી, તેનામાં સમજવાની કંઈ પણ શક્તિ નથી. ૧ સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવોમાં કેટલાક ભવ્ય જીવો અને કેટલાક અભવ્યજીવો છે. સાધારણ વનસ્પતિના જીવોને વાદર નિગોદીયા જીવ જાણરા, દ્વિપ્રકાર નિગોદમાં અનંતશઃ જન્મ મૃત્યુના ચક્રોરે જીવ ભમ્પો, ત્યાંથી ભવિતવ્યતાયોગે પૃથિવી, જલ, ઝવલન, વાયુ, પ્રત્યેક વનસ્પતિનાં શરીરો ધારણ કરી ભેદભ્રમન કર્યું, પણ આત્મસ્વરૂપનો અવગોચ થયો નહીં. દાન ૧ થી વંસુ છે તેટલું પણ જાણવામાં આવ્યું નહીં અને તે કર્યું નહીં.

ચિત્ર-હે મહારાજ શ્રી પાર્શ્વનાથ નામના ત્રેવીશમા તીર્થકરના પં-
રંપરાગત શિષ્યો છે અને તે દેહથી જીવ પૃથક્ કહે છે.

પ્રદેશી-હે ચિત્ર ! તે કેવા પ્રકારની યુક્તિઓથી શરીરથી ભિન્ન
જીવની અસ્તિતા કહે છે ?

ચિત્ર-હે નરપતે ! એની મને માલુમ નથી તેમની પાસે ગમન કરી
શ્રવણ કરીએ તો માલુમ પડે.

રાજાએ કહ્યું “ ચાલો ત્યારે તેમની પાસે, એમ કહી આચાર્ય
પાસે જઈ સ્થાણુની પેઠે બિનચરહીત નાસ્તિક શિરોમણિ બેઠો.

પ્રદેશી-તમો કહ કહ યુક્તિઓથી શરીરથી ભિન્ન આત્મા માનો છો ?
કેશી ગળધર-હે રાજન્ ! એ પ્રમાણે પ્રશ્ન પુછવાને ઇચ્છા રાત્રે છે
તો કેમ બિનચરનો ભંગ કરે છે ?

પ્રદેશી-શું મેં અસમંજસ કર્યું ?

કેશીમૂરિ-દૂરસ્થ એવા તેં અમોને દેહી મનમાં એવું ચિંતવ્યું કે આ
મૂઠો મૂર્ત્તિઓની આગળ શું અસત્ય વકેઢે તેં મનમાં વિકલ્પ
કર્પો તે સત્ય કે અસત્ય એ પ્રમાણે મૂરિનું વચન સાંભળી
રાજા ચમત્કાર પામ્યો.

પ્રદેશી-પરાભિમાયને તમોએ શાથી જાણ્યો ?

મૂરિ-પાંચ જ્ઞાનમાંથી મારા વિષે ચાર જ્ઞાન છે. તત્ત્વ પ્રથમ
મતિજ્ઞાનં ઇન્દ્રિયપ્રણોદનોદ્ભૂતં, । દ્વિતીયં શ્રુતજ્ઞાનં
તત્ત્વ શ્રવણગૃહીત પદવાક્યૈરર્થાવબોધરૂપં । તૃતીયં
અવધિજ્ઞાનં તત્ત્વેન્દ્રિયકજ્ઞાનવ્યતિરિક્તમાત્મનૈવ પ્ર-
ત્યક્ષકૃતં રૂપિ દ્રવ્યગોચરં । ચતુર્થમનઃપર્યાયજ્ઞાનં
તત્ત્વ મનુષ્યલોકવર્તિનાં સંજ્ઞિજીવાનાં યે મનઃ

ચિત્ર-હે મહારાજ શ્રી પાર્શ્વનાથ નામના પ્રેમીનમા તીર્થકાર
રંપરાગત ગિણ્યો છે અને તે દેહથી જીવ વૃથા કહે છે
મદેશી-હે ચિત્ર ! તે કેવા મલાની યુક્તિમોથી શરીરથી
જીવની અસ્તિતા કયે છે ?

ચિત્ર-હે નરપતે ! એની મને માન્ય નથી તેમની પાસે ગમ
શ્રવણ કરીએ તો માન્ય પડે.

રાજાએ કયું “ ચાઓ સ્વારે તેમની પાસે, એમ કહી :
પાસે જડ સ્થાણુની પેઠે વિનપરદીત નાસ્તિક શિરોમણિ પેઠે
મદેશી-તમો કહ કહ યુક્તિમોથી શરીરથી ભિન્ન આત્મા મા
કેશી મળપર-હે રાજન્ ! એ મમાણે મશ્ર પુછવાને રુઝા
તો કેમ વિનયનો ભંગ કરે છે ?

મદેશી-શું મેં અસમંજસ કયું ?

કેશીમૂરિ-દૂરસ્થ એવા તેં અમોને દેહી મનમાં એવું વિનય
મૂઠો મૂર્ખામોની આગળ શું અસત્ય વકેઠે તેં મનમાં
કર્ષો તે સત્ય કે અસત્ય એ મમાણે મૂરિનું વચન
રાજા ચમત્કાર પામ્યો.

મદેશી-પરાભિમાયને તમોએ શાથી જાણ્યો ?

મૂરિ-પાંચ જ્ઞાનમાંથી મારા વિષે ચાર જ્ઞાન છે. તત્ત્વ
મતિજ્ઞાનં ઇન્દ્રિયપ્રણોદનોદ્ભૂતં, । દ્વિતીયં શ્રુ
તત્ત્વ શ્રવણગૃહીત પદવાક્યૈરર્થાવબોધરૂપં ।
અવધિજ્ઞાનં તત્ત્વેન્દ્રિયજ્ઞાનવ્યતિરિક્તમાત્મન
ત્યસકૃતં રૂપિ દ્રવ્યગોચરં । ચતુર્થમનઃપર્યા
તત્ત્વ મનુષ્યલોકવાર્તિનાં સંજ્ઞિજીવાનાં યે

પર્યાયાન્ વિચિત્રમનોઽવસ્થાઃ તાઽધ્યાત્મનેવ પ્રત્ય-
ક્ષીકૃત્ય તતોર્થોપત્યાતશ્ચિત્તિતજ્ઞાનં । એતાનિ ચ-
ત્વારિ જ્ઞાનાનિ મમ સંતિ તેન પરંમનોવિકલ્પિતં
અહંજાનામિ । યત્તુ પંચમં કેવલજ્ઞાનં તત્ર સર્વા-
પ્યેતાનિ ચત્ત્વારિ જ્ઞાનાનિ લીયંતે સૂર્યપ્રકાશદ-
ન્યતારાપ્રકાશવત્ તન્ન જ્ઞાનં મમ નાસ્તિ ॥

મતિજ્ઞાન, ધ્યુતજ્ઞાન, અરોધિજ્ઞાન, અને મનઃ પર્યાયજ્ઞાન એ ચાર
મને ઘટે છે. તેથી મનઃ પર્યાયજ્ઞાને અન્ય જનોના અભિમાયને
હું જાણું છું.

મદેશી—પોતાના મનમાં વિચાર કરવા સામ્યો કે અહો આ મહા-
પુરુષ છે, જ્ઞાની છે, તેમની સાથે સંભાષણ આપો છે એમ
ચિત્તી બેસવાની ઇચ્છાવાળા રાજાએ મૂરિને કહ્યું, હે મ્વામિન્
તમારી આજ્ઞા હોય તો હું બેઠું. મૂરિએ કહ્યું, તમારી પૃથ્વી છે
જેમ મુલ્ક થાય તેમ કરવું.

રાગા બેસી ઘોરવો—દેહ અને જીવનું ભિન્નત્વ તમો કપો છો તે
ઘટ્ટનું નથી. આત્માને મુલ્ક દુઃખની અવસ્થાના ભેદો માટે પુણ્ય
પાપની કલ્પના કરવી અને પશ્ચાન્ પુણ્ય પાપ ભોગાર્થ મતિ
પરલોક ગત્યાગતિની કલ્પના કરવી તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી વિ-
રુદ્ધ છે. કારણ કે—મારો પિતામહ અત્યંત પાપી હતો, તેનો
મારા ઉપર અત્યંત ઝેર હતો, જો તે કહેવા પ્રમાણે ન-
રક્તમાં ગયો હોય તો તેને અત્ર આવી કેમ પાપનો નિપેદ કર્યો
નહીં ? કારણ કે ત્યાં અત્યંત દુઃખ મારે ભોગવવું પડે માટે,
હે પુત્ર તું પાપ મા કર હું તો પાપાર્જનથી દુઃસ્તી થયો છું એવો

ચિત્ર-હે મહારાજ શ્રી પાર્શ્વનાથ નામના ત્રેવીશમા તીર્થ
રંપરાગત શિષ્યો છે અને તે દેહથી જીવ પૃથક્ કો
મદેશી-હે ચિત્ર ! તે કેવા પ્રકારની યુક્તિઓથી શરી
જીવની અસ્તિતા કહે છે ?

ચિત્ર-હે નરપતે ! એની મને માલુમ નથી તેમની પાસે
શ્રવણ કરીએ તો માલુમ પડે.

રાજાએ કહ્યું “ ચાલો ત્યારે તેમની પાસે, એમ ક
પાસે જઈ સ્થાણુની પેઠે વિનયરહીત નાસ્તિક શિરોમણિ
મદેશી-તમો કહ કહ યુક્તિઓથી શરીરથી ભિન્ન આત્મ
કેશી ગળધર-હે રાજન્ ! એ પ્રમાણે મશ્ત પુછવાને રુ
તો કેમ વિનયનો ભંગ કરે છે ?

મદેશી-શું મેં અસમંજસ કંઈ ?

કેશીમૂરિ-દૂરસ્થ એવા તેં અમોને દેહી મનમાં એવું વિ
મૂઠો મૂર્ખાઓની આગળ શું અસત્ય બકે છે તે મ
કર્ચો તે સત્તર કે અસત્ય એ પ્રમાણે મૂરિનું વચ
રાજા ચમત્કાર પામ્યો.

મદેશી-પરાભિમાયને તમોએ શાધી જાણ્યો ?

મૂરી-પાંચ જ્ઞાનમાંથી મારા વિષે ચાર જ્ઞાન છે.

મતિજ્ઞાનં ઇન્દ્રિયપ્રણોદનોદ્ભૂતં, । દ્વિતીયં
તત્ત્વ શ્રવણગૃહીત પદવાક્યૈરર્થાવબોધરૂપં
અવધિજ્ઞાનં તત્ત્વેન્દ્રિયવજ્ઞાનવ્યતિરિક્તમા
ત્યક્તકૃતં રૂપિ દ્રવ્યગોચરં । ચતુર્થમનઃ
તત્ત્વ મનુષ્યલોકવતિનાં સંજ્ઞિજીવાનાં

पर्यायान् विविचननोऽवस्थाः ताश्चात्मनैव प्रत्य-
क्षीकृत्य ततोऽपत्यातश्चित्तज्ञानं । एतानि च-
त्वारि ज्ञानानि मम संति तेन परमनोविकल्पितं
अहंजानामि । यत्तु पंचमं केवलज्ञानं तत्र सर्वा-
प्येतानि चत्वारि ज्ञानानि लीयन्ते मूर्धमकाशद-
न्वताराप्रकाशवत् तत्र ज्ञानं मम नास्ति ॥

मतिज्ञान, बुद्धिज्ञान, अवधिज्ञान, अने मनः पर्यायज्ञान ए चार
मने बने छे. तेही मनः पर्यायज्ञाने अन्य जनोना अभिनापने
हुं जायुं हुं.

मदोही-मोक्षाना मननां विचार करवा मान्ना के अहो आ महा-
दुरत छे, डानी छे, मेदनी साथे संभाषन नाभाषे छे एम
चिनी बेनबानी इच्छावाजा राकार मारिने कम, हे म्यादिन्
तनारी भाडा होय हो हुं बेनुं. मारिण कम, तनारी दृष्टी छे
जेन मुक्त साथ जेन करवुं.

रामा बेनी बोल्सो-देह अने जीवहुं भिन्नत्व वसो कथो छो मे
पटुं नयी. मान्नाने मुक्त दुःखनी अवस्थाना मदो माटे दुःख
पापनी कल्पना करवी अने पथात् दुःख पाप भोगार्थ मात्र
परमोक्त गलानांननी कल्पना करवी ते मतलब मनानयी रि-
कत छे. कारण के-मारो विज्ञानह अन्ध अंध पारी हतो. तेनो
मारो उतर अन्ध अंध हो, जो ते कोरा प्रदाने न-
रहनां गयो होय हो तेने अब आरी केम पापनो निषेध कथो
नही ? कारण के त्यां अन्ध अंध मारे भोगवहुं पडे माटे,
हे पुत्र हुं पाप या कर हुं तो पापार्जनयी दुःखी थयो हुं एरो

ચિત્ર-હે મહારાજ શ્રી પાર્શ્વનાથ નામના શ્રેષ્ઠીશ્રમા તીર્થકરન
સંસ્થાગત શિષ્યો છે અને તે દેહધી જીવ જૂથરૂ કહે છે.
મદેદી-હે ચિત્ર ! તે કેવા મહાત્માની મુક્તિમોર્ષી કરીરર્ષી
જીવની અસ્થિતા કહે છે ?

ચિત્ર-હે નરપતે ! પૂર્ની મને માતૃસ નથી તેમની પામે ગમન
શ્રવણ કરીએ તો માતૃસ પડે.

રાત્રાર કહ્યું - ચાલો મારે તેમની પામે, એન કહી આ
પામે જાઝ મ્યાનુની પેઠે ચિત્તવર્ણન નાસ્તિક શિરોમણિ જેઠો.
મદેદી-તમે કહ કહ મુક્તિમોર્ષી કરીરર્ષી મિત્ર આત્મા માનો
કેમી ગમનર હે ગમનર ! એ મયાને મશ્ર ડુઝવાને રૂઝા રા
તો કેમ ચિત્તવનો ખેન કહે છે ?

મદેદી-શું મેં અમત્તમ કર્યું ?

કેદીમુનિ-દુઃસ્થ પદા તે મયાને તેમની મનમાં એવું ચિત્તવ્યું
દૂરો દૂરોમોની આગજ શું અમત્તમ રહેઠે તે મનમાં મિ
કપો તે મત્ત કે અમત્તર એ મયાને મુનિનું વચન મ
ગત્રા ચત્તાર પામ્યો.

મદેદી-વગાધિવાપને તમેર કાથી જાન્યો ?

મુનિ-પાંચ જ્ઞાનસંધી માગ ચિત્તે ચાર જ્ઞાન છે. તત્ત્ર ૧
મતિજ્ઞાનં ઇન્દ્રિયમજોદનોદમૃતં, । દ્વિતીયં શ્રુત
તત્ત્ર શ્રવણમૃદ્ધિતિ પદવાર્ક્યરર્ષાવિવોધરૂપં । તૃ
અવધિજ્ઞાનં તત્ત્રેન્દ્રિયજ્ઞાનવ્યતિરિક્તમાલ્મનં
ત્યવહત્તં રૂપિ દ્રવ્યગોચરં । ચતુર્થમનઃપર્યાય
તત્ત્ર મનુષ્યલોકવતિનાં મંજિજીવાનાં ચે

पर्यायान् विचित्रमनोज्वस्थाः ताद्धात्मनैव प्रत्य-
क्षीकृत्य ततोर्थापत्त्यातश्चितितज्ञानं । एतानि च-
त्वारि ज्ञानानि मम संति तेन परमनोविकल्पितं
अहंजानामि । यत्तु पञ्चमं केवलज्ञानं तत्र सर्वा-
प्येतानि चत्वारि ज्ञानानि लीयन्ते सूर्यप्रकाशद-
न्यताराप्रकाशवत् तच्च ज्ञानं मम नास्ति ॥

मतिज्ञान, धुनज्ञान, अवधिज्ञान, अने मनः पर्यायज्ञान ए चार
मने बर्ते छे. तेथी मनः पर्यवज्ञाने अन्य जनोना अभिमापने
हुं जाणुं हुं.

मदेही-पोताना मनमां विचार करवा लाग्यो के अहो आ महा-
पुरुष छे, ज्ञानी छे, तेमनी साथे संभाषण साभायें छे एम
चिन्ती बेसवान्नी इच्छावाळा राजाए गुरिने कयुं, हे म्वाविन्
तमारी आज्ञा होय तो हुं बेयुं. गुरिण कयुं, तमारी पृथ्वी छे
जेम मुख थाय तेम करयुं.

रागा पेसी बोल्यो-देह अने जीवन्तुं भियल्ल तमो कयो छो ते
घट्हुं नयी. आत्माने मुख दुःखनी अवस्थाना भेदो माटे पुण्य
पापनी कल्पना करवी अने पश्चात् पुण्य पाप भोगार्थ मति
परलोक गत्यागतिनी कल्पना करवी ते मत्पक्ष प्रमाणथी वि-
रुद्ध छे. कारण के-मारो पितामह अत्यंत पापी इतो, तेनो
मारा उपर अत्यंत गेह इतो, जो ते कहेवा प्रमाणे न-
रकर्या गयो होय तो तेणे अत्र आवी केम पापनो निषेध कयों
नहीं ? कारण के त्था अत्यंत दुःख मारे भोगवयुं पडे माटे,
हे पुत्र हुं पाप मा कर हुं तो पापार्जनथी दुःखी थयो हुं एमो

વિર-હે સાગર ત્રી વાર્ષનાય નામના શ્રીગમા મીર્ષિત
 રંગમન મિત્રો છે અને તે દેશથી ત્રીજી પૂષક કરે છે
 પ્રેસી-હે વિર ! તે જેવા મદા ની પુત્રિમોર્ષી ગરીરથી
 ત્રીજીની ખાલિયા કહે છે ?

વિર-હે નામે : પૂર્ની મને માત્રુષ નથી મેમની પામે મમ
 ખાલ કરીર મો માત્રુષ પેર.

ગાતાર કરું " જાતો મારે મેમની પામે, પૂર કરી
 પામે જડ મ્હાત્રુની પેરે રિતવર્ષીય નાંદક મિત્રેમનિ જે
 પ્રેસી-નમો કદ કદ પુત્રિમોર્ષી ગરીરથી વિમ્મ ખાલ્યા પા
 હેની મમર હે મમર ! પૂ મમાને મમ મુજાને રજા
 નો હેમ રિતવર્ષો ખેમ કરે છે ?

પ્રેસી-મું મે ખમવેતમ કરું ?

હેરિમ્હી-પૂરમ્હ પૂરા ને ખમવેતે દેશી મતમો પૂર મિત્ર
 હો મુર્ષીમોની ખાલક મું ખમવેત પેરે મે મતમો
 કપો ને માર કે ખમવેત પૂ મમાને મારિતું કપન
 મારા પુત્રકાર કામો.

પ્રેસી-નમાચિતારને મવોર, મારી, જાતો ?

મૂર્ષી-નાય જાતથી મારા રિતે જાત જાત છે. ત્રય
 મનિજાનં ક્રિયવનોદનોદમ્હનં, । દિનીયં શુ
 નય શ્રાનમ્હનં પદવાર્ષિયાર્ષોયરૂપં ।
 જશિત્રાનં નદેન્દિયક્રાનંચનિગ્નિકમાન્ન
 સ્તક્રાનં મ્હનં રૂપગોવં । ચતુર્ષમનઃત્રય
 નય મ્હન્યરૂપસ્વનિનાં મંદિત્રીમાનાં પે

પર્યાયાન્ વિચિત્રમનોઽવસ્થાઃ તાશ્ચાત્મનૈવ પ્રત્ય-
ક્ષીકૃત્ય તતોર્થોપત્યાતશ્ચિતિતજ્ઞાનં । એતાનિ ચ-
ત્વારિ જ્ઞાનાનિ મમ સંતિ તેન પરંમનોવિકલ્પિતં
અહંજાનામિ । યત્તુ પંચમં કેવલજ્ઞાનં તત્ર સર્વા-
ણ્યેતાનિ ચત્ત્વારિ જ્ઞાનાનિ લીયંતે સૂર્યપ્રકાશદ-
ન્યતારાપ્રકાશવત્ તત્ર જ્ઞાનં મમ નાસ્તિ ॥

મતિજ્ઞાન, ધ્રુતજ્ઞાન, અર્વાધિજ્ઞાન, અને મનઃ પર્યાયજ્ઞાન એ ચાર
મને વર્ષે છે. તેથી મનઃ પર્યવજ્ઞાને અન્ય જનોના અભિમાયને
હું જાણું છું.

મદેશી-પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે અહો આ મહા-
પુરુષ છે, જ્ઞાની છે, તેમની સાથે સંભાષણ લાભાર્થે છે એમ
ચિંતી બેસવાની इच्छाવાळा રાજાએ મૂરિને કહ્યું, હે સ્વામિન્
તમારી આજ્ઞા હોય તો હું બેઠું. મૂરિએ કહ્યું, તમારી પૃથ્વી છે
જેમ મુલ્ક થાય તેમ કરવું.

રાજા બેસી બોલ્યો-દેહ અને જીવનું ખિન્નત્વ તમો કયો છો તે
ઘટતું નથી. આત્માને મુલ્ક દુઃખની અવસ્થાના ભેદો માટે પુણ્ય
પાપની કલ્પના કરવી અને પશ્ચાન્ પુણ્ય પાપ ભોગાર્થ માત્ર
પરલોક મત્યાગીતની કલ્પના કરવી તે મત્પક્ષ મમાણથી વિ-
રુદ્ધ છે. કારણ કે-મારો પિતામહ અત્યંત પાપી હતો, તેનો
મારા ઉપર અત્યંત મ્હેદ હતો, જો તે કહેવા મમાણે ન-
રકૃમાં ગયો હોય તો તેણે અત્ર આવી કેમ પાપનો નિષેધ કર્યો
તરી ? કારણ કે ત્યાં અત્યંત દુઃખ મારે યોગવતું પડે માટે,
હે પુત્ર તું પાપ મા કરે હું તો પાપાર્જનથી દુઃસ્તી થયો છું એવો

जवाप नरकमांथी आवी मारा पिताए केम कद्यो न
एवा व्यतिकरना अभावे हुं एम स्वीकारुं छुं के
अैक्य छे, कोइनुं पण परलोकगमन नथी.

केशी गणधर--हे राजन् ! जो कोइ पुरुष तारी राणी
अने ते तें जाण्युं तो तुं तेने कोइक दंड आपे वा न
प्रदेशी--तेने हुं घणी बिहंवन(भो) करी मारुं.

केशी०--ते पुरुष जो एम कहे के मने क्षणवार मूको तें
कुटुंबने शिक्षा आपी आवुं के हुं अकृत्य करबाथ
दुःखी धयो छुं माटे तपारे कोइए अकृत्य करयुं न
तेनु बचन अंगीकार करे ?

प्र०--कदी तेनुं बचन मानी छाडुं नहीं.

केशी०--स्थारे ए प्रमाजे तमारा पितामह पण नरकमां
शके नहीं, ए प्रथम प्रश्नोत्तर.

प्रदेशी--मारा पितामह कदापि आवी शके नहीं तेथी मा
असत्य ठरती नथी; मारी पितामही तमारा शासन
गिणी हती ने धर्म कर्ममां सदा आसक्त हती तो
शुक्तिए देवलोकमां गइ तेनो मारा उपर अत्यंत स्ने
तेगीए अत्रे आवीने केम प्रतिबोध कर्गो नहीं ! अ
धर्म आचर, हुं धर्म प्रसादथी स्वर्गमां गइ छुं,
पितामहे तो पापना संचरथी नरक गति पायी ए
केम कथुं नहीं, तेने तो अर्हो आचरतां कोइ अटका
नथी, तो तेना व्यतिकरना अभावे मारी प्रतिज्ञा स
देहयी जीव भिन्न नथी. एतादृशी प्रतिज्ञा मम सत्य

केशीगणधर--ज्वारे तें स्नान करी मुगंधिद्रव्यनुं शरीरे

વિલય ના પામી હોય તો જીવ અન્યત્ર જાત, તો તેને
ઢવાનો માર્ગ પણ થયેલો જણાત, તેના જીવને નીચા
માર્ગના અભાવે મારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય છે.

કેશી—હે રાજન્ કથિન્ દુંદુભિવાદક ભૂમીગૃહ (ભોંયરા)
અને પશ્ચાત્ ભોંયરાનું મુલ્ય વંધ કરે, જરા પણ છિદ્ર
નહીં, ત્યાં દુંદુભિ વગાડે તો તેનો શબ્દ બાહિરના
સાંભળે કે નહીં ?

પ્રદેશી—બાહિરના લોકોથી શબ્દ સંભળાય.

કેશી—એ દુંદુભિના શબ્દને નિસ્સરવાનો કયાંય માર્ગ જણાય ?

પ્રદેશી—કોઈ સ્થાને જણાતો નથી.

કેશી—શ્રોત્રથી ગ્રહણ થાય એવાં શબ્દ પુદ્ગલોને નિઃ
માર્ગ જણાતો નથી તો આકાશની ઇવ અરુપી આત્મા
મનદ્વાર કંથરીત્યા પામી શકાય? ગમે ત્યાં થઈ આત્મા
માટે નીકળી શકે છે. તે સ્પૂલદટ્ટિથી અવલોકાય ન
તૃતીય પ્રશ્નોત્તર.

પ્રદેશી—હે ભગવન્ ! આપની સુદ્ધિની યુક્તિથી એ વાત સ
નિશ્ચયસાધ્ય થતી નથી. ચોરના કલેવરમાં કુમીયો
થયા તે જીવો અછિદ્રવાળી કુંભીના કયા દ્વારથી મ
ચોરને કંઈ છિદ્ર નહોતાં તેથી પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે વિ
ચોરનું શરીર તદ્રૂપતાને પામ્યું માટે મારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય

કેશી—હે રાજન્ મૃશંવન્દિતપ્તાયોગોલકમાં વન્દિ પ્રવેશ છે.

પ્રદેશી—અયોગોલકમાં વન્દિ પ્રવેશે છે.

કેશી—ત્યાં છિદ્રના અભાવે અયોગોલકમાં વન્દિ પ્રવેશની

છે તદ્વત્ જીવ પણ દ્વાર વિના પેસતો છતો કેમ

યાય ? કિંતુ દાર વિના પગ અરુની આત્માનો મરેગ યાય છે
 એ સારતું જોઈએ. (શિવે ચતુર્ય મશ્નોચરં).

મદેલી-હે મગરન તમારી યુક્તે મમાણે તો સમલક્ષગયુક્ત સર્વ
 જીવો છે તે ઘટું નથી લક્ષગનો સામ્યતાએ સર્વમાં સરતું
 થઈ રોતું જોઈએ ? ને મત્યક્ષ મમાણ વિરુદ્ધ છે ને કારણ માટે
 કાલકે ઊંડેનો શાન નમીક પડે છે, અને તરુને ઊંડેનો
 શાન દૂર પડે છે. એ સર્વ જીવ દેહની એવરતાએ ઘટે છે, લઘુ
 શરીરે લઘુવલ, મોટા શરીરે થન પગ મહત્ માટે સર્વ જીવો-
 માં લક્ષગ સામ્યતાએ સમવલત્વ અયુક્ત છે માટે મારી માનિદા
 સત્યા સમજવી.

કેલી-કોઈ થનવાન તરુન પુરુષ મત્યંકા થડાવી શાન ફેંકે ને
 ડ્યાં મુખી ભૂમિ ડહંચે. ને જ ધનુષ્ય થડાવી શાનક શાન
 ફેંકે તે મુશાન પુરુષ ફેંકેલા શાને જેટલી ભૂમિ ડહંચન કરી
 છે તેટલી ભૂમિ આ ડહંચન કરે કે નહીં ?

દેલી-તે શાન આસથ ભૂમીનાં પડે પગ પૂર્વોક્ત પુરુષે ફેંકેતું
 શાન તેના જેટલી ભૂમી અવગારી શકે નહીં ?

લી-મત્યા તેનાં શો રેતુ ?

લી-સાધન રીકલ્ય તેનાં રેતુ છે.

લી-કાલનું શરીર નિર્વન સાધન છે ધાતુમોના અપુષ્ટપનાયી,
 પુષ્ટ શરીર સરન સાધન છે તે માટે સર્વ જીવોનાં લક્ષગની
 સામ્યતા અંગીકાર કર. (શિવે પંચન મશ્નોચરં).

લી-પનોએ જીવોનાં સનકલ્પનનું કપું ને મત્ત છે, કારણ
 કે મુશાન અને કાલકની શક્તિની (પરાક્રમ) મિદ્યતા છે.
 કાલકની શક્તિ અત્ય છે, મુશાનની વિગેષ છે. શો જીવ એક

સરસો હોય તો પરાક્રમ પણ એક સરસું હોયું જોડે, ક્રમમાં ભિન્નતા છે માટે સમલક્ષણયુક્ત જીવો કહેવાય અને તે વિરોધ પ્રાપ્ત થતાં શરીરથી જીવ ભિન્ન સિદ્ધ થતો નથી.

કેશીકુમાર-એક પુટ અને મોટું પંચી હોય તે જેટલા મજા ઉત્તર કરે તેટલો મારા દુર્બલ નાના પંચીથી ઉપડાતો નથી. ત્યાં શરીર શક્તિરૂપ સાધનનો અભાવ હેતુ છે. મોટા પંચી શરીરશક્તિ વિશેષ, નાના પંચીમાં શરીરશક્તિ અલ્પ છે તેના જેટલો મારા ઉપાડી શકાતો નથી. કિંતુ જીવો તો સમલક્ષણવંત છે, માટે સમલક્ષણ જીવોનું છે એમ હું જાણું છું.

પ્રદેશી-હે ભગવન્ મેં જીવતા ચોરને તુલામાં જોખ્યો, પશ્ચાત્ પાશથી મારી નાખ્યો, મરેલાને પશ્ચાત્ તુલામાં અરોહી જોખ્યો તો પણ મથમ જેટલા મારનો હતો તેટલોજ રહ્યો, મરણ પછી હીન થયો નહીં, તેથી મેં વિચાર્યું કે જો દેહ જીવ ભિન્ન હોય તો જીવનો અપગમ થતાં મૃતક ચોર શરૂ કરી હીન થયું જોડે પણ થયું નહીં, તેથી સિદ્ધ થયું કે-જીવ દેહની એક્યતા છે.

કેશી-ચામડાની ધમણમાં વાયુ પુરીને જોખવી, અને પશ્ચાત્ વાયુ કાઢી નાંચી જોખવી, વાયુ પુરીને જોખેલી ધમણ કરતાં વાયુ કાઢી નાંચી જોખેલી ધમણમાં વારુ મારની ન્યૂનતા થાય છે ?

પ્રદેશી-હે ભગવન્ ના મારમાં કંઈ ન્યૂનતા થતી નથી.

કેશી-જો ત્યાં માર વધતો નથી તેમ ઘટતો નથી તો અમૂર્ત આત્માનો દેહમાં શો માર હોય ? કે જેથી જીવ નીકળ્યા પશ્ચાત્

ધોતું કાઢી મારમાં ઘટે ? કાઢીને છે, ધોતીને છે, માથા અડી, અડીને છે, અન્યથા જાનવા મનનકર્તા માથા મૂલ્ય કાઢીને જાનવો. (હવે વર્ષ મહાનરે).

મદેશી-એક ધોતીને મેં કાઢી કાઢી કરીને જોયો, ત્રણાદિ મન ધાતુઓનું નિર્ગોળન કર્યું હતું પણ એક મન અવગોળનું પણ થયું જોઈ દેખાયો નહીં, કાઢી જોઈ દેહની દેશવતા સિદ્ધ થી.

કેહી-હે શાસ્ત્ર વનોપર્જાવિ જનવનું નું મૂલ છે.

મદેશી-કોમ તે વનોપર્જાવિ. દશાન.

કેહી-મે કાઢી ઉડન રિતપર્જા સ્વમાર્જાવિના નિર્ગો છે, તે વનો-પર્જાવિ પુણ્યો કુદાદી કરવનાદિ વપકરણો છે. તથા વજા-ધવાનાં અથ છે વનોપર્જા મદા, મ્યાં તેઓએ એક પુરુષને કયું કે. અમો કાણોએ આગળ જાણું, તે આ મૂલ અરગિનું કાઢી અને આકાશનું કાઢી વેધાર્થી અગ્નિ ઉત્પન્ન કરી રમોદ વજા-જો, એમ કરી તે વનોપર્જા મદા, વેધો પુરુષ કેટલોક વસત નિર્ગોળન થઈ પદ્યાન અરગિના કાઢીના રંદોરંદ કરી અગ્નિ જોયો વગ દેખાયો નહીં, તેમ આકાશના લાકડાના રંદો-રંદ કરી જોયું વગ અગ્નિ દીડો નહીં, તેથી રિતપર્જા થયો, થયે મારે તે પુરુષો આબ્યા, અને આને કરેલા માથા કે-રમોદ જાણાર થા છે ? ત્યારે મૂલ પુરુષે કયું કે અગ્નિ વિના ની રીતે રમોદ કરું ? ત્યારે તેઓએ કયું આ અરગિ અને આકાશના લાકડાનાં અને અગ્નિ છે તેમ કયું હતું. તેનું કેમ ? ત્યારે તેને કયું કે-વેળે જાનિના કાઢીના રંદોરંદ કરી જોયું વગ અગ્નિ દીડો નહીં, ત્યારે તેઓએ માથું કે, આ મદા મૂલ છે, પદ્યાન તેઓએ અરગિકના કાઢીને નીચે મૂકી, ઉપર મૂલ છાણું મૂકી આકાશના કાઢીથી મથન કરી અગ્નિ ઉત્પન્ન

ફરી તે બંદે રસોઈ પકાવી. સર્વેઈ સ્વાધું, વશ્વાત્ સર્વે પોતાને ઘેર ગયા, આ દૃષ્ટાંતની પેઠે હે રાજન્ ! તું પણ મૂર્ખ છે.

પ્રદેશી-તમો નિપુણ, વહુવિદ્ છો તો સભા સમક્ષ તું મૂર્ખ છે એમ કેમ મને કહ્યું ? એ કેહેયું તમને અનુચિત છે.

કેશી-મનુષ્ય લોકમાં હે રાજન્ કેટલી સભાઓ છે ?

પ્રદેશી-રાજસભા, ગાયાપતિ સભા, બ્રાહ્મણ સભા, અને ચોથી રૂપિસભા જાણવી.

કેશી-તે સભાઓમાં અપરાધ કરે તેને દંડ શો આપવો ?

પ્રદેશી-રાજસભા, ગાયાપતિ સભા, અને બ્રાહ્મણ સભામાં અપરાધ કરનારને અનુક્રમે મોટી લઘુ શિક્ષા કરવામાં આવે છે અને રૂપિસભામાં અપરાધ કરનારને ઘાળીવઢે તર્જના કરાય છે.

કેશી-હે રાજન્ ! તું જાણતો છતો મને કેમ ઉપાલંભ આપે છે કારણ કે તું કૃત્યુક્તિવઢે વારંવાર મારી મતિજ્ઞા સત્ય છે એમ કહી વક્તવ્યું ધારણ કરે છે. માટે તું અપરાધી અમારો કરેલો દંડ યુક્ત છે (શ્રી સત્તમ મશ્નોચરં).

“ હૃદયની શામ્લાઓ કંપવા લાગી તે દેવ્યોને મૃતિ કરે છે.

કેશી-આ વૃક્ષનાં પાંદડાં ઢાલીઓ કોણ હચાવતું રહે ?

પ્રદેશી-વાયુ હચાવે છે, ત્યાં શો મંદેહ છે ?

કેશી-હે રાજન્ તું વાયુ દેવ છે ?

પ્રદેશી-ના કિંતુ વાયુ સ્પર્શ વડે મન્યસ દેસાય છે પણ ચતુર્થી દેસાતો નથી.

૧-વાયુ જેમ ત્વાય મન્યસ છે, તેમ જ્ઞાન ગુનવાન્ જીવ પાનસ મન્યસ છે, એમ નિશ્ચય જાણ.

મરેલી-કુંબુઓમાં અને હાલિમાં લી રીતે સમપરિણામી જીવ હોય? લી રીતે તે સાધુ પાનડું. સધુ સ્થાનમાં સધુ વસ્તુનું અવસ્થાન હુક છે, મોટી વસ્તુનું મોટા સ્થાનમાં અવસ્થાન હુક છે

કેલી-હે આનુલ્લન્-વર્ણવ મમાનો રહોં અમ જન, દીપક મોટી સાલ્યામાં મૂરવો છર્જી તેટલી સર્વ સાલ્યાને તેનો મકાસ વ્યાપીને રહે છે, તેમ-કુંભમાં મૂરવો છર્જી તે કુંભનો જ ઉપોત્ત કરેછે, તેમ આત્મા જેવડા જીરને અરગાલી રવો હોય છે તેટલા જીરનેમ ખેપના મુગરડે ધોવન કરે છે ત્યાં જરા પણ ધેસવ નથી. હિત.

મરેલી-હે ભગવન્ આપે અનાદિ કાલથી લાગેલી વરી મિધ્યા-દેવ મારી આમ ઠાઠી આપના સર્વાનરૂપ સૂર્યથી મિધ્યાત્મ અંધકાર દૂર દલ્લું. હે ભગવન્ મારો વચ્ચાર કરનાર આપ છો, હરનાદિ સ્તુતિ કરી મારી પોષાના ઘેર મવો. થીમા દિવસે અત્યંત આઠંબર સહીય ખાવ અમવદાનરૂપ સમાક્તિ દાતા મુક્તને વંદન કરું. મિલેવ અધિકાર રાવપતેગી મૂવમાં છે. મી મદાનીર મહુદ મેનિકરામને ખાવ અમવદાન અર્પું. મી મેદિનાપરહણ મી કૃણમદારામને ખાવ અમવદાન અર્પું. તેના જેવો અન્ન કોઈ જગત્તમાં ઉપકાર નથી. માટે સર્વુરૂ ખાવ કલ્પદત્ત રહોંને સાર્થક છે, સુતરની ઉપવાધી દાન-મુખ સર્વમાં મેટ છે, અને તેથી પર્વોત્તરિ છે, વન મગામ્નું. મુરુમીરૂપ મંગલ તીર્થની માત્રિ દુર્વચ છે, પ્રામાનુદાય રિ-ષભેતા સર્વુરૂની માત્રિ દુર્વચ છે, સ્વાચર તીર્થ પણ મૂર તીર્થકરાદિત્તું સ્વત્વ કરાવે છે. સ્વાચર તીર્થ ઉપર જેવી ખાવ મક્તિ મજા હોય છે તારહી મજા ખાવ મક્તિ મો સર્વુરૂ

ઉપર ધાય તો આત્મા શિઘ્ર પરમાત્મપદ પામે, ભાવ તીર્થ પોતાનો આત્મા સમજશે, અનંત ગુણ તેમાં ભર્યા છે, જો તેની યાત્રા ફોડ મુમુક્ષુ ધારે તો અવદ્ય મુક્તિ પદ પામે. આત્મારૂપ મધુના દર્શનાર્થે જનાં મયમ ચતુર્દશ પગથીપારૂર ચૌદ ગુણ સ્થાનક ઉત્તમતાં સ્વક શ્રેયિરૂપ દોરી જાલી આગળ ચાતાં ચારમા ગુણકામે ચારધાનીયાં કર્મના સંજ્ઞાથી આત્માના અસંલયાતમદેશરૂપ મહેલમાં જરાય છે, અને તેમાં વિરાજિત પરમાત્માનાં સાક્ષાત્ કેવલ્યચક્રથી દર્શન થાય છે, પશ્ચાત્ આત્મા પરમાત્મનમ્રુનો દર્શન કરે છે, ત્યારે અઠીકિક સ્વરૂપ બાજો ધને છે, અને ત્યાંને ત્યાં રહે છે. પશ્ચાત્ અયાતિકાર્મ સંપળથી પરમાત્મસ્વરૂપ ધની સ્વયમેવ પ્રકાશે છે.

તથા ભાવતીર્થની યાત્રા થઈ નથી તથા સાંસારિક રમણપંચમૂલભૂતરાગદ્વેષની ગ્રંથિ છેડાની નથી માટે ની પ્રાપ્તિનાં હેતુ સ્વાત્મતીર્થ અને જંગમતીર્થ છે. જંગમતીર્થની સેરા ભક્તિ શ્રદ્ધા, નમન, સ્તુત્યાદિશરા ભાવતીર્થ દર્શન થાય છે, યા પોતાનો આકાર જેવો હોય તેવો આદર્શમાં યોગ્યી ભાસે છે તથા જંગમતીર્થ સ્વરૂપગુરુમહારામના લાલંબનથી યાદક્ આત્માનું સ્વરૂપ હોય તાદ્રક દેલાય છે.

આત્માનો પ્રકાશ મૂર્ધ તથા ચંદ્રથી ઘટો નથી, કિંતુ સ્વીય આત્માનો પ્રકાશ સદ્ગુહ્યદ્વારા થાય છે, પરપુદ્ગઞસંગી આત્મા પરમાત્મી થઈ ભવભ્રમણામાં મૂલ્યો, મોહ માયામાં મૂલ્યો, આત્માની અનંત ક્રદ્ધિ દૂલ્યો, પગ ગુહની યાત્રા કરતાં પોત્તું સ્વરૂપ સમજાયું, માટે ગુરુ સમાન અન્ય તીર્થ સ્વાત્મર્મલકારક નથી, ગુરુ તેજપ્રથમ જંગમતીર્થ છે, ગુરુની તા તેજ ગંગા નદી જાળવી, ગુરુની કૃપાદૃષ્ટિ તેજમારી

શુભ ગર્ભ છે, એ વખતે ગુરુ મહારાજ તીર્થરૂપ જાગરા, તીર્થ
 જે વ્યક્તિઓ છે. ૧ સૌકીર તીર્થ, ૨ જ્યોતિર્ભર તીર્થ. રાત્રી
 સોજોભર તીર્થ ટિપા છે, રાત્રી તીર્થ જે મેદે છે, સ્વતીર્થ
 અને પરતીર્થ, રાત્રી તીર્થ જે વ્યક્તિઓ છે, દ્રવ્યતીર્થ અને
 માવતીર્થ. રાત્રી શુદ્ધ અને અશુદ્ધ, એ જે વ્યક્તિઓ તીર્થ છે.
 સ્વાસ્થ્યતીર્થ કરતાં પણ સદ્ગુરુ વિષે અધિક થકા મત્તિવાર
 જાગરે, ત્યારે નહીં મમજનું. જે આત્માનું કલ્યાણ પછે, ધર્મ-
 મદ્ધ ધર્મગુણની સ્તુતિ પોતાના આત્માને નિર્મલ કરે છે, ગુરુનો
 રાગ, મદ્ધમદ્ધ ત્યાગ કરાવે છે, ગુરુને તીર્થની ડાયા આ-
 પરાનો દેવ એ છે જે ગુરુરાજ મંત્રાર સમુદ્ધારી મદ્ધ જીવને
 તારે છે, એવા ધર્મ ગુરુરાજનું જાગર મન રક્ષન અને વાપરવું
 પામી, ગુરુરાજને સત્ત્વ દેવની ડાયા આપણમાં આવે છે,
 ગુરુ રૂપ દેવ તો પુણ્ય અને પાપહર સ્વરૂપને અવરોધે છે, અને
 મદ્ધાત્માઓ ઉપર ગુરુ દેવ સદા કાલ કૃપારાદિ પેંકે છે,
 અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર કોડનાથી નાશ પામે નહીં તેવા મિથ્યાત્વ
 અંધકારનો નાશ ગુરુમહારાજ ઉપદેશદ્વારા કરે છે, ગુરુ તેજ
 દેવ છે, થી ગૌતમ સ્વામીના મનમાં વિદ્યાનો અંકાર હતો
 અને આત્મા છે જે નહીં તેની શંકા હતી, તેમનું પણ થી મહા-
 શીર ગુરુ શંકા રાત્રી બારિશ અર્થે દિન કર્યું, દેવતાઓ
 પણ પંચમહાત્મ્ય ધારી ધ્યાનનિષ્ઠ મહાત્માને ગુરુને નમસ્કાર
 કરી સ્તબ્ધ છે, માટે ગુરુ તેજ સાપેક્ષરૂપ દેવ જાગરા, આત્મા-
 ની સિદ્ધિ ગુરુની પાસ છે સર્વ શાસ્ત્ર મુક્તરૂપ માંગત્યમદ્ધ
 ગુરુરાજ છે, માટે આપણાં સ્તુતિરૂપ ગુરુનું યંત્ર કર્યું, આત્મા
 પોતાને સ્વયમેવ જાણે છે તે દર્શાવે છે.

“ દુહા. ”

તેને તેહિજ ઓઝસે, અવર મ જ્ઞાતા કોય,
જ્ઞાતા તેહિજ આત્મા, નિત્યપણે જગ જોય. ૨

ભાવાર્થ—આત્મા પોતે પોતાને ઓઝસે છે, આત્મા વિના અન્ય કોઈ આત્માનો જ્ઞાતા નથી, સર્વ પદાર્થ જ્ઞાનરૂપે જે જ્ઞાતા છે, તે આત્મા જાણવો, આત્માનું સ્વરૂપ અન્યથા ધતું નથી, એનું અદ્ભૂત આશ્ચર્ય છે. જગત્ અવસ્થિતસર્વ પદાર્થો જ્ઞાનથી જગાય છે, અને સ્વકીય શુદ્ધ સ્વરૂપ પણ જ્ઞાનથી જગાય છે, સ્વ પરને જ્ઞાનમાં વિષયભૂત કરનાર તેજ આત્મા છે, આત્માથી ભિન્ન જડ વસ્તુ-માં જ્ઞાન ગુણ નથી, જ્ઞાન ગુણ શક્તિ અલૌકિક છે, નિગોડીયા જીવોને પણ આત્માના આડ રુચક પ્રદેશ નિર્મલા છે, જ્ઞાન ત્યાં ચેતન અને ચેતન ત્યાં જ્ઞાન સદા રહ્યું છે, નિષિત્તના યોગે આત્મા પોતાને સ્વયમેવ અનાયાસે જ્ઞાનથી નિરાજે છે, કોઈ સિંહનું વચ્ચું નાનું ધાવણું કોઈ મરવાઈ પકડી લાવ્યો. પેલું સિંહનું વચ્ચું વકરાના ટોચા મેળું રમવા કરવા લાગ્યું, અને મનમાં સમજે છે કે હું પણ વકરાના જેવું છું, મારી જાતિ અને વકરાની જાતિ જુદી નથી, એમ સમજતું હતું, પ્રતિદિન તે સિંહવાલ મોટું થવા લાગ્યું, એક દિવસ વકરાં સહિત વાડામાં તે વચ્ચું વેટું હતું ત્યારે એક સિંહ આવ્યો, પેલું સિંહનું વચ્ચું મનમાં વિચારવા લાગ્યું કે—મહો આ સામું માળી દેખાય છે તે વિચિત્ર છે, તેનું શરીર અને મારું શરીર મળતું આવે છે હું જે ટોચામાં રહું છું તેના શરીરનાં લક્ષણ અને મારા શરીરનાં લક્ષણ ભિન્ન ભિન્ન છે, આ સામું જે માળી દેખાય છે તેના સરસો હું છું, એમ જ્ઞાન થતાં એકદમ વાડામાંથી વહાર નીકળી ગયો અને સિંહ સમુદાયમાં મળ્યો, તેમ આત્મા પોતાનું

સ્વરૂપ સ્વરૂપે આનંદન યોગે પામી પરમાત્મસ્વરૂપમય બને છે
કપું છે કે—

અજ કુલ ગતિ કેસરી લહેરે, નિજ પદ સિંહ નિહાઠ;
તિમ પ્રભુમર્તે ભવિ લહેરે, આતમશક્તિ સંભાઠ.અજિત.

પરમાત્મ સ્વરૂપ ઓઢણી તેનું ઘ્વાન કરતાં પોતાનો આત્મા
પગ પરમાત્મ રૂપ થાસે છે, પરમાત્મા અને શારણમાં ભેદભાવ નથી,
મર્ડાન મુરગ સમાન સંસારી મગ્ગાત્માઓની રૂઝાણી છે, અને શુદ્ધ
કંચન સમાન સિદ્ધાત્માની દશા છે, મચીનનાનો અગમન ઘ્વાન-
યોગે યતાં પરમાત્મરૂપ બની ત્રિમુરતિ પદાર્થ ગુપ્ત પર્વાય જ્ઞાતા બને
છે, જ્ઞાતૃત્વશક્તિ આત્મામાં રહી છે, જદમાં જ્ઞાતૃત્વશક્તિ નથી, જદ
પદાર્થ જ્ઞેય છે, જેટલા જ્ઞેય પદાર્થ તેટલું જ્ઞાન સમજી, જ્ઞેય પદાર્થ
અનંત છે, તેથી જ્ઞાન પણ અનંત કરેલાય છે, અને તે મમાગે અનુ-
ભવમાં આરે છે, જ્ઞાતૃશક્તિનો આચાર જેવન (આત્મા) છે, આ-
ત્માનો કરી નાશ થયો નથી, માટે નિરત્ર છે, યશવિ અરિયાના
યોગે અનેક ઘરીઓ ધારણ કરે છે તો પણ પોતાના સ્વરૂપને રક્ષ-
જયો નથી, અગ્નિની જીર પણ જો કહેલા ત્યાગે કે આત્મા નથી
પણ તેના વચનથીજ સિદ્ધ થાય છે કે આત્માની અસ્તિત્વા છે તો
તે જીર નાદિશ પણ કહે છે, અરિયાનો નાશ યતાં અવદર યવાન-
ધ્ય સદેજે આત્મવચ્ચ મામે છે, આત્મા અનંત મુખનો પર્ગા છે,
મુલ દુઃસ્વની ચેટા આત્માની યેરનાય થાય છે, દૃશ્યનિટ જ્ઞાતા
આત્મા છે, જો પ આત્મવચ્ચ સમ્યક્ રીતિયા ઓઢલાય અને તેનું
જ્ઞાન થાય તો સદ્ગતિ પેઠે સર્વ જગત્ દેસાય, આત્મામાં જે
વિવરણિ રાત્રી વિવરન કરે છે તે પુરુષો આત્માને સદેજે ઓઢાય
છે અને અતંદ મુલ યોગા બને છે.

“ દુહા. ”

સમાય તું તારા વિષે, તારુ તાહગે પાસ;

મારુ મારુ ક્યાં કરે, ધરતો પરની આશ. ૩

હે આત્મા તું તારા સ્વસ્વરૂપમાં સમાય છે, તારી ગતિ સર્વના ફરતાં ગ્યારી અને અનેન આનંદ આપનારી છે. તું કોઈ અન્ય પદાર્થમાં રહેતો નથી, પ્રકાશથી તમઃ સમૂદ્ર યથા સર્વથા ગ્યારું છે, તેમ અનેન પ્રતિબાંધક. ચેતનથી સાંમારિક સ્વરૂપ સર્વથા ગ્યારું છે. અવલી પરિણામિયોગે પરવસ્તુને પોતાની માની મમતાના પામમાં પડે છે પણ સદ્જ્ઞાનંદી આત્મા વિવેકથી તું વિચાર કે-સ્વમામાં મામેલું જગત્ તેમ મિથ્યા છે, તેમ શાશ્વત્વ પણ તારી નથી, ચેતન તારી ક્રદ્ધિ તારાથી જરા માય મિથ્ય નથી, જેમ શૂનથી કસ્તુરી મિથ્ય નથી તેની દૂંટીમાંન રહેલી છે, તેમ આત્માની ક્રદ્ધિ પોતાનામાં ધરી છે, પરમાન્મત્ત આત્મામાં છે, આત્માર્યવણું પણ આત્મામાં છે, તેમ ઉપાધ્યાય, સાધુગણું પણ આત્મામાં છે, જ્ઞાન, દર્શન, પારિષ અને તથ શીર્ષ આદિ ગુણો પણ આત્મામાં રયા છે, અનેન મુગ પણ આત્મામાં છે, નો શરિગન્ધમારે દે ચેતન પરની આશથી મૂદ જની મારુ મારુ જમ મું વિચરે છે ? પરવસ્તુ તારી કદી થવાની નથી. પણ તિથય જાગ, તારી ક્રદ્ધિ તારાથી ગ્યારી નથી, સોને મો પાંદે. આ કોરન આત્મામાં ચોજવી, અનાદિ કાલથી ચેતન મિથ્યાન્ન મોમે સ્વસ્વરૂપના અનુપયોગે પરવસ્તુને પોતાની માની જન્મ જગ મરમ ઉશાવિ પામી, કિંતુ દેવે નિર્ગયપૂર્વક જાજરામાં માયું કે-પરવસ્તુ મનેતન જડ સિનિષ્ટ છે, હું જનો નથી, જ માદ નથી, હું શાગ સ્વસ્થે મમતો છું, હું જે જે વસ્તુમો ષણુ-ધી દેશું છું, માને મુંદું છું, તિથાણ દ્યાદું છું, જે જે વસ્તુમોમાં

હું નથી મારાપી સર્વ પદાર્થ જણાય છે, તો પણ તે પદાર્થોમાં હું નથી. સર્વ પદાર્થો પ્રકાશ્ય છે, અને હું પ્રકાશક છું, મારી જે વસ્તુ નથી તેની મમતા હું કેમ રાતું ? પુદ્ગલનો પેંઠ આ જીવે ઘઠિરા-ત્મમાવે વા છુપાવેદનીના ઉદ્યે મક્ષણ કરી પણ તે પુદ્ગલ અંતે માહે નથી, એમ નિશ્ચય કરી સ્વસ્વમાવે સ્થિર રહેવું એવું હિતાકાંક્ષા.

“ દુરા. ”

દેહી આત્મસ્વરૂપને, જાણ્યો પુદ્ગલ खेल;

ન્યારો તેથી આત્મા, ચિદાનંદ ગુણેલ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ-પરોપકૃતિમાન્ શ્રી સદ્ગુરુદ્વારા ધ્યાનની એકાગ્રતાએ આત્મસ્વરૂપ માણ્યું ત્યારે આ સાંસારિક પ્રપંચ સર્વ પુદ્ગલ खेल જાણ્યો, તે खेलથી આત્મા ન્યારો છે અહો શું આશ્ચર્ય, સર્વ સાંસારિક પદાર્થો નાશવંત છે. અને આત્મા અવિનાશી છે, આનંદ, અને જ્ઞાનનો ધારક આત્મા છે, આત્મસ્વરૂપ વતાવે છે.

પદ.

ચેતે તો ચિનાયું તનેરે, પાયર પ્રાણી-એ રાગ.

આત્મ રૂપ દેરાં આનેરે સકલ મુલ,

અચલ અલંદ યોગી, અમોગી અશોગી મોગી;

સ્વમાવે ને નહીં રોગીરે-સકલ મુ. આત. ૧

દેહમાર્દી વસનારો, દેહાતીન મન ધારો;

રૂપ રંગ ધક્કી ન્યારો રે-સકલ. આત. ૨

જાણે મુખ દુઃખ સદુ, જેનન છે જગ વદુ;

ન્યારી ઘટ ઘટ વદુરે-સકલ. આત. ૩

નામ ઠામ જેને નહીં, નહીં જ્ઞાન યાનિ કરી;

પોતાનામાં દયાપો રહી રે-મકલ. આત. ૪

નિરંજન નિરાકાર, જ્ઞાનદ્રષ્ટિ આરપાર;

બુદ્ધિસાગર સુખકાર રે—સકલ૦

આત૦ ૫

પરિપૂર્ણસુખરૂપ આત્માનું સ્વરૂપ—નિર્વિચાર અલંકાર છે, તત્ત્વમાપક જીવોને કોઈની સૃષ્ટિ રહેતી નથી. કોઈ નિંદા કે સ્તુતિ કરે તોપણ હર્ષ શોક રહિત આત્મજ્ઞાની વિચરે છે, દ્વેષની પરિણતિ મંદ પડે છે, સમયે સમયે આત્મિક સુખ સંતતિ પામે છે, તૃષ્ણાનું મૂલ છેદાય છે, પરસ્વભાવ પ્રવૃત્તિ સ્વયમેવ છે, અને આત્મસ્વભાવપ્રવૃત્તિદ્વારા નિવૃત્તિ મુલોદ્ભવ થાય હમાં વસતાં દેશાતીત અવસ્થાનો ભોગી આત્મા બને છે, કારક-સમ પૌદ્ગલિક વિષય સુખ લાગે છે, પરનિર્ણયો આત્મજ્ઞા-ગમતી નથી, આત્મસ્વરૂપના ધ્યાની પુરુષને જે સુખ થાય અવાચ્ય છે, આનંદનો સમુદ્ર જ જાણે હોયની એવો અધ્યાત્મ તો આત્મા બને છે, આત્મજ્ઞાનીની દશા પ્રાપ્ત થયા વિના ક સુખનો અનુભવ પમાતો નથી, આત્મા પરમ પૂજ્ય છે અં-યોગી થઈ પરમાત્મપદમય ધ્યાનથી થતા અનંત સુખ ભોગી સ્વયમેવ સ્વસ્વરૂપી થઈ રહે છે.

“ હુલા. ”

નથી દ્રષ્ટિ ફેંકું જ્યાં, ત્યાં સદૃશ સ્વરૂપે સ્થિર;

ન મિત્ર સ્વપ્ન ભયું, ગઈ અનાદિકુ પીર ॥૫॥

પ્રત્યાર્થ—મન, વચન, કાયાની એકાગ્ર આત્મ સ્વરૂપે યતાં વિચિત્ર દેશાયું, પ્રથમ ધ્યાનની પૂર્વે સર્વ જગત્ હસ્તિના ક-ટે ચંચલ ઉન્મત્ત લાગતું હતું, તે હવે ધ્યાનની એકાગ્રતાએ સ્થિર યતાં સર્વ જગત્ પોતાના સ્વરૂપે સ્થિર દેશાયું, ન ચંચલ તો સર્વ વસ્તુ ચંચલ અને મારું મન સ્થિર તો સર્વ

પમ્તુ સ્થિર એમ દેસાણું સેધી સાર બીજો કે-મન જો આત્મામાં
રમે તો યોગ અને મનઃ પરમારમાં રમે તો મલમળતા, એનો
નિશ્ચય પડે, આત્મજ્ઞાન વિશેષ યર્ગા સ્થિરતા સર્વથા માસે છે,
દૃઢ તે કે-

માસે આતમ જ્ઞાન ધુરિ, જગ ઉન્મત્ત સમાનઃ

આગે દૃઢ અધ્યાસસે, પત્યર તૂળ અનુમાન ॥૫॥

સારમાં સાર જ્ઞાન, આરાધ્ય આત્મા તે, ધ્યાનથી આત્મામાં
રમતાં હુણુ વિષ્ણુ સ્વપ્નની પેઠે માસે છે, અર્થાત્ હુણુ વિષ્ણુ આત્મ
જ્ઞાનીનો કોઈ નથી. અનાદિ કાલની ભાગેલી કુટેવ તો નારી ગઈ
અને શુદ્ધ ચેતના મગટ થઈ. મિધ્યાત્વજનું ટક્કું, આત્માનું શુદ્ધ સ્વ-
રૂપ મગટ થતાં સદાનાંદ મગટે છે, આત્મજ્ઞાનીઓ એવી દશામાં
રમે છે, તેમને પુનઃ પુનઃ નમસ્કાર થાઓ.

“ દુહા. ”

અહં બુદ્ધિ પરમાં ધરી, પરમાંહી વંધાઉં;

અહં બુદ્ધિ જો આત્મમાં, તો હું ક્યાં રંગાઉં. ॥૬॥

પરસ્તુમાં અહંવાની બુદ્ધિ પારણ કરી કર્મરૂપ પરસ્તુમાં
વંધાઉં છું, પણ જો આત્મામાં અહંવાની બુદ્ધિ થઈ પડે આત્મા
પોતે હુંજ અન્વમાં હું નથી, આવી બુદ્ધિ થતાં હું આત્મા કોઈથી
ક્યાંય રંગાતો નથી. અર્થાત્ કર્મે કરી છેપાતો નથી,
જે મહાત્માઓ આત્મામાં જ દૃષ્ટિ રાખે છે તે આત્માની પ્રતિ પામે
છે, પરમાં વિષ્ણુદૃષ્ટિ રાસવાથી અમુક દુષ્ટ અમુક સંપદ અમુક
ધેરી રૂપાદિ બુદ્ધિ થાય છે પણ પોતાના આત્માની સત્યાનુચિતવન
કર્ષણી પોતાનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે.

“ દુઃખા. ”

કાલ અનાદિ પરિણમ્યો, આત્મ જડને સંગ;
અશુદ્ધ પરિણામે કરી, કરતો નાટ્યરંગ. ॥૭॥

પોતાના અજ્ઞાનથી, પામ્યો દુઃખ અનંત;
સ્વપદજ્ઞાનાસિ ગ્રહી, થયો સિદ્ધ ભગવંત, ॥૮॥

ભાવાર્થ—અનાદિ કાલથી જીવ કર્માણ્વક ગ્રહી ઔદારિકાદિ શરીર ગ્રહી જડ સંગે દુઃખપયોવત્ પરિણમ્યો છતો અને તે કર્મના યોગે પોતાના આત્માના થયેલા અશુદ્ધ પરિણામે કરી ચતુર્ગતિ રૂપ સંસારમાં જન્મ જરા મરણનાં દુઃખ ગ્રહી નાટ્યરંગ કરતો કર્મો કરે છે, આત્માનો શુદ્ધ પરિણામ થતાં મવ પ્રપંચની બાજી નાશ પામે છે, પોતાના ઘટલે આત્માના અજ્ઞાનથી જીવ અનંત દુઃખ પામ્યો. શરીરને આત્મા માની બહિરાત્મભાવે રમતો કરતો પોતાનું સ્વરૂપ ભૂલ્યો, દુઃખનો સમુદ્ર પોતાના અજ્ઞાનથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. પણ સદ્ગુરુ સમાગમે આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું તેમાં રમણતા કરી કર્મનો નાશ કર્યો. અને મોક્ષ સ્થાનની પ્રાપ્તિ કરી સિદ્ધ ભગવંત થયો એ સર્વ આત્મજ્ઞાનનું ફલ છે.

“ દુઃખા. ”

જેનાથી નિજ આત્મા, સમજાયો સુખકંદ;
ત્રિકરણ યોગે ભાવથી, નમું ગુરુ કમલદ્વંદ. ॥ ૯ ॥

સુખકંદ અનંતગુણવિશિષ્ટઆત્મસ્વરૂપ જે ગુરુના ચોપથી સમજાયું તે સદ્ગુરુ મહારાજના ચરણ કમલદ્વંદને ભાવથી મન વચન અને કાયાદ કરી નમસ્કાર કર્યું, આત્માને ઓઢતાવનાર ગુરુ છે, ગુરુ પણ આત્મા છે અને મોક્ષ પણ આત્મા છે, કિંતુ

જ્ઞાનરૂપ છે અને સેવક શ્રીગામનના આત્મા
 ૧ જગાદનાર ગુરુ છે, હૃદયેશ્વર ચર્મચીર છે,
 હું તીર્થ ધાન્યું, સુદર્શના ચરિત્રમાં ચારણ
 જાને મહાકલ જાણી હૃદયેશ્વર આપ્યો છે,
 મેહુરનમાં મોટું કોઈ તીર્થ નથી. સદ્ગુરુ મોટું
 પોં બદા થતાં સમ્યક્ત્વની માતિ થયે, હૃદયમાં
 રાવન કરી તેનું પદાગ્રચિત્તથી મક્કિ પૂમન ધ્યાન
 ને અસૌકિય શાંતિ થયે, અને દરરોજ એમ ધ્યાન
 સાક્ષાત્ સદ્ગુરુ જાણે રોપની એમ સાક્ષાત્ ખાસે
 સાક્ષાત્મયી અનુભવ જ્ઞાનનો મહાર બદન થયે, અને
 ૫ નાશ થતાં મન જસમ થયે, અને આત્મા સદ્ગુ-

“ દુશ. ”

ભવ દુઃખનો, પરિહારક નહિ કોય ॥
 નિત્ય વંદીય, જન્મ સફલતા દોય ॥૧૦॥

ભવ દુઃખ અંતરિક્ષ સદ્ગુરુ વિના અન્ય કોઈ નથી,
 વિદિન વંદન કરવાથી જન્મની સાર્થકતા છે, યોર
 દુષ્ટમનો પણ ગુરુના હૃદયેશ્વરી ગુરુતા પામી શરી-
 ૨ દુઃખ સંતપ્ત કરી પંચમીગતિને પામ્યા છે, પામે
 છે.

“ દુશ. ”

સાધ્યાપેક્ષથી, જે પાઠે આચાર;
 ૧ મદ જીતતા, સફલો તસ અવતારા ॥૧૧॥

રાંગાદિક ત્યાગી શમે, કરશે આત્મ ધ્યાન;
સમ્યગ્ જ્ઞાન ક્રિયા થકી, થાશે તે મગવાન્. ॥૧૨॥

ભાવાર્થ—જે મહાત્માઓ પંચ મહાવ્રતાદિનો આચાર સાધન સાધ્યની સાપેક્ષ બુદ્ધિથી પાળે છે, અને રાગ રોપને જીને છે, તેનો આચાર સફળ છે, અને તે દુનિયામાં જન્મ્યો સફળ છે, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, નિંદાદિનો જય કરી શયમાત્રે જે મુમુક્ષુઓ આત્મધ્યાન કરશે, અને સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્ક્રિયાનું અંતરબંધન કરશે તે પોતે મગવાન્ થશે, કર્મબલના નાશથી આત્મા તે સિદ્ધાત્મા થઈ શકે છે, કિંતુ અમવ્યજીવ મુક્તિપદ પામી શકતા નથી, કારણકે અમવ્યજીવોમાં મુક્તિ પામવાનો સ્વભાવ નથી. અમવ્ય જીવોનું વપાદાનકારણ શુદ્ધ થઈ શકતું નથી, મવ્યજીવોનું વપાદાનકારણ શુદ્ધસામગ્રી યોગે થઈ શકે છે, સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનું મુલ્યકારણરાગ અને દ્વેષભાવકર્મ છે, નોકપાયસહચારિ ભાવકર્મમાં છે, ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભનો રાગ દ્વેષમાં અંતર્ભાવ છે, સિદ્ધ થતા જીવોને રાગ દ્વેષ અનાદિ સ્થાનત ભાગે છે, અમવ્યજીવને રાગદ્વેષ અનાદિ અનંત ભાગે છે, રાગઅને દ્વેષનો ક્ષય સંભવથી સર્વથા થાય છે, શિરાત્મમાત્રે રાગ દ્વેષનો ક્ષય થતો નથી, જ્યારે અંતરાત્મવર્ણુ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે રાગ દ્વેષનો ક્ષય થઈ શકે છે. કયું છે કે—

રાગ દ્વેષ કે ત્યાગ વિન, મુક્તિકો પદ નાંહિ;
કોટિ કોટિ જપ તપ કરે, સર્વે અકારજ થાય. ॥૧૩॥

રાગદ્વેષના ક્ષય વિના મુક્તિપદ પ્રાપ્ત થતું નથી, રાગ દ્વેષના ત્યાગ વિના કોટિ કોટિ જપ તપ કરે તો પગ લેલે થતું નથી, મયમ અંતરેન્દ્રિય ગુરુસમક્ષ જાણવામાં આવે, જહનું યથાતથ

સ્વરૂપ જાનવામાં આવે પશ્ચાત્તઃ જડ અને આત્માની ભિન્નતા માત્રુપ
પદ્ધતિ વિવેક મળે, વિવેકથી આત્મતત્ત્વઆદેશ સ્વરૂપમાં પ્રેરે,
અને અનીચડરૂપ રૂપ જાને પશ્ચાત્તઃ આત્મા વિચારે કે-મારામાં
અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત સાધિક પારિત્ય, અનંત ચીર્ષ છે,
હું સ્વતંત્ર છું, કિંતુ અનાદિકાલથી રાગ દ્વેષના યોગે પરતંત્ર છું,
રાગ દ્વેષ એ મારું આત્મસ્વરૂપ નથી, એમ વિચારતાં સર્વ સર્વ
માની સ્વરૂપ તથા ધર્મુમો સ્વરૂપ સમભાવ મળે, દુનીયાની સર્વ
ધર્મુને શ્રમભાવે નિરસ્તે, રાગ દ્વેષનો સ્વરૂપ શ્રમભાવે આત્મધ્યાને
મર્મરૂપ યાવ અને સમ્યક્જ્ઞાન અને ક્રિયાથી મુક્તિ મળે માટે
જે મુનિરો રાગાદિકનો ત્યાગ કરી વાપુનો પેડે અસ્થિતિદશા
વિચરી સ્વમાત્મરૂપમાં ઢીલ રહે, તે સ્થિતિ આપુપની
સફળતા કરે છે.

“ દુષ્ટા. ”

કો કિરિયા જડ બોલતા, તરશું અમ સંસાર;
કર્મનાશ કિરિયા થકી, સફળો અમ આચાર ॥૧૩॥
બહિર્ ક્રિયામાં રાવતા, અંતર્તત્ત્વ ન ભાન;
મૂલ્યા ભવમાં મટકતા, ક્રિયાજડી અજ્ઞાન. ॥૧૪॥

માર્ગ-કોઈક ક્રિયાક્રિયાથી એમ માનેછે કે-અમો ક્રિયા
કરવાથી સંસાર સમુદ્ર તરીકું, અમો જે ક્રિયાક્રિયાનો આચાર
આદરીએ છીએ તે કર્મ નાશ કરાયે, માટે ક્રિયા સફળ છે, જે જે
ક્રિયા છે તે સફળ છે, પણ દોહન, મજાગદિયા, જે મર્યાદા પાડે-
દેશ (પ્રતિબંધ) આદિ ક્રિયાઓ પણ કર્મ નાશ કરવાથી
સફળ છે, એ મર્યાદા સાધ્ય આત્મવચના અજ્ઞાનને અંશક્રિયા
જે રૂપનાદિકનું સ્વરૂપ નથી જાનવાથી ક્રિયાજડ પુણ્યો મર્યાદા

મટક્યા, મટકે છે, અને મટકશે, અને પરમાત્મપદ કેવળ પામી શકે, સાધ્ય સાધેશતાએ ક્રિયા સફળ છે, એમ એકાંતે ઘાણક્રિયાથી જઠાત્માઓ દૃષ્ટફલ જે મોક્ષ તે પામી શકતા નથી.

“ દુહા. ”

કોઈ જ્ઞાનને માનતા, જ્ઞાન સત્ય જગ સાર;
વિના જ્ઞાન ક્યાં મુક્તિફલ, જ્ઞાને ભવજલ પાર॥૧૫॥
એકાંતે એમ જે ગ્રહે, કરે કદાગ્રહ ચિત્ત;
આત્મતત્ત્વ પામ્યા વિના, હોય ન તત્ત્વ પ્રતીત॥૧૬॥

કેટલાક ભગ્વાત્માઓ જ્ઞાનને મુક્તિપદ માને છે, આત્મતત્ત્વના જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી, જ્ઞાનથી સંસાર સમુદ્ર તરી શકાય છે, આત્મતત્ત્વના બોધ વિના જે ભગ્નો એકાંતે હૃદયમાં રહ કદાગ્રહ ધારણ કરી સ્વેચ્છાએ મરે છે, તે પરમાત્મપદ પામી શકતા નથી, આત્મતત્ત્વ પામ્યા વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

“ દુહા ”

યુવત્યંગ નિરહ્યા થકી, વિષય તૃપ્તિ નહિ થાય;
ભોજનજ્ઞાન થયા થકી, ભૂલ ન ભાગે ભાય ॥૧૭॥

ભાવાર્થ—યુવતિના અંગનું નિરીક્ષણ કરવાથી વિષયવિપુલ્યોને વિષયની તૃપ્તિ થતી નથી, નેમન વરફી, દૂષણ, બિષાગ્ર ભોજનનું જાણવું માત્ર થવાથી, ઉદરપૂર્તિ થતી નથી, માટે તેની ક્રિયા કરાય તો દૃષ્ટ ફલની સિદ્ધિ થાય છે, માટે ક્રિયાની મુહુરતાએ ફલ સિદ્ધિ છે.

જ્ઞાનવાદી—હે ક્રિયાવાદી ! તમો ક્રિયાને ફલદાયક કહો છો તે યુક્ત નથી, ક્રિયા કરવાથી સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે, રાંધવું,

દુદ્ધ વરુ, વ આદિ જિવા છે તો તેથી મુક્તિ નથી, કિંતુ કર્મબંધ છે, માટે ક્રિયા સંચારહીનરૂપ છે, માટે જ્ઞાન તેજ માર છે, કર્મભય જ્ઞાનથી થાય છે.

જિવાદી-ક્રિયા ધર્મીય મોત છે, ક્રિયા જે પ્રકારનો છે, તે કર્મક્રિયા. ૧ ધર્મક્રિયા, જે જિવાથી સંચારમાં પરિવ્રમણ કરતું વટે અને આધરનું પ્રદાન થાય તે કર્મક્રિયા જાણવી, તેનો તો સ્થાન કરવો યોગ્ય છે. પણ જેનાથી જન્મ જરા દુષ્ટતા દુઃખ નાશ થાયે એવી ધર્મ ક્રિયાઓ કહી છે, તે કરવી જોઈએ, કારણ કે તેનાથી કર્મનો નાશ થાય છે, કિંતુ જ્ઞાન ધર્મી થતો નથી માટે ક્રિયા તેજ મોત માર્ગ છે.

જ્ઞાનદી-ધર્મને માટે ક્રિયાની જરૂર નથી, આત્માની મુક્તિ તો જ્ઞાનથી થાય છે, ઘસીરની ક્રિયા, ચપનની ક્રિયા તું મોત આવી શકે ? ના નહીં. ધનની ક્રિયા ચિકરરૂપ મોત આવી શકતી નથી, કિંતુ આત્માનું જ્ઞાન ધર્મથી મુક્તિ શાંતિ છે, જ્યાં જ્યાં ક્રિયા ત્યાં કર્મનો બંધ સમજવો, કારણ કે ક્રિયા જદ છે તો તેથી ઉત્પન્ન થનાર ફલ પણ કર્મ જદ છે, તો મુક્તિ ક્યાંથી મળે ? માટે જ્ઞાનથી મુક્તિની સિદ્ધતા છે.

ક્રિયાદી-ક્રિયાને જદ કરો કિંતુ ક્રિયાથી જદનો નાશ થાય છે, કારણ કે મજાતિયથી સજાતિયનો નાશ થાય છે, ફટનો નાશ મોગરથી થાય છે, તેમ કર્મ છે તે જદ છે તો તેનો નાશ ક્રિયાથી થાય છે માટે ક્રિયાથી નાશ થવો તેજ મોત જાણવું, જ્ઞાનથી કર્મનો નાશ થી રીતે થાય ? માટે કર્મ નાશિકા ક્રિયા જાણવી, માનસિક, શારીરિક, કાવિક ક્રિયા કરવાથી કર્મ નાશ થાય છે, માટે તે કરવી જોઈએ અને ક્રિયા જ મોત ફલદા છે.

જ્ઞાનવાદી—તમોણે જદ યકી જદનો નાશ થયો એમ કહ્યું, તે યુક્ત નથી તમારા મત પ્રમાણે તો એમન સિદ્ધ થાયછે કે પાપ કર-
વાંથી પણ કર્મ નાશ થાય, કારણ કે પાપ પણ જદ છે અને
કર્મ પણ જદછે માટે પાપથી કર્મનો નાશ થાય તો પશ્ચાત્ત્ત્વ દયા,
સત્ય, તપ કરવાની શી જરૂર હોવી જોડે ? અને જો એમ
હોય તો પાપી જીવોની શી મુક્તિ થવી જોડે અને ધર્મી
અને પાપી વચ્ચે ભેદ ભાવ પણ અસત્ય થાય કિંતુ શાસ્ત્રમાં
ધીતરાગ મગવંતે તો એમ કહ્યુંછે કે પાપ કૃત્યથી કદાપિ મુક્તિ
મળતી નથી, માટે જ્ઞાનને સત્ય માનો. અને તેનાથી મુક્તિ થાયછે.

ક્રિયાવાદી—હે જ્ઞાનવાદી ! તું મારું કથન સમજી શક્યો નહીં,
પ્રતિપક્ષી જદયકી પ્રતિપક્ષી જદનો નાશ થાયછે, કર્મનું પ્રતિ-
પક્ષી પાપ નથી. માટે પાપથી કર્મનો નાશ થતો નથી, પુણ્ય
અને પાપ એ વચ્ચે પરસ્પર પ્રતિપક્ષીછે માટે પુણ્યથી પાપનો નાશ
થાયછે. પુણ્યની ક્રિયા દુઃખનાશક છે માટે ધર્મની ક્રિયા
અવશ્ય કરવી જોડે.

જ્ઞાનવાદી—પુણ્યની ક્રિયાથી કંઈ કર્મનો નાશ થતો નથી, કારણ
કે પુણ્ય પણ કર્મસ્વરૂપછે, તો પુણ્યથી કર્મની વૃદ્ધિ થાય પણ
કર્મનો નાશ તો થતો નથી, માટે જ્ઞાનથી જ મુક્તિ થાયછે એમ
માનવું જોડે.

ક્રિયાવાદી—મહા ઠીક પુણ્યથી કર્મનો નાશ ન થાય તો પણ
જ્ઞાતાવેદનીયકર્મ વંચાય અને તેથી સ્વચ્છ કૃત્યમાં જન્મ થાય
જન, પુત્રાદિ શ્રદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તેથી મુક્ત મળે છે પણ ક્રિયાનું
ફલ છે, અને તેથી અનુક્રમે કર્મનો નાશ થાય માટે ક્રિયાકાં-
દની સાફલ્યતાછે.

જ્ઞાનવાદી—પુણ્યથી જ્ઞાતાવેદનીયકર્મ વંચાયછે અને તેનો મોગ

मोगवत् अवतार धारण करतां जन्म जरा मरणनां दुःख प्राप्त पायछे, अरे अवतार धारण करतां पश्चात् ते मरणा बन्दी नवां कर्म बंधाय पण कर्म बंधनो पार आवे नही, ज्ञानपी कर्मनो नाश पायछे माटे तेनो स्वीकार करवो योग्यछे.

क्रियावादी—अनो क्रियापी कर्मनो नाश पानीये छीए ते समुक्त छे, उत्तम अवतार आत्मा विना कर्मनां कार्य यह कर्तनां नपी, पढिलेखन, मंत्रिकपन, मधुपूना, इत्यादि क्रियामो पापनो नाश करे छे, अने नवीन कर्म प्रतिबंधकद्वारा आत्मा निर्मल पनां मुक्तिनी प्राप्ति पायछे माटे क्रिया सफलछे.

ज्ञानवादी—कर्मनी क्रिया उत्तम कुञ्जत्रय घनसंघति आपनारीछे, पण तेयी कर्मनी वृद्धिछे. पढिलेखन, मंत्रिकपन, मधुपूना, पण कर्मनो नाश करी सकती नपी, जरा मूलमहाष्टिपी विचारो के—ज्ञान विना क्रिया करवापी गुं फल यह छके ? ज्ञानामिः सर्वकर्माणि, भस्मसात् कुरुतेऽर्जुन ज्ञान अपि सर्व कर्म बाधने प्रसीधून करे छे, माटे हउ कदाग्रह त्यागी, ज्ञान मुक्तिवद् मानवुं ते योग्यछे.

क्रियावादी—क्रिया विना ज्ञाननी उत्पत्ति यती नपी, ज्ञाननो अभ्यास ज्ञानने उत्पन्न करेछे, मयनपी बंध ज्ञान होवुं नपी. विद्याभ्यास करतां करतां ज्ञाननो प्रकाश पायछे, सारमां समनवानुं के ज्ञानाभ्यामरूप क्रियापी ज्ञान उत्पन्न पायछे तो क्रियापी कर्मनो नाश पाय एसां बंध शंका नपी, माटे क्रियापी कर्मनाश मानवो योग्यछे.

ज्ञानवादी—ज्ञान विना सर्वत्र अपाक, जे कर्मनो नाश करवानोछे ते कर्मनुं स्वरूप ज्ञाना विना कर्मनो नाश ही रीते पाय ? चैत्रने दैव नाचना शुरू कयुं के, तारो चक्ररेम नाचनो शुरु

છે તે તને મારવા ધારેછે, હવે જો ચૈત્રને ચક્રવેગ
હોય તો ચૈત્રનો ઘાત કરે, અન્યથા તેનો નાશ કરી
તેમ દૃષ્ટાંતથી સમજવાનું કે-કર્મનો નાશ કરવો તે
થયા વિના વનનો નથી માટે જ્ઞાનથી કર્મનો નાશ માન

ક્રિયાવાદી-ફક્ત વસ્તુનું જ્ઞાન થવા માપથી ફલની નથી,
નથી, એક માણસને મોજન કરવાનું જ્ઞાન થયું પણ
મુલમાં મક્ષેપ કરે ચાહે ત્યારે તેની ઉદરપૂર્તિ થાય
મટે, માટે ક્રિયાજ્ઞ ફલવદ્ છે. જ્ઞાન તો જાણવા મા
કોઈ તાર (તરનાર) જલમાં તરવાનું જાણેછે જિ
મહેશ કરી હાથ પગ ફલાવે નહીં તો પુરી જાય તે
જ્ઞાન થતાં કર્મ નાશકારક ક્રિયા નહીં કરાય તો વ
થતો નથી, પરંતુ ક્રિયાકરણથી કર્મ નાશ થાયછે.

જ્ઞાનવાદી-નમારું કયન ટીકડે, ફિન્ટુ જ્ઞાન વિના વસ્તુ
તથ્ય સ્વરૂપ જાગી શકાતું નથી, તો પશ્ચાત્ તે જ
કાતું નથી, મોદક બનાવવાનું જાગે અને તે મક્ષે
અમુક કાવ્વો થાયછે તે જાગી શકાય તો ત્યાર
શકાય, જે વસ્તુનું જ્ઞાન નથી તે વસ્તુની ક્રિયા જી
શકાય ?-દૃષ્ટાંત તરીકે જાગો કે-કોઈ મનુષ્યને ઘ
ધ્યે કપું કે ગાયમાં આશ્વાસગામિની વિચાર કરીછે,
યાવ તો આશ્વાસમાં ઠરી શકાય, ત્યારે પેલા મનુષ્ય
જોય કરી આશ્વાસગામિની વિચાર જાગી, ત્યાર પ
કરી આશ્વાસનાં મનન કરવા લાગ્યો. યત્ર સમજવા
આશ્વાસગામિની વિચારનું જ્ઞાન થતાં તેની ક્રિયા યદ્ જ
જ્ઞાનની મુલ્યતાછે, જ્ઞાન વિના કોઈ ક્રિયા યદ્ જ

ક્રિયાવાદી-હે જ્ઞાનવાદી ! તમે ધૂત્ત રેતુથી વિદ્યુત્ત ઘરોળો, તમારે વિષાણું કે-ડ્યાં ડ્યાં ક્રિયાએ ત્યાં અવશ્ય જ્ઞાન રહ્યું હોયજે, ડ્યાં સાકર ત્યાં સાકરનો રમ, ડ્યાં કેરી ત્યાં તેનો રમ અવશ્ય હોયજે, નેમ ડ્યાં ક્રિયા હોયજે ત્યાં અવશ્ય જ્ઞાનની અસ્તિત્વાજે, માટે જ્ઞાને જ્ઞાનથી ક્રિયા કરતી વાતત પગ ગાંભીરે જ્ઞાન હોયજે, દુર્લ્પરૂપે ક્રિયાએ, અને ક્રિયાથી કર્મનો નાશ થાયજે માટે ક્રિયા તેમ કર્મનાશકજે.

જ્ઞાનવાદી-હે ક્રિયાવાદી તારું વચન અપુત્તજે, ડ્યાં ક્રિયા હોય ત્યાં જ્ઞાન હોય પરી વ્યાપ્તિ નથી, કૌનોપ્રાપ્ત ધાર્મિકમાં ક્રિયા થોડવાનીજે, પણ જ્ઞાન નથી, આગગાદી (અગ્નિરથ) માં ગમનની ક્રિયાએ પણ જ્ઞાન નથી, માટે તારું વચન અસત્યજે, પરી જેના માટે તું ક્રિયા કરવાનું કરેજે તે આત્મા તો એને મિદગનું પાપી અક્રિય થાયજે, અને મિદગમાં ક્રિયા નથી, અક્રિયજે, આત્માના ધરની ક્રિયા નથી, તો તે ક્રિયા નિષ્ફળજે, મિદગમાં જ્ઞાનજે, અને તે તો આત્માનો ગુણજે માટે જ્ઞાનથી મુક્તિજે ષ્ય જ્ઞાન.

ક્રિયાવાદી-ક્રિયા આત્મા કરેજે, માટે આત્માનોજે, શરીર કંઈ ક્રિયા કરતું નથી માટે ક્રિયા પ્રમાણીભૂતા કર્મસપે જાનવી.

જ્ઞાનવાદી-આત્મા કંઈ વત્ત વત્તો ક્રિયાને કરતો નથી, શરીર-ધારી આત્મા ક્રિયા કરેજે, અને જ્યારે શરીરનો ત્યાગ કરી સિદ્ધપદ પામેજે ત્યારે ક્રિયાવનું ટકેજે, આત્મા સંસારમાં કર્મપેગે મુગ્ધ દુઃખ યોગે ગ્રહ પ્રકારની ક્રિયા કરી ટકેજે, વ્યવહાર નયે ક્રિયાનો કર્તા આત્માજે, નિશ્ચયનયથી નોતાં ક્રિયાકારક આત્મા નથી માટે આત્માનો ક્રિયા કરી શકાય નથી.

ક્રિયાવાદી-મોરે સાકરજાને વાઙી ખસીપૂત કરી સ્વપ્નેર શાન્ત

(ઓઢવાઈ) જાયછે, તેમ ક્રિયા પણ કર્મને વાઢ્ય
મેઢે નાશ પામેઢે, માટે ક્રિયાથી મુક્તિઢે.

જ્ઞાનવાદી-હે મિયતમ, જરા વિચારશો તો માલુમ પડ
યાથી મુક્તિઢે એવું. શાથી જાણ્યું. ઉત્તરમાં કહેવું
જ્ઞાનથી, જ્ઞાન ન હોય તો ક્રિયાને જાણી શકાય
પછી શી રીતે કરી શકાય ? તમોએ કહ્યું કે ક્રિયા
ઢે આ વચન મઢાપ માત્રઢે, દેઢો. પ્રસન્નચંદ્ર રાજ
સૂર્યના સામી દષ્ટિ રાઢી ધ્યાન કરતા હતા ત્યાં
ક્રિયા કરતા નહોતા, અને જ્ઞાન ધ્યાનથી કેવલજ્ઞા
વિચારો કે ત્યાં કંઈ ક્રિયા કરતા હતા, કંઈ નહીં,
જાણ આરીસા (આદર્શ) ધ્રુવનમાં માત્રના ભાવતા
કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન કર્યું, મહાદેવા માતાએ હસ્તિ ઉપ
ભાવતાં કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન કર્યું ત્યાં કંઈ ક્રિયા ક
ફક્ત જ્ઞાનવઢે કર્મ સ્વપાત્રી કેવલજ્ઞાન પામ્યા જીવો
માટે જ્ઞાનઢે તેન સત્યઢે.

ક્રિયાવાદી-હે જ્ઞાનવાદી તમોએ પ્રસન્નચંદ્ર રાજપિંતું
નની સિદ્ધિને અર્થે આપ્યું, તે જ્ઞાનને સિદ્ધ નહીં કર
યાને સિદ્ધ કરેઢે, પ્રથમ સમજતું કે ધ્યાનઢે તે વિ
ધ્યાનના ચાર પ્રકારઢે, આર્તધ્યાન, રીઢ્રધ્યાન,
શુદ્ધધ્યાન, એ ચારમાંથી પ્રથમનાં યે ધ્યાન દુર્ગતિ
કાઉસસગમાં પ્રસન્નચંદ્ર ઋષિએ પ્રથમ દુર્ધ્યાન ધ્ય
ગતિ ઉપાર્જન કરી પશ્ચાન્ પશ્ચાન્તાપ પામી ધ
ધ્યાવતાં કર્મ સ્વપાત્રી કેવલજ્ઞાન પામ્યા તેનું કારણ
અને શુદ્ધધ્યાનરૂપ ક્રિયાઢે, વાર ભાવનાઓ પણ ધ
: આત્રી, મહાદેવી માતા અને મરતરાનાએ ધર્મધ્યાન

કેવલજ્ઞાન પામ્યું, માટે તે પણ ક્રિયાયોગ, કેવલજ્ઞાન, મુક્તિ આદિ પામ્યાં છે. શ્રી વિઞ્ણપલક્ષ્મીમૂર્તીજીણે પણ કપું છે કે ધ્યાનક્રિયા મનમાં આળીજે, ધર્મ શુદ્ધ ધ્યાયીજે; કશાદિ, માટે ક્રિયા કર્ય સય કરી છે.

જ્ઞાનવાદી-હે ક્રિયામાં રાખનાર. ફની તું પોતાનો મન છોદતો નથી, ધારા ચલન ઉપર સ્થિત આપ, જ્ઞાન વિના ધ્યાન થઈ શકતું નથી જેનામાં જ્ઞાન છે તે ધ્યાન કરી શકે છે, જુઓ મરતરાખા. જેનામાં જ્ઞાનનો સર્વથા અભાવ છે ત્યાં ધ્યાનનો અભાવ છે, જુઓ, ઘટ જદા છે તેમાં જ્ઞાન નથી, જો, ધ્યાનનું જ્ઞાન ન હોય તો ધ્યાન થી રીતે શકે ? મયમ જ્ઞાન અને પધાન્ ક્રિયા, થકી સમજતું કે જ્ઞાન વિના જરા પણ ક્રિયા થઈ શકતી નથી, એક દિવસના જન્મેલા શાલકને પણ સ્વન પાન મદ્યતિમાં સંસ્કાર શુદ્ધિ કારણ છે, મુલ દુઃખને પણ જગાવનાર જ્ઞાન છે, જ્ઞાન રૂપરામની ક્રિયા દાસી છે, માટે જ્ઞાનના હુકમ મમાગે ક્રિયા થઈ શકે છે, જ્ઞાનરૂપ રામાના કરતાં ક્રિયા દાસી ઘોડી કરેલાય નહીં. જ્ઞાન દેશનું છે, અને ક્રિયા આંધલી છે, જ્ઞાન વિના ચારેશ નથી, જ્ઞાન વિના દેશમ્ થતો નથી, જ્ઞાન વિના દેવ શુરુ પર્વને ઓઝાલી શકાતા નથી, ઓરે વિચારો તો સરા, જ્ઞાનયોગ આત્મા પણ ઓઝાલાય છે, પણ ક્રિયા ઓઝાલી શકતી નથી. જ્ઞાનથી ચીજાના મનની કાત આળી શકાય છે, કોઈ અંધ પુરુષ વનમાં પડતો પડે કિંતુ અંધવળાથી-ગારામાં પાનનાં પણ પરી આવ, તેના સામો થાય આવે તો કદ દિશા તરફ જતું ને દેખી શકે નહીં, અને જો દેખતો હોય તો દુઃખથી થવે માટે જ્ઞાન તે દેશજા પુરુષ સમાન છે અને ક્રિયા આંધલા પુરુષ મનન છે.

કહ્યું છે કે-

જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમે, કરે કર્મનો સેહ;
પૂર્વક્રોડ વર્ષા લગે, અજ્ઞાને કરે તેહ;
દેશ આરાધક ક્રિયા કહી, સર્વ આરાધ

સ્ત્યાદિ વિચારી જોતાં જ્ઞાનથી કર્મ નાશ પામે છે. મક્કિત પણ જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે જ્ઞાનના સમાન જ્ઞાન બે પ્રકારે છે, ૧ વ્યવહાર જ્ઞાન, ૨ નિશ્ચય જ્ઞાન. વ્યાકરણ, જ્યોતિષ્ય, વૈદક, નાટક સાયન્સ આદિનું જ્ઞાન વ્યવહાર જ્ઞાન છે, એનાથી આત્માનું હિત એકાંતે થઈ શકતું નથી. પરંતુ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય સાત નય, ભક્તભંગી, સ્વાદ્વાદરીત્યા આત્મા ઉપયોગે જાણવું તે નિશ્ચય જ્ઞાન છે, આત્માનું સ્વરૂપ ધ્યાન, નિશ્ચયનયથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણી આત્મ સ્વભાવમાં નામ નિશ્ચય જ્ઞાન છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી કોટી ભવનાં કર્મ નાશ પામે છે, માટે તે જ્ઞાન આદરણીય છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતાં જ્ઞાન દેવનો સ્વ થાય છે, જે જ્ઞાનથી આત્મા પરમાત્મ પદ પ્રાપ્ત થઈ ની પ્રાપ્તિ પૂર્વ પુણ્યયોગે થાય છે, તેનું નામ સમ્યક્ જ્ઞાન છે. નિશ્ચય જ્ઞાનનું સદ્દેહુ શ્રી સદ્ગુરુ મહારાજ છે, તથા શાસ્ત્ર છે, એનું અવલંબન કરવું. ચીતરાગ શાસ્ત્ર કથિત કરવાનું અવલંબન કરવાથી કર્મ સ્વ થાય છે, ક્રિયા બે પ્રકારની ૧ શુભ ક્રિયા ૨ અશુભ ક્રિયા, જે ક્રિયાથી પુણ્ય થાય તે શુભ ક્રિયા, વ્યવહાર નયથી આદરવા યોગ્ય છે, જે ક્રિયા પાપાર્જન થાય છે તે અશુભ ક્રિયા જાણવી. ચીતરાગ શાસ્ત્ર ક્રિયા શાસ્ત્રમાં પ્રરૂપી છે, તે સમ્યક્ ક્રિયા જાણવા સદ્ગુરુ-સમ્યક્ જ્ઞાનથી સમ્યક્ ક્રિયા જાણી શકાય.

જ્ઞાન પૂર્વક ક્રિયા મેલે છે, જ્ઞાન ક્રિયા વિના પાંગડું છે, અપે ક્રિયા આંધરી છે, એ વેનો મંગલ પનાં મુક્તિ પામી શકાય છે. થો તીર્થ-કર મહારાતા અને જ્ઞાનના સ્વામી છતાં પારિત્ર અંગીકાર કરે છે, તપશ્વર્ગ અંગીકાર કરે છે માટે ક્રિયાની નહર છે, જ્ઞાન અને ક્રિયાથી મુક્તિ છે, માટે જ્ઞાનમાં કયું છે કે-જ્ઞાન ક્રિયાઓ મોક્ષઃ એ સિદ્ધાન્ત શાસ્ત્રાનુસાર મટાવે કરવી. મોક્ષાભિનાયી મળ્યાત્મા-ઓને દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાન અત્યંત ઉપકારી છે, સમ્પન્ન જ્ઞાનથી શક્તિ-હારી છે. જ્ઞાનરૂપ મૂર્ખોદય થતાં બિધ્યાત્મ અંધકારનો નાશ થાય છે. જેમ જેમ આત્મ સ્વરૂપનું વિશેષ જ્ઞાન થતું જાય છે, તેમ તેમ ક્રોધ, માન, માયા, મોમની બંદતા યતી જાય છે. જ્ઞાનદશા થયા વિના જીવની મુક્તિ થતી નથી. આત્મજ્ઞાનથી મુક્તિ થાય છે.

શુદ્ધજ્ઞાનીનાં લક્ષણ કરે છે.

“ દુઃશ. ”

વાક્ પડતાં વિદ્યતા, જન મન રંજન હેતુઃ
પોથી પુસ્તક વાંચતો, શાશ્વત પદ કયું લેત ॥૧૮॥
અહં બુદ્ધિ અભિમાનથી, યાવત્ પરમાં થાય ॥
તાવત્ જ્ઞાની કો નહીં, પામે નહિ શિવ ઠાય ॥૧૯॥

માર્ગ-મનુષ્યોનાં મન સુધી કરવાને માટે વાગીના વાચાલ પગમાં જેની વિદ્યા સમાયી છે, એવો શુદ્ધ જ્ઞાની પોથી પુસ્તક વાંચતો હતો અને પરને ઉપદેશ આપતો હતો મુક્તિ પદ પામે નહીં, સોકોમાં મારી વિદ્યા દર્શાવતી, સોકો મારી મયંતા કરે અને હું જગત્માં શક્તિદ્ધ થાઉં આ પ્રકારની દુષ્ટતાથી જે જ્ઞાનનાં પુસ્તકો મમે છે, વ્યારુજ્ઞાન રાવિ છે, તેજા પુરનો મુક્તિરૂપ પામી શકતા નથી, આત્મમાર્ગે જ્ઞાન પરિણમતાં પરમાત્મપદમય આત્મા મને છે.

ફાલું છે કે-

જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમે, કરે કર્મનો સેવ
પૂર્વકોડ વર્ષા લગે, અજ્ઞાને કરે તેદ;
દેશ આરાધક ક્રિયા કહી, સર્વ અ

ઇત્યાદિ વિચારી જોતાં જ્ઞાનથી કર્મ નાશ પા
મકિત પણ જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે જ્ઞાનના સ
જ્ઞાન બે પ્રકારે છે, ૧ વ્યવહાર જ્ઞાન, ૨ નિશ્ચય
વ્યાકરણ, જ્યોતિષ્ય, વૈદક, નાટક સાયન્સ આદિનું જ
નહે, એનાથી આત્માનું હિત એકાંતે થઈ શકતું નથી
દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય સાત નય, મત્સરભંગી. વ્યાદાદરીન્યા
ઉપયોગે જાણવું તે નિશ્ચય જ્ઞાન છે, આત્માનું સ્વરૂપ ધ્યા
નિશ્ચયનયથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણી આત્મ સ્વભા
નામ નિશ્ચય જ્ઞાન છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી કોટી ભવન
છે, માટે તે જ્ઞાન આદરણીય છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થ
દ્વેષનો સય થાય છે, જે જ્ઞાનથી આત્મા પરમાત્મ પર
ની પ્રાપ્તિ પૂર્વ પુણ્યયોગે થાય છે, તેનું નામ સમ્ય
નિશ્ચય જ્ઞાનનું સદ્ગુરુ શ્રી સદ્ગુરુ મહારાજ છે,
જ્ઞાન છે, એનું અવલંબન કરવું. ચીતરાગ જ્ઞાન કથિ
યાનું અવલંબન કરવાથી કર્મ સય થાય છે, ક્રિયા બે
૧ શૂંઘ ક્રિયા ૨ અશૂંઘ ક્રિયા, જે ક્રિયાથી પુણ્ય મ
ક્રિયા, વ્યવહાર નયથી આદરવા યોગ્ય છે, જે ક્રિ
પાપાર્જન થાય છે તે અશૂંઘ ક્રિયા ગણવી. ચીતરાગ
મ્યં ક્રિયા જ્ઞાનમાં મર્યાદા છે, તે સમ્યં ક્રિયા ન
સદ્ગુરુ-સમ્યં જ્ઞાનથી સમ્યં ક્રિયા નામી

ક્રિયા એવે છે, જ્ઞાન ક્રિયા વિના પાંગલું છે, અરે ક્રિયા
 , એ એનો સંગમ થતાં મુક્તિ પામી શકાય છે. ત્રીતીર્થ-
 જ્ઞાન પ્રજ્ઞા જ્ઞાનના સ્વામી છતાં પારિત્ય અંગીકાર કરે છે,
 અંગીકાર કરે છે માટે ક્રિયાની નહર છે, જ્ઞાન અને
 મુક્તિ છે, માટે શાસ્ત્રમાં કયું છે કે-જ્ઞાન ક્રિયામ્બાં મોક્ષઃ
 ન શાસ્ત્રાનુસાર મહત્તિ કરતી. મોક્ષાભિલાષી મધ્યાત્મા-
 નુપયોગ જ્ઞાન અત્યંત ઉપકારી છે, સમ્યક્ જ્ઞાનથી શક્તિ-
 જ્ઞાનરૂપ મૂર્ખોદય થતાં બિધ્યાત્વ અંધકારનો નાશ થાય
 તેમ આત્મ સ્વરૂપનું વિશેષ જ્ઞાન થતું જાય છે, તેમ તેમ
 જ, માયા, લોભની ભેદતા થતી જાય છે. જ્ઞાનદશા થવા
 થતી મુક્તિ થતી નથી, આત્મજ્ઞાનથી મુક્તિ થાય છે.
 જ્ઞાનીનાં લક્ષણ કહે છે.

“ દુરા. ”

દુતાએ વિદ્વતા, જન મન રંજન હેતુ;
 પુસ્તક વાંચતો, શાશ્વત પદ કયું લેત ॥૧૮॥
 દ્વિ અભિમાનથી, યાવત્ પરમાં થાય ॥
 જ્ઞાની કો નહીં, પામે નહિ શિવ ઝાય ॥૧૯॥
 તાર્થ-મનુષ્યોનાં મન સુશ્રી કરવાને માટે શાસ્ત્રીના શાવાલ
 તેની વિદ્વતા સમાવી છે, એવો શુદ્ધ જ્ઞાની પોથી પુસ્તક
 ઉત્તો અને પરને ઉપદેશ આપતો છતો મુક્તિ પદ પામે નહીં,
 મારી વિદ્વતા દર્શાવતી, છોકો મારી મથંસા કરે અને હું
 મતિદ્ધ થાવં આ મકારની રચનાથી જે જ્ઞાનનાં પુસ્તકો
 વ્યાખ્યાન થાવે છે, તેવા પુરુષો મુક્તિપદ પામી શકતા
 આત્મભાવે જ્ઞાન પરિણમતાં પરમાત્મપદમય આત્મા બને છે.

કયું છે કે-

જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમે, કરે કર્મનો સે
પૂર્વકોડ વર્ષા લગે, અજ્ઞાને કરે તેદ
દેશ આરાધક ક્રિયા કહી, સર્વ

ઇત્યાદિ વિચારી જોતાં જ્ઞાનથી કર્મ નાશ પ
મકિત પણ જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે જ્ઞાનના
જ્ઞાન જે પ્રકારે છે, ૧ વ્યવહાર જ્ઞાન, ૨ નિઃ
વ્યાકરણ, જ્યોતિષ્ય, વૈદક, નાટક સાયન્સ આદિનું
નહે, એનાથી આત્માનું દિત્ત એકાને ઘડી શકતું ન
દ્રશ્ય શુભ વર્ણાં સાત નવ, મત્તમંગી, સ્પાદાદરીત્ય
ઉપયોગે જાણવું તે નિઃશય જ્ઞાન છે, આત્માનું સ્વરૂપ
નિઃશયનયથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણી આત્મ સ્વ
નામ નિઃશય જ્ઞાન છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી કોટી મ
છે, માટે તે જ્ઞાન આદરણીય છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ
દ્વેષનો શય થાય છે, જે જ્ઞાનથી આત્મા પરમાત્મ
ની પ્રાપ્તિ પૂર્ણ પુણ્યયોગે થાય છે, તેનું નામ સા
નિઃશય જ્ઞાનનું મદ્દેનું થી સદ્ગુરુ મહારાજ છે
જ્ઞાન છે, એનું અવલંબન કરવું. વીતરાગ જ્ઞાન
યાનું અવલંબન કરવાથી કર્મ શય થાય છે, ક્રિયા
૧ શુભ ક્રિયા ૨ અશુભ ક્રિયા, જે ક્રિયાથી પુ
ક્રિયા, વ્યવહાર નયથી આદરવા યોગ્ય છે, જે
પાપાર્તન થાય છે તે અશુભ ક્રિયા ગણવી. ચીત
મ્યગ્ ક્રિયા જ્ઞાનમાં વસી છે, જે સમ્યગ્ ક્રિયા
સદ્ગુરુ-સમ્યગ્ જ્ઞાનથી સમ્યગ્ ક્રિયા જાણ

શ્રાવકથી વ્યાખ્યાન વાંચી શકાય નહીં, કારણ કે
રાત્રી માત્રી વિપયમુક્ત ભોગવતો સંસાર અસાર જાણ
રહ્યો છે, અહંકારચુદ્ધિથી પરમાં અહંપણાની શુદ્ધિ
મોટો આ સર્વ મારું, મારા સમાન દુનિયામાં કોણ વિ
એવા વિચાર થાયછે ત્યાં સુધી નિશ્ચયજ્ઞાનીપણું નથી,
નીપણું જાણવું, એવા શુષ્કજ્ઞાની પરમાત્મસ્વરૂપ તરફ
પતા નથી અને બહિરાત્મપણું ધારી મુક્તિ સ્થાન પામતા
આત્મજ્ઞાનીનું લક્ષણ કહે છે.

“ દુરા. ”

‘વૈરાગ્યાદિક ગુણ શૃંદ, આતમમાં પ્રગટાય;
સમભાવે નિરત્રે સદા, પરમાત્મ પદ પાય.

માત્રાર્થ-વૈરાગ્ય, સંવેગ, સમતા, સહનશીલતા,
આદિ ગુણ સમૂહ આત્મામાં પ્રગટાવે અને ગુણધારક
ભાવે શત્રુમિત્ર, કંચન, ઉપલ, નિંદક, વંદકાદિને દેવે,
‘માત્મ’ પદની પ્રાપ્તિ થાયછે.

“ દુરા. ”

‘ત્યાગ વિરાગ વિના કદી, થાય ન આતમ
‘આત્મ જ્ઞાન વિના કદી, પામે નહિ શિવ ઠ

માત્રાર્થ-સંસારરંધનમૂળપુત્રગ્રીધનાદિકના મમત્વરૂપ
અને વૈરાગ્ય વિના આત્મજ્ઞાન થવું નથી, અને આત્મ
ત્રિવિધસ્થાનની પ્રાપ્તિ નથી, મારાંશકે-સંસારની મોહત્રાલને
ત્રિવિધસ્થિતજ્ઞાન ‘વૈરાગ્ય’થી સર્ગુદ્ધ ઉપદેશદ્વારા
સમગ્રી આત્મસ્વરૂપમાં ભીન થાયછે, આત્મ
અમુકમાં અમુક દોષછે, અમુક ક્રોધીછે, અમુક મારો ન

યાને આત્માયક્ષી મિત્ર જાણે તે પુરુષો તેનો ત્યાગ કરી શકેછે, સંસાર વલ્લતા અગ્નિ સમાન છે, સંસારનાં દરેક કાર્યો સ્વાધિમય છે, સંસારની સ્વાધિમાં વસતાં આત્માનું ધ્યાન થઈ શકતું નથી, માટે સંસારી સ્વાધિ ત્યાગી સદ્ગુરુ સ્વપદેશ સાંભળવો કે જેથી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય, અને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થતાં ગુરુ મહારાજને પૂછી આત્માનું સ્વરૂપ ઓળખવું, અને તે આત્મસ્વરૂપ જાણતાં તેનું ધ્યાન ધરતાં કર્મનો નાશ થાયછે, માટે આત્મસ્વરૂપાભિલાષિભોણ ત્યાગ અને વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો.

“ દુહા ”

યોગ્ય હોય તે આદરે, હઠ કદાગ્રહ ત્યાગ;

વૈરાગ્યે મન વાસિયું, તસ પરમાત્મ રાગ. ॥૨૨॥

ભાવાર્થ—આત્મતત્ત્વ તથા તેની પ્રાપ્તિના અધ્યભિચારી હેતુઓને મહ્યાત્મા અંગીકાર કરે આત્મતત્ત્વ જ્ઞેનાથી પામી શકાય નહીં. એવાં સાધનોમાં હઠ કદાગ્રહપણાની સુદ્ધિનો ત્યાગ હોય, સદ્ગુરુ મહારાજા મહ્યાત્માઓની વિચિત્ર પ્રકૃતિ જોઈ જે સાધનથી જ્ઞેના કાયદો થાય તે સાધન વ્રતાદિ તેને અંગીકાર કરાવે, ત્યારે અતિશય પ્રેમમત્તિથી ગુરુ વાક્યને શિષ્ય અંગીકાર કરે, આત્માથી જીવ મલમયથી થીક પામતો વિચારે કે—જો દુર્લભ મનુષ્યાવતાર પામી સ્વછંદાચારીપણે વર્તીશ તો અનંત મલમલપણ કરવાં પડશે માટે ગુરુની આજ્ઞા મસ્તકે ધારી મત કદાગ્રહનો ત્યાગ કરે અને સંસારની અનિત્યતા વિચારે—કર્મનું સ્વરૂપ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી વિચારી સારાંશ ગ્રહે કે—આ જગત્માં સમ્યગ્વર્મથી આત્મહિત છે, એમ ચિંતન કરી જલપંકજવત્ સંસારભાવથી ન્યારો રહે, તેવા મહ્યાત્માઓને પરમાત્મપદનો રાગ થાય કિંતુ સંસારમાં વિષ્ટા શુકરવત્ અદર્શિત

रिक्तेकपी शून्य हृदयवाजा, अने परबस्तुने पोतानी मानीं इर्ष शोक
पाएण करनारा रागोषषादिरात्योयोने परमात्मपदनो राग पतो
नपी, बैरागी, त्यागी, मत कदाप्रवर्जित जीवो परमात्मपदपामी
उके छे. आ आत्मार्योनुं छत्तण छे.

“ दुरा. ”

समकित जेणे अर्पियुं, ते मोय गुरु देव;
निमित्त गुरु ते आत्मना, कीजे तेहनी सेव. ॥२३॥
त्यां त्यां गुरुनी बुद्धिथी, भटके जाणे रोझ;
गुरु गुरु शो वस्तु छे, नहीं करतो तस खोज ॥२४॥
धोळुं तेडलुं दुध एम, तेवो गुरुमां बुद्धि;
गुरुबुद्धि सर्वत्र जास; तस नहि आत्म बुद्धि ॥२५॥
सेवे सद्गुरु प्रेमथी, चरणकमल आधीन;
पामे ते परमार्थने, धावे शिवसुखलीन. ॥२६॥
सद्गुरु सम कोनो नहीं, भवमांहि उपकार;
कामकुंभध्रीसद्गुरु, भवजल तारण हार ॥२७॥
प्रत्यक्ष उपकारी गुरु, परोक्ष जिनवर होय;
एहवीं बुद्धि प्रगटतां, धर्म योग्यता सोय. ॥२८॥
गुरुश्रद्धाभक्ति विना, लागे नहीं उपदेश;
भणवुं मुणवुं शास्त्रनुं, ते पण हेतु क्लेश. ॥२९॥
सद्गुरु वचनामृत विना, तत्त्वस्वरूप न पाय;
सद्गुरु सेवतां थकां, समकितरत्न ग्रहाय. ॥३०॥

તારક બુધિથી ગુરુ, કથન કરે ઉપદેશ;

થપ્યા ભક્તિથી સુણી, આદર કરો વિશેષ. ॥૩૧॥

માવાર્થ-અનંતકરુણાયોગે કેવલપરમાર્થબુદ્ધિથી અનંત
મવ દુઃસ્વચ્છિદેદકકુટારસદૃશ ધર્મમૂલભૂતસમકિતરૂપ રત્ન બે
સદ્ગુરુ અર્પણ કર્યું તે ગુરુ મોટા દેવ સમાનછે, દેવ ગુરુ ધર્મની
શ્રદ્ધાથી સમકિત આત્મામાં ઉત્પન્ન યાયછે, દેવ ચીતરાગ અઘાદશ
દૂષણ રહીત હોય તેને સ્વીકારવા.

યતઃ જિનેન્દ્રો દેવતા સ્તત્ર, રાગ દ્વેષ વિવર્જિતઃ

હતમોદ્દમહામહઃ, કેવલજ્ઞાનદર્શનઃ ॥૧॥

સુરાસુરેન્દ્રસંપૂજ્ય, સદ્ગુતાર્થપ્રકાશકઃ

કૃત્ત્વકર્મભયં કૃત્વા, સંપ્રાપ્તં પર્મં પદં ॥૨॥

જીવાર્જીવો તથા પુણ્યં, પાપમાશ્રવસંવરો;

બંધોવિનિર્જગમોન્નો, નવતત્ત્વાનિ તન્મતે. ॥૩॥

તત્ર જ્ઞાનાદિધર્મેયો, મિત્રાભિન્નવિવર્તિમાન્

કર્મ શુભાશુભં કર્તા, ભોક્તા કર્મફલમ્પ ચ ॥૪॥

ચૈતન્યલક્ષ્ણો જીવો, યશ્ચનદ્વ વિપરીતવાન્ ॥

અજીવઃસઃ સમાધ્યાતઃ પુણ્યં સત્કર્મપુદ્ગલાઃ ॥૫॥

રૂપાદિ

ચીતરાગ શામનનાં જિનેન્દ્ર મગવાન્ દેવછે, તે રાગ દ્વેષ રહિય
છે, જેને પોરુષના મહામહનો સર્વના નાશ કર્યોછે, અને જેને કેવલ
જ્ઞાન અને કેવલદર્શન સાક્ષાર નિરાક્ષાર ટપોગ વરીદે માલ્યાછે,
વૈશાલિક અને મુલનવનિ પ્રાદિના પોમટ દ્વંદ્વેદે જોનાં ધરણ કમલ

તરીકે અજ્ઞાનથી ગણેછે, એ વર્તન વીતરાગશાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ છે, સાધુના સચાવીસ અને ધાવકના એકચોસ ગુણ મળી અદ્વતાબીજ ગુણપુક્ત સંય કહેવાય છે. જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રથી મિશ્રામિશ્ર અને ક્વચ્ચદારનયથી શુભાશુભ કર્મનો કર્તા તથા મોક્તા, ચૈતન્યલક્ષણ પુક્તનીવતસ્ત્વની પ્રરૂપણા તીર્થકરે કરીછે. જીવથી વિપરીત અ-જીવતસ્ત્વનું પ્રરૂપણ તેમને કર્યુંછે, એમ નવ તત્ત્વનું પ્રરૂપણ કર્તા વીતરાગ દેવછે, આયુષ્ય મર્યાદા પર્યંત પૃથ્વીતલ પાવન કરી અ-ધાતીયાં કર્મ સ્વપાત્રી અશ્વરોરી અનામો યદ્ સિદ્ધસ્થાનમાં પહોંચી સાદિ અનંતિ સ્થિતિ અમરામર પદ ભોગવેછે, એવા દેવને દેવ તરીકે માનવા, વીતરાગ આજ્ઞાધારક પંચાચાર, પંચપરાશ્રવ આ-રાધક ગુરુને ગુરુ તરીકે સ્વીકારવા, વીતરાગકથીતમોક્ષમાર્ગ સ્વરૂપ ધર્મને ધર્મરૂપે સ્વીકારવો, આ ત્રણ તત્ત્વની ધદ્દા ગુરુ મહા-રામના ઉપદેશથી ધાવછે, માટે ગુરુ મહારામ સમક્ષિતદાયક મધ્યક નિમિત્ત કારણછે, તેમનેજ ગુરુ તરીકે સદા સ્વીકારી તેમની આજ્ઞા-નુમાર ચાલ્યું. વિવેકશૂન્ય પ્રજ્ઞાનવામીન ચિત્તવાલો મૂઢપુરુષ પરમાર્થબુદ્ધિરીન જેટલું મવાહી ધોલું તેટલું દુઃખ પડી અજ્ઞાનતાથી રોત પશુની પેઠે સર્વ મુંઝેમાં, સર્વ ધર્મોવિદેશકોમાં ગુરુબુદ્ધિ ધારણ કરેછે તે અજ્ઞાની સ્વમાત્મબુદ્ધિ કરી ચક્રનો નથી અને મવિવિધનું કાલે સદ્ગુરુધદ્દા વિના કારણે પણ નહીં, આત્મનસ્વજ્ઞ, અધ્યા-ત્મોપયોગી ગુરુનું આનંદન અનાદિકાલમંલપ્રપ્રજ્ઞાનનો નાશ કરેછે, સદ્જ્ઞાનંદી આત્માનુભવ મંદિરમાં મ્હાઝનાર ગુરુ મહારામ મત્સ્ય મારા ઉત્કારીછે, અને ત્રિનેશ્વર પરાક્ષ ઉત્કારીછે, એમ વિવેકદાટિ જેને મત્સ્યજ્ઞ યદ્ છે તે ધર્મ પાત્રી ચક્રેછે, ગુરુ ધદ્દા અને ગુરુ મન્દિ કરવાથી તેમનો ઉત્કાર ખડ્યાન્માને ટાળેછે, અને ધદ્દા મન્દિ વિના ઉપદેશ ટાળજો નથી, ગુરુની આજ્ઞા

- ૮ કપટ દૃષ્ટિ જેને હોય નહીં, અને સદાચાર પ્રવૃત્તિયુક્ત હોય.
 ૯ લોકવિરુદ્ધનો ત્યાગ કરનાર હોય.
 ૧૦ વિનેય હોય અને ગુરુની શ્રદ્ધા સહીત સેવામાં તત્પર હોય.
 इत्यादि लक्षणो जेनायां होय ते उपदेश ग्रहणार उत्तम पात्र-
 भूत आषक वा मुनिपणे पण शिष्यो जाणवा.
 नीचेનાં લક્ષણવાળાઓને ઉપદેશ લાગી શકતો નથી.
 गाथा.

रत्तो दुठो मूढो--पुर्व्विचुग्गाहिओअ चत्तारि
 उवएसस्स अणरिद्धा अहवासएहिं परिवुज्जंति ॥१॥

- ૧ સંસારનેજ સાર માની તેમાં અત્યાસક્તિ ધરનાર.
 ૨ હું કોણ છું ? મારે શું કર્તવ્ય છે ? તેનો પણ જેને વિચાર
 થાય નહીં.
 ૩ પાપનાં કાર્યો કરતાં ભય પામે નહીં,
 ૪ જીવોનો ઘાત કરનાર ખૂર્લ શઠ મૂર્ખપણું જેનામાં હોય,
 ૫ ગુરુના દોષો જોનાર, તેમની નિંદા કરનાર અને ગુરુની શ્રદ્ધા
 તથા ગુરુનો વિનય વહુમાનરહીત હોય.
 ૬ ગુરુમહારાજની વાણી ઉપર વિશ્વાસ, શ્રદ્ધા, તેમજ તેમના
 ઉપર શ્રીતિરહીત હોય.
 ૭ કુગુરુ અને સુગુરુની પરીક્ષા કરવાની જેનામાં ધુદ્ધિ ન હોય.
 ૮ કપટી, વ્યસની, તેમજ નિંદક હોય,
 ૯ કુગુરુના પંદામાં પસાણ હોય અને દષ્ટિરાગી હોય.
 ૧૦ જેનું સ્થિર ચિત્ત ન હોય, જેમ મમાવે તેમ મમે, વિવેકશૂન્ય
 હૃદય હોય.

૧૧ ગુરુ કરતાં પોતાને મોટો માનનાર, અને પોતાનો કક્કો સ્વરો માનનાર હોય.

૧૨ ઉપદેશ સમજે નહીં અને ગુરુ તરફ દ્રેષ કરે.

૧૩ અધિનયી હોય.

ઇત્યાદિ લક્ષણયુક્ત જીવો હોય તે ઉપદેશદેવાને યોગ્ય નથી, તથાપિ ગુરુસંગતિથી તેવા જીવોને પણ લાભ મળે, પુણ્ય નથી, આત્મજ્ઞાની ગુરુ મહારાજ અવસરના જાગણે, માટે સ્વપર લામાર્થે મહત્તિ કરેછે, યોગ્ય લાગે તો ઉપદેશ આપે અને અયોગ્ય લાગે તો ઉપદેશ આપે નહીં, મૌન ધારણ કરે, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર વીર્યાદિ ગુણોમાં ધ્યાનથી પ્રવર્તે, સદ્ગુરુ મહાગુરુ સદા સ્વતંત્ર આત્મોપયોગ્યને વર્તેછે, ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાનના યોગે આત્મા પરમાનંદ સ્વરૂપમાં રમણ કરી તત્પદ પ્રાપ્ત કરે એમ ગુરુની મહત્તિ, એવા ગુરુની આજ્ઞાસહ વર્તવું.

“ દુહા. ”

ત્યાજ્યને ત્યાગી જ્ઞાનથી, ઉપાદેયશું હેતુ;
કરતા હરતા કર્મને, શાશ્વત પદ ક્ષત્ર લેત. ૩૨

દ્રવ્યકર્મ ને ભાવકર્મ, તેનો કરી પરિહાર;
સમતા સંગે ક્ષીલતાં, લહીએ ભવજલ પાર. ૩૩

સ્વચ્છંદાચારીપણું, રોકી સદ્ગુરુ સેવ;
ગુર્વાધીન મનહું કરી, પામો શાશ્વત મેવ. ૩૪

ધન્વંતરિસમસદ્ગુરુ, કર્તા કર્મનો નાશ;
ઉત્તમ વૈદ્યની ઉપમા, તેના થઈએ દાસ. ૩૫

મૂઝ વિના નહિ વૃક્ષ જગ, ગુરુગમ વળ કયાં જ્ઞાન;
વાંચો પોથી પત્ર પળ, નહીં ટ્લે અજ્ઞાન. ૩૬

મળવું ગળવું માનથી, જન મન રંજન કાજ;
આત્મલક્ષ્યના ધ્યાન ત્રિણ, લહે ન શિવ સામ્રાજ્ય. ૩૭
ક્રિયા કાંઠ કપટે કરી, કરતો રંજે લોક;
શુદ્ધજ્ઞાન પણ એકલું, જાણો મવિજન ફોક. ૩૮

લાભાલાભે સુખ દુઃખ, શત્રુ મિત્ર સમ ભાવ;
ઉદાસીનતા ચિત્તમાં, મવસાગરમાં નાવ. ૩૯

નિંદો નિંદક નેહથી, પૂજો પૂજક કોઈ;
ધૂતો કહેશે ઢોંગીએ, સમભાવે સવ જોઈ. ૪૦

અંતર્મુદ્રિયુગતળી, આતમમાંહી અનુપ;
વાંઝા વહુ વોલે સુળી, મનમાં રાહી ચુપ. ૪૧

માવાર્થ-જ્ઞાનથી ત્યાગ્ય વસ્તુને ત્યાગી આદરવા યોગ્ય વસ્તુ
સ્વરૂપજ્ઞાનાધાર આત્મા પ્રતિ પ્રીતિ અંતરાત્માયોગે ઉત્પન્ન થઈ છે
એવા મુનિવરો આત્માની સાથે એકતાનથી પ્રીતિ કરતા હતા કર્મનો
નાશ કરી સ્મૃતિ સિદ્ધિ સૌધમાં પ્રવેશે છે, હે આત્મા જેના યોગે
તારી અશુદ્ધ પરિણતિ થઈ છે, એવું દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મને સ્વતઃ
શુદ્ધપરિણતિથી અસંખ્યાતપ્રદેશથી દૂરકર, સમતાત્મીની સાથે
ધ્યાન રૂપ સરોવરમાં ક્રીડા કરતાં તું મવપાયોધિ સહેજે ઉતરી
મુક્તિનગર પ્રાપ્ત કરીશ, એમ મુનિરાજ ધ્યાનમાં માવે, અટકર્મનો
આત્માની સાથે જે વંધ તેને દ્રવ્યકર્મ કહે છે, અને રાગ દ્વેષની
પરિણતિને ભાવકર્મ કહે છે, આત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરવાથી દ્રવ્ય-

હાથ, અલાપ, મુલ, દુઃલ, શત્રુ, મિત્ર, જીવિતંત્ર્ય, મરણ આદિ માત્ર થતાં જેનું સમચિત્ત છે અને સાંસારિક પંદાર્યો મતિ ઉદાસીનતા જેના હૃદયમાં વર્ને છે એવા સદ્ગુરુમુનિવરં સંસારૂપ સમુદ્રમાં નાવ સમાન છે.

નિંદક તુષીયી (બેલાશક) એવા મુનિવરની નિંદા કરો, અને પૂતક માવયી મલે પૂજો, ધૂત્તો મલે ટોંગી કરો, પગ એવા મહાત્મા સર્વને સમભાવે નિરત્રે છે. ધીજાના બહા હુંદા કરો તેમાં પોતાને શું ?

જ્ઞાનિગુરુમહારાજા આત્માની ગુગપ્તિ અંતર્દષ્ટિ યોગે નીરાઝી મમુદિત થાય છે, આત્માના અસંત્યાનમદેશો છે, એકેક મદેશે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, ધીર્યાદિ ગુણો સદા શાશ્વત માવે રમ્પા છે, વહી આત્મા પોતાના મ્બરૂને રૂપી છે, પુદ્ગલની અપેક્ષા અરૂપી છે, જ્ઞાનરૂપ ઉપયોગની અપેક્ષા સાક્ષાર છે, દર્શનરૂપ ઉપયોગની અપેક્ષા નિરાક્ષાર છે, વહી શાશ્વત આત્મામાં ઉત્પાદ્ય અને ધ્રુવ મમયે સમયે વર્ને છે, વહી આત્મામાં મિથ્ય અગુરુત્વ પદ્મગુહાનિ હૃદિ કરે છે, એ આત્મા પુદ્ગલ દ્રવ્ય સાથે મિલે છે તોયે તે થકી ન્યારો છે, અનંત ક્લદિનો મોક્તા મારા આત્મા વિના પરદ્રવ્યની સાથે મારે કંડ મંચ નથી, મારે આત્મા કર્મે અવરાપો છે, પગ તે ગુણો મારા નટ થયા નથી, મારા આત્માના ગુણોને ઉપમા આપવી વ્યર્થ છે, અશો હું આત્મા અગંદહું, મરે પદાર્થનો હું સમયે મમયે જ્ઞાતા હું, થગ મુરતમાં પૂરો કોઈ પદાર્થ નથી કે મારાથી અજાગ્યો શોધ, હું મહામહાદેવ, અન્ય દ્રવ્ય મહાદેવ છે, જ્ઞાતા અજ્ઞાતા એ હું જાગૃદું, પગ તેથી હું ન્યાયો હું, મારું સ્વમ્ય જ્ઞાતા-જ્ઞાત્ય વંસી માગ્યો છે, મારા અનંત ગુણો તે શે મારે પરમાવનાં રમગતા કેમ કરવી ? એમ વિચારી આત્માના ગુણો તરફ

પહું ભિન્ન ભિન્ન પરિણમે છે તેમ અત્ર પગ દૃષ્ટાંત જાણવું.

કોઈ એમ કહેશે કે-મુનિઓએ સર્વને ઉપદેશ આપ્યો અને ઉપદેશ આપવા માટે તો સાધુપણું અંગીકાર કર્યું છે, અને ન આપે તો અન્ય કોણ આપે ? તેને મત્યુત્તરમાં કહેવાનું કે-જેમ સેનાપતિ લશ્કરી સિપાઈને તરવાર સેલતાં મારતાં શીખવે છે, પગ જેની યોગ્યતા થઈ નથી તેવાં લઘુ બાલકને કંઈ હાથમાં તરવાર (સ્વદ્ગ) આપતો નથી, ને આપે તો બાલકનો નાશ થાય તેમ જ્ઞાની ગુરુ યોગ્યતા જેને પ્રાપ્ત થઈ છે તેને ઉપદેશ આપે છે. ઉપદેશમાં પણ પાત્રતા આધારે ફેરફાર રહે છે, કેટલાક સ્થાને સંસારમાં રાષેલા માષેલા શ્રાવકો વિરતિધર્મના પ્રાપ્તરૂપે ઉપદેશ આપે છે, પણ તેમનું વૈરાગ્ય ત્યાગ વિના સર્વ અલેખે જાણવું. ગુરુના ઉપદેશથી જે વૈરાગ્ય થાય છે તે અન્યથી થતો નથી. પંચમારકમાં શ્રી તીર્થ-કર્તાદેના અભાવે તથા પંચવિપના યોગે યોગ્ય જીવો અસ્ત જાણવા માટે હે મહ્યાત્માઓ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે નિર્મલ મનથી સદ્ગુરુનું ચરણ કરો, અને તે ફરમાવે તેજ શ્રદ્ધાથી અંગીકાર કરશો તો પરમપદ પ્રાપ્તશો.

“ દુશ. ”

ધને વને નહીં હસ્તિયો, યુગે યુગે નહિ દેવ;
મુંડ મુંડ નહિ ગુરુપણું, જાણી સદ્ગુરુ સેવ. ૪૯

~ ભીલ ભોગી નહીં, વ્રહ્મચારિ ગુણવંત;
વૃત્તિ ત્યાગી સદા, નમું સદ્ગુરુ મહંત. ૫૦

વન વન પ્રતિ હસ્તિયો હોતા નથી, અને મરત પેરવતનો પ્રત્યેક આરુકમાં કંઈ તીર્થકરોની ઉત્પત્તિ થતી નથી, તે પ્રમાણે મસ્તક

ગુરુ, આજીવિકાની વિદ્યા શિખવે તે આજીવિકા ગુરુ, પણ એ ગુરુઓ વ્યવહારથી છે, ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવે તે વ્યવહારથી શુદ્ધ ગુરુ જાણવા, અસ્તિ નાસ્તિ ભેદોવદે કરી આત્માનું સ્વરૂપ સમજાવનાર ધર્મગુરુ સમાન અન્ય કોઈ ગુરુ નથી. વીજા ગુરુમોને તો અનંતિવાર જીવ પામ્યો, પણ તેથી આત્મહિત યયું નહીં, અને સમક્ષિત પ્રગટ્યું નહીં, પણ ધર્મગુરુયોગે સમક્ષિતની શ્રદ્ધા થઈ, માટે ધર્મગુરુ સમાન કોઈ ગુરુ નથી, વ્યવહારનયથી સત્યપ્રજ્ઞસ્ય ધર્મગુરુ શ્રદ્ધા જાણવી. આદરવા લાયક છે. નિશ્ચય નયથી પોતાનો આરમા ગુરુ જાણવો, ગુરુની શ્રદ્ધા ભક્તિમાં રાખી તેટલીજ ધર્મમાં રાખી સમજવી.

મોક્ષ જિજ્ઞાસુ અને તે માટે હ્રદય કરનાર શિષ્ય હોય, ધર્મ-કાર્યમાં સાહસિક વિક્રમરાજાની પેટે હોય, ચીકુણ ના હોય તેમજ કોઈથી દવાય નહીં, કોઈના તેજમાં અંજાઈ જાય નહીં. વઢી મનમાં અતિ ગંભીર હોય, ઇટલે શુરુપ કહેલ વાતો હિત વચનો પોતાના મનમાં રાખે અને ગુરુના દોષ અન્ય આગલ ઘોળે નહીં, ગુરુનો વિશ્વાસી હોય, શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ એ બે મોટા ગુણછે, ગાઢરીયા પ્રવાહથી ગુરુનામ ધરાવનારાઓ કૂઝાચારમાં આસક્ત જીવો ગુરુની ગુરુતા જાણી શકતા નથી. એવં શિષ્યનું લક્ષણ કહું.

ગુરુમત્ત શિષ્યોનું લક્ષણ.

“ દુહા. ”

વૈરાગ્યે મન વાઢીયું, વાર્યા વિષય કપાય;

ધીરજ જસ સુરગિરિસમી, વશ જશ મનવત્ર કાય૫૫

માવાર્ય-સંસારની અનિત્યતા ખાવી મન જેનું વૈરાગ્યરંગમાં મળ્યુંછે, અને જેણે વિષય કપાયને યથાશક્તિ વાર્યાછે અર્થાત્

અને કાયાને ગુરુની આજ્ઞા મરમી અનુસાર મવર્તાયે, કદી ગુરુની આજ્ઞાનો છોપ કરે નહીં, વિપરીત માગેમાં અજ્ઞાન, મમાદ, મતિ-ભ્રમથી ચાલતાં ગુરુ મક્તોને ગુરુ મહારાજ શીસ્વામણ આપતાં ક્રોધ થાય નહીં, ગુરુ મત્યક્ષ હોય વા પરોક્ષ હોય તો પણ દેવની પેઠે તેનું સદા ધ્યાન કરે, પગોપકારની સ્મૃતિ લાવે. અને ગુરુની મ-ક્તિમાં શિષ્ય સદા આમત્ત રહે, અને ગુરુના ગુણોનો સર્વની આ-ગલ મકાશ કરે, કોઈ ગુરુની નિંદા સાંમલવાના કરતાં પૃથ્વીમાં પેમી જયું સારું, કોઈ એમ કહેવે કે ગુરુમાં દોષો હોય તો કેમ ગુરુને માનવા ? અથ મમજવાનુ કે અન્યના કહેવાથી દોષોની શંકા લાવવી નહીં, દોષો હોય તો પણ ઠાંકવા, ઉપકારીના ઉપકારનું લક્ષણ એ છે કે કોઈ કર્મ ઉદયની મ્વલ્લનાથી ગુરુ અવલ્લા માર્ગે ચાલે તો ગુરુમત્ત મુદ્ધિયુક્તિમ્વત્નથી ઢેકાણે લાવે. પણ માણ જતાં તેમની અન્યના આગલ નિંદા કરે નહીં, નિંદા કરવાથી કંઈ કાયદો થતો નથી માટે પરોપકારશિષ્ય, ગુરુના અવગુણ મ્વદાશે નહીં, ગુરુદ્રોહી ગુરુનિંદક કુશિષ્યને આત્મજ્ઞાન સવલ્લં પરિણમતું નથી, અગિરંતની સ્તુતિથી બેટલો લામછે, તેટલો ગુરુની સ્તુતિથી લામ જાણવો. દીક્ષાદાયક પણ ધર્મગુરુ હોયછે, ચપર કરેછાં લક્ષણો જેનામાં હોય તેને ગુરુમત્તો માણવા, એવા ગુરુમત્તો સંસાર સમુદ્રનો વાર વામી શકેછે, મત્ય અસત્ય ધર્મની પરીક્ષા કરનાર પણ શિષ્ય હોવા જોઈએ, તેમ દેવનું લક્ષણ પણ જાણનાર અને હૃદયને વગિરનાર શિષ્ય હોવા જોઈએ, અન્યથા કુગુરુમાં ગુરુની મુદ્ધિ ધારણ કરી મવશાશમાં મવટાય માટે શિષ્ય મુગુરુના પરીક્ષક હોય તે મુક્તિવદ પામે.

“ દુરા. ”

વિધિએ સદગુરુ વંદતા, નિંદે અવગુણ નીજ;

દુગ્ધપાનસદૃશ અયોગ્યને તત્ત્વોપદેશછે, યોગ્ય અને અયોગ્યની પરીક્ષા કરવી ગુરુમહારાજના હસ્તમાંછે, વિડાલના ઉદરમાં સ્ત્રીર ટકતી નથી તદ્દત્ અયોગ્યના હૃદયધર્મતત્ત્વ ટકતું નથી. અવિનયીને ગુણધર્મતત્ત્વરહસ્ય આપવું આત્મહિતકર થતું નથી.

સંપત્તિ કાલે ધર્મતત્ત્વનો ઉપદેશ શાક ખાજીપાલાની પેઠે યોગ્ય અયોગ્યની પરીક્ષારહીત દષ્ટિમોચર થાયછે, તેથી વાકુલેશ વા અલ્પફલની પ્રાપ્તિ થાયછે, સ્વેદુત પણ ભૂમીની પરીક્ષા કરી વાવવા યોગ્ય ધાન્યકાળે વાવેછે, તો ધર્મરૂપ વીજ યોગ્યાયોગ્યની પરીક્ષા કર્યા વિના કાલ્લવિના કોફળ મનુષ્યના હૃદયમાં રોપવું, તે અનુચિત, ચિતનીયછે. જગત્માં મનાવા પૂજાવાની લાલચે જગત્ના પ્રવાહમાં પડેલા ગુરુનામ ધરાવનારાઓ ગમે તેમ ઉપદેશ આપી ઘોઢા જીવોને ફસાવી પોતાના વશમાં કરી લેઈ રાવેછે, માવેછે, તે પોતાનું તથા અન્યનું યથાયોગ્ય ભલું કરી શકતા નથી. સદ્ગુરુ સ્વતંત્રછે, યોગ્ય હોય તેહને ઉપદેશ આપે, અન્યથા મૌન રહેછે.

કુયુક્તિ કરનારા અને પેતાની પંડિતાઈ જણાવનારને સદ્ગુરુ અંતઃકરણથી ઉપદેશ આપતા નથી, તેમજ ગુરુના વચન ઉપર વિશ્વાસ નથી તેની સાથે ગુરુની માથાઠૂટ કરતા નથી. પથ્થર ઉપર ફમલ ઊગે તો અવિશ્વાસીને ગુરુનો ઉપદેશ લાગે. ગુરુના ઉપદેશથી ધનમાં પોતાનું ઢહાપણ ચલાવનાર ગુરુમત્ત કદી શકાય નહીં, હાલના કાળમાં ગુરુમત્ત થવું મુશ્કેલછે, કેટલાક પથ્થર સમાન કુગુરુઓછે, પોતે સંસાર સમુદ્રમાં ઘૂડે અને સ્વપ્રાશ્નિતોને પુઢાડે, સંસાર સમુદ્ર તરવામાં કેટલાક પાંદડા સમાન ગુરુઓછે, અને કેટલાક વહાણ સમાન છે, એમજાણી સદ્ગુરુનું અવલંબન કરવું એ પરમાર્થ છે.

“ દુશા. ”

સમાક્ષિતદાયક સદ્ગુરુ, તેનું નહિં મન ભાનઃ
પરોપકારી યુદ્ધિ વળ, તે મટકે અજ્ઞાન. ॥ ૬૨

સમાક્ષિત દાયક સદ્ગુરુના રૂપકારનું જાણે બાન નથી તે
રોપકારિણી અજ્ઞાન સમ્પત્તિનો માર પદ્ય પામી શકે નહીં, ઉપ
કાર યુદ્ધિની વિકલ્પનાય ગુરુના ચિનપના અમાલે રાગમાં પ
રોપના જેવું થાય તે અમાર સમુદ્ધનો પાર પામી શકે નહીં.

“ દુશા. ”

સમાક્ષિતદાયક ગુરુ અને, દીક્ષા ગુરુમાં ભેદઃ
અંતર રવિ સજ્જા સમો, સુશિષ્ય મનમાં વેદ. ૬૩
દીક્ષા દાયક મહામુનિ, ધર્મગુરુ જગ જોયઃ
સમજે સમજુ સાનમાં, કરો ન સંશય કોય ૬૪

ભાવાર્થ—સમ્પત્તિ દાયક ધર્મગુરુ અને દીક્ષા ગુરુમાં પળો
ભેદ છે વળી, રવિ અને વળી મયોગ પદ્યો અંતર દે સુશિષ્ય મનમાં
જાણ. દીક્ષા પ્રદાયક ગુરુ શાશ્વત્વાર્થી ધર્મગુરુ હોઈ શકે છે. કારણ
કે—પમનામિ જ્ઞેનાર્થી થઈ હોય તે દીક્ષા આપે તો તે હોઈ શકે છે,
સમજુ સાનમાં સમજશે સંગવનું કંડ મયોજન નથી. ધર્મગુરુનો
રૂપકાર કોઈ વળ રીતે વળે નેમ નથી.

“ દુશા. ”

એવા ગુરુને સેવિણ, થઈએ સદ્ગુણ ધામઃ
ગુણ ધારી શિષ્યો લહે, શિવપુરનો ત્રિશ્રામ. ૬૫
સદ્ગુણધામ શ્રુત ગુરુપદપંકજ સેવનાં અનેક ગુણધામ શ્રુત

શિષ્યો થાય, અને ગુગધારી શિષ્યો શિવપુરનો વિશ્રામ લઈ શકે છે, સદ્ગુણી ધનારને પ્રથમ ગુરુની આવશ્યકતા છે, દુર્વ્યથથી સુપંખે લાવનાર ગુરુમહારાજ છે, જેને ગુરુ નથી તે પોતે ગુરુ થઈ શકતો નથી.

“ દુહા. ”

સહસ્ર સૂર્યોદય હુવે, ચંદ્ર ઉગે શતવાર;
દીપક કરો હજાર પળ, અંધ ન જુવે લગાર. ૬૬
જ્ઞાની સદ્ગુરુ જો મળે, અતિશય દે ઉપદેશ;
મૂર્ખને લાગે નહીં, ઉલટો થાવે ક્લેશ. ૬૭

ભાવાર્થ—સહસ્રગમે સૂર્યો પ્રકાશે, હજારવાર ચંદ્રનો ઉદય થાય, હજાર દીપક સઙ્ગાવો, પળ જે અંધપુરુષ છે તે જરા માત્ર પળ દેખી શકતો નથી. તેમ મૂર્ખાત્મા મોહાંધ જટપુરુષને જ્ઞાની સદ્ગુરુ મળે અને અતિશય ઉપદેશ આપે તોપણ મગસૂલીયા પાપાળની પેટે જરા માત્ર અસર થતી નથી. ઉલટો મૂર્ખને ક્લેશ થાય છે, અને સદ્ગુરુને પળ ઘાફ્ક્લેશ અવશેષ ફલ જાળવું.

“ દુહા. ”

નડતાઈ જડ થઈ રહે, ગુરુમાં કુગુરુ બુદ્ધિ;
સમપુન્છ ગ્રહી ઇવ, કરે ન આતમ શુદ્ધિ. ૬૮
સદ્ગુરુનો વિશ્વાસ નહિ, કુગુરુનો વિશ્વાસ;
અજ્ઞાની પશુ આતમા, સર્વ દુઃખનો વાસ. ૬૯

ભાવાર્થ—આત્મસ્વરૂપની અજ્ઞાનતાઈ જડ જેવો થઈ જઈ દષ્ટિ-થી તથા મોહાંધપણાથી ગુરુસ્વરૂપ સમગ્ર્યા વિના કુલની મ-યાદાઈ ગુરુપણુ ધાનનો અજ્ઞાની નીચ ગુરુમાં અગુરુપણું માને છે,

અને અવહી પરિણતિયોગે કુગુરુમાં શુરુ શુદ્ધિ ધારણ કરેછે, તે પોતાની કુટેવને મદ્દાપુચ્છ પ્રદાનની રૂઝ મલમલનું દુઃસ્વ રાશિ પામતાં સદ્ગુરુનો વડેશ લાગતાં પગ પોતાની રૂઝ મુકનો નથી. તેઓ અજ્ઞાની જીવ પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરી શકતો નથી. જેને સદ્ગુરુનો વિશ્વાસ નથી અને કુગુરુના વચનનો વિશ્વાસ છે, તે અજ્ઞાની પશુ આતમા સર્વ દુઃસ્વનું પાત્ર બનેછે, અવહી પરિણતિયોગે અવહી માર્ગે મલિનગ્વનાયોગે ગમન કરેછે. તેવા જીવને યોગ્યતાની માત્રિ વિના વડેશ પગ ભેદાશૂન થાયછે, રાજા, દીવાન, શેઠ, લક્ષાધિપતિ હોય પણ યોગ્યતા વિના સદ્ગુરુનો વડેશ અસર કરતો નથી.

“ દુરા. ”

તર્કશક્તિ જેની ઘણી, વાણી જસ ગંભીર;
મોક્ષાશા મનમાં વણી, ધર્મકાર્યમાં ધીર. ૭૦
એવા શિષ્યો પામશે, અનેકાન્ત સુપંથ;
ગુરુગમ ગ્રંથો વાંચીને, યાશે મહાનિગ્રંથ. ૭૧

માર્ચાર્ય-જેની તર્કશક્તિ ઘણી હોય, અને વાણી ગંભીર હોય, સત્ર પટે તેટલું પોટે, મોક્ષાશા જેવા મનમાં વણી હોય. અને પર્ય કૃત્યમાં મેલુવડ અટગદાશિ હોય, ગુરુનાં વચનો વચના ટાંકનાની પેટેજ જેમ જેના હૃદયમાં કોનરાતાં હોય, એવા સદ્ગુરુ શિષ્યો સ્વાદ્વાદ અનેકાન્ત માર્ગ પામશે. અને રવચ્છંદાચારીપરું તથા અરૂપણું ત્યાગીને ગુરુગમ ગ્રંથોને વાંચી પારી આવકરૂપણું બંધીકાર કરશે. અપરા શક્તિ પરિગામયોગે નિગ્રંથ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરશે, યોગ્યતા પોતાની કેટલીકે અને કયા ગ્રંથો વાંચરા યોગ્યપછે. તે ગુરુપરાશમ માનેકે માટે મેવના દરમાવેલા ગ્રંથો વાંચરા

પરી હિતાકાંક્ષા ધારવી.

“ દુહા. ”

સદા મહાનિગ્રંથયદ્, પાઠે પંચાચાર;

પંચમહાવ્રત પાઠતા. શુદ્ધ ધેરે વ્યવહાર. ૭૨

નિશ્ચય આત્મસ્વરૂપમાં, રમતા રહે નિશદીન;

ગુણપર્યાય વિચારને, કરવામાં લયલીન. ૭૩

ભાષાર્થ—દ્રવ્યથી ધન ધાન્યાદિ નવવિધ પરિગ્રહ ત્યાગી બા-
ધથી રાગ દ્વેષનો ત્યાગ કરી નિર્મમચ્છવળે ધામ્યુવત્ અમતિચ્છ-
વળે સદા વિચરે, વ્યવહારથી પંચમહાવ્રત. અને જ્ઞાનાચાર, દર્શના-
ચાર, ચારિત્રાચાર, તપઃઆચાર અને વીર્યાચારને પાઠે, આદરે,
નિશ્ચયનયથી પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં નિશદીન મુનિવર રમે હવે
મસંગતઃ પ્રથમ પદ્મદ્રવ્યનું સ્વરૂપ વતાવેછે.

૧ ધર્માસ્તિકાયા દ્રવ્ય-ચલણ સહાયો ધમ્મો,=ચાલતાને સહાય
આપવાને ગુણ ધર્માસ્તિકાયનોડે, તે અજીવદ્રવ્યછે, અરૂપી, અચે-
તન, અક્રિય, ચલનસાક્ષગુણ તેનો જાણવો. માછલું પાણીમાં તરેછે
તેનો એ સ્વભાવછે, પણ પાણી તેને સાક્ષકારકછે. ધર્માસ્તિકાયના
અસંખ્યાતા પ્રદેશોડે, પ્રત્યેક પ્રદેશમાં ઉત્પાતવ્યય થયા કરેછે,
દ્રવ્ય સ્વરૂપથી ધ્રુવણું અસંખ્યાતા પ્રદેશોમાં અનાદિ
અનંતમે ભાંગેડે. અગુરુ લઘુથી પ્રત્યેક પ્રદેશમાં પદ્મગુણ હાનિ વૃદ્ધિ
થયા કરેછે. ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય અન્યદ્રવ્યમાં પરિણમતું નથી.
અને અન્ય દ્રવ્યના ગુણોનું ઘાતક નથી, કેવલજ્ઞાનવડે ધર્માસ્તિકાય
દ્રવ્ય દેહી શકાયડે. અન્ય જીવોને કેવલીના વચનની શ્રદ્ધા ગમ્ય
છે, ધર્માસ્તિકાયના કોઈપણ પ્રદેશનો નાશ થતો નથી, એક ટેકા-
ળેથી અન્ય સ્થાને તેના પ્રદેશો જતા નથી, લોકાકાશમાં વ્યાપીને

અને ઉત્પાદ, વ્યયની અપેક્ષા અનિત્ય છે, દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષા અધર્માસ્તિકાયા શાશ્વત છે, અને પર્યાયાસ્તિકનયની અપેક્ષા અધર્માસ્તિકાયા અશાશ્વત છે, અધર્માસ્તિકાયા જ્ઞેય છે, પણ તેનામાં જ્ઞાતાપણું નથી, જહ છે માટે.

૨ અધર્માસ્તિકાયા—સ્થિર રહેવામાં સાહાય્યદાયક ગુણ અધર્માસ્તિકાયાનો છે, મનુષ્ય માર્ગમાં ચાલતાં થાકે છે, સ્વારે છાદ જેમ તેને બેસવામાં સહાય્યકારક છે, તેમ અધર્માસ્તિકાર્યની સાહાય્યથી જીવ પુદ્ગલ સ્થિર પામી શકે છે, એ દ્રવ્યના ચારગુણ છે, અમૂર્ત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ થકી રહિત, જીવત્વથી રહીત માટે અચેતન, વિભાવિક ક્રિયા રહિત માટે અક્રિય, નિશ્ચયનયની અપેક્ષાથી સક્રિય છે, સ્થિર પદાર્થને સાહાય્ય કરે છે, માટે સ્થિર સાહાય્યગુણ અધર્માસ્તિકાયા અસંખ્યાત પ્રદેશમયી છે, લોકાકાશમાં વ્યાપીને રહે છે, અનાદિ કાલથી છે, માટે તેનો ઉત્પન્ન કર્તા કોઈ નથી, કોઈ પણ કાલે તેનો અંત નથી, માટે અનંત છે, અધર્માસ્તિકાયાના પ્રત્યેક પ્રદેશમાં અગુરુ લગુથી સમયે સમયે પદ્મગુહાની વૃદ્ધિ પરિણમી રહી છે, અધર્માસ્તિકાયા ચર્મ ચતુષ્થી દેહી શકાતું નથી. અધર્માસ્તિકાયાના ચાર ગુણ છે, રૂપ રહિત માટે અમૂર્ત, અચેતન એટલે જીવ રહીત, અક્રિય એટલે વિભાવિક ક્રિયા રહીત, અને સ્થિર સહાય્યગુણ એ ચારગુણ અનાદિ અનંતમે ભાંગે અધર્માસ્તિકાયામાં છે, સમયે સમયે અનંત જીવોને તથા પુદ્ગલોને સ્થિતિ સહાય આપે છે, એકેક પ્રદેશ અનંતા ગુણ પર્યાય રહ્યા છે. અધર્માસ્તિકાયાદ્રવ્યમાં રસગુણ પર્યાયની અસ્તિતા છે, પરગુણ પર્યાયની નાસ્તિતા છે, દ્રવ્યત્વની અપેક્ષા દરેક અધર્માસ્તિકાયાના પ્રદેશો એક સાધ્યા છે, કારણ કે દરેક પ્રદેશમાં દ્રવ્યત્વપણું રહે છે, કિંતુ અગુરુલગુથી યતીપદ્મગુહાનીવૃદ્ધિ પ્રદેશ પ્રદેશ માતે ભિન્ન ભિન્ન પરિણમી

રહી છે. તે અપરમાસ્તિકાયના મદેશમાં અનંતગુણની રાની છે, ત્યાં
અનંત ગુણરાની મર્યાદાને અસંખ્યા ગુણરાની થાય છે, સંખ્યાત
ગુણરાની હોય છે, ત્યાં અનંતગુણ રાની થાય છે, એ અસંખ્યાતા
મદેશમાં પદ્મગુણ રાનીટિદિ સમયે સમયે ભિન્ન ભિન્ન પરિણમવાથી
સર્વ મદેશો અપેક્ષા એક સરસા નથી, એક સ્થાનથી થીજે કે-
લાગે મદેશો ગમન કરતા નથી. માટે મદેશો અલગ છે, વલ્લી મદે-
શના કદકા થતા નથી, માટે અલંકર છે. અપરમાસ્તિકાયમાં જાણ-
વાનો ગુણ નથી માટે જડ છે, પોતાના સ્વરૂપે અપરમાસ્તિકાયમાં
અનંત શક્તિ છે, તેની કેવલી ભગવાનના વચનથી થતા કરાવી. આ
દ્રવ્ય લોકાકાશમાં વ્યપક છતાં કોઈ દ્રવ્યના ગુણનું પાતક નથી.
અને તે અન્ય દ્રવ્યમાં પરિણમતું નથી, પોતાના સ્વભાવનો ત્યાગ
કરતું નથી. અપરમાસ્તિકાયને ગુણ્ય પાપ રાગી શક્તું નથી, પર-
દ્રવ્યની સાથે પરિણમ સ્વભાવવાળા જીવદ્રવ્યને ગુણ્ય પાપ લાગી
શકે છે. અપરમાસ્તિકાય દ્રવ્ય જાણી શકાય છે, માટે અપરમાસ્તિકાય
મકાદ્ય છે, અને જ્ઞાન મકાદ્ય છે, અપરમાસ્તિકાય જ્ઞેય છે, અને
જીવ જ્ઞાતા છે, દ્રવ્યાર્થિક ન્યાયેક્ષણ અપરમાસ્તિકાય શાશ્વત છે.
પર્યાયાર્થિક ન્યાયેક્ષણ અપરમાસ્તિકાય અશ્વત્થ છે, અન્ય દ્રવ્ય
સાથે પરિણમતું નથી. માટે અપરમાસ્તિકાય અપરિણામી છે, અપરમા-
સ્તિકાય દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે. અને પર્યાયરૂપે અનિત્ય છે, અનંત
અસ્તિત્વ પરમથી યુક્ત અપરમાસ્તિકાય છે. આ દ્રવ્ય જાણવા યોગ્ય છે,
અને તે આદરવા યોગ્ય નથી કન્ન તે દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જ્ઞાનદોષથી
જગાય છે, આત્માની સાથે તેને કંઈ સંવેષ નથી. એકેક મદેશ અનંત
પરમ અનંતગુણ અનંતપર્યાયની અસ્તિતા છે, અને અપરમાસ્તિકાયના
એકેક મદેશમાં પરદ્રવ્યના અનંતપરમ અનંતગુણ અને અનંતપર્યાયની
નાસ્તિતા વ્યાપી રહી છે, મન્યેક મદેશમાં રહેલા પરમની અસ્તિતા

તથા પરધર્મની નાસ્તિતાની અપેક્ષા સમ્પર્ભંગી ઉત્પન્ન થાય છે, જેમ જેમ સમ્યક્ જ્ઞાન થતું જાય છે, તેમ તેમ ઉપયોગની એકાગ્રતાએ વિશેષ જ્ઞાન થતું જાય છે.

૨ આકાશાસ્તિકાચ-અધર્માસ્તિકાયાદિકને અવગાહના અપવાનો સ્વભાવ આકાશનો છે, આકાશના બે ભેદ છે, ૧ લોકાકાશ અને ૨ અલોકાકાશ, જેમાં છ દ્રવ્યની સ્થિતિ છે, તે લોકાકાશ જાણવું, જેમાં આકાશ સિવાય અન્ય પદાર્થની સ્થિતિ નથી તેને અલોકાકાશ કહે છે. તેના ચાર ગુણ છે, અરૂપી પદાર્થ રૂપરહીત, આકાશનું કાલું, પીલું, ધોળું, નીલું, શ્વેતઆદિ રૂપ નથી.

પ્રશ્ન-આકાશનું ચક્રીય જોતાં કાલું રૂપ દેખાય છે, અને તમે કેમ ના કહો છો ?

ઉત્તર-આકાશ સામું દેખતાં જે કાલીમા દેખાય છે તે કંઈ આકાશની કાલીમા નથી. કિંતુ પુદ્ગલદ્રવ્યની કાલીમા છે, માટે આકાશનું રૂપ નથી.

પ્રશ્ન-નિર્વલ્લ જલથી પરિપૂર્ણ સ્થિર સરોવરમાં આકાશનું પ્રતિબિંબ પડે છે, તેથી, સરોવર માટે આકાશનું રૂપ માનવું જોઈએ.

ઉત્તર-વિશેષ મૂલ્યશુદ્ધિદ્વારા પરીક્ષા કરતાં અવયોધાશે કે આકાશનું પ્રતિબિંબ સરોવરમાં પડતું નથી, અને સરોવરમાં જેનું પ્રતિબિંબ પડે છે તે પુદ્ગલદ્રવ્ય છે, તેમાં જોતાં માલુમ પડે છે કે-વાદ્યાં વિગેરેનું પ્રતિબિંબ સરોવરમાં દેખાય છે, સાકારનું પ્રતિબિંબ પડે છે, નિરાકારનું પ્રતિબિંબ પડતું નથી, છ દ્રવ્યમાં એક પુદ્ગલ દ્રવ્ય સાકાર છે, બાકીનાં પાંચ દ્રવ્ય નિરાકાર છે, સાકારનું સાકારને વિષે પ્રતિબિંબ પડે છે, આકાશ નિરાકાર છે માટે તેનું પ્રતિબિંબ પડી શકતું નથી.

પ્રશ્ન-આત્માને વિષે અન્ય દ્રવ્ય માટે, ત્યારે આત્માના અન્ય દ્રવ્યનું મનિર્વિવ પદ્ધતિ વિના કેમ માટે ?

અત્તર-દર્શનમાં મુલ્યનું મનિર્વિવ નેમ માટે, તેમ આત્માના અન્ય વદાર્થોનાં મનિર્વિવ પદ્ધતિ નથી, જ્ઞાન ગુણ પોતાની શક્તિથી સર્વ વદાર્થોને જાણે, તેથી સર્વ વદાર્થોનાં મનિર્વિવ આત્માનાં પદ્ધતિ નથી. એ વપરથી સિદ્ધ થાય છે કે-આકાશ અરૂપી છે, અપેક્ષાન દટલે જીવરહિત, વિમારહિત કિયારહીત આકાશ જાણું. કેટલાક મનવાદી એમ માને છે કે-આકાશની જલ્લની સત્ત્વતિ મદ્ પળ તે મંત્રવ્ય નથી. કારણ કે-આકાશ નિરાકાર અક્રિય છે અને તેનાથી કોઈ પળ વદાર્થની સત્ત્વતિ થતી નથી, જલ્લાદિક સાધારણે, અને આકાશ નિરાકાર છે, માટે નિરાકારથી માધાર વસ્તુની સત્ત્વતિ મદ્ શકે નહીં, વલ્લી આકાશ અનાદિ કાલનું છે, અને કદી તેનો અંત આવવાનો નથી માટે અનંત છે, માટે આકાશનો વનાવનાર કોઈ નથી, વલ્લી આકાશનો સત્ત્વ કરનાર કોઈ હોવો જોઈએ, એમ કોઈ કહે તો વિદ્વાન કે-આકાશરૂપ કાર્યનું ડગાદાન કારણ કોણ ? અને નિમિત્ત કારણ કોણ ? પ્રથમ પત્ત-આકાશનું વપાદાન કારણ હિશ્વર જો કહેતો તો તે સંમત્રજો નથી, કારણ કે હિશ્વર જ્ઞાનવાન છે, અને આકાશ જલ્લ છે, હિશ્વરનો જ્ઞાન ગુણ આકાશરૂપ કાર્યમાં આવતો જોઈએ, પણ તેમ નથી. માટે હિશ્વર આકાશનું ડગાદાન કારણ કહેવાય નહીં, અલ્લવન આકાશનું વપાદાન કારણ કોઈ નથી. જેને ડગાદાન કારણ નથી તેને નિમિત્ત કારણ પણ નથી. હિશ્વર આકાશનું નિમિત્ત કારણ નથી. આકાશ અનાદિ કાલથી સ્વયંસિદ્ધ છે, આકાશમાં અવગાદના ગુણ છે. તેથી અન્ય દ્રવ્યોને રહેવા માટે

અવકાશ આપે છે. આકાશના એકેક પ્રદેશે અનંતા ધર્મ, અનંતા પર્યાય રહ્યા છે. આકાશ દ્રવ્યના પ્રત્યેક પ્રદેશે દ્રવ્યત્વ પળાથી એક સમ્ભવે, અને પ્રત્યેક પ્રદેશમાં અગુરુ લઘુથી પદ્મગુણ દ્વાનિ દૃઢિ સમયે સમયે થઈ રહી છે તેની અપેક્ષા એક સરસા નથી. આકાશમાં સ્વદ્રવ્ય સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ, અને સ્વભાવની અપેક્ષા અસ્તિત્વનું છે. અને પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરભાવની અપેક્ષા નાસ્તિત્વનું છે. આકાશમાં પરદ્રવ્યની જે નાસ્તિતા તે પણ અસ્તિત્વને છે. પરદ્રવ્યની નાસ્તિતા અસ્તિત્વને આકાશદ્રવ્યમાં ન રહે તો અન્યદ્રવ્યની અસ્તિતાનો નાશ થાય અને અન્યદ્રવ્ય કહેવાય નહીં, જે સમયમાં સ્વદ્રવ્યાદિકની અસ્તિતા છે તેજ સમયમાં પરદ્રવ્યાદિકની નાસ્તિતા છે, અસ્તિતા અને નાસ્તિતા વૈલેરી ઘાળીથી કહી શકાય સર્વથા માટે અવક્તવ્ય છે. इत्यादि વિચારતાં સમ્ભંગી ઉત્પન્ન થાય છે. આકાશમાં જાળવાનો સ્વભાવ નથી. માટે જડ છે. વહી તેના પ્રદેશના કઢકા થતા નથી માટે અસ્થંહ છે. જ્ઞાનગુણે જળાય છે માટે ક્ષેપ છે. લોકાલોક વ્યાપી આકાશદ્રવ્ય છે. જલમાં થલમાં વ્યાપી ત્યાં અરૂપી પણે આકાશદ્રવ્ય વ્યાપીને રહ્યું છે, આત્મગુણોનું ઘાતક આકાશદ્રવ્ય નથી. અને તે અન્ય દ્રવ્યમાં સંયોગ પણે પરિણમતું નથી. અન્ય દ્રવ્યો તેનામાં રહે છે. માટે અન્ય દ્રવ્ય આધેય છે. આકાશ દ્રવ્ય આધાર છે. આકાશદ્રવ્યના સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ, કેવલજ્ઞાનથી જાણી શકાય છે, આત્માના એક પ્રદેશમાં જ્ઞાનની એવી શક્તિ છે કે—આકાશદ્રવ્યના અનંતા ગુણ—અનંતા પર્યાય, અનંત ધર્મ એક સમયમાં જાણી શકે છે.

૪ પુટ્ગલાસ્તિકાપ—વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ ધર્મી યુક્ત પુ-

દુઃસ્વપ્ન છે, તેના ચારગુણ છે. મૂર્ત અચેતન જીવપણાયકો રાત્રિ. સક્રિય પટલે પડવા નિસ્તરવારૂપ ક્રિયા કરે છે, પુદ્ગલપરમાણુ અનંત છે. પરમાણુ શાક્યો વજ્રે નહીં, મેઘો મેદાપ નહીં, પરમાણુ દર્શન થકી અગોચર જાણવું. દ્વિતરમાણુ સંયોગી સ્કંધને દ્વિતરેણી સ્કંધ કરે છે. અનંત પરમાણુ સંયોગી સ્કંધ દ્વિતરગોચર થાય છે, તે વ્યવહાર પરમાણુ કહેવાય છે. નિશ્ચયનયે તો સ્કંધકયાય છે. એક પરમાણુમાં એક વર્ણ એક ગંધ એક રસ અને એ સ્પર્શ રથા છે, પરમાણુથી બનેલા કેટલાક સ્કંધો ચતુર્થી દેશાય પણ હાપમાં પકડાય નહીં, કેટલાક સ્કંધોનો સ્પર્શ ગ્રાપ્ય કિંતુ ચતુર્થી દેશાય નહીં એમ વાયુ. કેટલાકનો ગંધગ્રાપ્ય પણ ચતુર્ગ્રાપ્ય પણ શક્તિ નથી એમ કસ્તૂરીના પુદ્ગલ સ્કંધો વિગેરે. એમ વિવિધ સ્વમાનવયુક્ત પુદ્ગલસ્કંધો થાય છે. અને વિવિધ પદાર્થ બને છે. ૬- પાત્ર નિસ્તરી જાય છે. વાચન્ત પદાર્થો ચર્મચતુર્થી ગ્રાપ્ય છે તે સર્વ પુદ્ગલ છે. કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધો ચર્મચતુર્થી પણ અગ્રાપ્ય છે, અંપકાર તથા પ્રકાશ પણ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે. કર્મ પણ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે, પંચરા ઔદારિકાદિ શરીર પણ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે. શારદ પદાર્થના જ્ઞાનથી મૂલ્ય પદાર્થ સ્વરૂપ અનુમાને જણાય છે, પત્થર મૃત્તિકા આદિ સર્વ પુદ્ગલ દ્રવ્ય જાણવાં. એકંદ્રિયથી પારત્ પંચિદ્રિ જીવોએ પુદ્ગલ સ્કંધોને શરીરરમે પ્રાપ્તી સ્વ- સત્તામાં લીધા છે, તે સર્વપુદ્ગલદ્રવ્ય છે, પુદ્ગલદ્રવ્ય જીવદ્રવ્યના ગુણોને આરૂઝાદન કરે છે. પુદ્ગલદ્રવ્યરૂપી છતાં જીવદ્રવ્યને શાશ કરે છે.

પ્રશ્ન-જીવની અનંતિ શક્તિ છે, તેને પુદ્ગલ દ્રવ્ય શું કરી શકે ?
 સત્તર-પ્રધુના કર્મશારક જીવોની અનંતિ શક્તિ વિરોધાને સત્તામાં થઈ છે, કિંતુ આદિર્ભાવે શક્તિ પ્રગટ થઈ નથી મનાદિ કા-

હયો આત્માને કર્મ લાગ્યું છે, તેથી અનાદિકાલથી આત્માની શક્તિ તિરોધાને વર્તે છે. જો આધિર્ભાવરૂપે શક્તિ યદ્દે શોય તો કર્મનું કંઈ જોર નથી, માટે કર્મના યોગે જીવની શક્તિ અવરાડે છે, જેમ સૂર્યને વાદળાં આચ્છાદન કરે છે તો સૂર્યના પ્રકાશનું આચ્છાદન થાય છે, પ્રકાશ ઢંકાઈ જાય છે, કિંતુ યદા વાદળાં વિલરાઈ જાય છે ત્યારે પ્રકાશ સ્વચ્છ પડે છે. એમ આત્મા અને કર્મ વિષે જાણવું. આત્મા સૂર્ય સમાન છે, અને કર્મ વાદળાં સમાન છે, દર્શાવે એક દેશી જાણવું.

મશ્ન-અરૂપી આત્માના ગુણોનો ઉપધાતરૂપી કર્મથી શી રીતે યદ્દે શકે? ઉત્તર-બ્રહ્મા આધિર્ભાવરૂપી, અરૂપી બુદ્ધિ હૃદિમાં વસે પ્રકટે, મદિરા રૂપી હતાં જ્ઞાનીના અરૂપી જ્ઞાનનું આચ્છાદન કરી પ્રથિષ્ઠ બનાવે છે, તથા રીત્યા આત્માના અસંખ્યાત મદેશે છાગેલાં જ્ઞાના વરણીયાદિક કર્મરૂપી અરૂપી આત્મગુણોની આધિર્ભાવતાનું આચ્છાદન કરે છે.

વિષયાંતરથી નિવૃત્ત યદ્દે પુદ્ગલ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કયર્તા અન્ય મશ્ન કરે છે.

મશ્ન-પૃથ્વી, પાણી, વાયુ વિગેરેની ઉત્પત્તિ કર્તા હિંદુ છે, અને તેને તેને કેમ અન્ય સ્વરૂપે કયોછો.

ઉત્તર-પૃથ્વી, પાણી, વાયુ વિગેરેનો કર્તા હિંદુ નથી. અનાદિ કાલથી તે વસ્તુઓ છે. હિંદુ મરુતો નિરંજન છે તેનાથી રૂપી પૃથ્વી આદિ જગત્ બની શકતું નથી, સર્વ દ્રવ્ય પોતપોતાના સ્વમાને વર્તે છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં નાગવાનો સ્વમાન નથી માટે જરૂર છે, મલ્લેક પરમાણુમાં ઉત્પાત્ત, ક્વપ્પ, અને મુરગાણુ છે. ચર્મ, મંચ, રમ અને સ્પર્શનો પરાવર્તના મલ્લેક પરમાણુમાં થાય છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં સ્વગુણ, સ્વરૂપ, સ્વપર્યાયની ધમ્મિ-

છે. જીવમાં સત્તાદ, વ્યય અને ધ્રુવપણું વ્યાપીને રહું છે, જીવના અસંરૂપાતા પ્રદેશ છે, એકેક પ્રદેશે અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંત વીર્ય, અનંતભોગ, આદિ શ્રદ્ધિ રહીછે, પંચદ્રવ્યના દ્રવ્ય, ગુણ પર્યાય ધર્મનું જાગવાપણું એક આત્માના પ્રદેશમાં રહું છે તો અસંરૂપાતા પ્રદેશની તો વાતજ શી કહેવી? નિશ્ચયનયે સ્વગુણાદિકનો કર્તા આત્મા જાણવો, વ્યવહારનપથી કર્મનો કર્તા આત્મા જાણવો. વ્યવહારના ઘણા ભેદછે. શુદ્ધ વ્યવહારનય, અશુદ્ધ વ્યવહારનય. શુભ વ્યવહાર, અશુભ વ્યવહાર, અનુપચરિત વ્યવહાર, ઉપચરિત વ્યવહારનય, ચઢી વ્યવહારનયના થે ભેદછે. ૧ સદ્ભૂત વ્યવહાર, વીજો અસદ્ભૂત વ્યવહાર. એક દ્રવ્યાશ્રિત તે સદ્ભૂત વ્યવહાર અને જે પરિપચયનો આશ્રય કરે તે અસદ્ભૂત વ્યવહારનય જાણવો.

પ્રથમ સદ્ભૂત વ્યવહારના થે ભેદછે, એક ઉપચરિત સદ્ભૂત વ્યવહાર અને વીજો અનુપચરિત સદ્ભૂત વ્યવહારનય. સોપાધિક ગુણ ગુણીનો ભેદ દેવાદે. જેમ જીવસ્યમતિજ્ઞાન. અત્રમતિજ્ઞાન સોપાધિક ગુણછે, અને જીવ ગુણી તેનો ભેદ દેવાડ્યો, તે ઉપચરિત પ્રથમ ભેદ જાણવો.

તથા નિરૂપાધિક ગુણ અને ગુણીના ભેદે વીજો અનુપચરિત સદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો. જેમ જીવસ્ય કેવલજ્ઞાનમ્. જીવનું કેવલ જ્ઞાન, અત્ર કેવલજ્ઞાન નિરૂપાધિક ગુણછે, અને જીવ ગુણી છે, માટે નિરૂપાધિકગુણે ગુણ ગુણીના ભેદે વીજો ભેદ જાણવો.

અમદ્ભૂત વ્યવહારનયના થે ભેદ છે, એક ઉપચરિત અમદ્ભૂત વ્યવહાર, અને વીજો અનુપચરિત અમદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો.

પ્રથમ ભેદ અમંશ્લેષિતયોગે પડેલે કલિત્ર સંતંત્રે હોયછે, તેમ

આ દેવદત્તનું ધન છે, અત્ર દેવદત્ત અને ધનને ઉપર ઉપરનો સંબંધ છે, સ્વસ્વામીભાવરૂપ કલ્પિત સંબંધ છે. તે માટે દેવદત્તનું ધન કહેવું તે ઉપચારથી જાણવું. તથા દેવદત્ત અને ધન એ એક દ્રવ્ય નથી, માટે તે ધનનો આરોપ દેવદત્તને વિષે અસદ્ભૂત છે. એ ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો. આત્માની સાથે કર્મસંશ્લેષપણું છે, એટલે આત્માની સાથે કર્મ. તથા દેહના સંશ્લેષપણાના (જોડાણ થા મઢવા) ના યોગે અનુપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો.

આત્માની સાથે અટ્કર્મનો સંબંધ છે તે ધન સંબંધની પેઠે કલ્પિત નથી. વર્તી ઔદારિક-વૈક્રિય, આહારક. તૈજસ અને કાર્મણ શરીરનો આત્માની સાથે સંબંધ છે તે પણ ધન સંબંધની પેઠે કલ્પિત નથી. વિપરીત ધાવના એ નિવર્તે નહીં, જાવજીવ રહે તે માટે એ અનુપચરિત અને કર્માદિક ભિન્ન વિષય માટે અસદ્ભૂત જાણવો.

અનુપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારનપે જીવ કર્મનો કર્તા જાણવો, અને ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારતઃ ગૃહ ધનનો કર્તા જાણવો, તથા સ્વજાતિ ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારે પુત્ર પુત્રીનો કર્તા જીવ જાણવો. પુત્ર પુત્રી પોતાની જાતિનાં છે, પુત્રાદિક જીવનાં નથી તેમ છતાં જીવનાં કહેતાં તે ઉપચાર, પુત્રાદિક પોતાનાથી ભિન્ન છે માટે અસદ્ભૂત જાણવો. વિજાતિ ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારે ધનાદિકનો કર્તા જીવ જાણવો. ધન વિગેરેની જીવના કરતાં જુદી જાતિ છે એટલે તે પુદ્ગલ જાતિ છે, માટે વિજાતિ ધનાદિક જાણવું, ધન વિગેરેનો કર્તા જીવને કહેવો તે ઉપચાર છે, કલ્પિતપણું છે. ધનાદિક પોતાનાથી ભિન્ન દ્રવ્ય છે માટે અસદ્ભૂતપણું તેમાં જાણવું.

સ્વજાતિ વિજાતિ ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારનપતઃ નગરાદિકનો કર્તા જીવ જાણવો. જીવ, ગજીવ અને સમાસ

તેમાં થયો. અશુદ્ધનિશ્ચય નયે રાગ દ્વેષનો અશુદ્ધ સ્વભાવે જીવ કર્તા જાણવો.

શુદ્ધનિશ્ચયનયે સ્વકીયનિરુપાધિકજ્ઞાનદર્શનાદિક ગુણોનો કર્તા જીવ જાણવો.

આત્માનું કેવલજ્ઞાન તે શુદ્ધ સદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો, ધર્મ અને ધર્મોના ભેદથી એ વ્યવહાર થયો, તથા મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, આત્માનું એમ કહીએ તે અશુદ્ધ સદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો.

પરદ્રવ્યની પરિણતિ ભલવાથી દ્રવ્યાદિકમાં નવવિધ ઉપચારથી અસદ્ભૂત વ્યવહાર થાયછે.

૧ દ્રવ્યે દ્રવ્યોપચાર, ૨ ગુણે ગુણોપચાર, ૩ પર્યાયે પર્યાયોપચાર ૪ દ્રવ્યે ગુણોપચાર, ૫ દ્રવ્યે પર્યાયોપચાર, ૬ ગુણે દ્રવ્યોપચાર, ૭ પર્યાયે દ્રવ્યોપચાર ૮ ગુણે પર્યાયોપચાર ૯ પર્યાયે ગુણોપચાર. એનું સ્વરૂપ કહે છે.

૧ દ્રવ્યે દ્રવ્યોપચાર—ક્ષીરનીરમ્યાયવત્ જીવ પુદ્ગલ સાથે મળ્યો છે માટે જીવને પુદ્ગલ કહીએ એ જીવદ્રવ્યે પુદ્ગલ દ્રવ્યનો ઉપચાર જાણવો.

૨ ગુણે ગુણોપચાર—ભાવ લેશ્યા તે આત્માનો અરૂપી ગુણછે તેને જે કૃષ્ણ નીલાદિક કાઢી લેશ્યા કહીએછીએ તે કૃષ્ણાદિ પુદ્ગલ દ્રવ્યના ગુણનો ઉપચાર કરીએછીએ એ આત્મગુણે પુદ્ગલ ગુણનો ઉપચાર જાણવો, इति ગુણે ગુણોપચાર.

૩ પર્યાયે પર્યાયોપચાર—અશ્વહસ્તિ મમુલ્ક આત્મદ્રવ્યના અસમાન જાતીય દ્રવ્યપર્યાય તેને સ્કંધ કહેછે, આત્મપર્યાય ઉપરે પુદ્ગલ પર્યાય જે સ્કંધ તેનો ઉપચાર કહીએછીએ તે પર્યાયે પર્યાયોપચાર.

૪ દ્રવ્યે ગુણોપચાર—હું ગૌરવર્ણહું એમ બોલતાં હું એટલે આત્મ દ્રવ્ય અને ગૌરવર્ણ તે પુદ્ગલનું ઉચ્ચલતાપણું, આત્મદ્રવ્યમાં

ગૌરુપ જે પુદ્ગલો ગુણ તેનો ઉપચાર કર્યો માટે દ્રવ્યે ગુ-
ણોપચાર જાણવો.

૬ દ્રવ્યે ગુણોપચાર-હું ગૌરવર્ગનું એમ ધોનનાં હું તે આત્મદ્રવ્ય
અને દેહ તો પુદ્ગલ દ્રવ્યનો સામાન્ય જાતીય પર્યાય જાણવો.

૭ ગુણેદ્રવ્યોપચાર-યથા દૃશ્યં એ ગૌર દેશ્વાયટે, ગૌરનારુપ
પુદ્ગલ ગુણ ઉપર આત્મદ્રવ્યનો ઉપચાર તે ગુણે દ્રવ્યોપચાર.

૮ પર્યાયેદ્રવ્યોપચાર-દેહને આત્મા કહેવો ત્યાં દેહરુપ પુદ્ગલ
પર્યાયને વિષે આત્મદ્રવ્યનો ઉપચાર કર્યો એ સાતનો ભેદ જાણવો.

૯ ગુણેપર્યાયોપચાર-મનિજ્ઞાન તે પંચદ્રિષ્ય અને મનોનમ્ય છે માટે
શરીરજ કરીએ અત્ર મનિજ્ઞાનરુપ આત્મગુણને વિષે શરીરરુપ
પુદ્ગલ પર્યાયનો ઉપચાર કર્યો.

૧૦ પર્યાયેગુણોપચાર-શરીર તે મનિજ્ઞાનરુપ ગુણનું અત્ર શરીરરુપ
પર્યાયને વિષે મનિજ્ઞાનરુપ ગુણનો ઉપચાર કરાય છે, એ નવમ
ભેદ બ્યવહારનયે અનેકથા જીવ વ્યવહારાય છે, નિશ્ચય

નયે સર્વ જીવની સત્તા એક સરસી છે. સર્વ વસ્તુથી જીવ
ન્યારો છે, અનાદિ કાલથી આત્માની અશુદ્ધ પરિણતિયોગે

આત્મા કર્મદિકને પ્રેરે છે, યથા મદિરાપાનથી મુત્ર મનુષ્યની
શુદ્ધિ કરી જાય છે, તેમ કર્મનાયોગે આત્મા પરસ્પ્રમાદિનાં રાષ્ટ્રો

માષ્ટ્રો છે, યદ્વા ઉપયોગનો એકાગ્રતાએ સ્વચ્છાનનાં આત્મા રમે
તદા કર્મદિકનો નાશ થાય છે. જે રુદિને માટે જીવ ફાંસાં

મારે છે, તે રુદિ આત્મામાં સમાયી છે. આત્મા પોતાનું સ્વરુપ
જ્ઞાનવહે જાણે છે અને પરદ્રવ્યનું સ્વરુપ પણ જ્ઞાનવહે જાણે છે.

આત્માના સમાન કોઈ ઉત્તમ વસ્તુ નથી, આત્મા આદેય, આ-
રાધ્ય પૂજ્ય છે. આત્માની કદિ આત્મસ્વરુપના જ્ઞાનથી માત્ર
થાય છે. જગત્પ્રભુનો સ્વામી આત્મજ્ઞ દેશના શરીરમાં રહેલો

અને તે જ્ઞાન આત્મદ્રવ્યમાં રહુંછે, દુનીયામાં જેટલાં શાસ્ત્રછે તે આત્મામાંથી નીકળ્યાંછે. અભ્યાસાદિક જ્ઞાનનાં સાધનછે, અનંત ગુણોનો ભોક્તા આત્માછે, આત્માની ક્ષુદ્ધિ સદાકાલ આત્મામાં રહીછે, આત્મ ક્ષુદ્ધિનો કદાપિ નાશ થનાર નથી. નિશ્ચયનયથી જોતાં આત્મા પરા-ભાવનો ભોગી નથી. આત્માથી પરભાવનું ધ્યાન નિવારી સ્વશુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન કરે તો ચરણનિધાન દેશે, ક્રિયાકાંડથી ભગ-વદાદા ઢોલપાલુ કપટીઓ અજ્ઞાની જીવને પોતાના કંદમાં ફસાવી ધર્મના વિશ્વાસમાં ફસાવી પોતે પણ અજ્ઞાનમાં ઘુરેછે, અને અન્યોને પણ ઘુહાદેછે, સિંહના પરાક્રમનો અભિમાનથી પોતાનામાં આરોપ કરનારો ઘૂંગાલ વયાં સુધી કપટ દૃષ્ટિ ચલાવી શકે. આત્મજ્ઞાન તેનું ધર્મછે, તેજ આદેશછે, અધુના પંચવિપના યોગે આ ભરત ક્ષેત્રમાં કુપ્પણ પક્ષીજા જીવોની વાહુલ્યતાએ ગીતાર્થના, સદ્ગુરુના સમાગમ તથા વિશ્વાસ વિના અને ભવાભિનંદીપણના ત્યાગ વિના અશુભ વ્યવહારના ત્યાગ વિના મુમુક્ષુના યોગ્યગુણો વિના અજ્ઞાની જીવો વ્યાં ત્યાં દૃષ્ટિરાગની અંધતાએ વિચેકનયનશૂન્ય થયા છતાં ઉપર ઉપરથી ધર્મનામે ટીલાં ટપકાં કરતા અને કરમ વિવાહ પ્રસંગ રાસમ પ્રશંસાના આચરણમાં પોતાની વાહવાહમાં કૃત કૃત્યતા સમ-જનાર અજ્ઞાની જીવો સદ્ગુરુની વાણી વિપના પ્યાલા સમાન લેખવી, કુગુરુની વાણી અમૃતના પ્યાલા લેખવતા, કુધારામાં સુધારાની બુદ્ધિ માનનાર, અસ્થિર ચિત્તવાલા પામર માણીઓ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રોના જ્ઞાન વિના અને દેવગુરુ ધર્મની શ્રદ્ધા વિના સ્વચ્છંદાચારીપણાને લીધે આત્મપ્રશંસા અને પરગુણાપરકર્ષતાએ અજ્ઞાનશ્રદ્ધાએ તત્ત્વ પામ્યા જાણે હોયની ? એમ સંસારમાં પગભવ પ્રવૃત્તિથી સ્વઆયુષ્ય પૂર્ણ કરી નૃમવર્ચિતામણિ રત્નસમાન હારી નરકાદિક ગતિના

મેનાન આધિ વ્યાધિની દુઃખ ધેનિ પરંપરાને પામેછે.

આત્માર્થે જીવ સ્વસ્વચ્છુનો રિવેક કરી હેવગ્રેષ ડગાદેય સ-
મતી ધુનડાગાની પરિણિ સમતી સ્વસ્થાર નિધપનપત્રું સ્વસ્થ મુઠ-
મદ્દારા મમતી સૈરામ્યની મીસ્ત્રાણ મદ્ગુરુ આગ્રામકિ રિનપયોગે
માર્ચન અને નિગાર્ચન ધ્યાનની અધિભાષા અનઃકરન શુદ્ધિ-
દૂરક સ્વાદાદ આન્ધિક પર્વતું આરાધન કરતો જલ પંકજનત્ વર્ત-
ન લગાવતો સ્વસ્થારમાં વર્તે, પરમાર મટવિનૂલરાગદૈપમરા
મટદેદક આન્ધસ્વમાવરિણિણિં વર્તતા મમ્પાત્મામો જ્ઞાન
ધ્યાનયોગે સપોત્તમમારે લા ઉવગમ મારે મોરનીય કર્મનો ઉચ્છેદ
કરી સમરિત પામી સ્વસ્થારમાં કર્મમય કરી કેવલજ્ઞાનાદિ
સંવદા પામી ઘડમું ધુનડાગું આપુલ્ય મર્પાદાણ ટહંપી સાદિ અ-
નેતિ નિયતિ પામી અનરદ આનંદદાદક શાશ્વત નિરમુલ્લ સ્વસ્થ
હકિષામ પામી ટકેછે. મમદે મનદે જીવ સાત લા આઠ કર્મ લાંબે
છે. સ્વમાવનાં રહે તો કર્મલંબ ટકેછે, લાટે આન્ધસ્થની મામિ અર્થે
મદ્ગુરુ લલનાદનું રિનપમકિયોગે પાન કરવું એન રિતાર્કાંતા.

“ હા. ”

અતંદ અજ્ઞય શાશ્વતું, દેસ્ટી આતમ રૂપ;

ચિત્તે ચમક્યો આતમા, અરે હું તો મહા ભૂપ. ૭૬

માર્ચાર્થ—અતંદ, અજ્ઞય, શાશ્વતસ્વસ્થ પોતાનું પોતે આત્મા
દેસ્ટી ચિત્તનાં ચમક્યો અર્થાત્ આચર્ય પામ્યો, અને કહેલા લાગ્યો
કે—અરે હું તો મહાભૂતહું. અચારિ પર્વત મે પોતાને અજ્ઞાની જાન્યો,
હું મર્ગિત હું સર્વ મને શ્રોતિ હતી પગ હવે ય શ્રોતિ લાગ્યી ગઈ, હું
નિર્પત્તહું એમ હું પોતાને માનતો હતો પગ જાણું કે—મારા આત્માનાં
અનંત પગ રહ્યું, દેસ્ટી સંનતિ લાટે સ્વસ્થ પડી, ધરુલર્થિ આદિ

અને તે જ્ઞાન આત્મદ્રવ્યમાં રહુંછે, દુનીયામાં જેટલાં શાસ્ત્ર છે તે આત્મામાંથી નીકળ્યાં છે. અભ્યાસાદિક જ્ઞાનનાં સાધન છે, અનંત ગુણોનો ભોક્તા આત્મા છે, આત્માની ક્રદ્ધિ સદાકાલ આત્મામાં રહી છે, આત્મ ક્રદ્ધિનો કદાપિ નાશ થનાર નથી. નિશ્ચયનયથી જોતાં આત્મા પરાભાવનો ભોગી નથી. આત્માથી પરમાવત્તું ધ્યાન નિવારી સ્વશુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન કરે તો ચરણનિધાન देखે, ક્રિયાકાંડથી ભગવદાજ્ઞા ઢોલધાલુ કપટીઓ અજ્ઞાની જીવને પોતાના કંદમાં ફસાવી ધર્મના વિશ્વાસમાં ફસાવી પોતે પણ અજ્ઞાનમાં ઘુટે છે, અને અન્યોને પણ ઘુટાડે છે, સિંહના પરાક્રમનો અભિમાનથી પોતાનામાં આરોપ કરનારો શૂંગલ વયાં સુધી કપટ વૃત્તિ ચલાવી શકે. આત્મજ્ઞાન તેજ ધર્મ છે, તેજ આપેય છે, અધુના પંચવિપના યોગે આ ભરત ક્ષેત્રમાં કુણ્ણ પશીળા જીવોની વાહુલ્યતાએ ગીતાર્થના, સદ્ગુરુના સમાગમ તથા વિશ્વાસ વિના અને ભવાભિનંદીપણાના ત્યાગ વિના અશુભ વ્યવહારના ત્યાગ વિના મુમુક્ષુના યોગ્યગુણો વિના અજ્ઞાની જીવો ડ્યાં ત્યાં દષ્ટિરાગની અંધતાએ વિવેકનયનશૂન્ય થયા છતા ઉપર ઉપરથી ધર્મનામે ટીલાં ટપકાં કરતા અને કરમ વિવાહ પ્રસંગ રાસમ પ્રસંસાના આચરણમાં પોતાની વાહવાહમાં કૃત કૃત્યતા સમજનાર અજ્ઞાની જીવા સદ્ગુરુની વાણી વિપના પ્યાલા સમાન લેખવી, શુગુરુની વાણી અમૃતના પ્યાલા લેખવતા, કુધારામાં સુધારાની શુદ્ધિ માનનાર, અસ્થિર ચિત્તવાળા પામર પ્રાણીઓ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રોના જ્ઞાન વિના અને દેવગુરુ ધર્મની શ્રદ્ધા વિના સ્વચ્છંદાચારીપણાને લીધે આત્મપ્રસંસા અને પરગુણાપકર્ષતાએ અજ્ઞાનશ્રદ્ધાએ તત્ત્વ પામ્યા જાણે હોયની ? એમ સંસારમાં પગથિયે પ્રવૃત્તિથી સ્વઆયુષ્ય પૂર્ણ કરી નૃભવર્ચિતામણિ રત્નસમાન હારી નરકાદિક ગતિના

મેયાન થઈ આધિ વ્યાધિની દુઃખ ઘેગિ પરંપરાને પામેછે.

આત્માર્થે જીવ સ્વપરસ્તુનો વિવેક કરી હેયજેય ઉપાદેય સ-
મગી ગુણગાણની પરિણતિ સમગી વ્યવહાર નિઘયનયનું સ્વરૂપ ગુરુ-
ગમદારા સમગી વૈરાગ્યની તીક્ષ્ણતા સદ્ગુરુ આજ્ઞાભક્તિ વિનયયોગે
સાલંબન અને નિરાલંબન ધ્યાનની અભિલાષા અંતઃકરણ શુદ્ધિ-
પૂર્વક સ્વાદાદ આત્મિક ધર્મનું આરાધન કરતો જન્મ પંકજવદ્ વર્ત-
ન ચલાવતો વ્યવહારમાં વર્તેછે, પરભાવ મટ્ટચિમૂલરાગદ્વેષમહા
મટ્ટછેદક આત્મસ્વભાવપરિણિમાં વર્તના મહ્યાત્માઓ જ્ઞાન
ધ્યાનયોગે ક્ષયોપશમભાવે વા ઉપશમ ભાવે મોહનીય કર્મનો ઇચ્છેદ
કરી સમક્તિ પામી સ્વત્પક્ષાલમાં કર્મક્ષય કરી કેવલજ્ઞાનાદિ
સંપદા પામી ચરદમું ગુણગણું આયુષ્ય મર્ષાદાણ ટહુંપી સાદિ અ-
નંતિ સ્થિતિ પામી અનહદ આનંદદાપક શાશ્વત શિવમુક્ત સ્વરૂપ
હક્તિધામ પામી રહેછે. સમયે સમયે જીવ સાત વા આઠ કર્મ વાંચે
છે, સ્વભાવમાં રમે તો કર્મવંધ ટહેછે, માટે આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ અર્થે
સદ્ગુરુ વચનાશ્રવનું વિનયમત્કિયોગે પાન કરવું એજ દિનાકાંક્ષા.

“ દુશ. ”

અલંડ અક્ષય શાશ્વતું, દેહી આતમ રૂપ;
વિત્તે ચમક્યો આતમા, અરે હું તો મહા ભૂપ. ૭૬

માવાર્થ-અલંડ, અક્ષય, શાશ્વતમ્બરૂપ પોતાનું પોતે આત્મા
દેહી વિનમાં ચમક્યો અર્થાત્ આશ્ચર્ય પામ્યો, અને કહેવા લાગ્યો
કે-અરે હું તો મહાભૂતહું, અશાન્તિ પર્યંત મેં પોતાને અજ્ઞાની જાણ્યો,
હું ગરીબ છું પરી મને ધ્રોણિ હતી પણ હવે એ ધ્રોણિ પાણી ગર, હું
વેર્ષનહું એમ હું પોતાને માનતો હતો પણ જાણ્યું કે-મારા આત્માનાં
નંત પન રહેછે, હેની સંનતિ ફાટે સ્વર પદી, ચક્રવર્તિ આદિ

રાજાઓને હું મહાભૂષ તીરકે સ્વીકારતો હતો પણ હવે આત્મા સ્વરૂપ ઓઝસ્વતાં મારુમ પડયું કે ઇંદ્ર, ચંદ્ર, નાગેંદ્ર કરતાં પણ અશરીરમાં વ્યાપક આત્મા મદાભૂષછે. એની પ્રભુતાને કોઈ પામી શકે તેમ નથી. સ્ત્રી પુત્રાદિકપર જેટલી મમતા થાય છે તેટલી જો આત્મા ઉપર મમતા થાય અને તેનું ધ્યાન કરવામાં ચિત્ત લાગે તે આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપને પામે. વહિરાત્પિસાધુઓને શિષ્યો કરવા ઉપર જેટલી ઇચ્છાછે તેટલી જો આત્માના ઉપર ઇચ્છા થાય તો પરમાત્મપદ અવશ્ય પામી શકાય. વાહ્યધન તો મહેલે અને પાપના ઉદયે વિગણી જાયછે પણ આત્માનું અંતર્ધન કદાપિ કાલે નાશ પામી શકતું નથી. દુનીયાના પ્રવાહમાં જે તળાયછે તે આત્મિક લક્ષ્મી પામી શકતા નથી-ઘણા ભવ કર્યા, ઘણાં શરીર હોઢ્યાં, પૌંદ્રગલિક માયા સર્વ નાશ પામી કિંતુ પ્રણે કાલમાં આત્મા ચેતન સ્વભાવેજ વર્તેછે માટે આત્મા શાશ્વતછે, વાંચવા અગર કહેવા માત્રથી નહીં પણ તે અનુભવગમ્યછે.

“ દુઃશ. ”

રક્ષલ્લયો હું પરદેશમાં, લહિયાં દુઃસ્વ અનંત;

શુભ દેહી નિજદેશને, શાન્ત થયો શિવકંત. ૭૭

ભાવાર્થ-પોતાના આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ તે પોતાના પ્રદેશ જાગવા અને પૃથ્વીના જે દેશ તે પુદ્ગલાસ્તિકાયછે, પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્ય જડછે, પૃથ્વીના પ્રદેશોને પોતાના પ્રદેશ માની પરદેશમાં રક્ષલ્લયો, છુધા પિપસાઈ તાડનતર્જન છેદનખેદન આદિ આત્મા અનંત દુઃસ્વો સહન કર્યાં, અને નાના પ્રકારનાં શરીરો ધારણ કર્યા પણ દુઃસ્વનો અંત આવ્યો નહીં, પણ હવે સદ્ગુરુઓને આત્માનું સ્વરૂપ જાણતાં પોતાનો દેશ ઓઝલ્લયો અને આત્મા શુક્તિનો સ્વામી જ્ઞાન

અંતરમાં પણ શાન્ત હોયછે, કેટલાક અંતરથી શાન્ત હોતા નથી અને ઉપરથી પણ શાન્ત હોતા નથી. શાંતાવસ્થાનું સુખ આત્મજ્ઞાનીયો પામ્યા, પામેછે, અને પામશે.

“ દુહા. ”

પરપુદ્ગલના દેશને, માન્યા મારા દેશ;
તેની મમતાઈ કરી, ગ્રહિયા પુદ્ગલ વેપ. ૭૮

ઠામ ઠામ હું ભટકિયો, ચાર ગતિ દુઃખ લાણ;
ત્યાં પણ મમતા દેશની, કીધી ગુણની હાણ. ૭૯

ભાવાર્થ—પૌદ્ગલિક દેશને પોતાના માની રાગ દ્વેષથી કર્મ ગ્રહણ કરતો હતો વિચિત્ર પ્રકારનાં શરીર ધારણ કર્યાં, નાના દેહો ધારણ કરી દુઃખની લાણભૂત ચાર ગતિમાં ઠેકાણે ઠેકાણે ચેતન ભટક્યો, અને જ્યાં જ્યાં ઉત્પન્ન થયો ત્યાં પણ દેશની મમતા ધારણ કરી પોતાનું માન ભૂલી આત્મગુણનો નિરોધાવ કર્યો, આ મારું ઘર, મારું ક્ષેત્ર, મારી પૃથ્વી, આદિના અભિમાનથી રહિયા જાપાનની પેઠે દેશનો જીવોનો નાશ થયો તેનું કારણ પરપૌદ્ગલિક દેશની મમતાએ, અજ્ઞાની જીવો સ્વદેશાભિમાનમાં એમ. એ. મુખી મળ્યા હોયછે તો પણ અજ્ઞાન પ્રવાહમાં તળાડ જાયછે. પોતાનો દેશ કયો છે તે ગુરુમત્તો નિશ્ચયનઃ જાણી શકેછે. મન થાય વિષયમાં પાવે છે, તાવન્ જીવ કર્મની રાત્રિ અશુદ્ધ પરિણામે ગ્રહેછે, ગુગરાત, બંગાલાદિ દેશો માગછે અને હું એનોહું, આ રાજ્ય માગ્છે અને હું એનોહું, આ કુટુંબ માગ્છે, અને હું એનોહું, એવી શુદ્ધિ યાવન્ પાવેછે તોવન્ જાનું કે—ચેતન જરૂર અકુમ્ભેછે, આત્મા અને પરમાત્મ સ્વસ્થનું જ્ઞાન થાય તેને જ્ઞાન કહેછે. અને આત્મા અને પરમાત્માની ધ્યાનયાગે ઐશ્વર્યતા થાય તેને વિજ્ઞાન કહેછે.

ઉક્તશ્ચ—

અન્ય શાસ્ત્રેઽપિ ક્ષેત્ર ક્ષેત્ર જ્ઞયોર્જ્ઞાનં, તજ્ઞાનં જ્ઞાનમુચ્યતે;
વિજ્ઞાનં ચોભયૌરૈક્યં, ક્ષેત્રજ્ઞ પરમાત્મનોઃ ૧

સ્વકીય અજ્ઞાનથી આત્મા મટકાયછે, અને પોતાના જ્ઞાનથી કર્મ વિમુક્ત આત્મા બનેછે, આત્માનો ઉદ્ધાર આત્માજ કરી શકેછે, આત્માનું ઉપાદાન કારણ આત્માના શુણોછે, ઉપાદાનની શુદ્ધિ અર્થે મન્ય જીવો નિમિત્ત હેતુ અવલંબી પરમાત્મપદ પામેછે. અમન્ય જીવોમાં ઉપાદાન કારણની શુદ્ધિ થાય તથા પ્રકારનો સ્વભાવ નથી. નિમિત્ત કારણ તો પામેછે, કિંતુ અમન્ય જીવમાં મન્ય સ્વભાવ નથી, તેથી ઉપાદાન કારણ શુદ્ધ થતું નથી મન્યવર્ગીતાના છદ્મા અધ્યાયના પાંચમા શ્લોકમાં કહ્યુંછે કે—

શ્લોક.

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનં, નાત્માનમવસાદયેત,
આત્મૈવદ્યાત્મનો બન્ધુ, રાત્મૈવ રિપુરાત્મનઃ ૧

આત્મા ઉદ્ધારવો પોતે, આત્માને મારવો નહિ;
બંધુ પોતેજ પોતાનો, પોતેજ રિપુ છે સહિ. ૧

આત્મા સ્વશુદ્ધિપરિણામયોગે પોતે પોતાનો ઉદ્ધાર કરેછે અર્થાત્ પરમાત્મપદ પામેછે, શુષ્કરૂપો કહેછે કે—આત્માને મન્યાત્મા-ઓર મારવો નહીં. પોતાના આત્માનો ઘાત કરવો તેના સમાન પાપ નથી, અધ્યાત્મગીતામાં કહ્યુંછેકે—

સ્વગુણ રક્ષણા તેહ ધર્મ, સ્વગુણ વિષ્વંસના તે અધર્મ;
ભાવ અધ્યાત્મ અનુગત પ્રવૃત્તિ, તેહથી હોય સંસાર છિત્તિ. ૧

આત્માના અનંત શુભો કર્મયોગે દંકાપાછે, નિરોધાવે રદાછે,

तेनु रक्षण करवुं एट्छे ते अनंत गुणोने आविर्भाव करवा, कर्मश्रुधी अवरावा देवा नहीं तेनुं नाम धर्मछे, धर्मना चार भेदछे, १ नामधर्म, २ स्थापनाधर्म, ३ द्रव्यधर्म, ४ भावधर्म. कोइनुं धर्म एवुं नाम आपवुं ते नामधर्म, कोइ पण वस्तुमां धर्मनो आरोप करवो ते स्थापनाधर्म, धर्मना हेतुओनुं अवलंबन करवुं ते द्रव्यधर्म वा उपयोग शून्य जे धर्म ते द्रव्यधर्म जाणवो, आत्मानो उपयोगताए नय-निक्षेपा सप्तभंगीथी आत्मानुं अनेकान्त स्वरूप जाणी श्रद्धा करबी, तेनुं रक्षण करवुं तेनुं नाम भावधर्म जाणवो.

ते भावधर्म आत्मायां रहोछे, शुद्ध, सत्य, अखंड, अक्षयरूप भावधर्म अरूपोछे अने ते भव्य जीवोने प्राप्त थायछे, समकितवंत जीवने भावधर्मनी माप्ति थायछे, भावधर्म विना सर्व क्रिया निष्फल जाणवी.

द्रव्यधर्मना ये भेदछे, लौकिक द्रव्यधर्म बीजो लोकोत्तर द्रव्यधर्म, लौकिक द्रव्य मिथ्यात्वनुं कारणछे, भावधर्म सापेक्ष लोकोत्तर द्रव्यधर्म परमात्मपद साधक निमित्त कारणछे, आत्मीय गुणोनुं रक्षण ते धर्म, अने आत्माना गुणोनो नाश करवो एट्छे आत्माना गुणो तिरोभावे वर्तीय तेम रागद्वेषयोगे ज्ञानावरणीयादि कर्म ग्रहण कराय तेनुं नाम अधर्म जाणवो, नाम अध्यात्म, स्थापना अध्यात्म, द्रव्य अध्यात्म अने भाव अध्यात्म ए चार ४ निक्षेपाए अध्यात्म जाणवुं. आद्यनां ३ त्रण अध्यात्म अनुपयोगी जाणवां, भाव अध्यात्मधकी कर्मकलंक नाश पामेछे. माटे भाव अध्यात्म अनुगत प्रवृत्ति थाय तो तेथी संसारनो उच्छेद थायछे, माटे ज्ञानी पुरुषो कहे छे के आत्माने मारवो नहीं, आत्मानो जो अशुद्ध परिणति थइ तो आत्माए आत्माने मार्यो कहेवायछे, आत्मा पोते पोतानो बंधुछे, एम कहेवाथी सिद्ध थयुं के पोतानुं भुलं करवा पोते आत्मा समर्थ

છે, શબ દેખને આત્મા જોતે તો આત્મા શંકુ મનાવે. મગા શંકુની મનાયી ખાત્તા પોતાના આત્માને મગદેષ લાગ્યાછે તે દુઃખ નથી. માટે જોતાને શંકુ નગીક. માનરા છ તો મંમાર દ્વરકાનાં. દ્વરકારીક. કાર્યોમાં મદોદર શંકુની નજરે. જિતુ ત્યા પરમાન્દમ્બમ્બદધાય તેમાં તો આત્માન પોતે શંકુછે, ત્યાં અન્ય શંકુ ચાલતું નથી. રાગદેષના દ્વારમાં આત્મા અશુદ્ધ પરિણામ રહેતે તો આત્મા પોતે પોતાનો શંકુછે એ જાણતું. આત્મા પરમાત્માની દ્વરમાવમાં રહે તો આત્માનો કોઈ શંકુ નથી. આત્મા વિન દેષે સંસારમાં રાષ્ટ્ર શંકુમાં. તથા આત્માની અજ્ઞાનતાથી વિધ્યાત્વ પરિણામ કરી આત્માને પરમાન્દર પાદરામાં આત્મા શંકુ ધૂતછે, પાદરમાં સમક્તિ પામ્યો નથી અને વિધ્યાત્વ માટે રમો પગને પોતાનું માનેછે તાવડ તાત્ત્વિક. શુભ પામી શકતો નથી, માટે આત્મિક અસંતુષ્ટાવમદેશમાં ધ્યાન દેવું.

“ દુરા. ”

ધર્માધર્માઙ્કાશના, પ્રદેશ દાન ન લેશ;
પુદ્ગલના જે દેશ છે, દે અજ્ઞાની ક્લેશ. ૮૦

ધર્માલિસાય, અપર્માલિકાવના પ્રદેશથી આત્મગુણોની રાત્રિ છેન્નમાત્ર વગ થતી નથી, પગ પુદ્ગલ રૂઢો અજ્ઞાનીને ચલેશ પ્રાપેછે

ધમ્મા ધમ્મા ગામા તિન્નિવે એ એ અણાડ્યા ।
અપજ્જવસિયાચેવ સવ્વજ્ઞં તુ વિયાહિયા.

ધર્મ, અર્ધ અને આકાશ એ પ્રગ દ્રવ્ય અનાદિકાવનાં છે અને અનાં છે ૧૪ ચરદરાન ચોક વ્યાપિ ધર્માલિકાવડે, અપર્માલિકાવ

પણ ચંદ્ર રાજલોક વ્યાપીછે, આકાશાસ્તિકાચ લોકાલોક વ્યાપી છે. અશુદ્ધ પરિગતિ યોગે આત્મા પુદ્ગલાસ્તિકાચના સ્કંધોને જ્ઞાનાવરણીયાદિ અષ્ટવિધકર્મરાશિરૂપ વનાવી ગ્રહણ કરી સંસારમાં પરિભ્રમણ કરેછે.

આત્મા શુદ્ધસ્વરૂપ જોતાં અરૂપીછે, છતાં રૂપી એવા કર્મથી આત્માના અનંતગુણોનું આચ્છાદન થાયછે, આત્માના એકંક પ્રદેશે અનંતિ કર્મવર્ગણાખો લાગીછે, કિંતુ આત્માના આઠ રૂચક પ્રદેશે કોઈ કર્મ લાગતું નથી તે આઠ રૂચક પ્રદેશ સિદ્ધ સમાન સદાકાલ નિર્મલ અનાદિ કાલનાછે, એ આઠ રૂચક પ્રદેશે પણ જો કર્મ લાગે તો જીવનું જીવલણું ચાલ્યું જાય. રૂચક પ્રદેશનો એવો સ્વભાવછે કે તેને કોઈ કર્મ લાગી શક નહીં, જેમ જેમ એકંદ્રિયાદિક ભવનું ઉદ્ભવન કરી ઉચ્ચ ગતિમાં આવેછે તેમ તેમ તરતપણે સામાન્યતા મનિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાયછે.

નિવ્યમશ્ન-આત્માના અમંલ્યાન પ્રદેશી શી રીતે કહેવાય ? અસંલ્યાન પ્રદેશ કહેવાથી આત્માના અસંલ્યાન ભાગ થયા ત્યારે આત્માના સંક થયા અને મસંક આત્મા કહેવાશે નહિ માટે આત્માના અમંલ્યાન પ્રદેશો કહેવા તે શીરીતે=

સદ્ગુરુ-આત્મા અમંલ્યાનપ્રદેશ મત્રી કહેવાયછે, અમંલ્યાન પ્રદેશ કહેતાં આત્માના અમંલ્યાના ભાગ થઈ શકતા નથી. કારણકે પ્રદેશો ઈક એકથી જુદા પડતા નથી, પ્રદેશો ચાટ્યા થડતા નથી, છેડા છેડાતા નથી, ઢગ્યા ઢગાતા નથી. કેવલી કેવલી મનુદ્યાન કરે ત્યારે આત્માના પ્રદેશો ત્યારે પ્રમાણ રિત્તારેછે છતાં પણ પ્રદેશો એકમેકની માથે નિચ મંચથી સંચરિતછે. તેથી અમંલ્યાન પ્રદેશો મત્રી આત્મા કહેવામાં કોઈ ત્રાસનું દુષન નથી આવતું, આત્માના પ્રદેશો પ્રમ્પ્તીછે, તેથી

અષ્ટકર્મ આત્માના અષ્ટ ગુણોત્તું આચ્છાદન કરેછે. અષ્ટકર્મ નાશથી અષ્ટ ગુણો આવિર્ભાવે થાયછે, યદ્યપિ જો કે વલવાનુછે તથાપિ આત્મા જ્ઞાનયોગે સ્વસ્વરૂપમાં રમે તો જ્ઞાનમાં કર્મનો નાશ કરી શકાયછે. મગચ્છાદીતામાં પણ કશુંછે.

અધ્યાય ચોથો શ્લોક ૩૭ મો.

યથેધાંસિ સમિદ્ધાઽમિ, મસ્મિસાત્ કુરુતેઽર્જુન.
જ્ઞાનામિઃ સર્વ ક્રમાંણિ, મસ્મસાત્ કુરુતે તથા. ૩
નહિ જ્ઞાનેનં સદૃશં, પવિત્ર મિહ વિદ્યતે,
તત્સ્વયં યોગ સંસિદ્ધઃ કાલેનાત્મનિ વિંદતિ. ૪
અપિન્નેદસિ પાપેભ્યઃ, સર્વેભ્યઃ પાપકૃત્તમઃ
સર્વજ્ઞાનપ્લવેનૈવ, યજિનં સંતરિષ્યસિ.

ભાવાર્થ—મહામેરુના ઓઝંબનારને વાલુકા જેમ ડાંધ્યછે, આ કાષ્ટ સમૂહને વાલી મસ્મ કરેછે તેમ જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ સર્વ કર્મ વાલી મસ્મ કરેછે આત્માનું અનેકાંતપણે યથાતથ્ય જ્ઞાન થાય કર્મનો નાશ થાયછે. પરમ પુરુષાર્થ સાધન જ્ઞાન સમાન કોઈ નથી, અપવિત્રને પણ જ્ઞાન પવિત્ર કરેછે, માટે જ્ઞાન સદૃશ અન્ય કોઈ પાપ નથી, જ્ઞાની સર્વ પાપનો નાશ કરેછે, હું આત્મા પરમાત્મા સ્વરૂપ એમ સ્વસત્તાને મધ્યાત્મા ધ્યાવેછે.

મોટામાં મોટું પાપ કરનારો હું હોઈશ તો પણ હે અર્જુન હું જ નૌકાથી સર્વ પાપ તરી જાઈશ એમ કૃપ્ણ કહેછે.

શિષ્ય—આ ઠેકાણેતમો કેમ મગચ્છાદી ગીતાનો દાલોનો આપોડો જૈન—જૈનધર્મ એક દેશી નથી પણ સર્વ દેશીછે, જૈનોમાં જેમ જ્ઞાન મહાત્મ્ય કચ્યુંછે, તેમ ગીતામાં પણછે તે જગાવવા માટે સા

॥ દુહા. ॥

- ઘટપટ વસ્તુ જે દિસે, તે સહુ પુદ્ગલ જાણ ।
 તે આતમથી ભિન્ન છે, શાસ્ત્ર વચન પ્રમાણ. ૮૪
 પુદ્ગલ દેશે મ્હાલતાં, માર્યોં ચેતન જાય;
 તેમાં મમતા માનતા, મરી મરી દુઃખ પાય. ૮૫
 પૃથ્વી થઈ નહિ કોયની, કોટી કરે ઉપાય;
 લક્ષ ઉપાયો લેખે, નહિ આકાશ જ્ઞલાય. ૮૬
 પુદ્ગલ વસ્તુ કારમી, ઘર હાટ્યં ને મ્હેલ;
 સોનુંં રૂપુંં ધન સહુ, પુદ્ગલના છે खेल. ૮૭
 દૃષ્ટા પુદ્ગલનો સદા, સુખ દુઃખનો જે જાણ;
 વાસ વસ્યો પુદ્ગલ ત્રિપે, આતમ ગુણની જાણ. ૮૮
 પુદ્ગલ જે દેસાય છે, તેથી ચેતન ભિન્ન;
 કર્તા ચેતન કર્મનો, પરસ્પરિણતિ રસ પીન ૮૯
 આત્માઽસંખ્ય પ્રદેશ છે, પ્રતિ પ્રદેશે જ્ઞાન;
 અનંત જિનવર ભાષિયું, છતિ પર્યાયે જાન ૯૦
 વિશેષ સામાન્યે કરી, દો ભેદે ઉપયોગ;
 અસંખ્યાત પ્રદેશથી, વર્તે નિજગુણ ભોગ. ૯૧
 અસ્તિ ધર્મ અનંતનો, ભોગી આતમ રાય;
 નાસ્તિ ધર્મ અનંત ત્યાંય, સમય સમય વર્તાય. ૯૨
 ઉચ્ચલ આત્મપ્રદેશ છે, સમતા રસ મંડાર;
 તેનો કર્તા આતમા, શુદ્ધનયે નિર્વાર. ૯૩

- વસતાં તેહ પ્રદેશમાં, સ્મતાં સમતા સંગઃ
સુત્રસાગરમાં ઉછરે, હર્ષાનંદ તંગ. ૧૪
- મમતા પર પરદેશની, ભાગી જાગી જ્યોતઃ
સહજે આત્મ સ્વરૂપનો, થયો મદા ઉચોત. ૧૫
- ભિન્ન જાતિ પુદ્ગલ તળી, મારી તેથી ભિન્નઃ
ભિન્ન જાતિયું સંગ ર્યો, તેથી થયો તિન્ન. ૧૬
- સંગ અનાદિ કાલથી, તેને મારી મિત્રઃ
રાગ દ્રેષના યોગથી, પ્રદિયાં દેહ વિચિત્ર. ૧૭
- દુઃખનીરસંયોગવત્, આતમ પુદ્ગલ સંગઃ
થયો અનાદિ કાલથી, કરતાં કર્મ કુદંગ. ૧૮
- તેથી અવચ્ચી પરિણતે, કર્મા કર્મ કદાઝઃ
સવચ્ચી પરિણતિ યોગથી, શુદ્ધ નિરંજન થાઝ. ૧૯
- પુદ્ગલ સાયું પહેરવું. પુદ્ગલ વસતિ મહેલઃ
વાસ વસી તેમાં મુખા, મારી સુતની સ્હેલ. ૧૦૦
- રમું હવે શું વાહ્યમાં, જેની કૂડી ચાલઃ
સંગે તેની માહરે, થયું પડયું વેહાલ. ૧૦૧
- મિત્ર નહિ તે માહરો, અવચ્ચી તાસ સદાવઃ
હાય હાય તસ સંગથી, વનિયા એહ વનાવ. ૧૦૨
- માર્થ-આ મત્સ્ય પટ પટ દંડાદિ વસ્તુ ધનુષા વિષય મોચ
થાયે. તે પૌદ્ગલિક વસ્તુ જાગતી. અને તે આત્મ દ્રવ્યથી વિભક્તઃ
એમ થી તીર્થંકર મહારાજા શાસ્ત્રમાં કયેલે.

પૃથ્વી આદિક રૂપે સ્થિત ઉપવન, ગિરિ, વહ્નિ, ગુનરાન, પંજાવ, ઇંગ્લાંડ, યુરોપ, અમેરિકાદિ દેશોમાં મારાપણાની બુદ્ધિયી રાષ્ટ્રી માષ્ટ્રી તહીન બની તેમાં મ્હાલતાં ચેતન માર્યોં જાયછે, દેશ, ગૃહ, ધનાદિકમાં મારાપણાની બુદ્ધિ ધારતો મૃત્યુ પામી પુનઃ પુનઃ તદ્ગત વાસના યોગે જન્મ ધારણ કરી આધિ વ્યાધિ ઉપાધિનાં દુઃખો પામેછે. હે ચેતન શું તૃપ્તિ જાલમાં ફસાયછે ? સ્વભાવાભાવરૂપ અજ્ઞાનતમઃ રાશિમાં વિવેક નયન શૂન્યાત્મા અત્ર તત્ર દેહિક સુખની આનિષ્ઠા ભ્રમણ કરતો, મનોરાજ્યની સંકલ્પ વિકલ્પ શ્રેણિ ચઢવો છતો ધૂન દુન્દ ગ્રહણ પુરુષવત્ ક્ષણિક તુચ્છ સર્વદા જડ પૃથ્વીને પોતાની માની તદર્થે સહસ્રશઃ જીવ ઘાતક બની શોકાપુરુષવત્ સ્વમહત્વતામાં અન્ય મર્યાદાઓને પર્વતારોહણ પુરુષ દટ્ટિવત્ લઘુ ગણી પારમાર્થિક તત્ત્વ શૂન્યાત્મા ક્ષણિક તુચ્છ સ્વાર્થમાં રાષ્ટ્રી પરવસ્તુમાં મમતાનો દુઃખ ભાવ સંકલ્પી રાષ્ટ્રી દિવસ તિલપીલક યંત્ર વૃષભવત્ અસદાચરણોમાં સ્વકાલ અજ્ઞાની પથુવત્ નિર્ગમેછે, પોતાનાથી અત્યંત મિત્ર પૃથ્વી કોઈની ધડ નથી, અને ધવાની નથી મારી મારી માનવી એ કેવલ આનિષ્ઠા, લક્ષ ઉપાયો કરતાં પણ આકાશ હાથમાં જાલી શકાતું નથી. તેમ કોટિ ઉપાયો કરતાં પણ પૃથ્વી દેશ, ઘરવાર પોતાનાં ધવાનાં નથી, દેશ, ઘરને જીવ મૂકી પરભવમાં ચાલ્યો જાયછે, જે ઘર હાટ મેલ બંધાવતો રક્ષણ કરતાં ચેતને જરા પણ શાંતિ હીધી નહીં, તે ઘર હાટ મૂકી મરણ સમયે જીવ ટગમગ જોતો જીવવાની સહસ્રશઃ આશાઓ કરતો . . . પરભવમાં ચાલ્યો જાયછે, સાથે કોઈ પણ વસ્તુ આવતી નથી, જ્યાં જે વસ્તુ હતી તે ત્યાંને ત્યાં રહી, અનંતા મન કર્પા પણ કોઈ વસ્તુ સાથે આવી નહીં, તો આ મનમાં તું કઈ વસ્તુ પોતાની સાથે લેઈ જઈશ ? હા અલગત કોઈ પણ વસ્તુ પોતાની સાથે આવનાર

નથી, પૌદ્ગલિક વસ્તુ ઉપર શો રાગ અને દ્વેષ કરવો ? કેટલીક વસ્તુઓ ઘટેડે અને કેટલીક વસ્તુઓ નાશ પામેછે, સર્ગા સંબંધી વર્ગની મીંતે પણ સ્વાર્થના મીંધે ઇત્તિકહે. સરી વસ્તુ આત્માહે, શાપ પદાર્થોમાં મારાપણાની બુદ્ધિ થાયછે તેનો નાશ થઈ મંતર આન્મવસ્તુમાં મારાપણાની બુદ્ધિ થાય તે પરમાત્મપદ પામી શકાય. પર રાટ મોલ આદિ પૌદ્ગલિક વસ્તુ કારમીછે, સુવર્ણ, રુપું, મોતી, રીરા આદિ સદુ ધન જે કહેવાયછે તે કારમુંછે, દે જીવ તેમાં તું શું મમતા ધારણ કરેછે ? જેનો સંયોગ તેનો અવશ્ય વિયોગ થવાનોછે, પૂર્વોક્ત પુદ્ગલનો દહા અને મુલ દુઃખનો જ્ઞાતા આત્મા દેહરૂપ પુદ્ગલમાં વસ્યોછે, અનંતગુણનો ધર્મી આત્માછે, પાંચ પ્રકારના સરી-રથી આત્મા બિદ્ધછે, પર પરિણતિમાં મીન થય્લો ચેતન વ્યવહારથી કર્મનો કર્તા જાણવો.

આત્માના અસંખ્યાતા પ્રદેશછે, મત્યેક પ્રદેશે અનંત જ્ઞાન થઈ મિનવરે કમુંછે. આત્મામાં અનંત ધર્મની અસ્તિતા રહીછે, તેમજ આત્મામાં અનંત ધર્મની નાસ્તિતા રહીછે, અસ્તિ અને નાસ્તિ ધર્મ સમયે સમયે આત્મામાં વર્તેછે, સત્તાઈ સંસારી જીવોના પ્રદેશ નિર્મલ સિદ્ધ સમાન જાણવા અને તે સમતા રસનો મંદારછે, શુદ્ધન-યથી સ્વજ્ઞાનાદિક ગુણનો કર્તા આત્મા જાણવો.

આત્માના અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં રયતાં અસંખ્યપ્રદેશરૂપ આત્મા પોતે પોતાના સ્થરૂપે સ્થિર થતાં અને શુદ્ધ મિત્રપર સમપણું તે રૂપ સમતા સાથે રમતાં સળે સળે અનંત અનંતગણું મુલ થાયછે, આત્મ સ્વરૂપનો સ્વર્વીર્યધ્યાને ડયોત થતાં પરપ્રદેશની મમતા જાણ થઈ અને પ્રાપ્તું કે-પુદ્ગલની જ્ઞાતિ મારાથી બિદ્ધછે, અને હું તેથી બિદ્ધહું, તો મારે પુદ્ગલ જાણિયો શો લાભ ? અને તેનો સંગ કેમ જાણવો જોઈય ? અરેરે હું અનાદિ કાલથી તેની સંગાનિધી સિમ થયો.

વઢી પુદ્ગલને શત્રુ તરીકે છતાં મિત્ર તરીકે માની રાગ દ્વેષના યોગે વિચિત્ર દેહો ગ્રહણ કર્યા.

હવે આત્મા અને પુદ્ગલ સ્વરૂપ કર્મનો પરસ્પર કોના જોડો સંયોગ થયો તે કહેણે=શીર નીરવદ્=દુગ્ધ અને જઝના સંયોગની પેઠે.

જે દેશાયણે તે પુદ્ગલદ્રવ્ય હે ચેતન તારું નથી અને તું તેનો નથી તેમ છતાં તું કેમ તેમાં મારાપણાની શુદ્ધિ ધારણ કરેણે, જ્યાં મુધી ચેતનની અવઢી પરિણતિણે ત્યાં મુધી સંસાર જાણવો, સ-વઢી પરિણતિ થતાં કર્મનો ક્ષય ક્ષણમાં થાયણે, અને આત્મા શુદ્ધ નિરંત્રન પરમાત્મપદ માણિ કરેણે.

પુદ્ગલનું ભોજન તરીકે તથા પુદ્ગલનું પાણી તરીકે શ્વાન પાન કરણું, તથા વસ્ત્ર તરીકે પહેરણું, પણ પુદ્ગલ જાણણું, સ્થાન, મા-સાદરૂપ પુદ્ગલદ્રવ્ય જાણણું. કોગટ આત્માજ્ઞ પુદ્ગલમાં વસી સુ-ત્વની સહેલ શ્રાંતિધી માની.

હવે હું પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં કેમ રાહી માહી રહું? તેની સંગતિધી મારી ત્વરાય અવસ્થા થઈ, મારા અનંત ગુણોનો પુદ્ગલદ્રવ્ય પા-તકણે, માટે તે મારો મિત્ર નથી, કારણ કે મારા કરતાં તેનો અ-વઢો સ્વભાવણે, મારો ચેતના ગુણણે તો તેનો જહ ગુણણે, અરેરે તેની સંગતિધી આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં વિચિત્ર પનાવ વન્યા.

“ દુહા. ”

ચાર ગતિના ચોકમાં, લક્ષ ચોરાશી વજાર;

ત્યાં વહુ જન્મ મરણ કરી, પામ્યાં દુઃસ્વ અપાર ૧૦૩

પુદ્ગલ સંગે રાગ છે, પુદ્ગલ સંગે રોગ;

રુચિ અરુચિ પુદ્ગલે, પુદ્ગલનો છે શોગ. ૧૦૪

पर पुद्गलनी लालने, लडाइ करता लोक;

राजन राजन मोटका, जन्म गमावे फोक. १०५

विरोधिनी मित्रता, कगतां निज गुण हाण:

अज्ञानी मृदातमा, रणना रोझ समान. १०६

धुंधी पुद्गल एंटनें, गमनो तेनी संग;

विद्याना कीडापरे, धरतो कर्म कुटंग १०७

भ्रामित धइ भूली गयो, अविचल आत्मस्वरूप;

अशुद्ध परिणतिथी अरे, पडियो भवजल कूप. १०८

चेत चेत ज्ञट आतमा, शुद्ध स्वरूप निदाल;

आ संसार स्वरूप सह, परगट माया जाल. १०९

अधुना भ्रान्ति छोडीने, देखो अंतर्दृष्टि,

अंतर्दृष्टि देखतां, प्रगट निजगुण मृष्टि. ११०

तिरो भाव निजकळिनी, आविर्भाव प्रकाश;

परमात्म पद ते कह्युं, ते पदनो हुं दास. १११

ते पद जेणे ओळख्युं, तेमां जेनुं ध्यान;

साधुपद तेणे ग्रह्युं, तेनुं शुध्युं ज्ञान. ११२

तत्पदना उपयोग वण, चाले जे व्यवहार;

घाणी वृषभ तणीपरे, मटे नहीं संसार. ११३

राचो नव रस ज्ञानधी, काव्य करो को लाख;

तत्पदना उपयोग वण, धी रंडो ज्युं राख. ११४

ते मिष्टान्नमां राचे पाचेछे तेने पुढल अँट चुंयनार जाणवो.

पाचथी स्त्री भोगववानुं पचवत्साग कर्युंछे, पण अंतरमां स्त्री भोगववानी लालसा घनी रहीछे तो ते स्त्री भोगववनांज जाणवो. जो एम न मानीये तो घणा दोपो आवे.

प्रश्न—कोइ बहुराजीनो फानदो (पुरुष पण स्त्रीनो वेप पहरनार) छे ते स्त्री कायाए करी भोगवनो नथी तो शुं ने ब्रह्मचारी कहेवाय के नहीं ?

उत्तर—जो फातदाना मनमां स्त्री भोगववानी इच्छा घनी रहीछे तो ते व्यभिचारी जाणवो. कारण के रागथी कर्म बंधावछे, ते राग तो मनमां स्त्री उपर घनी रघोछे माटे कनुमूत्र नयनामते व्यभिचारी जाणवो.

प्रश्न—कोइ ठेकाणे एम कयुं छे के-मन जाय तो जाने दो, मत जाने दो शरीर: विन चढावी कामठी, कयुं लगेगा तीर. १ आ उपाधी सिद्ध थायछे के मन कदापि आहुं अवलुं जाय तो हरफत नथी किंतु शरीर जवा देशो नहीं, कारण के शरीरथी कर्म बंधावछे, माटे शरीरथी ब्रह्मचर्य पात्रे तो शुं ब्रह्मचर्य कहेवाय नहीं ?

उत्तर—ए कथननो सार ए छे के मनमां कदापि स्त्री भोगववानी इच्छा थइ पण हे भव्य शरीरथी स्त्री भोगववानी नहीं, कारण के तेथी एक तो कर्मबंध, ताडन तर्जन, निंदा, अवहेलनादि विशेष दोपो प्राप्त यत्ने, ते जणाववाने माटे अने बळी जाणवुं के-मनयोग-नी साथे काययोग भळे तो विशेष कर्मबंध थाय, तेथी एम शिक्षा काय लखुंछे.

प्रश्न—कोइ माणसे मनमा एम चिंतव्युं के मारे विष खावुं अने, अन्य मनुष्ये विष भक्षण कर्युं, ए वे मध्ये कोने वधारे हानि

યાપ ? તથા એક મનુષ્યે-કાગર કરી લાલ મનુષ્ય માર્ગ અને એક મનુષ્યે મનમાં ચિંતવના કરી લાલ મનુષ્ય માર્ગ તેમાં વિશેષ દોષ કોને લાગે ?

ઉત્તર-કાયાએ કરી વિષ ભક્ષકને વિશેષ હાનિ થાય કારણ કે તે મનોયોગથી ચિંતનપૂર્વક વિષ ભક્ષણ કરેછે, અને તેથી તે મૃત્યુ પામેછે. મનોયોગથી નેટની હાનિ થતી નથી માટે માપઃ યોદો દોષ જાગરો. કાયાએ લલ મનુષ્ય મારનારની સાથે મનોયોગ બહેલોછે, તેથી વિશેષ દોષ લાગે તથા કલ્પ મનમાં ચિંતવનારની લલ મનુષ્ય મારનારને તેના કરતાં થોડો દોષ લાગે. મસમંદ્ર રાત્રિપર મનમાં યુદ્ધ કરવાથી ધર્મનાં કર્મ ઉપાર્જી તેથી કર્મરંપમાં મનની મુલ્યતા જાગવી, મનનાગેમે અન્યમદ્વારિ થાયછે, મનમાં વિકલ્પ સંકલ્પ થાય નહીં તેને માટે ધ્યાનની અ-મલ્લતા છે, ધર્મનાં કર્મ ધ્યાન કરવાથી નહ થાય છે.

થી યજ્ઞોવિજયની ઉપાધ્યાયની કંઈ છે કે

શ્લોક

અગચ્છતિ પરં પરિપાકં, પાકશાસનપદં તૃણકલ્પં ॥
પ્રકાશસુત્રવંશમયં તદ્, ધ્યાનમેવ ભવ નાશિ ભજધ્વં ?

માર્ગાર્થ—૧૨માં ધ્યાનની પરિપરિપાક પરછે મુનિરાત્રિ હિન્દની રીતે પણ તૃણકલ્પ પરોચર માગે, મગે, માટે પોતાના આત્માના રૂપનું પ્રકાશક દ્વારા ધ્યાનથી દુઃસ્વપ્નની અનિદ્રા છે, અનુમ-માસેછેકે-ધ્યાનરિના આગ્નિકમુલનો અનુમર યજ્ઞો કેવલ મુલનું નિધાન છે, તથા ધ્યાનથી આત્માનું શુદ્ધ મગટે, માટે હે ધ્યાનનાથો! મુનિરતો! તમોર થાપ્ર ઉપરિને છે નો રાગદ્વેષભાદિક અંતર ઉપરિથી મરદૂર દ્વારો જે થાપ્ર

ગતિરૂપ સંસાર તેનો નાશ કરનાર જે ધ્યાન તેને સેવો, તેનો આદર કરો, તેના ઉપર રાગ ધરો. અને ધ્યાનવંત પુરુષોની સંગતિ કરો કે જેથી મતિ શ્રુતજ્ઞાનની સ્ફૂર્તિ થાય જે ધ્યાનનું અવલંબન કરતાં પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ કર્મગ્રંથી છેદી મોક્ષે ગયા તે ધ્યાનનું અવલંબન કરવાથી મનુષ્ય જન્મની સાફલ્યતા જાણવી.

શ્લોક.

આતુરૈરપિ જઠૈરપિ સાક્ષાત્, સુત્યજાદિ વિપયાનતુરાગઃ
ધ્યાનવાંસ્તુ પરમદ્યનિદર્શી, તૃપ્તિમાપ્ય નતમૃચ્છતિ ભૂયઃ^૨

ભાવાર્થ—કામાતુર અને જઠ પુરુષોવડે પણ કારણ પામી પંચે-દ્રિયના વિષયો ત્યજાયછે. જેમકે—કોઈને સ્ત્રી ભોગવધીછે પણ કેદ-સ્થાનામાંછે, તેથી મુખે વિષય ત્યાગે. કોઈ રોગી દવાલાવાના પ્રસંગે ચરી પાડેછે, તેથી શાકાદિકનો મુખે ત્યાગ કરેછે, પણ તે વિષેયનો કારણીભૂત જે રાગ તેનો નાશ થતો નથી. રાગદશા ત્યાગવી દુર્પરછે. કિંતુ ધ્યાનવંત પુરુષ તો માત્ર પરમાત્મ સ્વરૂપને દેખનારછે તેથી તે ધ્યાનમાં તૃપ્તિ મानी પુદ્ગલ વસ્તુને ન્યારી ગળી આત્મ સ્વરૂપમાં મગ્ન થયો છતો અત્યંત આનંદ ભોગવેછે, તેવી ધ્યાન દશા પામી ફરીથી વિષયનું મૂલ કારણ રાગદશાને વાંછતો નથી, કારણકે ધ્યાનીને વિષયમાં થતી જે મુલની ભ્રાંતિ તે દલીછે તેથી રાગ થાય નહીં.

શ્લોક.

યાનિશા સકલભૂતગણાનાં,
ધ્યાનિનો દિનમહોત્સવ સર્વઃ ।
યત્ર જાગ્રતિ ચ તેઽભિનિવિષ્ણ,
ધ્યાનિનો ભવતિ તત્ર સુપ્રસિઃ ૩

સર્વ કાળીને નિદ્રામાં જે રાષ્ટ્રિ જાયછે, તે રાષ્ટ્રિ ધ્યાનદશાવંત
હિને દિવસના મરોન્મયરૂપછે, અહો ધ્યાનિની કેટલી ઉત્તમતા તેનું
મુલ અનુપમછે. અને મંમારી જીવ વિષયમાં લીન થા જે લેહાણ
જાગેછે તે લેહા ધ્યાનવાદ્યા મુનિગજને ગયનરૂપછે. યમાં કેટલી
મેટછે તે વિચારવો.

શ્લોક.

પ્યતે ન હિ કપાયસમુત્યેર્માનસેર્નતતભૂપનમદ્ધિઃ
ત્યનિદ્રવિષયૈરાપે દુઃસ્વે ધ્યાનવાન્ નિમૃતમાત્મનિલીનઃ ૧

માવાર્થ-ધ્યાનવાન્ પુરુષ .રાગદ્વેષરૂપ કપાય જનિત મનથી
લંપાતો નથી. ધ્યાનીને નૃપનિગતિ આવી નયન્કાર કરે નોપગ તેનું
લિલ હોટાતું નથી, અર્વાન્ તેના મનની સ્થિરતા પૂર્વના જેવી લની
રહેછે. અન્યંત અનિદ્ર વિષયના દુઃસ્વે પગનિઘડપશું છોંદે નહીં તેને
આત્મામાં લીન જાણવો.

શ્લોક.

સ્પષ્ટદૃષ્ટસુલ્લસંમૃતમિદં, ધ્યાનમસ્તુ શિવશર્મગરિષ્ઠં ।
નાસ્તિકસ્તુ નિદ્વતો યાદેન, સ્યાદેવમાદિ નયવાહુમયદંડાત્

માવાર્થ-સ્પષ્ટદૃષ્ટમુલે મર્યુ પશું ૧૬ ધ્યાન તે મોક્ષના
મુલ કરતાં પગ અધિકછે, પગ ડ્યાનુષો શાસ્ત્રનાદંડ થકી નાસ્તિક
ભાવને અવિશયપણે ૬૫યો નથી ત્યાં મુચી નથી. પગ નાસ્તિક ભાવે
મસ્તિ જે જ્ઞાન તે મોહુછે.

શ્લોક.

જાતેષાત્મનિ નોમૃયો જ્ઞાતવ્યમવશિષ્યતે ।
જ્ઞાનપુનરેતસિન્ જ્ઞાનમન્યનિરર્થકમ્ ॥૧૥

જેને આત્માને જાણ્યો તેને પુનઃ કિંચિન્ અન્ય જાણવાનું રહ્યું નથી, અને યાવત્ આત્માને જાણ્યો નથી તાવત્ અન્ય સર્વ જાણ્યું નિર્રથક છે.

શ્લોક.

નવાનામપિ તત્ત્વાનાં, જ્ઞાનમાત્મપ્રસિદ્ધયે;
યેનાજીવાદયો ભાવાઃ સ્વભેદપ્રતિયોગિનઃ ૧

નવતત્ત્વનું જ્ઞાન પણ આત્મજ્ઞાન મળત કરવાને માટે છે, કારણ કે અજીવાદિક જે ભાવ તે પણ આત્મજ્ઞાનવડે સમાપડે.

શ્લોક.

एक एवाहि तत्रात्मा, स्वभाव समवस्थितः ।
ज्ञानदर्शनचारित्र, लक्षणप्रतिपादितः १
प्रभा नैर्मल्यशक्तीनां, यथा रत्नान्नभिन्नता.
ज्ञानदर्शनचारित्र, लक्षणानां तथात्मनः २
आत्मनो लक्षणानां च, व्यवहारो हि भिन्नता ।
पश्यादिव्यपदेशेन, मन्यते न तु निश्चयः ३
घटस्यरूपमित्यत्र, यथा भेदो विकल्पजः ।
आत्मनश्च गुणानां च, तथा भेदो न तात्त्विकः ४

ત્યાં આત્મા એક પોતે સ્વસ્વભાવરૂપે રહ્યો છે, તે આત્મા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્યના લક્ષણે ફરી યુક્ત છે.

ગ્નની કાર્તિ અને નિર્મલતા શક્તિ કંઈ રહ્યું થતી વિશ્વ નથી તેમ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય લક્ષણથી આત્મા વિશ્વ નથી. આત્મા અને આત્માનું લક્ષણ એ જે વ્યવહારે જુદા છે તે પટ્ટી વિપત્તિના વ્યવહારથી મનાય છે કિંતુ નિશ્ચયી નથી.

જેમ ઘટ અને ઘટનું રૂપ તેનો ભેદ વિકલ્પ માપછે તે મમા આત્મા અને આત્માના ગુણોનો ભેદ તાત્ત્વિક નથી.

શ્લોક.

વસ્તુતસ્તુ ગુણાનાં તદ્વ્યં ન સ્વાત્મનઃ પૃથક્
આત્માસ્યાદન્યથાનાત્મા, જ્ઞાનાદ્યપિ જડં ભવેત્॥

ભાવાર્થ-વસ્તુતઃ જોતાં ગુણોનું અને આત્માનું રૂપ જુદું નથી. પદિ ખિમ કયોઈ નો આત્મા તે અનાત્મા થાય જ્ઞાનાદિક પણ જડ થાય.

શ્લોક.

મન્યતે વ્યવહારસ્તુ, ભૂતગ્રામાદિભેદતઃ ।
જન્માદેશ્ચ વ્યવસ્થાતો, મિથો નાનાત્વમાત્મનાં ૧
ન ચૈતાન્નિશ્ચયે યુક્તં, ભૂતગ્રામો યતોઽસ્થિલઃ
નામકર્મપ્રકૃતિજઃ સ્વભાવોનાત્મનઃ પુનઃ ૨

જન્માવસ્થા બાલ, યુવાન, દૃઢ, શ્રી, પુરુષ, નપુંસક આદિ ભેદથી આત્માઓનું વિવિધગુણું વ્યવહારનયવાલો માનેછે, પણ એ જાત નિશ્ચયનયે જોતાં યુક્ત નથી અર્થાત્ સત્ય નથી, તે નય પા કહે છે કે-જીવને સર્વ અવસ્થા નામકર્મના સ્વભાવથી પ્રગટેછે પણ તે આત્માનો સ્વભાવ નથી.

શ્લોક.

જન્માદિકોપિનિયતઃ પરિણામો હિ કર્મણાં;
ન ષ કર્મકૃતો ભેદઃ સ્યાદાત્મન્યવિકારિણિ ૧

નિશ્ચયનયથી જોતાં જન્મ જરા મરણાદિક પરિણામ તે આત્માનો નથી પણ તે કર્મનો પરિણામ છે માટે અવિકારી આત્માને વિશે કર્મનો વાસ્તવિક સંબંધ નથી.

શ્લોક.

યથા તેમિરકશ્વંદ્ર, મપ્યેકં મન્યતે દ્વિધા;

અનિશ્ચયકૃતોન્માદ સ્તથાત્માનમનેકધા

ભાવાર્થ—જેમ તિમિર રોગ વાળો એક ચંદ્રને બે તરીકે માને છે તેમ નિશ્ચયનયના જ્ઞાન વિનાનો ઉન્માદી પ્રાણી આત્માને અનેક પ્રકારે માને છે.

શ્લોક.

વ્યવહારવિમૂઢસ્તુ, હેતુંતાનેવ મન્યતે ।

વાહ્યક્રિયારતસ્ત્વાન્ત સ્તત્ત્વં ગૂઢં ન પશ્યતિ

ભાવાર્થ—વ્યવહારનયમાં રક્ત વિમૂઢાત્મા પરપર્યાયને પોતાના ફલહેતુ માને છે માટે જેનું મન વાહ્ય ક્રિયામાં રક્ત છે તેવા પ્રાણી યમ તત્ત્વને દેહી ગ્રક્તા નથી.

શ્લોક.

અજ્ઞાની તપસા જન્મ, કોટિભિઃ કર્મયન્નયેત્ ।

અન્તં જ્ઞાનતપો યુક્તં, તત્ક્ષણેનૈવ સંહરેત્ ॥

જ્ઞાનવિના એકકોટિ ભવમુધી અજ્ઞાની જેટલા તપ કરે તે તપમાં જેટલા કર્મનો ભય ન થાય તેટલા કર્મોને એક જગમાં જ્ઞાન તપશ્ચર્યા સ્વાયે.

શ્લોક.

તદ્ધ્યાનં સા સ્તુતિર્ભક્તિઃ સૈવોક્તા પરમાત્મનઃ ।

પુણ્યપાપ વિહીનસ્ય, યદ્દૂપસ્યાનુચિંતનં ॥

શરીરરૂપલાવણ્ય, વપ્રહૃત્રધ્વજાદિભિઃ ।
વર્ણિતૈર્વીતરાગસ્ય, વાસ્તવીનોપવર્ણના ॥

પુણ્યપાપરહિત પરમાન્માના સ્વરૂપનું ચિંતવન કરવું તેને ધ્યાન કહેવું અને સ્તુતિ તથા ભક્તિ પણ તેજ જાણવી. પણ શરીરના વર્ણલાવણ્ય-વપ્ર, હૃત્ર ધ્વજાઓથી પરમાત્માઓને કરી પરમાત્માને વસ્તાવવા એવી જે સ્તુતિ તે વસ્તુતઃ વાસ્તવિક સ્તુતિ નથી.

શ્લોક.

વ્યવહાર સ્તુતિઃ સેયં વીતરાગાત્મવર્તિનાં ।
જ્ઞાનાદીનાં ગુણાનાં તુ, વર્ણના નિશ્ચયસ્તુતિઃ ॥
પુરાદિવર્ણનાત્ રાજ, સ્તુતિઃ સ્યાદુપચારતઃ ।
તત્ત્વતઃ શૌર્યગાંભીર્ય ધૈર્ય્યાદિ ગુણવર્ણનાત્ ॥

શ્રી શૌર્યકરના શરીરાદિકનું વર્ણન કરવું એવી જે સ્તુતિ તે વ્યવહારે જાણવી. અર્થાત્ તે વ્યવહાર સ્તુતિ જાણવી. પણ વીતરાગ પરમાન્માના જ્ઞાનાદિક ગુણ પ્રસંગસલા અને તે ગુણો પોતાના આત્મામાં સત્તાદ રણાદ એમ જાણી તેનું ધ્યાન કરવું. તેજ સ્વરી સ્તુતિ છે પરમાત્મ સ્વરૂપ હું હું. એમ સતત હૃદ નિશ્ચયથી ચિંતવવું તે નિશ્ચય સ્તુતિ જાણવી.

જેમ કેશ નગગદિકના વર્ણનથી રાજને વચાણેલો તે ઉપચારે સ્તુતિ જાણવી અને ગજાનું શૌર્યગાંભીર્ય ધૈર્ય્યાદિક ગુણોનું વર્ણન તે નિશ્ચય સ્તુતિ જાણવી.

શ્લોક.

પુણ્ય પાપ વિનિર્મુક્તં તત્ત્વતસ્ત્વચિકલ્પકં ।
નિત્યં બ્રહ્મ સદા ધ્યેયમેષા શુદ્ધનયસ્થિતિઃ ॥

ક્રમા સ્વર્ગ કરે યસ્ય, દુર્જનઃ કિં કરિષ્યતિ;
અતૃષ્ણે પતિતો વન્દિઃ સ્વયમેવોપશામ્યતિ ૮

શમા એજ ભવ્યાન્માઓનો નાથ જાણવો, માતા પિતા મિત્ર
સમાન પણ શમા જાણવી. શમા એજ મોટી શોભાછે. શમા એજ કીર્તિ
જાણવી. કારણ કે જેનામાં શમા નથી અને ક્રોધે કરી ધમધમાવ-
માન સદા રહેછે. તેની કીર્તિ જગમાં થતી નથી. શમાધી કીર્તિ
ઉન્નત થાયછે. શમા તેજ સત્ય જાણવું. ક્રોધીમાં સત્ય વ્યાપી
હોય. શમા એજ મોટી પવિત્રતાછે. શમા વિના સ્નાન પણ લેલું નથી.
દાન પણ લેલું નથી. શમા રહીત સાધુ હોય તો તે નામના સાધુ
જાણવો, ય્યાં શમા નથી ત્યાં ગંભીરતા રહેતી નથી. શમા એજ મોટું
તેજછે, સુખકારક આનંદમદા પણ શમાછે, જે ક્રોધી હોય તે આ-
નંદ વ્યાપી પામે ? ક્રોધીના અનેક વેરિયો દુનીયામાં હોયછે તેથી
ક્રોધીને નિરાંતે લેવું પણ આવતી નથી. વઝી ક્રોધી મનુષ્યનો કોઈ
મિત્ર પણ હોતો નથી. કારણ કે ય્યાં ત્યાં ક્રોધીનેના ઉપર અર્ધાંતિ
જલની દૃષ્ટિ થયા કરેછે, શમા કલ્યાણકારીછે, જે મનુષ્યમાં શમા
નથી તે પોતાના તથા પરના આન્માનો ધાનક બનેછે. શમા મોટી
પૂનાછે. કર્મભય રોગથી રહીત થવા માટે શમા વપ્યછે. શમા એજ
મોટું રિતછે. શમા એ મોટું દાનછે. જેનામાં શમાછે તે પોતાના આ-
ન્માને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર ગુણોનું જ્ઞાન પ્રાપ્તે. શમા તુલ્ય અન્ય
કોઈ ભવ નથી. કુસ્મદ્ કપિષ્ઠ શમારૂપ તથા આન્મદિત્તિની મિદિ
કરી. શી વીરભગવાને શમારહે અનેક ઉપમણો મરન કર્યા, શી
મેતાપેન્દ્રિય શમાથી આન્મદિત્તિ માર્યું. શી શ્રંખરમુનિના શિષ્યોને
ધાનીનાં ધાણી પીન્યા પણ તેમને શમાથી કર્મ શુભનો વગરતય કરી.
આન્મિક નદીમાં ધાન કરી. મમગદિત્ય કેવડીયે માધુ પ્રવચ્ચમાં
શમાય કરી ધોર ઉપમણો મરન કર્યા. શમાધારક અનેક દુનિવરો,

રવો જોડણ. અદેલાઈ રૂપ નાગળ હૃદયમાં પેસતાં આત્માના ગુણો
 દુષાયછે. પરના ગુણો સાંભળી તથા પરજીવની કીર્તિ સાંભળી માણી
 વિચારે છે કે-હાય, હાય તે મારાથી વધારે વલગાયછે લોકોમાં
 તેને વધારે માન મળેછે, એની જો મૂલ કાઢું વા એના ઉપર કંઈ
 ફલંક ચડે તો ઠીક થાય એમ પાપ વિચાર કરી લોકોની આગળ
 નિંદા કરે. સ્વેચ્છાં ફલંકો ચઢાવવાં. એ સર્વ અદેલાઈનું
 ફલછે. નાગળ કદાપિ કોઈને કરહે તો સારી પણ અદેલાઈરૂપ
 નાગિણી જે માણીને ડસેછે તેનું આ ભવમાં તથા પરભવમાં પણ
 સ્વરાય થાયછે, અદેલાઈ જ્યાં મુઘી હૃદયમાંછે ત્યાં મુઘી આત્મજ્ઞાન
 થતું નથી. વકીલ વકીલની સાથે અદેલાઈ, સાધુ સાધુની સાથે
 અદેલાઈ, વેપારી વેપારીની અદેલાઈ, શોક શોકને અદેલાઈ પ્રાપ્ત
 રહેવાનો સંભવછે, માટે આત્માથી માણી મનમાં વિચારે કે-સર્વ
 માણી, પોતાનાં કર્મયોગે જ્ઞાતા વા અજ્ઞાતા ભોગવેછે. કોઈની કીર્તિ
 થાય તેમાં મારે જા કારણથી અદેલાઈ કરવી ? જેવાં કર્મ તે પ્રમાણે
 યશ વા અપયશ થયા કરેછે, તેમાં મારે શું ? યશ વા અપયશ, માન
 વા અપમાન એ કંઈ આત્મિક વસ્તુ નથી હું આત્મા તેનાથી ભિન્ન છું,
 હું કર્મયોગે કોઈ વલત રાજી થયો તે વલન યાચકોણ કીર્તિ ગાડ,
 પણ તેમાંનું આજે કંઈ નથી. વઢી કોઈ ભવમાં અપમાન પગ પગાં
 થયાં હશે પણ તેમાંનું હાલ કંઈ નથી. જે પોતાની વસ્તુ નથી તેમાં
 અહંભાવ સંકલ્પી કેમ રતિ અરતિ કરવી જોડણ, કયુંછે કે-

કવઢિક કાજી કવઢિક પાજી. કવઢિક દુઆ અપમ્નાજી,

કવઢિક જગમે કીર્તિ ગાજી, સવ પુદ્ગલકી ધાજી. આપ સ્વ ?

ધવલશેઠ શ્રીશ્રીપાલની અદેલાઈથી અંતે મરણ પામ્યા અને
 દુર્ગતિમાં ગયા. ધવલશેઠ અદેલાઈથી શું શું કૃચ કર્યું નથી, દુની-
 યામાં અદેલાઈ કરનારની પડતી યયા ચિના રહેતો નથી. અદેલા-

समग्र विद्या वैदुष्येऽ, विगतासु कलासु च ।
 धन्यानामुपजायेत । बालकानामिवार्जवं ॥३॥
 अज्ञानामपि बालानां, आर्जवं प्रीतिहेतवे ।
 किं पुनः सर्वं शान्मार्थं परिनिष्ठितं चेतसां, ॥४॥
 श्रुतान्धि पारमाप्रोपि । गौतमो गणभृद्धरः ।
 अहो शक इवाश्रोषीत् आर्जवाद्गवद्विरः ॥५॥
 अशेषमपि दुःकर्म रुज्वा लोचनया क्षिपेत् ।
 कुटिलालोचनां कुर्वन् अर्पणीयोपि विवर्धयेत् ॥६॥
 काये वचसि चित्ते च समंतात् कुटिलात्मनां ।
 न मोक्षः किं तु मोक्षः स्यात् सर्वत्रा कुटिलात्मनां ७
 तपः क्रिया ज्ञान विचक्षणा अपि ।
 कौटिल्यमेकं न पश्याजंतः ॥
 दुर्गानि दुःस्थानि लभन्ति ते नराः ।
 सार्धं यथा वीर्यमर्तानि नास्ती, ॥ ८ ॥

भरो आ नग्नमां जे मंगेयग गुणोपी मावृत्तनोटे ने क-
 रना त्याग करी मण्यताने पाग्न करेले, आ मर भने दग्ध
 मंवेरी श्रुति कापोंनी मिदि मण्यतापी धायले, भने वासापपी
 विचारतां पर्वनो अविद्यागे वन निरुपरी मय्याव्याले, श्रीयो नि-
 ताथो, दुर्गे, निगे मरोठ्यो, म्यादीमेवर आदि मापारहे दग्ध
 वंचर नागना, द्यूने देना (द्यूतर) वर नागुं, मायना
 मय्युं म्याव अण्यने निरुपकले.

ભાગી થશે. ભાવધર્મની પ્રાપ્તિ કોઈ ચિરલા જીવોને થાયછે. દ્રવ્ય ધર્મ તો કપટી પણ આદરેછે, આત્મજ્ઞાની સમક્તિ જીવને ભાવધર્મની પ્રાપ્તિ થાયછે, સારાંશ કે માયાનો ત્યાગ કરશે તે પરમાત્મપદ પામવાને યોગ્ય થશે. શ્રીયશોવિજયજી ઉપાધ્યાય કહેછે કે-

શ્લોક.

દંભેન વ્રતમાસ્થાય; યો વાંછતિ પરંપદં ।

લોહનાવં સમારુહ્ય, સોઽબ્ધે: પારંચિયાસતિ ॥૧॥

કેશ લોચધરા શય્યા, મિક્ષા બ્રહ્મવ્રતાદિકં ।

દંભેન દુષ્યતે સર્વં, ત્રાસેનૈવ મહામણિ: ॥૨॥

સુત્યજં રસ લાંપત્યં, સુત્યજં દેહ ભૂષણં ।

સુત્યજા: કામભોગાદ્યા, દુસ્ત્યજં દંભસેવનમ્ ૩

સ્વદોષે'નિન્હવો'લોક, પૂજાસ્યાત્ ગૌરવં તથા ।

ઇયતૈવ કદર્થ્યતે, દંભેન વ્રત બાલિશા: ૪

અહો મોહસ્ય માહાત્મ્યં, દીક્ષા ભાગવતમિપિ ।

દંભેન યદ્ વિલુંપંતિ, કજ્જલેનેવ રૂપકં ૫

આત્મોત્કર્ષાત્ તતોદંભાત્, પરેપાં ચાપવાદત: ।

બધ્નાતિ કઠિનં કર્મ, વાધકં યોગ જન્મન: ૬

કપટવૃત્તિયી પંચમહાવ્રત ગ્રહી જે જીવો પરમપદને વાંછે છે, તે જીવો લોહની નાવમાં બેસી સમુદ્રનો પાર પામતા ઇચ્છતા હોય તેમ જાણવા.

કેશતું લુંચન કરતું સાધુને સહેલ છે, સૂર્યસામી દષ્ટિ રાક્ષી આતાપના લેરી સહેલછે, પૃથ્વીને વિષે શયન કરતું, લજ્જાનો

કરે તે શ્રાવકની માગણી પૂર્ણ થોડાકે તે મરજ મહામુનિ તેમને
જાણે પણ પોતાનામાં કંઈ હોય નહીં.

શ્રી વિદાનંદની મહારાજ કહેછે કે—

કથર્ના કથે મદુ કોડ, રહેણી અનિ દુર્લભ દોડ:

જય રહેણીઠા ઘર પાને, જય કરેણી સેમે આવે. '૧

નિષ્કવર્તી અને કવર્તી સાધુઓની પરીક્ષા કરવી દુર્વર્ત છે, પણ
પુદ્ગિના ધર્મી પણ અમદદુમાર મરજના કવર્તી વેડવા આરિજાનું
કવર્ત તાળી મરજના નહીં, તો પામ્મર્જિઓનું શું કરેણું? જેને માન
પૂતા કરીનેની યાચવ મરજે પણ પુરુષોને ધન્ય છે, વિવેચી મુઝ
પુરુષ રંગની વેડે કવર્તી. અને નિષ્કવર્તી સાધુઓની પરીક્ષા કરી
જેણે, કવર્તી પણ પામેછે કે શું અન્યને છેતરું છું. પણ કવર્તી તેના
આત્માને કર્મ છેતરી પોતાને રક્ષા કરેછે તે જાણી મરજનો નથી.
માર્ગી દુર્નિયામાં કવર્તનાઃ મોટા મતાળ પામ્યાંછે તેમાં મનુષ્ય-
દિક જ્ય માણસો રિવાજો મરજના મરજને મરજાયછે, અને વિવિધ
દુઃખ વાપેછે, જેને મરજનું નિજ આત્માનું જ્ઞાન વાપેછે તે કવર્ત-
નાઃને છેતરી નામેછે, નિષ્કવર્તી પુરુષોની વાળીમાં રિવાજો
રહેતો નથી. નિષ્કવર્તી મનુષ્ય જેનું હોય તેનું કરેછે. કવર્તીની
જાણ કાઠ મરજ છે. પોતાના રોગને મારવાના યોગ પોતાનું મોઝ
માન પૂતા જેમ વાપ તેમ રહેથી માનવ કરેછે, ખરી કવર્તી મ-
જાનના ' તેનો અને સ્વામ કરવાયોછે તેનામાં મુજાનું જે કાઠનું
રોનું વાપાયછે. માર્ગી મરજના કામારુંદુદિયા રિવાજો મો કવર્ત
કવર્તનું કંઈ જાણ નથી. પણ રિવાજ વાપ. મુજમારજને પણ
કવર્તી નિષ્કવર્તી રિવાજ મારતો નથી. જાની મુજમારજની વાપે જ
કોડ માર્ગી કવર્તી દુઝડ કંઈ મો તે મુજ જાણી છે. અને તેની
દુઝડને મરજના માર્ગી માન વાપેછે, કવર્તી દુનું માર્ગીને કવર્ત

करेते के, हुं मुक्ति रखुं छुं. हुं कष्टा करुंछुं, हुं बोलुंछुं, ते अन्य को ज्ञापयुं नहीं. पण याद राख के समय तो कपटने ज्ञापनार नारा शरीरमा रहेको नारो आन्माछे. बाहुं मित्र भगवन् ज्ञाने करी तारुं कपट जानी रदाछे, कोनाथी छानुं तारुं कपटछे. हे मूर्ख जीव ! तुं चार घडीना चांदरजानी पेडे आ दुनीयामा योहो काल रही परभवमा चाल्यो जनारछे, नारा शरीरमा खान्ध थड जमे. हाटकांना परेश्वरा यड जमे. करेकां कर्म परभवमा भोगववा पडछे. तुं ताही पेडे विचार तो तारा आत्मा न्यायाधीशनी पेडे न्याय करी आपछे. कपट चिनानी नारी केटनी जिद्दी गड ? तेनो विचार कर—तारुं कपट कदापि तुं अथ छानुं राखि पण परभवमा केम छुट्टी ? राजा, राणा, गेड, गरीब आदि सर्व कपट करेते तो ते तेनुं फल भोगवमे. पोटाना आत्माने मुमुक्षु-धी प्रश्न करो के हे आत्मा तने कपट विषछे ? त्यारे आत्मा तर-कपी विचार यमे के कपट कायुं ते महापारछे.

अरो मोहराजानुं भादात्म्य तो शुभो के माणी थी तीर्थक-रोक्त मागवनी दीक्षाने पण कानछे करी विप्रामननो जेम सोप पाप तेम कपटे करी लोपी नखेछे.

पोताना आत्माना वडाइ करे. एणुं कपट घरे अने पारका अवर्णवाद बोले तेथी माणी कटीन कर्म बांधेछे, तेवा पुरुषो योगी-ना जन्मने बाध करनाराछे. ते गृह चारित्र्य पामी बढे नहीं. थी यशोविजयनी उपाध्यायनी “माया” विषे कहे छे के—

नममास उपवासीया मुणो संताजी ।
शीत लीए कृदा अन्न गुणवंताजी ॥
गर्भ अनंता पामशे मुणो संताजी ।

આરમ્ભ્યતે પ્રસયિતું, લોભગતૌ યથા યથા ।

તથા તથા મહચિત્રં, મુદ્ધુરેષો વિવર્ધતે ૧૩

લોભસ્ત્યક્તો યદિ તદા, તપોભિરફલૈરલં

લોભસ્ત્યક્તો નચેત્તર્હિ, તપોભિરફલૈરલં ૧૪

લોભમૂલાનિ પાપાનિ, રસમૂલાનિ વ્યાધયઃ

સ્નેહમૂલાનિ દુઃખાનિ, ત્રીણિત્યત્કા સુખીભવઃ ૧૫

સર્વ દોષનું સ્થાન લોભ છે, ગુણનો ગ્રાસ કરવાને લોભ રાક્ષસ સમાન છે. વ્યસનરૂપ ઘણી કંદભૂત લોભ જાણવો. એમ સર્વાર્થનો વાધક લોભ જાણવો. નિર્ધન સો રૂપીયાને ઇચ્છે, અને સો રૂપીયા મળે હજારની ઇચ્છા, અને હજારનો આધેપતિ થયે લાખની ઇચ્છા થાય. લક્ષમળે કરોડની ઇચ્છા થાય કોટીશ્વર નૃપ રુદ્ધિ ધાંદ, રાજા ચક્રવર્તિની પદવી ઇચ્છે અને ચક્રવર્તી દેવતાની ક્ષુદ્ધિ ધાંદ છે. દેવતાને ઇંદ્રની પદવાનો લોભ રહે છે. એમ મૂલમાં લઘુ અને અંતે વૃદ્ધિને પામનાર લોભ શરાવની પેટે જાણવો.

પાપનું મૂલ હિંસા અને કર્મનું મૂલ જેમ મિથ્યાત્વ, અને રોગોને વિષે જેમ રાજરોગ (ક્ષયરોગ) સર્વ રોગનું મૂલ છે. તેમ લોભ સર્વ પાપનો ગુરુ છે. અહો લોભનું સામ્રાજ્યતો જુઓ. પૃથ્વીને વિષે એક છત્ર લોભનું રાજ્ય છે, વૃક્ષો પણ નિધાનને પામી મૂઝીએ કરી સંતાડે છે.

દ્રુપના લોભમાં દ્રીન્દ્રિયાદિ જીવો પણ સપડાયા છે પૂર્વ ભવના નિધાન ઉપર મૂર્ચ્છાવંદે અધિરોહણ કરે છે.

સર્પ, હંદર, ગિરોલી પ્રમુખ પણ ધનના લોભમાં પૂર્વ ભવની મૂર્છાના યોગે ફસાય છે. અને નિધાનના ઉપર વાસ કરે છે.

ભૂત પ્રેત પિશાચ યક્ષાદિક પણ ધનના અધિષ્ઠાતા તરીકે રહે છે, અહો લોભની કેવી સત્તાકે દેવતાઓ સરસ્વા પણ ધનાદિકની મૂર્છા નીચ યોનિમાં અવતરે છે. મોટા મોટા મુનિવરો કે જે ઉપશા-

નમોદ ગુણટાળે શોધાદિશને હોની ચઢ્યાઉં તો પણ તેમને સોમ પડો દેડ પાટી નાલેઉં.

લોભરૂપી રામાઓ ઠાકોરો રિંગેરે ગાવની સોમોની તરુતારમાં દરતાળ પ્રેશ કરી વેર ધામળ કરી મલી મરેછે, જુઓ મન્યત્ત દર્શાયા અને જાપાન દેશ મોખના કારણ માટે મોટી મોટી હાલ મટાડમો કરી અને તેમાં ત્યામો ત્રીશોનો સંહાર થયો.

લોભરૂપી ગ્યાદાને પૂરવા માટે જમ જમ પ્રયત્ન કરીયે છીએ તેમ તેમ દુહિ પામેછે. અહો કેવું આધર્મ ?

લોભ ત્યાગ્યો તો તપવટે પણ છું ? અર્થાન્ લોભના નાશથી તપ તપવાની કંડ જરૂર નથી અને કદાપિ જો લોભ હૃદયમાં છે તો તપધર્માવટે કરીને શું ? અર્થાન્ કંડ નહીં. લોભ મૂઝ મૂઝ પાપ કૃત્ય જાણવાં, રમમૂઝ મૂઝ વ્યાધિયો જાણવી. સ્નેહ મૂઝ દુઃખો જાણવાં, પટને સ્નેહથી સ્વ દુઃખો ઉત્પન્ન થાયછે, માટે હે માણી ૬ ધન વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી તું મુક્તી પા.

લોભરૂપી કપટ ધાવ લોભરૂપી જોર્જિસા ધાવ, લોભરૂપી અસત્ય વચન શોભવું પડે, લોભરૂપી શોરી કરવાનું મન ધાવ. લોભરૂપી કૃત્ય અકૃત્યનું ભાન શે નહીં. લોભરૂપી સજ્જા દૂર રહે, લોભરૂપી ધર્મનાશ પામે, લોભરૂપી વિવેકનો નાશ પાડેછે. લોભી પુરુષને મુત્તે નિંદ્રા પણ આવતી નથી, લોભી પુરુષ ગરમ વસ્ત્રને મધેદાને પણ ચાપ કરેછે. લોભી પુરુષ સદા પારકું સ્વાસ્થ્ય ઘાહેછે, લોભી પુરુષ માતાપિતાને પણ છેનેરેછે, લોભી પુરુષ સાધુ પુરુષનું પણ અપમાન કરેછે, મમ્મળ શેઠ જેવા લોભી પુરુષો પરમશ્રમાં પણ સુત્ર પામી શકતા નથી, આ દુનીયામાં લોભી પુરુષ શું શું કૃત્ય કરી શકતા નથી. લોભી પુરુષ ધનને માટે અન્યનો ધાન કરેછે તેનું ધરણ રૂંટેછે, જુઓ લોભ વશે ધવલ શેઠ મી ઝીણાઝ રાજાને ધારવા માટે ગયા, પણ સોદે ને પડે

તેની પેટે પોતે મરણ પામ્યા અરે દુર્ગતિમાં ગયા. લોભથી સાગર
 કોટ સમુદ્રમાં વૂઠી મરણ પામ્યા. લોભથી પુત્ર પોતાના પિ-
 તાનો રાજ્યને માટે ઘાત કરેછે, કરાવેછે, વાંછે, લોભી પુરુષની પાસે
 લાચો રૂપૈયા હોય તો પણ મુલ્યે વેંચી સકતા નથી, લોભી પુરુષ
 પાપકર્મથી જરા માત્ર પણ ઢરતો નથી. સાધુઓને વસ્ત્ર પાત્ર શિ-
 પ્યાદિકનો લોભ હોય છે. જ્ઞાની પાસે તેમાંનું કંઈ નથી. જ્ઞાની
 વસ્ત્ર પાત્રાદિક રાખે છે છતાં તે ઉપર મોહ રાખતો નથી. જ્ઞાની
 મનમાં એમ વિચારે છે કે હું કંઈ વસ્તુનો લોભ કરું. જે વસ્તુનો
 લોભ થાય છે તે વસ્તુક્ષણીકણે અને મારી નથી, રાજ્ય ધન, કુટુંબ,
 પુત્ર, પુત્રીઓ, ઘર, હાટ, વસ્ત્ર, વિગેરે વસ્તુઓ આત્માની નથી અને
 આત્માની સાથે આવનાર પણ નથી. ફક્ત અજ્ઞાનતાજીવ પરવ-
 સ્તુને પોતાની માની તેના લોભમાં વિચિત્ર દુઃખો પામેછે. મરી ગયા
 યાદ સર્વ વસ્તુઓ જ્યાં હશે ત્યાંની ત્યાં રહેશે. માટે અરે જીવ જરાતો
 વિચાર !! પૃથ્વી, ઘર, હાટ, રાજ્ય, લક્ષ્મી મૂકી ઘણા મનુષ્યો ચાલ્યા
 ગયા તેમ તું પણ એક દિવસ સર્વ મૂકીને ચાલ્યો જવાનો, જે કા-
 યામાં સારું સારું મિષ્ટાન્ન તું ભરેછે, જે કાયામાં તું વસ્ત્રોછે, જે
 કાપાવડે તું હાલી ચાલી શકેછે, જે કાયાને તું હવરાવે ધોવાવેછે
 તે કાપા પણ અંતે તારી યવાની નથી. તો તું લોભ શા માટે કરેછે ?
 ધૂમાડાના યાચક ભરવા જેમ નકામાછે તે પરવસ્તુને પોતાની માની
 લોભ કરવો તે પણ સ્વોત્તેજ. ત્યાર જન્મ પીવાથી જેમ તૃપ્તિ વઝળી
 નથી તેમ લોભ કરવાથી શાન્તિ મુલ્ય મળતી નથી. માટે અમૃત સ-
 માન સંતોષ શુભનું જે જીવ તું સેવન કર કે જેથી શાન્તિ મુલ્ય મળે.

संतोष मन्त्रः.

श्लोक-संख्यासंज्ञा.

- यथा नृणां चक्रवर्ती, सुगणां पाक शासनः
तथा गुणानां सर्वेषां. संतोषः परमोगुणः १
- संतोषयुक्तस्य यते संतुष्टस्य चक्रिणः
तुल्यसंमितो मन्ये प्रकर्षः सुख दुःखयोः २
- किमिन्द्रियाणां दमनैः किं कायपरपीडनैः
ननु संतोष मात्रेण मुक्तिस्त्रीमुत्तमीयते ३
- यत् संतोषवतां सौख्यं, तृणसंस्तारशायिनां ।
कृतत् संतोषवंप्यानां तुलिकाशायिनामपि ४

जेष मनुष्येणां चक्रवर्ती देवताभोषां जेष ईश, तेष सर्व गुणेषां संतोष मोक्षदा मोक्ष गुणजे. संतोष युक्त पतिना जेष्ठं ईश चंद्र नागेश्वरे पन सुख होतुं नयी. इन्द्रियोना दमन करवावटे करीगुं, कायाने पाटवावटे गूं ? संतोष मात्रवटे मुक्तियी सुखतुं निरीक्षण पायजे. तनना संसार उवर उपन करनार एवा संतोष बाह्य मुनिवरोने जे सुखजे ते सुख संतोष वंध्य नृजिह्वायां उपन करनार नृप मृगस्योने होतुं नयी. संतोषी नर सदा सुखी जानबो. असंतोषि पुरुषने संतोषी एवा भिक्षुक जेष्ठं पन सुख होतुं नयी. संतोषीने चिंता होनी नयी. संतोष क्लेशहृत् समानजे. संतोष अनरद आनंददायकजे. संतोषी पारकानो उपहार करवा समर्पजे. असंतोषी दरिने परभवयां पन सुख पापनो नयी. संतोषी मोक्ष धनवान् जानबो. संतोषयां जे सुखजे ते सुख अन्यत्र नयी. आ-

त्मज्ञान थया बिना तात्त्विक संतोष यतो नथी माटे आत्मज्ञान करतां सर्व दोषो नाश पामशे. चक्रवर्ती सरस्वा मोटा राजाओ पण लक्ष्मीनो त्याग करी मुखी थया.

आत्मार्थी भय्योए पारकी निंदानो त्याग करवो, कारण के निंदक चंडालछे. निंदक मोटो पापीछे. नाम देइने निंदा करे तो अधम जाणवो. परमां भूल होय पण तेना पूंठे निंदा करवायी कंइ फायदो यतो नथी. पापमां शक्तिवाळा पुरुषोने निंदा करवानो स्वभावछे. गंगाजलमां स्नान करनार होय, अइसठ तीर्थनी यात्रा करे किंतु जो ते निंदक छे तो ते अपवित्र अने दुष्ट जाणवो, बहां-दूर पुरुषो निंदा करता नथी. निंदक कागढाना करतां पण भूँडोछे. अदेखाइथी निंदा उत्तम थापछे अने निंदाथी बलेश उत्तम थापछे अने ते सामा पुरुषना जाणवामां आवे तो परस्पर बैर बंधायछे, निंदक आभवमां तथा परभवमां पण दुःख पामेछे, निंदा करवाथी मित्रनी मित्राइ पण तूटेछे.

जो तमे गुणी थवाने चाहताहो के मनुष्यनी धोळी बाजू तरफ दृष्टिघो. पण काळी बाजू तरफ दृष्टिघो नहीं, हालना बखतमां कोइ सर्व गुणी नथी, कोइ पुरुषनी कोइ निंदा करे तो तेने मनमां एम बिचारबुं के भले ए निंदे. हुं जो सारो मनुष्य हुं तो तेनी निंदाथी मारे भुं ? निंदकना उपर मारे केम क्रोध करवो जोइए ? सामा मनुष्यनुं हित इच्छबुं होय तो तेना गुण गावा. कोइ निंदक निंदा करे तो उल्टुं निंदकनामां जे गुण होय ते आपणे बखानवो पण खराब लागणीथी सामु तेनुं बुरं करवा प्रयत्न करवो नहीं. कोइ आपणा उपर दुष्टता करे तो पण आपणे तेनी तरफ शुभ भावना राखी, तेनुं सारं करवा शुभ संकल्प करवो एम करवाथी सामो पुरुष अंते दुष्टतानो त्याग करवो आ नियमनो अनु-

भव करवायी ग्यावरी यन्त्रे.

आत्मशानीओ कोइनी पण निंदा करता नयी तेओ तो आ-
त्म स्वरूपमां तन्त्रेन रहेछे. परना तरफ दृष्टि देता नयी अने
कदापि उगकारने माटे परतरफ दृष्टिछे तो पण आत्माहितयी अ-
न्व प्रवृत्ति करता नयी.

कोइ विरन्दा जगन्मां आत्म तत्त्वनो शोधमां स्वकाल
निर्गमन करेछे, अने कोइ विरन्दा परमात्मपदने पामेछे,
सत्य तरफ प्रापः दुनीया प्रवृत्ति करनी नयी पण असत्य
तरफ करेछे ते उर एक दृष्टान्त सुमन्मानी पर्येषां
मगट यहुं छे ते एवी रीने के कोइ एक महान् पादशाहना बख-
तमां एक फकीरे मन्त्र कयों के-हे पादशाह आ सब खलक नुरे
रखनेपर कयुं चल रही हे ? तयारे एना उत्तरमां पादशाहे
फकीरने बिदासि करी कयुं के-अपहुं मेरा मुकामपें दो बर्षतक
रहेना चाहिए. जब आपका सचान्तका जबाब में देनेकु शक्तिमान
होइंगा—आ उपरयी फकीर बाबा रया के तुरत पादशाहे
पोताना राखयमाना तयाम अमीर उमरावोंने बोलावी हुकम आ-
प्यों के-अमारा खजानामांयी तयाम लक्ष्मी रखीं एक महा मोठो
बाग बनाववो जोइए ने ने बागमां तयाम मृष्टिनी सर्व वस्तुओ
मगट करीदेवी. बाद तयाम जगन्मांनी सर्व प्रजाने ने बाग जोबा
बोलाववी, ने तेमनो तयाम सर्व तेमनी जग्यापर पहोंवाइया मुर्षा
नो आपगे करवो जोइए. आवा प्रकारनो हुकम मज्दनां सर्व कचेरी
मंडळे ताइदनेव आगवो पृथ्वीमां रहेना तयाम कारीगरोंने बोला-
व्या ने तेमना फरा मर्याने अमंम्य जातनां साधनो पुर्ण पाइरा
साररा. ने उररयी बने कोसनी बखमां जमीन पहाट समुद्र नाना
प्रकारनां तयाम दुर्नीयायां रहेलां पशुपंखोओ तथा अशरमार

વનસ્પતિ, મેવાનાં શાદ, વિચિત્ર પ્રકારનાં અમૂલ્ય વસ્તુ રત્ન સ્વાદિર
 ભાતભાતનાં પક્વાન્ન, યાગમાં ફરવાના મનોહર લતાના મંદપોવાળા
 રસ્તા, ઠેકાણે ઠેકાણે સુંદર વેશ્યાઓ નાટક કરે તેમ ગોઠવણ થઈ,
 સ્થલે સ્થલે વિચિત્ર પ્રકારનાં નાટકો. તેમજ ચલાવેલી ઓની ગોઠવણ થઈ,
 સાકરીયાં પાણી, ગુલાબજલ લોકોના ઉપભોગને માટે તૈયાર કરા-
 વ્યાં. અનેક તરેહના જાનવરોના તમાસાની રમતની ગોઠવણ થઈ.
 યાગ જોનારાને ચેસવાને માટે અનેક સુરશીઓ આદિની સગવડ
 થઈ. યાગમાં સુંદર સરોવરો ઢાંચાં સ્થાપવાને માટે બંધાવ્યાં અને તે
 સરોવરની આસપાસ ચારે તરફ લીમડાં વવરાવ્યાં. ઘટા કરાવી,
 ઠેકાણે ઠેકાણે પાણીના ફુંવારા મૂકી દીધા, વિશેષ શું ? અપરં-
 પાર તેની શોભા વાદ્ય જગત્ની વસ્તુઓથી વનાવી દીધી, અને રા-
 જવર્ગે પાદશાહને સ્વર આપી. પાદશાહે જગત્માં એવી જાહેરાત
 સ્વર આપી કે—મારા વસો કોશના યાગના મધ્યભાગમાં એક મહે-
 લ મેં રચાવેલો છે, તે મહેલમાં અમુક દિવસે વપોરના પ્રજા યાગે
 હું એક કલાક સંતાઈ રહીશ, તેવામાં જે પુરુષ મને શોધી કાઢશે
 તેને હું મારી તમામ પાદશાહી આપી દેશ. એવી રીતની જાહેર
 સ્વર દુનીયામાં ફેલાવી દીધી. ઠરાવેલા દિવસે તમામ લોકો ચા-
 દશાહી યાગ જોવા આવ્યા. તમામ પ્રજા યાગ જોવા મશગુલ થઈ
 કોઈ ફુલનાં શાદો જોવા લાગ્યા. કોઈ વાઘસિંહાદિ વૃક્ષ-
 ઓને જોવા લાગ્યા, કેટલાક શોભીત તલ્લવની શોભા જોવા
 લાગ્યા અને ઠંડો પવન સ્વાદ લાગ્યા, નાટક જોવાના રસીયા ના-
 ટક જોવામાં લીન થયા. મેવાના રસીયા મેવા સ્વાદ લાગ્યા.
 કોઈ પુરુષે વીજા પુરુષને કહ્યું કે—ભાઈ ચાલો આપણે પાદશાહને
 શોધી કાઢીએ, ત્યારે સામા પુરુષે જવાબ આપ્યો કે—તું તો ઘેલો
 પયો છે, શું રાજા તે મહેલમાં સંતાય ? અને એનું રાજ્ય બહાલું છે.

माटे आपणे मो वेदयाभोनो नात्र जोवामां आनंद मानीशुं-कोइ
 व्याकरण शास्त्रना विद्वाने नैयायिकने कयुं-हे नैयायिक तुं बादशा-
 ह महेलमां संताणो छे ते बानने मरी बाज माने छे के खोटी त्वारे
 नैयायिके कयुं छे-बादशाह बाक्यं दमाणं वा अदमाणं वा, तस्य
 बाक्यं सत्यं वा असत्यं वा. एतन् कार्यस्य किं प्रयोजनं, इदं
 पूर्व न भूतं, कदापि बादशाह गांठो ययो हने, कदापि महेलमां लेने
 शोषवानुं बंध गम्भी आ मन्यस्य देसानी बस्तुभो जोवामां आनंद
 मानीशुं, त्वारे व्याकरणशास्त्रवेत्ताए कयुं सत्यं सत्यं भवतां
 कथनं बादशाह बाक्यं दमाणीभूतं मया न ज्ञापने-कोइ स-
 गां संबंधीनी बानो करवा लाग्या, बागनी मनोहरतानी एवी
 मुखी हनी के पगले पगले विचित्र जोवानुं मटे, खावानुं मटे, के-
 टलाक तो ह्रस्व तटं मूड गया, केटलाकएक बीजाने बस्तुभो ओळ-
 खाववा लाग्या, केटलाक खिया खर्चा शीकीरो कगवी लमासा
 मोवा लाग्या, केटलाक एम विचारवा लाग्या के बादशाह पुद्दिमान
 छे, तेनी ओली माया नथी ते एवो संताणो हने के आपणा हायम
 आवबो मुक्केलछे, माटे आपणा करता होइए ते करो. केटलाक ए
 चिंतववा लाग्या के ज्यारे आ बागमां एण एवी भूलवणी चुकवण
 छे के आपणे भूला परीयेछीये तो बादशाहना महेलमां तो घ
 भूलवणी चुकवणी हने के जेथी शोषवाने मटले आपणे भूला
 दीए तो अनोभष्ट मनोभष्ट थिए. केटलाक सुंदर परीयो देखी ते

मोह पाग्या. केटलाक रागरागणीना तानमां गुलतान थया. केट-
लाक व्यापार करवा लाग्या, केटलाक विषयनी बातो करवा लाग्या
केटलाक एम चितववा लाग्या के आ बागमां सदा रहेवानुं थाय
तो ठीक. एम सर्वजन बागनी मोहमायामां फसाया. कोइ बादशाहने
शोधी कहाडवानो प्रयत्न कयों नहीं, एवामां एक ठाणो पुरुष
हतो तेणे विचार्युं के—स्वरेखर आ जगत्नी तमाम प्रजा गांठीने मूर्ख
छे, केमके ते जोवामां मशगुल थइ पडी पण तेमनामां एटली सम-
जण नथी के प्रथम बाग जोवाना करतां बादशाहने शोधी
कहाडवो जोइए बादशाहने शोधी काढे तो आ सर्व बाग
तथा बादशाही तेने मळे, माटे आपणे तो प्रथम बादशाहने
शोधी कहाडवो जोइए एम निश्चय करी आ पुरुषे महेल तरफ प्रयाण कर्युं.
कोइ वस्तु तरफ दृष्टि दीधी नहीं, अंते महेलमां गयो, बादशाह-
ने शोधी काढ्यो, के तुरत बादशाहे एक हजार तोप फोडावी मान
साथे पोतानी बादशाही तेने हवाले करीने तुरत पेश फकीर बा-
वाने बादशाहे कयुं के—फकीर साहेब देखां. ऐसी दुनीया दिवा-
नीकी रीति ई के मब खल्क जूठा बाग देखनेमें मशगुल हुइ,
लेकीन फीसीका ध्यान मेरी शोध तरफ नहीं आया. सारांग के
एवी रीति आ दुनीयाना जीवो असत्य मोहमायायी जगद्मां फ-
सायाछे. मोहमायानो त्याग करी जिनात्रा सत्य मानी पोतानी
कायारूथी महेलमां अनन शक्तिमान् अनन मुखभोक्ता एवा आ-
न्मारूपा बादशाह रहेनोछे तेने शोधका ध्यान लगाडे तो नीव
पोने परमान्मा बनी प्रण जगतनो स्वामी थाय. संसाररूप बागमां
सर्व जगद् मोहमायायी फसायुंछे, कोइ विरला मार्गी आन्मज्ञानने
माटे सद्गुरुनुं संमेवन करेछे, जेम ब्राह्मवाना पार्श्वार्थी तथा शान्त
धर्ती नहीं तेम मंमाग्नी मोहमायायी आत्मानि शान्ति मर्हती
नथी, मंमाग्नी सर्व गदपटने त्यागी आन्मस्वरूप ध्यान करवुं. एत

जाग्रां मागते. पुनः पुनः मनुष्यमत्र मयवानो नपी, गयो बान्न
पातो भावनार नपी मद्गुरुनां वचन इदमपि उच्यते नपी
एव मागते, जो उच्यते होत मो मंमागना पदार्थोपां एव नाग
हती. हे चेन्न न तु सज्जमां मागं मागं भोजन जपवानी इत्या करोते
पुनः श्रीविषयाभिप्राये तु करोते एव मयजना नपी के-गीना उर
मो पामवानुं तु वाग्य : गीनुं गीत गात पातुपी भोग्युते, गीनी
वापायापी मयमृष सौट वदा करोते, एना गीतमां नरा एव परि-
त्रा देवानी नपी. पामेयो, मय, मस्तकना मजमां नू रिगेते मयस
देवापते माटे हवे तु वैराग्य मारी मयचर्य एव पाग्य कर.

ब्रह्मचर्य स्वरूप

श्लोकः

बन्दिस्तस्य जलायते जलनिधिः कुल्यायते ततश्चणाव,
मेरुःस्वल्प शिलायते मृगरिपुः सद्यः कुंसायते;
व्यालो माल्य गुणायते विपस्सः पीयूष वर्षायते,
यस्यांगेऽग्निलोक् बल्लभतमं शीलं समुन्मीलति. १
ऐश्वर्यस्य विभूषणं सुजनता शौर्यस्य वाक् संयमो,
ज्ञानस्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः,
अक्रोधस्तपसः समा प्रभवितुः धर्मस्य निर्व्याजता,
सर्वेषामपि सर्वकारणमिदं शीलं परं भूषणं. २

नया गाथा

शीलं कुल आहरणं, शीलं रुचं च उत्तमं जयइ;
शीलं चिय पंडितं, शीलं चिय निरुचमं धर्मं. १

મોહં કરે શું જીવહા, સમજ સમજ તું ચિત્ત. ૪
 ભોગ રોગ સમમાનતો, સ્વપ્ને પળ નહીં આશ;
 અનિત્ય આ સંસારમાં, ક્યાંથી તેનો વાસ. ૧
 દુર્લભ આત્મસ્વરૂપની, વાતો કરવી સહેલે;
 કિંતુ આત્મ સ્વરૂપની, પ્રાપ્તિછે મુસ્કેલ. ૭

નિંદા, આલસ્ય, અસત્યાદિ દૂષણો નિવારી નિઃસંગી થઈ આત્મ તત્ત્વની સ્વોજ કરનાર આત્મતત્ત્વ પામી શકેછે. આત્મરમણ વાતો કરવી સહેલછે પણ આત્મ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થવી મુશ્કેલછે. શો વિરલા પ્રાણી આત્મા ઉપર યચિ કરેછે.

આ ચેતન અજ્ઞાનયોગે શ્રમિત થઈ કદાપિ ચક્તિન થઈ શકે છે. એવું આત્મ સ્વરૂપ ભૂલી ગયો તેથી પરવશ્વમાં મોહ વાસ, અશુદ્ધ પરિણતિથી ઔદારિકા, વૈક્રિય આહારક, તેજસ, કાર્મણી શરીરો ધારણ કરી તેના યોગે તાઢનતર્જન છેદન ભેદનાદિક દુર્લભ લક્ષ્યાં, હવે જો તને સુત્રની આશા થઈ હોય તો હે આત્મનું સ્વરૂપ સમય ચાલ્યા જાયછે મનના મનોરથ મનમાં રહેને, સદ્ગુરુ સંગે આત્મ સ્વરૂપ સમજ અને તેના ધ્યાનમાં રહેતાં આશ્રયનું દુર્લભ થશે. અને અંતર તત્ત્વોપયોગે સંવરની પ્રાપ્તિ થશે તારું સ્વરૂપ તું જો પડછે તારો મોક્ષ થશે.

શ્રી દેવચંદ્રજી પણ કહેછે કે-

" દુહા. "

તત્ત્વતે આત્મ સ્વરૂપછે, શુદ્ધ ધર્મ પણ તેહ;

પરમાવાનુગ ચેતના, કર્મ મેહછે એહ. ૧

— રમણજી. પ્રજા નિજ ભાવ વિમુક્ત:

आत्म भावधी एकता, परमानंद प्रसिद्ध. २
 स्याद्वाद गुण परिणमन, रमता समता संगः
 साधे सुद्धानंदता, निर्विकल्प रसरंग. ३
 मोक्ष साधनतणुं मूळ जे, सम्यग्दर्शन ज्ञानः
 वस्तु धर्म अवबोध विणुं, तुस खंडण समान. ४
 आत्मबोध विणुं जे क्रिया, तेतो वालक चालः
 तत्त्वार्थनी वृत्तिमं, लेजो वचन सभाल. ५

इत्यादिथी पण आत्मज्ञाननी खास जरूरछे, आ जगत्मां राग
 द्वेषव्यापी गयोछे जे आत्माना अज्ञानने लीये जाणवो. आ शरी-
 रमां रहेला आत्माना सरगवा अन्य शरीरोमां पण रहेला आत्माओछे
 एम जो जाणवामां श्रद्धा पूर्वक आवे तो कोइ दुःख कोइ जीवने
 आपे नहीं, अने कोइ जीवना उपर कोइ जीव बैर राखे नहीं. आ-
 त्मज्ञानी सर्व जीवने मिद्वसमान गणे तो पछी कया जीवनी साथे
 ते विरोध करे ? अन्वयन कोइ जीवनी साथे ते विरोध करे नहीं,
 ए बातनो अनुभव करवाथी. मानव पढने, आत्मिक शुद्धानंद पण
 त्यारे अनुभवमां आवने. राग द्वेषथी जेनु मलीन छे तेने मुख म-
 ल्हुं ननी. जगत्मां तात्त्विक सुखना भाक्ता आत्मज्ञानी मुनिबरोछे.
 तेमने सी नथी. पण समता रूपसी भावधी जाणरी. राजाओ रोटी-
 पाओ, बक्रीओ, दावरो. ज्यारे ताप आदिना निवारण माटे छत्री
 पारण करेछे तो तेना बढ्छे आत्मज्ञानी मुनिबरो समारूप छत्रीने
 पारण करेछे. समारूप छत्रीथी क्रोधरूप ताप लागतो नथी, अने
 भ्रष्टारूप उष्ण पवन तो जरा मात्र लागतो नथी. बक्री मोहरूप
 मेयनी दृष्टिथी पढेछुं वृष्णारूप पाणी तेने सम्य छत्रीथी झीझी श

કાયછે, અન્ય રાજાઓ પાદશાહો જ્યારે એક દેશ કે દેશના માલિક હોયછે ત્યારે મુનિરાજ તેના કરતાં પણ અધિક પોતાના આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશના માલિક હોયછે. જ્યારે અન્ય રાજાઓ ઘણી લક્ષ્મી ભેગી કરેછે. ત્યારે મુનિરાજ આત્માની જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર લક્ષ્મી ભેગી કરેછે. તફાવત પટલો કે રાજાની લક્ષ્મી સ્વોદી, ક્ષણિક છે અને મુનિની લક્ષ્મી સત્ય અને અચલ અસ્તુછે, રાજા પાદશાહને મનવચન કાયાપ કરી સંતોષ રહેતો નથી. ત્યારે મુનિને મનવચન કાયાપ કરી સંતોષ રહેછે. રાજા જ્યારે નૃપાદિક શત્રુઓની સાથે યુદ્ધ કરેછે, ત્યારે મુનીશ્વર રાગદ્વેષરૂપ શત્રુઓની સાથે યુદ્ધ કરેછે, રાજાઓ જ્યારે વાગમાં ક્રીડા કરેછે ત્યારે મુનીશ્વરો ધર્મધ્યાનરૂપ વાગમાં ક્રીડા કરેછે—ધર્મધ્યાનરૂપ વાગ કેવો છે તે કહેછે—ધર્મધ્યાનરૂપ વાગની ચારે તરફ ઉદાસીનતારૂપ વાડ કરેલી છે. જ્ઞાનરૂપ કૂપધર્મ ધ્યાનરૂપ વાગમાં શોભી રહેલોછે. સંવેગાદિક વનસ્પતિ ત્યાં સ્ત્રીલી રહીછે. ન્યાં મુનિરાજ મિથિર ચિત્તરૂપ આસન ઉપર બેસી વિચરેછે. તે વાગની શોભા અનહદછે. તેની સુગંધીથી અનેક જાતના રોગો નાશ પામેછે. એ વાગની અંદર ક્ષુદ્ર પ્રાણીઓ પ્રવેશ કરી શકતાં નથી. જેની યોગ્યતા હોય તે ત્યાં જઈ શકેછે. જગતની મોહ માયામાં ફસાણલા પ્રાણીઓને તે વાગનું સુખ થતું નથી, વઢી એ વાગમાં એક ચારિત્રરૂપ મહેલ શોભી રહ્યોછે. તેની અંદર જન્મ જરા મરણનાં દુઃખ નાશક અનેક ઔષધો રહ્યાંછે તેનો મુનીશ્વર ઉપયોગ કરી શકેછે. અને તે ઔષધોનું ભક્ષણ કરી અજરામરપદ પામેછે. વઢી તે વાગમાં રહેલા જ્ઞાનરૂપમાંથી મુનિશ્વર જલપાન કરેછે. જ્યાં પરોપાધિરૂપ તાપતો આવી શકતો નથી. વઢી તે વાગનો અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ જમીન સ્વચ્છ નિર્મલછે. મુનીશ્વરની સાથે શુદ્ધ ચેતના રહેછે. વઢી તે મુનીશ્વર આત્મા અને પરમાત્માની ઐક્યતારૂપ ભાંગને કાયારૂપ સ-

મ્માં સુત્રી ધનરૂપ વ્યાખ્યાથી પીવેછે. તેથી શુદ્ધ લેનનારૂપ નીતો મુ-
નીશ્વર દ્વારાજને દસો પદે છે કે તે રમ્મને અગમ નિગમ દર્શાવે છે.
અને તે મમદે દરીર અને દરીરીત્રુ પગ ધાન રહેનું નથી અને તે
રમ્મને અનન્દ આનન્દ થાયછે. આવા મુનિરાજને મુન્ન થાયછે તે
અનન્દ છે. શ્રી યમોચિજપતી ઉપાધ્યાય અધ્યાત્મસારમાં કહેછે કે-

શ્લોક.

કાન્તાથર મથા સ્વાદાન્, યુનાં યજ્જાયતે મુતું ।
વિંદુઃ પાશ્વં તદધ્યાત્મ શામ્નસ્વાદમુત્તોદયેઃ ૧
અધ્યાત્મશામ્ન સંભૂત-સંતોષ મુત્ત શાલિનઃ
ગણયંતિ ન રાજાનં નર્થીદિનાપિ વાસવમ્. ૨

માર્થ—શ્રીના અપર રૂપ અનૂના સ્વાદથી મુવાન પુરુષોને
જે મુન્ન થાયછે તેનો ભ્રમના માત્ર છે, તાત્ત્વિક મુન્ન નથી. તે મુન્ન
તો અધ્યાત્મ શામ્નના સ્વાદથી ઉત્પન્ન થયેલું ટરિયા સમાન મુત્ત
તેની સાગર વિંદુ સમાન છે. અધ્યાત્મ શામ્નથી ઉત્પન્ન થયેલું સં-
તોષ રૂપ મુત્તના મોત્તા જે માળી છે તે માળી રાજાને તથા ધનદને
તથા ઇંદ્ર સમવાને પણ લેમ્મામાં ગનતા નથી.

શ્લોક.

રસો ભોગાવધિઃ કામે, સદ્ભક્ત્યે ભોજનાવધિઃ
અધ્યાત્મ શામ્ન સેવાયા રસો નિરવધિ પુનઃ ૧

કામને ત્રિપે ભોગવનાં મુખી રસછે, વિદ્યુ ભોજનને ત્રિપે રમ-
વાના રમ્મન વર્ષન મુવુરસનુંછે. પણ અધ્યાત્મ શામ્નની સેવાનો જે
રમ તે તો નિરવધિ છે. કારણ કે અધ્યાત્મશામ્નનો રસ મારંમ
કાઝવી માંડીને દત્તિદિન વૃદ્ધિ પામેછે. તે રમ કોઈ રમ્મન વૃદ્ધતાનો

નથી, જ્યારે આત્માનંદી મુનિરાજને અત્યંત સુખ થાય છે ત્યારે સિદ્ધ ભગવંતોને અનંત સુખ છે તેમાં શું કહેવું ? અનુભવથી સુખની પ્રતીતિ થાય છે. વહી મુનીશ્વર ઉપર કહેલા એવા વાગમાં સદાકાલ વાસ કરે છે, તેમને કોઈ જાતની સૃષ્ટિ નથી આવતી મુનીશ્વરના વાગની તો છે રાજા વા શાસ્ત્રકારોના વાગ આવી શકતા નથી. રાજાને તો મનુષ્ય સેવે છે કિંતુ મુનીશ્વરને સુર અમુર ઇંદ્રાદિક પણ સેવે છે. રાજાને પરશુ થકી ભય રહે છે. કિંતુ મુનીશ્વરને જય હાંતો નથી. રાજાની પાસે અનેક સુખડો હોય છે ત્યારે મુનીશ્વર રૂપી રાજાની પાસે ક્ષમા, વૈરાગ્ય, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રાદિ અનેક સુખડો હાય છે. રાજાની લક્ષ્મી જન્માંતરમાં સાથે આવતી નથી. પણ મુનીશ્વરની લક્ષ્મી તો પરમવમાં સાથે આવે છે અને મોક્ષમાં પણ સાથે રહે છે, રાજા પોતાના દેશમાં પૂજાય છે, અને મુનીશ્વર તો જ્યાં વિચરે ત્યાં પૂજાય છે. રાજા વૈભવ છતાં દુઃખી થાય છે, અને આત્મજ્ઞાની મુનીશ્વર તો વૈભવ વિના પણ અંતર વૈભવથી સુખી રહે છે, રાજાને પોતાના રાજ્યથી સંતોષ રહેતો નથી. અને મુનીશ્વરને તો સદા સંતોષ છે. રાજાને આ ભવમાં તથા પરમવમાં ક્લેશ સહન કરવો પડે છે, અને મુનીશ્વરને આ ભવ તથા પરમવમાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, રાજા સંસારમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. ત્યારે મુનીશ્વર પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરે છે, રાજા હાથી ઉપર બેસી વચ્ચેથી શોભા પામતો તીક્ષ્ણ ભાલાને ધારણ કરે છે ત્યારે મુનીશ્વર સંવેગ રૂપ હાથી ઉપર બેઠા થકા વ્રહ્મચર્યરૂપ વચ્ચેથી શોભા પામતા ધ્યાનરૂપ તીક્ષ્ણ ભાલાથી રાગદ્વેષ રૂપ શત્રુનો શિરચ્છેદ કરે છે, મુનીશ્વરને તો કોઈ શત્રુ નથી. કિંતુ વ્યવહારથી શત્રુની કલ્પના જાણવી. પોતે પોતાના આત્મ સ્વભાવમાં રમે છે એટલે સ્વતઃ રાગ દ્વેષનો ક્ષય થાય છે, રાજાને જરાપણ શાંતિ મળતી નથી, અને મુનીશ્વરના સદા શાન્તિમાં રહે છે. રાજા જ્યારે વાઘવસ્તુ ઉપર મમતા

राखेछे ह्यारे मुनीश्वर अंतर्धन उतर ममता राखेछे. क्यां मेरु अने क्यां सरसवनो दाणो, क्यां सागर अने क्यां तज्जाव. क्यां रात्रि अने क्यां दिवस एतनो तज्जावन आत्मज्ञानी मुनीश्वर अने राजा बच्चे जाणवो. हुनिपायां आत्मज्ञानी मुनिमदज अन्प कोऽ मुन्वी नपी, चेठ, चक्रीज, चारीटरादि लोको तत्त्वयी विचारतां मत्स्य मुग्ध भोगवता नयी. सत्य मुन्वनी प्राप्ति तो आत्मज्ञानीने धायछे. अंतर्दृष्टिना अयावे बाहरदृष्टिजीवो सत्य मुन्वनो अनुभव करी सकता नपी. आत्मज्ञानी मुनि सदा निर्धय रहेंछे, अहो ते जीवता जीवन्मुक्तनी दानाने अनुभवछे. आत्मज्ञान बिना खंडनपंडननी विद्वतापी आत्मरहित धरुं नपी. दुनीया ह्यारे परपरिणतियां म्हालेछे ह्यारे मुनीश्वर स्वपरिणतियां म्हालेछे.

आत्मवत् सर्वभूतेषु यः पश्यति स पश्यति

आ धायपनो अनुभव पग आत्मज्ञानी मुनीश्वर करी सकेंछे. शुष्कज्ञानी जीवो बाह्यदृष्टापी आत्मज्ञानीनो होठ धले बनावो पग तेना अनुभवयी धरुं मुग्ध ने पामी सकता नपी. आत्मज्ञान केवल ज्ञानादिगुणोनी प्राप्ति आत्मार्थिने धायछे.

संमारी जीवने ज्ञान दर्शन चारिबादिक क्रुद्धि सर्व निरोमावे छे. ते निरोभाव क्रुद्धिनो आविर्भाव थाय, तेज आत्मज्ञानुं परमात्म पद जाणवुं. ने परमात्मनो हुं दास एतले उरामरुहुं ने परमात्मनरु जेजे ओठरुहुं अने परमात्मनरुयां जेहुं एकाग्र चितयी ध्यान करेंछे. तेने साधुपद ग्रहं एव जाणवुं. अने शुद्धज्ञान पग ते पाम्यो एव जाणवुं. नाम. स्थापना, द्रव्य, भाव ए चार निशेवे साधु जाणवा.

कोहुं साधु एहुं नाम ते नाम साधु, स्थापना करीर ते स्थापना साधु तथा जे पंचमहाग्रन् पाछे विषयानुष्ठान करे शुद्ध आहार ग्रहण करे पग ज्ञान ध्यानयो जेवो उरयोग जोइर नेवो उरयोग न

હોય તે દ્રવ્ય સાધુ જાણવા. જે ભાવ સંવરણે મોક્ષનો સાધક થઈ
ભાવ સાધુની કરણી કરે તે ભાવ નિષ્કેપે સાધુ જાણવા.

કોઈ જીવનો જ્ઞાન દ્રવ્યો નામ તે નામજ્ઞાન તથા જે પુસ્તકમાં
અક્ષરરૂપે સ્વરૂપું છે તે સ્થાપના જ્ઞાન, અને ઉપયોગ વિના સિદ્ધાન્તનો
મળવો અથવા અન્યમતિનાં સર્વ શાસ્ત્ર મળવાં તથા શરીરાદિક તે
સર્વ દ્રવ્યજ્ઞાન. અને નવતત્ત્વનો નય નિષ્કેષાદ્ જાણવાં અને આત્મ-
તત્ત્વ આદરું તે ભાવજ્ઞાન જાણવું. એ આગમસારમાં કહ્યું છે. શુદ્ધ
જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પંચમકાલમાં કોઈક મહા પુરુષને થાય છે. જ્ઞાનના પંચ
પ્રકાર છે. ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મન. પર્યવજ્ઞાન.
દેવર્ધિ વાચક કહે છે કે-પાઠ. સે કિંતં મદનાણં દુર્વિદં મદ-
નાણં પન્નત્તં તંજહા મુયનિસ્સિયં ચ અમુયનિસ્સિયં ચ સેકિંતં અમુ-
યનિસ્સિયં અમુયનિસ્સિયં ચઙ્ગિહ પન્નત્તં તંજહા ઉપ્પત્તિયા વેણાયા
કમિયા પરિણામિયા શુદ્ધિ ચઙ્ગિહ પન્નસા.

ભાવાર્થ-મતિજ્ઞાન બે પ્રકાર છે. શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન, વીરું અ-
શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન. પ્રાયશઃ શ્રુતજ્ઞાનના અભ્યાસ વિના સહજ ક્ષયો-
પશમવશે જે ઉત્પન્ન થાય તેને અશ્રુતનિશ્ચિત કહે છે તે ચાર
પ્રકારનું છે. ઉત્પાદિકી શુદ્ધિ, વૈનયિકી શુદ્ધિ, પારિણામિકી શુદ્ધિ
તથા કર્મજા શુદ્ધિ.

પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થાય તે ઔત્પાનિકી શુદ્ધિ અને ગુરુનો
વિનય શ્રુશ્રૂષા સેવા કરતાં આવે તે વૈનયિકી શુદ્ધિ, કર્મ કરતાં
ઉપજે જે તે કાર્મિકી શુદ્ધિ અને પરિણામતે દીર્ઘકાલનું પૂર્વાપર
અર્થનું અવલોકન કરતાં ઉપજે તે પારિણામિકી શુદ્ધિ.

પૂર્વધુત પરિકર્ષિત મતિના ઉત્પાદકાલને ત્રિપે શાસ્ત્રાર્થ પર્યાલો-
ચન કરતાં જે ઉત્પન્ન થાય તેને શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન કહે છે. તેના

ચાર પ્રકારાં છે. અવગ્રહ, જ્ઞા, અધ્યાય અને ચારણા તેમાં અવગ્રહ એ મેંદેહે. વ્યંજનાવગ્રહ, અર્પાવગ્રહ. કિષ્કિંદ પદ્યે આ શું છે ? એનો (અવ્યક્ત) અવગ્રહ જ્ઞાનરૂપ અર્પાવગ્રહ થાય છે. તેની પૂર્વે અવ્યક્ત અવ્યક્તર (અતિ જ્ઞાનું જે જ્ઞાન) રોપા છે તેને વ્યંજનાવગ્રહ કહે છે. વંજનગ્રહાદિચારા—પદ્યે વંજનાવગ્રહ ચાર પ્રકારાં છે. તે નીચે કૃત્તર-મળનયન વિમિદિય ચારા—મન તથા નયન એ બે વિના શરીરીની ચાર ૪ ઈન્દ્રિયોને આધારી ચાર મેંદેહે. ધી નંદીમુચ પાઠ. તે કિંતુ વંજનુગ્રહે ચારિન્દ્રિયે પદ્યે તેજરા, સોન્દિય વંજનુગ્રહે પાણિદિય વંજનુગ્રહે, રમેન્દિય વંજનુગ્રહે, પાણિદિય વંજનુગ્રહે—શ્રોત, પ્રાણ, મિશ્રા, સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ જાણવો. મન તથા નયન એ બે ઈન્દ્રિયો અનામ્પકારી છે. ચક્ષુરિન્દ્રિય છે તે વિષયદેશ મનિ જાણે દેશની નથી, તેમ મામ્ અર્થનું અવલંબન કરતી નથી, તેમ મનનું પણ જાણવું.

આ કંઈપણ છે ? એનું અનિર્વારિત તાપાન્વરૂપ અવ્યક્તપણે અર્પનું જે પ્રાણ તેને અર્પાવગ્રહ કહે છે, તે પાંચ ઈન્દ્રિયો અને મને કરી છ પ્રકારાં છે. શ્રોતેન્દ્રિયાર્પાવગ્રહ, ચક્ષુરિન્દ્રિયાર્પાવગ્રહ, પ્રાણેન્દ્રિયાર્પાવગ્રહ, રમેન્દ્રિયાર્પાવગ્રહ, સ્પર્શેન્દ્રિયાર્પાવગ્રહ તથા માનસાર્પાવગ્રહ. અવગ્રહપ્રકારિત વસ્તુને વિષે જે ધર્મની મહેત્તવા કરતી પદ્યે આ સ્થાનુ છે ? અથવા પુરુષ છે ? તેમાં પણ હાથ સંવ્યાકાચ છે અને મદા અરમ્પ છે, વઢી મૂર્ધ પગ આપમ્પો છે, માટે પુરુષ નથી. ઇત્યાદિ વ્યતિરેક ધર્મનું નિરાકરણ કરવું. અને એને પસીઓ મને છે. વલ-માંથી બાંકુ છે, અને કોટર સહિત છે. ઇત્યાદિક અન્વય ધર્મનો અંગી-કાર કરવો, એનું જે જ્ઞાન વિશેષ તેને જ્ઞા કહે છે. એ પણ પંચ ઈન્દ્રિયો અને મને કરી છ પ્રકારાં છે. તથા જ્ઞાનિત વસ્તુને વિષે આ નિમયે કરી સ્થાનુજ છે, એનો એક કોટિના નિમયરૂપ જે શોષ તેને

અપાય કહેછે. સ્થાણુરેચાયં ઇત્યાત્મકરૂપો અપાયઃ તથા નિઃ
 વસ્તુને વિષે અવિચ્યુતિપણે અથવા સ્મૃતિપણે અથવા વાસના
 ને ધારણ કરવું તેને ધારણા કહે છે. તે પણ પંચેન્દ્રિયો અને
 કરી છ પ્રકારે છે. એમ છને ચારે ગુણતાં ચોવીસ ભેદ અને વ્યં
 નાગ્રહના ચાર મેલવતાં ૨૮ અઢાવીશ ભેદ મતિજ્ઞાનના જાણવા
 ચાર ભેદ અશ્વત્થ નિશ્ચિનના મેલવતાં ઘઘીસ ભેદ થાય છે. તથા જ
 સ્મરણ પણ અતીત કાલના સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયના સંખ્યાતા
 દેલે, મતિજ્ઞાનનોજ તે ભેદ જાણવો. શ્રી આચારીજી સ્ત્રી
 ટીકામાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાનને ધારણાનો ભેદ કહ્યો છે—
 જાતિસ્મરણં ત્વાભિનિવોધિક જ્ઞાન વિશેષમિતિ. કોઈ
 સભામાં ઘળા પુરૂષો બેઠાછે તે વચ્ચે શંખ, તથા ભેરી, રણદિ
 આદિ વાર્જીત્ર વાગવા લાગ્યાં શ્રોતાજનોએ સર્વ વાર્જીત્રનો શબ્દ
 કાલે સાંભળ્યા છતાં સર્વનો સ્વયોપશમની વિચિત્રતાથી આ
 નૂનાદિક સાંભળવામાં આવેછે જેમકે કોઈને તે શંખ ભેરી ૩
 વાર્જીત્રનો શબ્દ ભિન્ન ભિન્ન સાંભળવામાં આવેછે તેના જાણવામાં
 એમ આવે કે અમુક ભેરીઓ આટલા શંખ વાગેછે એમ જણાય
 તેને અહુ કહેછે. ૧ કોઈને માત્ર વાર્જીત્ર વાગેછે એમ જણાય
 તેને અહુ જાણવો. ૨ તથા તે શબ્દમાં પણ કોઈ
 કને મધુર મંદસ્વાદિ વહુપર્યાયોપેતે જે શંખાદિક ધ્વનિ પૃથક્ પૃથક્
 ઘળા પ્રકારે સાંભળવામાં આવેછે તેને વહુવિધ કહીએ. ૩
 કોઈને એક વે પર્યાયોપેત તે ધ્વનિ સાંભળવામાં આવેછે તે અહુ-
 વિધ જાણવો. ૪ કોઈકને તુરત તે નાદ સાંભળવામાં આવે
 છે તે સ્મિ જાણવો. ૫ કોઈક વિચારી વિચારી ઘળી વાર
 પાછલથી જાણે તે અસ્મિ જાણવો. ૬ ધ્વજારૂપ લિંગેકરી જેમ
 દેવકુલ ઓઝસાયછે તેમ લિંગ સહિત જાણે તેને નિશ્ચિત કહેછે. ૭

કોઈ ઉક્ત પ્રકારે લિંગરહીત જાણે તેને અનિશ્ચિત કહેણે. ૮

કોઈને ઇંસપરહીત સંમજાવણે તેને અસંદિગ્ધ કહેણે. ૯

કોઈને શંસપસરહીત સંમજાવણે તેને સંદિગ્ધ કહેણે. ૧૦

કોઈકે એક વેળા સાંખઝી ગ્રહણ કરી લીધેલું તે સદા સર્વદા સ્મરણ રહે પણ વીસરે નહીં તેને ધ્રુવ કહેણે ૧૧. અને કોઈક એકવાર ગ્રહણ કરેલું સર્વદા સ્મરણમાં રહે નહીં તેને અધ્રુવ કહેણે. ૧૨. એવી રીતે ચાર ભેદે જ્ઞાન ધાયણે તેને પૂર્વોક્ત મહાવીર્ય મેદોષી ગુણશં ખગચ્છેને છત્રીશ મેદ મતિજ્ઞાનના ધાય. તથા તેમાં અધ્રુવ નિશ્ચિના ચાર મેદ મેઝીણે તો ખગસેને ચાઝીસ મેદ મતિજ્ઞાનના ધાયણે. અર્થાત્ત્રદ્ર એક સમય પ્રમાણણે. હ્રા અને અપાય અંતર્મુહર્ત્ત પ્રમાણણે. ધારણા સંલયાન અસંલયાવા કાઝ સુધીણે અથવા દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલમાવધી મતિજ્ઞાન ચાર પ્રકારનુંણે.

મતિજ્ઞાની આદેશથી સર્વ દ્રવ્ય જાણે પણ દેસે નહીં.

ક્ષેત્રપત્રી સર્વ ક્ષેત્ર સંકાલોક જાણે પણ દેસે નહીં.

કાલપત્રી આદેશે સર્વ કાલ જાણે પણ દેસે નહીં.

માવધપત્રી આદેશે સર્વ માવ જાણે પણ દેસે નહીં.

શ્રુતજ્ઞાન સ્વરૂપ

શ્રુતજ્ઞાન ધૌદ તથા વીંચ પ્રકારનુંણે ધૌદ મેદ કહેણે—

ગાથા.

અસ્તર સત્રી સમ્મં, સાઈયં સલુ સગજ્જવાસિયં ચ ।

ગમિયં અંગ પવિઠં, સત્તવિણ્ણે સપહિવસ્સા ૧

ભાવાર્થ-અક્ષરશ્રુત, અનક્ષરશ્રુત, સંજ્ઞીશ્રુત, અસંજ્ઞીશ્રુત, સમ્યક્શ્રુત, અસમ્યક્શ્રુત, આદિશ્રુત, અનાદિશ્રુત, પર્યવસિતશ્રુત, અપર્યવસિતશ્રુત, ગમિકશ્રુત, અગમિકશ્રુત, અંગપ્રતિષ્ઠાશ્રુત, તથા અંગવાદ્યશ્રુત, એ ચૌદ ભેદ જાણવા.

૧ અક્ષરશ્રુત-અક્ષરશ્રુતના ત્રણ ભેદ છે સંજ્ઞાક્ષર, વ્યંજનાક્ષર તથા લઙ્ઘ્યક્ષર. તેમાં પ્રથમ સંજ્ઞાક્ષર-અઢાર પ્રકારની લીપી, તથા હિ-હંસલિપી, ભૂપલિપી જરૂરતાત્ હ રરુલ્લસીપ બોધવા । હાહી જવળી તુલ્કી કીરી દલદીપ સિંધવિપા ૧ માલ્લ વિળી નહિનાગરિ લાહીલિપી પારસીપ બોધવા । તદ્ અનમિત્તિપલિપી ચાળકી મૂલદેવીપ. ૨ વીજો વ્યંજનાક્ષર પ્રકાર તે અકારથી હકારપર્યંત વાવનઅક્ષર મુલે હચારવારૂપ જાણવો એ વલ્લે પ્રકાર યયપિ અજ્ઞાનાત્મક છે તથાપિ શ્રુતના કારણ હોવાથી ઉપચારે કરી એ વે પ્રકારને શ્રુતજ્ઞાનની સંજ્ઞા આપી છે.

૨ શબ્દ શ્રવણ તથા રૂપ દર્શનાદિક થકી અર્થ પરિજ્ઞાન ગર્ભિત જે અક્ષરની ઉપલબ્ધિ રૂપ લઙ્ઘ્યક્ષર શ્રુત જાણવું, કરપલ્લવી આદિ-કે જેથી અક્ષર સંલપાનું જ્ઞાન થાય છે તેનો સમાવેશ લઙ્ઘિ અક્ષર શ્રુતજ્ઞાનમાં જાણવો.

૩ અનક્ષરશ્રુત-શિરકંપન, હસ્તચાલન પ્રમુલ્લ તથા સમક્ષાપ કરી ગમનાગમનાદિક મનના અભિપ્રાયનું જે પરિજ્ઞાન તેને જાણવું. યથા કોઈ મનુષ્ય કોઈ મનુષ્યને પૂછ્યા કરે કે માઈ વાહેર જાણું છે કે ? તેનો પ્રત્યુત્તર મુલ્લથી નહીં દેતાં મસ્તક હલાવીને અથવા હાથવતી જ્ઞાન કરીને પોતાની નામરત્તી જણાવવી. પૂછનારને તેના મનના અભિપ્રાયનું પરિજ્ઞાન (જાણપણું) થાય તેને અનક્ષરશ્રુત કહે છે.

૩ સંજ્ઞા સંજ્ઞાધુન-સંજ્ઞા પ્રણ પ્રકારની છે ૧ દીર્ઘકાલિકી, ૨
 હેતુવાદોપદેશિકી, તથા દષ્ટિવાદોપદેશિકી.

કેમ કરવું ? હવે કેમ યજ્ઞ ? इत्यादिके करी अतीत तथा अ-
 नागत यणा कालनी यणा काल पर्यंत विचारणा करवी ते दीर्घ-
 कालिकी संज्ञा जाणवी. तात्कालिक इष्ट अनिष्ट वस्तु जाणानि
 प्रवृत्ति निवृत्ति करवी ते हेतुवादोपदेशिकी संज्ञा. सद्योपशम ज्ञाने
 सम्यग् दृष्टिपुं होय ते दृष्टिवादोपदेशिकी संज्ञा जाणवी.
 विकर्णेन्द्रिय असंज्ञानि हेतुवादोपदेशिकी संज्ञाछे. संज्ञी पंचेन्द्रियने
 दीर्घकालिकी संज्ञाछे. कारण के ते विचार चिंतवना करी शकेछे,
 समीकर्त्ता जीवने दृष्टिवादोपदेशिकी संज्ञा जाणवी. मन तथा इन्द्रि-
 योपी उत्पन्न यथेष्ट जे ज्ञान तेने संज्ञाधुन करेछे.

४ मन विना मात्र इन्द्रियोष करी यथेष्ट ज्ञान ते असंज्ञीनुं
 धुन जाणवुं.

५ पक्षपात विना कोई विषयना स्वरूपने जे यथार्थ जाणवुं तेने
 सम्यग्धुन करेछे, अर्हत् प्रणीत आगमने सत्य मानवुं पक्ष-
 पात विना ते.

६ यथावस्थित बोधना अभाववी मिथ्यादृष्टि अर्हत्प्रणीत
 अपवा मिथ्यादृष्टि प्रणीत वाक्यादिकनुं जाणवुं पटले पक्ष-
 पात प्रमुख मुद्दिष्ट करी कोई विषयना स्वरूपने यथार्थ न
 जाणवुं तेने असम्यग्धुन करेछे.

८ भुतज्ञान सादि पर्यवसितछे. तेमज अनादि अपर्यवसित पण छे.

१० દ્રવ્યની એક પુરુષ આર્થી લઈએ તો સાદિ સપર્યવસિતછે, અને
 યના પુરુષો આર્થી લઈએ તો અનાદિ અપર્યવસિત પગછે.
 સેત્રયકી ભરત તથા ઐરવતને વિષે ચારે તૌર્યકરનો તૌર્ય

વર્તેછે ત્યારે દ્વાદશાંગી રૂપ શ્રુત હોયછે, અને તે તીર્થનો વિચ્છેદ થવાથી તે શ્રુતનો પણ વિચ્છેદ થાયછે. તેથી તે સાદિ સપર્યવસિત જાણવું. મહાવિદેહમાં તીર્થનો વિચ્છેદ શ્રુતનો પણ વિચ્છેદ થતો નથી તેથી ત્યાં અનાદિ અપર્યવસિતશ્રુત જાણવું. કાલથી રૂક્ષ-ર્ષિણિ તથા અવસર્પિર્ગામાં ચોથે તથા પાંચમે આરે શ્રુતજ્ઞાન હોય અને છઠ્ઠે આરે વિચ્છેદ થાયછે તેથી સાદિ સપર્યવસિત જાણવું. મહાવિદેહ સેત્રમાં એવું કાલચક્ર નહીં હોવાને લીધે ત્યાં શ્રુત જ્ઞાન પણ અનાદિ અપર્યવસિત જાણવું.

માવથી-મર્યાસિદ્ધિ આ જીવને જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ પાપ છે ત્યારે આદિ અને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પાપછે ત્યારે અંત હોવાથી સાદિ સપર્યવસિત શ્રુતજ્ઞાન જાણવું.

૧૧ અગ્યારમું ગમિકશ્રુત તે જ્યાં મૂવના સરસ્વા આલાવા આરે તે જાણવું. દષ્ટિવાદ મૂત્રમાં જાણવું.

૧૨ ચારમું અગમિક શ્રુત ઘણસરસ્વા અક્ષરોના આલાવા હોય તે જાણવું.

૧૩ ત્રેસમું અંગ પ્રવિષ્ટ તે દ્વાદશાંગીરૂપ જાણવું.

૧૪ ચૌદમું અંગ વાણશ્રુત તે આવશ્યક તથા દશર્વકાલિક જાણવું તથા શ્રુતજ્ઞાનના વીંશ ભેદ પણ કર્મગ્રંથ વિગેરેથી જાણી લેવા.

અવધિજ્ઞાન સ્વરૂપ.

અન્નુગામી, વર્ધમાન, પ્રતિપોતિ, અપ્રતિપોતિ, હીયમાન, અર્ન-મુગામી એ છ પ્રકાર ગુણ પ્રત્યય અવધિજ્ઞાનના છે. ઉક્તંચ. નન્ય-ધ્યયને “તં સમાસપ્રો છઞ્ચિદં પદ્યતં તંજદા આબુગામિયં અગા-શુગામિયં, ચાપાગયં, હીયમાણયં, પદિવાદ, અપતિવાદ.

- १ मयम जे ठेकाणे अवधिज्ञान उत्पन्न થયું હોય તે ठેકાણું ધૂ-
કાને ઘીમે દેશાંતર મમુલ જાય ત્યાં લોચનની પેઠે જે સાથે
આવે તેને અનુગામિક અવધિજ્ઞાન કહેછે. ડ્યાં પુરુષ જાય ત્યાં
સાથે આવે તે.
- ૨ ઘીનું જે ઠેકાણે રણાં અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હોય તે સ્થાનકે
આવે તેવારેજ હોય. પણ અન્યથા સ્થાને જાય તેવારે સાથે ન
હોય તેને અનનુગામિ અવધિજ્ઞાન કહેછે.

સે કિંતં જાણુગામીયં આદીનાણં ઓહીનાણં તંજહા નામણેઈ
પુરિસેગમમહં જોડાણં કાડં તસ્સેવ જોડાણસ્ત પરિ પેરં તેસુપરિ-
દિંદમાણે પરિદિંદમાણે પરિપોચમાણે તમેવ જોડાણં પાસઈ અન્ન-
ધ્યગણ ન પાસઈ એતમેવ અણાણુ ગામિયં ઓહિનાણં જપ્પેવ સમુપ-
ગ્ગઈ તપ્પેવ સંઘિજ્ઞાણિ વા અસંઘિજ્ઞાણિ વા જોયગાઈ પાસઈ
ન અન્નધ્ય.

ધાપ્યકારોપ્યાઈ-અનુગામિત અનુગચ્છઈ ગચ્છંતં લોપણં જહા
જહા પુરિસં ઇયરોત નાણુ ગચ્છઈ ડિયણ્ણવચ્ચગચ્છંતં-ઈતિ.

- ૩ ઘીનું જે દૃઢિ પામે તેને વર્તમાનઅવધિજ્ઞાન કહેછે, જેમકે
દાહગતિમદ્રિમાં જેમ જેમ બલનગ નાગ્રીયે તેમ તેમ વધતી
જ્વાલા ધાપછે તેની પેઠે યયાયોગ્ય ધગસ્ત અનિવશસ્તર
અધ્યવસાયને લીઝે પૂર્વાવસ્થાથી તે હારોત્તરસમય સમય વધતું
વધતું જાય તેને વર્તમાન અવધિજ્ઞાન કહેછે અર્થાત્ મયમ
ઉપજતી વસ્તુ અંગુલન અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલું ક્ષેત્ર જ્ઞાણે
દેશે પથાત્ વપતાં વપતાં યાવત્ અઞ્જોક્કાકામને વિષે લોક
જેવઢા અસંખ્યાતાં સ્તાંદવાં દેશે.

- ૪ ઘોપું પૂર્વે શુભ પરિણામરૂને ઘણું ઉપજે પથાત્ તથાવિષ

સામગ્રીનો અભાવ થયાથી પડતા પરિણામે કરી હાનિ પામે તેને હીયમાન અવધિજ્ઞાન કહેછે.

૫ પાંચમું સંસ્ક્રુયાતા અસંસ્ક્રુયાતા યોજન ઉત્કૃષ્ટપણે યાવત્ સમગ્ર લોક દેસીને પણ પટે પટલે જે આવ્યું જાય તેને પ્રતિપાતિ કહેછે.

૬ છતું જે ઉત્પન્ન થયા પછી ક્ષીણતાને ન પામે તે લોક સમગ્ર દેસીને અલોકના એક પ્રદેશને દેશે તે અપ્રતિપાતિ જ્ઞાન જાણવું. તે જ્ઞાન આવ્યું જાય નહીં.

પ્રશ્ન—હીયમાન અને પ્રતિપાતિ એ વસ્તુનાં લક્ષણો તો સરસાં છે તેમ છતાં જૂઠાં વતાવવાનું શું કારણ છે ?

ઉત્તર—પૂર્વાવસ્થાથી હલ્લવે હલ્લવે ઘટતું જાય પટલે ક્ષીણતાને પામે તે હીયમાન કહેવાય છે અને જે વિધ્માત પ્રદીપની પેટે એક કાલને વિપેજ નિર્મૂલ થાય છે તે પ્રતિપાતિ કહેવાય છે. અવધિજ્ઞાનના અસંસ્ક્રુયાત મેદલે, વઝી અવધિજ્ઞાનના ચાર પ્રકાર છે તથા ચાર.

સંસમાસઓ ચઙગ્વિહં પદ્મસં તંજહા દંબઓ ત્વિત્તઓ કાલઓ ભાવઓ દંબઓળં ઓહીનાળી જહન્નેળં અળંતાઈં રુવિદંબ્વાઈં જાળઈં પાસઈં ઉકોસેળં સંબ્ધ રુવિદંબ્વાઈં જાળઈં પાસઈં, ત્વિત્તઓળં ઓહીનાળી જહન્નેળં અંગુલસ્સ અસંસ્વેજ્ઞભાગં ઉકોસેળં અસંસ્વિજ્ઞાઈં અલોએ લોયપ્પમાળ મિત્તાઈં સંડાઈં જાળઈં પાસઈં કાલઓળં ઓહીનાળી જહન્નેળં આવલિયાએ અસંસ્વિજ્ઞભાગં ઉકોસેળં અસંસ્વિજ્ઞાઓ ઉસ્સપ્પિળી અવસપ્પિળી અતીયં ચ અણાગયં ચ કાલં જાળઈં પાસઈં ભાવઓળં ઓહીનાળી જહન્નેળંવિ અળંતે ભાવે જાળઈં પાસઈં ઉકોસેળં વિ અળંતેભાવે જાળઈં પાસઈં સંબ્ધભાવાળં અળંતભાગં.

અવધિજ્ઞાની દ્રવ્યથી જગન્ન્યપણે અનંતારૂપી દ્રવ્યને જાણે દેશે

લક્ષણને સર્વસ્વી દ્રવ્યને જાણે દેશે તે દ્રવ્યથી અરધિજ્ઞાન.
 ક્ષેત્રથી જગન્યપણે અંગુલનો અમરુતાનો માગ જાણે દેશે
 અને લક્ષણને અલોકાકાનને રિધે નોક મમાન અસંસ્વાત્તાં સ્તાંદરા
 જાણે દેશે.

કાન્યથી અરધિજ્ઞાની જગન્યપણે આરબિકાનો અસંસ્વાત્તાનો
 માગ જાણે, દેશે અને લક્ષણથી અમરુતાની ટમ્મલ્પિની અરસલ્પિની
 પર્વત અનીતકાન અનાગતકાન જાણે દેશે તે કાન્યારધિ જ્ઞાન.
 માવથી અરધિજ્ઞાની જગન્યપણે અનંતમારને જાણે દેશે અને
 લક્ષણથી પગ અનંતા મારને જાણે દેશે તે માવારધિજ્ઞાન જાણવું.

મનઃપર્યવજ્ઞાનસ્વરૂપં.

મનઃપર્યવ જ્ઞાનના જે મેદેશે. એક રુતુમતિ, ચીત્તો વિપુલમતિ
 અમુક પુરુષે ઘટ ચિંત્યોતે એ મામાન્યપણે મનનો અપ્યવસાય મેદે
 તે રુતુમતિ જાણવું.

તથા અમુક પુરુષે ઘટ ચિંત્યોતે તે દ્રવ્યથી મુર્ચ્ચનોતે, ક્ષેત્રથી
 પાટલીપુરનોતે. કાન્યથી ગીતકાનનોતે, અને માવથી પીતલગી
 મુદ્દમાલ દ્રવ્યાદિ વિશેષ પ્રાદિગીમતિ તેને વિપુલમતિ જ્ઞાન કરેશે.

અપર્યા મનઃપર્યવજ્ઞાન ૪ ચાર પ્રકારનુંતે, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાન્ય
 તથા માવથીલક્ષણ તંમમામઓષઙ્ગિદં પસતં તંજહા દ્વ્યઓ સ્તે-
 ત્તઓ કાન્યઓ માવઓ. દ્વ્યઓગં રિત્તમાનં તે અગંતરપ્તિમિદ સ્તંને
 જાણડ પામડ તે જેવ વિત્તમડ અપ્પટ્ટિપતરાપ્ વિમલ તરાપ્
 જાણડ પામડ.

માવાર્થ-દ્રવ્યથી રુતુમતિ અનંત મેદેશી અનંતા સ્કંધ જાણે
 દેશે અને વિપુલમતિતેરિન સ્કંધ કાંઈક અધિકેરા વિગુદ્ધપણે જાણે.
 દેશે, ક્ષેત્રપથી રુતુમતિ નીચે સ્તંભમા પૃથ્વીનું મુદ્દક મનર ભને.

અને હંચું ડ્યોતિપિના ઉપરીતલ લગે તીર્ચ્છુ અદ્વીતીપ બે સંમુદ્ર પન્નર
કર્મભૂમિ ત્રીણ અકર્મભૂમી અને છપ્પન્ન અન્તરદ્વીપને વિષે સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય
પર્યાપ્તાના મનોગત ભાવ જાણે દેખે અને વિપુલમતિ તેહિજ ક્ષેત્ર
અદી અંગુલે અધિક દેખે અને વિશુદ્ધ દેખે. કાલયકી જગન્યપણે
રુદ્રુમતિ પત્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટપણે અતીત
અનાગત જાણે દેખે. અને વિપુલમતિ તેથી અધિક અને વિશુદ્ધતા
જાણે દેખે. ભાવયકી રુદ્રુમતિ અનંતાભાવ જાણે દેખે. અને વિપુ-
લમતિ તેથી અધિક જાણે દેખે.

કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ.

કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતાંજ સમકાલે સર્વ પદાર્થોના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર
કાલ તથા ભાવ જાણ્યામાં આવી જાયછે, તથા દીઠામાં આવી
જાયછે, માટે કેવલજ્ઞાન એક પ્રકારનું છે.

આત્માનુંછે, કેવલજ્ઞાનમાં મતિજ્ઞાનાદિનો અંતર્ભાવ થાયછે,
આત્મજ્ઞાની સમકિતી મુનિને શુદ્ધ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાયછે.

આત્મસ્વરૂપના ઉપયોગ વિનાજે સંસારમાં ચાલેછે તેનો તિલ્લ
પીલક યંત્ર દુષમની પેઠે સંસારનો પાર આવતો નથી.

કાવ્યના નવરસ જ્ઞાનથી રાચો અને લાલ્લો કાવ્ય કરો
કિંતુ આત્મપદના ઉપયોગ વિના અન્વ સર્વ રાલ્લમાં ધૃત
સીંચનની પેઠે નિષ્ફળ જાણવું. તર્કશાસ્ત્ર પણ આત્મતત્ત્વના ઉપયોગ
વિના મિથ્યાભાવે પરિણમેલું નરકાદિક ગતિ ભ્રમણ હેતુભૂતછે.
વ્યાકરણ શાસ્ત્રથી પણ આત્મપદ ભિન્નછે.

સારાંશકે—વ્યાકરણ શાસ્ત્ર મળતાં છતાં પણ જો આત્માની
ઓઢિલાણ થઈ નહીં તો તેથી શું થયું ? અલગત આત્મતત્ત્વ જ્ઞાનમાં
વ્યાકરણ હેતુભૂતછે પણ આત્મતત્ત્વના રસ્તા ઉપરદોરાય તો લેલે
પાય. વ્યાકરણમળીને ઘાદવિવાદ મિથ્યા કરવાથી વૈરવિરોધ વહે-

જાની રક્ષાપિ યાપણે. મારા જેવો કોણ વિદ્વાનજે ? સમાનાં મને
 કોણ જીતનારજે ? इत्यादि આધેમાનના આચેનમાં સપદાદિ જરા-
 યણે. માટે વ્યાકરણ શાસ્ત્ર ધરીને પણ આત્મસ્વ જિજ્ઞાસુ થવું.
 પણ પરમોપદેશ રહસ્યજે, આત્મસ્વ જાણનાં રાગદ્વેષ ક્રોધ માન
 માયા હોય રિગેરેનો નાશ યાપણે. વૈરવિરોધ કદાપ્રદનો આત્મ-
 સ્વ જાણનાં નાશ યાપણે. જેના અજ્ઞાનથી સંસારની માયામાં
 છપ્પડાવાનું થયું અને જેના જ્ઞાનથી અનંતકાલ પર્યંત ચતુર્ગત્યાત્મક
 સંસારમાં જદ્વદ્ મ્લેચ્છેના નદિ માપઃ યદ પરિભ્રમન કરવું પડયું
 તેનું જો જ્ઞાન યાપ થો સંસારની વ્યાપિયી મુરતિ યાપ અને અ-
 સ્પૃહમૂળ અનાદ શુદ્ધ અમ્બદ નિર્મલ શાશ્વત આત્મમુગ્ધ અનુભ-
 વી શકાય. પોતાનું જ્ઞાન ત્યાં રાગદ્વેષ અને પોતાનું જ્ઞાન
 થતાં મૂર્ખોદયથી અંધકાર જેમ સ્વતઃ નાશ પામેજે તેમ રાગદ્વેષ
 સ્વતઃ નાશ પામેજે.

અન્યદર્શનપો પણ આત્મસ્વનું ગાન કરેજે તેનીચે પ્રમાણેજે.

- ૧ ફકીર ફકીર કયા કહો, ફકીર જગત્કા પીર;
- ૨ ફકીરસે તો હુંદ નિકાલા, પૂર્ણ રૂપ અમીર.
- ૩ મન મારે તન વશ કરે, સોધે સકલ શરીર;
- ૪ દયા ધર્મકી કફની પહેરે, આપ રૂપ ફકીર.
- ૫ વેદ વેદ શું કહો, વેદ છે ધર્મ તારો;
- ૬ વેદથી વસ્તુ છે ન્યાસી, અસંડ તરાલો મારો.
- ૭ કુવા દેશી તઝાવ દેશા, ન્હાયા દેવકી કુંડ;
- ૮ ગોઝકી ગંગડીકે ઉપર, મસ્તકી વહોત હે જુંદ, ૪
- ૯ ચલ ચલ વોલો મત, સોલો પડદા અપના;

શમભાવ સહિત વિચિત્રદર્શનભેદે અપુનર્વધી જે ચોથું
 ગુણગાણું તેની જે ક્રિયા તે પગ યથાપિ ધર્મના વિગ્રને કર-
 નારીછે, તો પગ મળ્યા આશય થકી અશુદ્ધ ક્રિયા કરે તે પગ
 શુદ્ધ કહેવાય. જેમ તામ્રરસાનુવેધે સુવર્ણતાને પામેછે, તેમ અત્ર સમન્તું,
 અન્યોઽન્ય ક્રિયા, વિપક્ષક્રિયા, ગરલક્રિયા, તદ્દેતુક્રિયા, અમૃતક્રિયા
 એ પંચ પ્રકારની ક્રિયા જાણવી. તેમાંની આગ્ર વ્રણ ક્રિયા ત્યાગ્ય
 જાણવી. તદ્દેતુ, અને અમૃત ક્રિયાની પ્રાપ્તિથી મુક્તિ પાવેછે, અનેકાન્ન
 માર્ગમાં કદાગ્રહ કરવો નહીં, સમર્પણધુનું વિંદુગ્રહી મકલાવું
 તે વ્યર્થ છે, મતરુદાગ્રહસ્તમના જીવોની રાગદ્વેષપેગે સર્વ
 ક્રિયા દુઃખનું ધામ પડેલે સ્થાન છે, સ્વાત્મોત્કર્ષ માન પૂજા
 કીર્તિને માટે પરાત્માપર્કપ્રકારક ક્રિયાવાદી સ્વાત્મહિત નિરપેક્ષ
 પણાને લીધે સાધન સાધ્ય મુદ્ધિ શૂન્યતાથી પરમાત્મ પદ સાધી
 શકતો નથી, સાપેક્ષપણે વ્યવહાર નિશ્ચય પૂર્વક જિનાત્મા સહિત
 તદ્દેતુ અમૃત ક્રિયાનું અવલંબન કરીને મહ્યાત્માઓ અત્વંટ નિર્મળશાશ્વત
 મુલમય શિવસ્થાનની પ્રાપ્તિ કરે છે, જે મહ્યો ક્રિયાનું અતીરણને
 નિંદા તેનું સેવન કરેછે તે મુક્તિપદના અધિકારી થતા નથી, અ-
 મુકમાં અમુક દોષછે, અમુક તો આમ કરેછે, ઇત્યાદિ પરમાત્મ પરિણામ
 ગ્યાં મુર્ખાછે ત્યાં મુર્ખા આત્મધ્યાન અને રીત્ર ધ્યાનની ક્રિયા જાણવી.
 અંતર્દાષ્ટિ યતાં ધર્મધ્યાનની ક્રિયા થઈ શકેછે, જગત્માં મોટો અનેક
 પ્રકારના હોયછે, તેમજ ઔપચો પગ અનેક પ્રકારનાંછે, કોઈને
 ઉપરમ થઈ હોય તે અમુક ઔપચયી મટે અને તે ઉપરમ કોઈને તે
 દવાથી મટતી નથી. મૃગ્યથી વિહાર કરતા મીયામામ આવ્યા ત્યાં
 થી દુર્લભવિનયની સાથે દ્વિપાવિનયની તપસ્વી હતા તેમને ઉપરમ
 પગી હતી, તેમ તાવ પગ હતો તે ગામમાં મોટાં મોટાં મરનાં મા-
 વાંથી ઉપરમ મટી તો મહ્યાત્માઓને મમત્રવાનું કે માવગેલી ની-

શા અનેક પ્રકારના છે, કર્મરોગ પણ અનેક પ્રકારના છે, તેના ઉપર પર્વનાં ઔષધો પણ અનેક પ્રકારનાં છે, કર્મરોગને ટાળનાર સદ્ગુરુ થયો પણ અનેક પ્રકારના છે, કોઈ જીવને કોઈ ધર્મ ઔષધથી સાથ પાપ, કોઈ જીવને કોઈ મુનોષ્ઠર વૈધથી સાથ પાપ, માટે પક્ષપાત કરી એકાન્તમનરૂપ કદાગ્રહનું અવલંબન કરવું નહીં, પંચમારકે અત્યપુણ્યવંશ બહુપાપકર્મીઓનો પ્રાપ્ત્યઃ પર્યન્તુનામ પરાવી મારા તારા પળાની શુદ્ધિ પારણ કરી પક્ષપાતરૂપવિષનુ પાન કરી અ-નંતમલમ્ભન કરનારા થશે. અજ્ઞાનરૂપ નિદ્રામાં મુલેલાને તો સદ્ગુરુ મહારાજ સરેન્દ્રાદેવી ડગાદી ટુકે છે. કિંતુ જે મત કદાગ્રહ પક્ષપાતરૂપ દારુનું પાન કરીને અજ્ઞાનરૂપ નિદ્રામાં મુદ્દ રહેલા છે તે પુરુષને તો ગુરુમહારાજ પળીય લાકડીઓ મારીને આત્મસ્વરૂપે ખગાદવાને સમર્થ નથી. કારણકે તે ચિલકુલ વેગુદ્ધ બની ગયા છે, સત્યતત્ત્વ સમમશને શક્તિમાન છે કિંતુ જેમે મતકદાગ્રહરૂપ મદિ-રાનું પાન કર્યું છે, એવા પુરુષની આગળ સત્યતત્ત્વની રિત શિલા-મળ ગુરુમહારાજ આપે તો તે દર્પ્ય જાય છે, ડલડું તે ગુરુમહારાજને પણ નિંદ વચન સંભળાવે છે, કેટલાક જીવો તો એવા હોય છે કે પો-તાના મતમાં જેટું તે ચર્હું અન્ય સર્વ સ્વોડું માને છે તેવા જીવોને જ્ઞાની ગુરુમહારાજ બહુ મયાસે સત્યમાર્ગે દોરે છે, દ્વવદાર અને નિધમ નપના જાણ જ્ઞાની ગુરુમહારાજા ક્રિયાવદે કર્મનો નાશ કરે છે, એ પરમાર્થ.

“ હા. ”

આત્મોપયોગી સાધુને, કિરિયા સદ્ગુણ ધામ;
મતકદાગ્રહ લાલચુ, સદ્ધુ કિરીયા દુઃસ્ત ઝામ. ૧૧૮
જલની ડપાધિધકી, જુદી અવસ્થા યાય;
તેવી જે જનની યતી, ભવમાં તે ભટકાય. ૧૧૯

ઉપાદાન સમજે નહીં, સમજે નહીં નિમિત્ત;

કારણ કાર્ય સમજે નહીં, તત્ત્વે શું શુભ વિત્ત. ૧૨૦

દ્રવ્યભાવ સમજે નહીં, વર્તે વાહ્યાચાર;

અનુપયોગિઆત્મનો, પામે નહિ ભવપાર. ૧૨૧

ભાવાર્થ—પ્રથમ દુહાનો અર્થ ઉપર લખાયોછે જલની ઉપાધિથી જેમ ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થાઓ થાયછે—ઘટલે જેમ જલમાં છાલ રંગ નાહીએ છાલ દેખાયછે. પીઝો રંગ નાહીએ તો જઙ પીઝું દેખાય છે, લીલો રંગ નાહીએ તો જલ લીલું દેખાયછે, ઘટલે જઙ અન્યની સાથે મિશ્ર થવાથી વ્યવહારથી સ્વશુદ્ધ રૂપનો ત્યાગ કરેછે. તેમ જે જીવો અસત્ સંગતિરૂપ ઉપાધિના યોગે જેવા મઝ્યા તેવા થઈ જાયછે, તે મવમાં અટકેછે, અર્થાત્ સારાંશકે—જે જીવ પાદરીની સંગતથી તેના ઉપદેશવડે ઇશુને પૂજ્યમાને, અને સ્ત્રીસ્તિ ધર્મ સ્વીકારે, કદાપિ તે જીવને કોઈ બૌદ્ધ શુરુની સંગતિ થઈ. બૌદ્ધે કહ્યું સ્ત્રીસ્તિ ધર્મ તો અનાર્ય ધર્મછે, તે ધર્મથી મુક્તિ મળતી નથી, બૌદ્ધ ધર્મ સત્યછે માટે તે સ્વીકાર. ત્યારે તેના ઉપદેશથી બૌદ્ધ ધર્મ સ્વીકારે, વઝી તેને કોઈ મુસલમાન મઝબો તેણે કહ્યું બુદ્ધ ધર્મ તો સ્વોટોછે, સત્ય ધર્મ તો સુદાકાહૈ, બુદ્ધ ધર્મમેં તો અમુક જૂઠા કહાહે, ઓ તો કાફરોંકા ધર્મ હે, इसलिये सुदाका धर्म मानेगा तो दोस्तत्वमे पडेगा नहीं, एम मुसलमानना उपदेशથી मुसलमान धर्म स्वीकार्यो. ત્યારે તે પુરુષને કોઈ વેદાંતિ મઝ્યો. વેદાંતીએ કહ્યું સર્વ ધર્મનું મૂળ વેદાન્ત છે, વેદથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાયછે. इत्यादि कथनથી वेदधर्मનો स्वीकार कर्यो. ત્યારે કોઈ કાલીકાના ભક્તે કહ્યું. अरे मनुष्य तूं कालिकानो भक्तया, कालिका पुत्र धन स्त्री वैभवने आपनारीछे, માટે કાલિકા તેજ સ્વરીછે, વેદથી તો કંઈ મુલ મળતું નથી,

ઇત્યાદિ કપનથી કાષ્ટિકાનો મત્ત થયો, ત્યારે સ્ત્રી નામિકવારી તેને મળ્યો તેને કહું. મત્ત મનુષ્ય તેને ધર્મ ધુશારામો તેને છે કેવલે એ કમ્મ આપતી આવે દેવાની નથી. તે કમ્મની દૃષ્ટિ રામની ને દર્પણે, કાલિકા તો પચ્ચરની ભૂમિ તે તે કાં પાત આપરા સર્વ નથી ઇત્યાદિ કપનથી નામિક થાય ઇત્યાદિ અસ્ત્યા જે મનુષ્યની થાય છે તે કદાપિ આત્મગુણ પામી શકતો નથી. કારણ કે તે અજ્ઞાની અભિવેદી અને અદ્વારદીન છે. તેવી ભવધન્ય કર્યા કરે છે.

સ્ત્રી જે મળ્યો વપાદાન કારણને સમજતા નથી અને નિવિન કારણનું સ્વરૂપ પણ જાણતા નથી, અમુક કાર્ય અને તેનું કારણ અમુક તે પણ સમજી શકતા નથી. સાધન અમુક અને સાધ્ય અમુક તે પણ સમજી શકતા નથી પણ અજ્ઞાની જીવોનું તત્ત્વમાં વિન હતું નથી.

દ્રવ્ય અને ભાવથી ચારિત્રને સમજતા ન હોય. પાત્ત ઓપ-દૃષ્ટિથી સામાચારમાં ધર્મ માની પ્રવર્તે, આત્મતત્ત્વનો વ્યયોગ હોય નહીં તેના જીવો ભવનો પાર પામી શકે નહીં શી વચ્ચારિતપત્રી વપાધ્યાય કરે છે કે-

દાત.

ઝ્યાં લોં આતમ તત્ત્વનું, લક્ષણ નવિ જાણ્યું;
ત્યાં લોં ગુણટાણું મહું, કિમ આવે તાણ્યું. આતમ-૧
ए प्रमाणे विचारतां आत्म तत्त्वावबोध विना क्रिया मुक्ति
पार्गमतिकारणीभूत यनी नयी. हुं क्रिया कोने पाटे करेहुं,
केपायी हुं यापडे, क्रियानो कर्ता कोगडे ? एनी ययायोग्य
ममण विना अनुपयोगताए परमान्यपदरूपसाध्यसंसिद्धि यद्

ઉપાદાન સમજે નહીં, સમજે નહીં નિમિત્ત;

કારણ કાર્ય સમજે નહીં, તત્ત્વે શું શુભ ચિત્ત. ૧૨૦

દ્રવ્યભાવ સમજે નહીં, વર્તે વાહ્યાચાર;

અનુપયોગિઆત્મનો, પામે નહિ ભવપાર. ૧૨૧

ભાવાર્થ-પ્રથમ દુહાનો અર્થ ઉપર લેવાયો છે જલની ઉપાધિથી જેમ મિશ્ર મિશ્ર અવસ્થાઓ થાય છે-ઘટલે જેમ જલમાં લાલ રંગ નાશીયે લાલ દેખાય છે. પીઝો રંગ નાશીયે તો જલ પીઝું દેખાય છે, લીલો રંગ નાશીયે તો જલ લીલું દેખાય છે, ઘટલે જલ અન્યની સાથે મિશ્ર થવાથી વ્યવહારથી સ્વચ્છ રૂપનો ત્યાગ કરે છે. તેમ જે જીવો અસત્ સંગતિરૂપ ઉપાધિના યોગે જેવા મઝ્યા તેવા થઈ જાય છે, તે ભવમાં અટકે છે, અર્થાત્ સારાંશકે-જે જીવ પાદરીની સંગતથી તેના ઉપદેશવદે શુને પૂજ્યમાને, અને સ્ત્રીસ્ત્રી ધર્મ સ્વીકારે, કદાપિ તે જીવને કોઈ વૈધ શુની સંગતિ થઈ. વૈધે કહ્યું સ્ત્રીસ્ત્રી ધર્મ તો અનાય ધર્મ છે, તે ધર્મથી મુક્તિ મળતી નથી, વૈધ ધર્મ સત્ય છે માટે તે સ્વીકાર. ત્યારે તેના ઉપદેશથી વૈધ ધર્મ સ્વીકારે, ઘડી તેને કોઈ મુસલમાન મળ્યો તેણે કહ્યું બુદ્ધ ધર્મ તો સ્વોત્તો છે, સત્ય ધર્મ તો સુદાકાઈ, બુદ્ધ ધર્મમાં તો અમુક જૂઠા કહાઈ, ઓ તો કાફરો કા ધર્મ છે, ફસલિયે સુદાકા ધર્મ માનેગા તો દોશસ્વમે પડેગા નહીં, એમ મુસલમાનના ઉપદેશથી મુસલમાન ધર્મ સ્વીકાર્યો. ત્યારે તે પુરુષને કોઈ વેદાંતિ મળ્યો. વેદાંતીયે કહ્યું સર્વ ધર્મનું મૂળ વેદાંત છે, વેદથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. ફત્વાદિ કથનથી વેદધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. ત્યારે કોઈ કાલીકાના ભક્તે કહ્યું. ઓરે મનુષ્ય તું કાલિકાનો ભક્તયા, કાલિકા પુત્ર ધન સ્ત્રી વૈભવને આપનારી છે, માટે કાલિકા તેજ સ્વીકારે, વેદથી તો કંઈ મુલ્ય મળતું નથી,

ઇત્યાદિ કયનયી કાઝિકાનો મત્ત થયો, ત્યારે સ્ત્રી નાસ્તિકવાદી તેને મર્યો તેને કહ્યું. મર્યા મનુષ્ય તને પર્ય પુતારામો છેતરે છે કેપકે જે વસ્તુ આપતી આત્મે દેસ્વાતી નથી. તે વસ્તુની દૃષ્ટિ રાત્રી તે વ્યર્થ છે, કાલિકા તો પત્યરની મૂર્તિ છે તે કંઈ કલ્પ આપરા સર્વ નથી ઇત્યાદિ કયનયી નાસ્તિક યાવ ઇત્યાદિ અવ-સ્થા જે મનુષ્યની યાવ છે તે કદાપિ આત્મ મુક્ત પાવી શકતો નથી. કારણ કે તે અજ્ઞાની અભિવેદી અને થદા રહીત છે, તેથી ભવભ્રમગ કર્યા કરે છે.

સ્ત્રી જે મર્યો સ્પાદાન કારણને સમજતા નથી અને નિમિત્ત કારણનું સ્વરૂપ પણ જાણતા નથી, અમુક કાર્ય અને તેનું કારણ અમુક તે પણ સમજી શકતા નથી. સાધન અમુક અને સાધ્ય અમુક તે પણ સમજી શકતા નથી પણ અજ્ઞાની જીવોનું તરતમાં વિત્ત હોતું નથી.

દ્રવ્ય અને ભાવથી ચારિત્રને સમજતા ન હોય. કલ્પ ઓય-દૃષ્ટિથી સાપ્તાચારમાં વર્તે માની મરને, આત્મતત્ત્વનો વ્યયોગ હોય નહીં તેવા જીવો મરનો પાર પાવી શકે નહીં થી વચ્ચેરિત પત્ની સ્પાધ્યાય કરે છે કે-

હાઝ.

ડયાં લોં આતમ તત્ત્વનું, લક્ષગ નવિ જાગ્યું; આતમ-૧
ત્યાં લોં ગુણગણું મહું, કિમ આવે તાણ્યું.

જે સમાને વિચારતાં આન્ય તત્ત્વસરોષ વિના ક્રિયા શુકિ માર્ગવિકારણીમૂત થતી નથી. હું ક્રિયા કોને માટે કરુંદું, ક્રિયાથી શું યાવડે, ક્રિયાનો કર્તા કોનુંડે ? એની ચચાપોગ્ય મનન વિના મનુષ્યોગતાય પરમાન્તરૂપમાધ્યમસિદ્ધિ થઈ

શક્તી નથી, હલદું તે અનુપયોગતાએ ક્રિયા કરી અન્ય ફલ માત્ર કરેછે. યથા વિનાયકં મહુર્વાણો, રચયામાસ વાનરં । વિનાયકની મૂર્તિ વનાવતાં વાંદરો રચ્યો તેની પેટે—આત્માની અજ્ઞાનતાએ અન્યો-ન્ય, વિષ, મરત્ત, એ ત્રણ ક્રિયાનું સેવન થાયછે—અને એ ત્રણ ક્રિયાથી જીવ અશુદ્ધપરિણતિયાંગે શુભાશુભ કર્મબુદ્ધિઓ પ્રાપ્ત અનેક તન્મ પ્રવૃત્તો વિવિધ તાપથી પીડાનો કુટાનો દુઃખ સંતતિનો ભોગી બનેછે. જદા ચેતનનું વિશેષતઃ ભેદ જ્ઞાન થયું નથી ત્યાં સુધી પરિ-રાત્મવર્ણનું ટકાવું નથી. અને ચહિરાત્મયોગે ચેતન જદા જેવો માસેછે, અને અજ્ઞાની જીવ પરવસ્તુમાં અહંત્વ પરિણામ ધારતો જદા અનુ-ભવેછે—શ્રી યશોવિનયજી ઉપાધ્યાય કહેછે કે—

હું એહનો એ માહરો, એ હું એની બુદ્ધિ;

ચેતન જડતા અનુભવે, ન વિમાસે શુદ્ધિ. આતમ. ૧

આતમ અજ્ઞાને કરી, જે ભવ દુઃખ લહીએ;

આતમ જ્ઞાને તે ટહે, એમ મન સદ્દર્શી. આતમ. ૨

આત્માના અજ્ઞાનથી જે ભવદુઃખ પરંપરા પમાયછે, તે ભવ દુઃખ પરંપરાનો નાશ આત્મજ્ઞાન થતાં થાયછે. અર્થાત્ આત્મજ્ઞાન થતાં અનાદિ કાલથી પરમાં પરિણમન થયુંછે તે ટહેછે. રાગદ્વેષ રોગે જીવ પરવસ્તુમાં પરિણમેછે અને યદા રાગદ્વેષની પરિણતિ ટહેછે, તદા આત્મા પરવસ્તુમાં પરિણમતો નથી. ત્યાં સુધી મધ્યસ્થ તિત્થા આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું નથી. ત્યાં સુધી જીવ રાગદ્વેષ પરિણામે મોર્ચા બનેછે. આત્મજ્ઞાનથી રાગદ્વેષની પરિણતિ ઉદ્ભવેછે, આત્મજ્ઞાને મહત્ત્વ સ્વભાવે થતાં રાગદ્વેષની પરિણતિ નાશ પામેછે, આત્મોપયોગે સ્થિરતા થતાં નિર્વિકાર અગ્રંથ જ્ઞાન મુક્ત મોક્ષતાપ ૧, માટે આત્મોપયોગી સાધુને સર્વ ધાર્મિક ક્રિયા શુભની માનિ

વાયુના યોગે વાદળાં દૂર થતાં જેમ સૂર્ય કિરણોથી પ્રકાશેછે તેવ
આત્મારૂપમૂર્ધ કર્મરૂપવાદળાંથી અવરાયોછે તેથી સર્વ વસ્તુઓ
આત્માના જ્ઞાનમાં જ્વેયરૂપે ભાસતી નથી. પણ મતિજ્ઞાનને શુભજ્ઞાનના
યાંગે ધ્યાનરૂપ વાયુ વાર્તાં કર્મરૂપ વાદળાં આત્માથી દૂર ધાપે.
ત્યારે આત્મારૂપ મૂર્ધ જ્ઞાનરૂપ કિરણોથી લોકાન્તોકને પ્રકાશેછે.
ધ્યાનપરંપરાએ આત્મોપયોગીપણું મુનિરાજને સતત ધન્યું રહે,
ભાવચારિત્રની માસિ વિના આત્મોપયોગતા વર્તતી નથી. દ્રવ્ય ચા-
રિત્રથી કર્મ નાશ થતું નથી, ચારિત્ર શું છે ? તે જે જાંવો અન્ન-
નયોગે સમજતા નથી, તે ભાવ ચારિત્રનો સ્પર્શ કરી શકતા નથી,
ભાવચારિત્ર માસિ પ્રતિ રજોહરણ મુહપાતિ સાધુવેપ દીક્ષા આદિ
નિમિત્ત કારણોછે, અને તેવી દીક્ષા પ્રત્યેક તીર્થંકરોએ પ્રતી ભાવ
ચારિત્ર પ્રગટાવ્યું, તેમ અન્ય મધ્યાત્માઓએ પણ પ્રભુના પગલે ચા-
લી તેમનું અનુકરણ કરી ભાવચારિત્ર પ્રગટ કરવું, તે ભાવ ચારિ-
ત્રની નિરપેક્ષતાએ ધાયાચારમાં સરાગદટ્ટિથી મુંસાતા એવા જીવો
ઉપયોગની શૂન્યતાએ સંસારરૂપ સમુદ્રનો પાર પામી શકતા નથી.
પ્રશ્ન—ભાવ ચારિત્ર વિના સાધુવેપ અસમંજસછે તો તે કેમ પ્રવળ
કરવો જોડે ?

ઉત્તર—રજોહરણ મુહપાતિથી યુક્ત સાધુવેપ અંગીકાર કરી જીવ
વાણગ્રંથિનો ત્યાગ કરેછે તે આશ્વંતરગ્રંથિ નાશ પ્રતિ કારણછે.
માટે દીક્ષા અંગીકાર કરવાથી વાણગ્રંથિ ટૂટેછે, અને છકાપના
જીવોની રક્ષા થાયછે, પંચમશાસ્ત્રના પાઠશાળી આશ્રવના પાગો
નાશ પામેછે. સર્વતીર્થંકરપ્રગવંતોએ એવી ભાગવતી દીક્ષા
અંગીકાર કરીછે. અને તદ્દ્વારા વિકલ્પ સંકલ્પ ત્યાગી આ-
ત્મધ્યાનમાં પ્રવર્તી પરમાત્માદ સાધ્યું, માટે મધ્યાત્માએ પણ
ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરવા પ્રવરત્ન કરવો. સંસારમાં

શૂદ્રસ્થાનાસર્મા વમી સર્વતઃ ચિરાતિપશું પામતું મુક્તેષ્ટછે, માટે
 દીક્ષા અંગીકાર કરતાં રાગ દ્વેષની હીનતા થતાં આત્મસ્વરૂપે
 રમણ કરતાં ભાવચારિત્ર મળેછે, એ રાજમાર્ગ જાણવો. મોક્ષ
 પદ લક્ષ્યમાં રાત્રી સદ્ગુરુ સંગતિ કરતાં આત્મજ્ઞાન મળેછે.
 વ્યાપિમાં અદર્શિત રાત્રીમાં રહેનાર ગૃહસ્થ જીવોને દુઃખ સંત-
 તિરૂપ ફલની પ્રાપ્તિ યાયછે. આત્મજ્ઞાનના અભિઠાવે પુરુષોએ
 સદ્ગુરુનું સેવન કરવું. સદ્ગુરુ સેવનથી જે જ્ઞાન મળેછે તે
 તાત્ત્વિક ફલને પ્રમદાવેછે, અને તે જ્ઞાનથી સંયમનું પ્રદર્શન
 યાયછે. અને સંયમથી પોતાના સ્વરૂપમાં સ્થિરતા મળેછે,
 અને સ્થિરતાયોગે જીવ સ્વગુણોને આવિર્ભાવ રૂપે પ્રકાશેછે.
 માટે દ્રવ્યચારિત્ર પટલે સાપુરુષ દીક્ષાઅંગીકાર પંચમહાવ્રત
 પારણ આદિ દ્રવ્યચારિત્ર કદાપિ અસમંજસ કહેવાય નહીં,
 ભારચારિત્રની સાપેક્ષતાએ દ્રવ્યચારિત્ર નિવિષ્ટ કારણીભૂત
 આદરણીયછે. માટે ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરવી એ
 રિવાજાંજા-નિમ્ન ગુણ સ્થિરતા તેજ વસ્તુતઃ ચારિત્ર જાણવું.
 વ્યવહાર ચારિત્રથી નિમ્નચારિત્ર મળેછે, આત્મ પરમાત્મપદ
 એ માટેજ વ્યવહાર ચારિત્રનિયારૂપ કહ્યુંછે. નિમ્ન ચારિ-
 ત્રની સાપેક્ષતાએ વ્યવહારચારિત્ર સમમાણ નિવિષ્ટ કારણછે.
 “દુરા.”

શિથિલાચારી આબ્ધુ, વિષય વાસના રાગઃ

કૃષ્ણ સર્પ સમ તે શુરુ, કરવો તેનો ત્યાગ.

૧૨૨

વ્રહ્મચર્ય ઉપદેશ દે, મનમાં લલ્લના વાસ;

કૃષ્ણસર્પસમ તે શુરુ, સંગ ન કરીજે સાસ.

૧૨૩

માવાચ-વહી જે શિથિલ આચારવંત-પર્યવધાનમાં આબ્ધુ;

પરસ્વમાવ રમણતામાં તત્પર, વઝી જેના હૃદયમાં વિપવનાસનાનો રાગ સદા વન્યો રહેતો હોય. તેવા કુગુરુઓ કૃપ્પસર્પવદ જાણવા, તેનો ધર્મભિચારી જીવોપ ત્યાગ કરવો જોઈએ. કૃપ્પ સર્પ સંગતિથી એકવાર મૃત્યુ યાચછે, અને એવા કુગુરુની સંગતિથી વિધ્યાતત્ત્વોપદેશ પામતાં રાગદ્વેષ પરિણતિ યોગે અનેક જન્મગણ કરવા પડેછે. વઝી જે ગુરુ નામ ધરાવતા બ્રહ્મવર્ષવ્રા પાઙ્ગાનો ઉપદેશ આપેછે. અને અંતર્માં સ્ત્રીનો વાસછે એવા કૃપ્પસર્પ સારૂ કુગુરુની સંગતિ કરવી નહીં. વિપવના જે રાગી હોયછે તેની સંપતિથી આત્મા નિર્વિપયી બનતો નથી. વિપયો વિપના કરતાં વગ અતિ દુઃખદાયકછે. કથં છે કે—

શ્લોક.

વિપસ્ય વિપયાણા ચ, દૃશ્યતે મહદંતરં
ઉપચુક્તં વિપં હંતિ, વિપયાઃ સ્મરણાદપિ. ૧

વિપ અને વિપયોનું મહદ્ અંતર દેખાવછે, વિપ તો સ્વાર્થ છતું માણનો નાશ કરેછે. અને કામાદિક વિપયોતો સ્મરણ માત્રથી આત્માના યુગોને ફેળેછે તો જે વિપવના સંગી હોય તેની સંગતિથી આત્મહિત યત્ન નથી તેવા કુગુરુઓની વગ નિંદા કરવી નહીં. મનમાં એમ ચિંતવશું કે એ વિપવના ભિચારી અશુદ્ધ પરિણતિયોગે હેયસ્યેય ઉપાદેય વિવેક શૂન્ય ચિત્તરાઝા યદ્ ચિંતામણિ રત્નસમાન આત્મધર્મનો અનાદર કરી પરપુરુષગુણરૂપ પેંઠમાં રાત્રીમાત્રી રચાડે, એ તેમની મવિતવ્યતાનો વાંકછે. એમ વિચારી માધ્યસ્થવગે વર્તી સંમત સંગતિ ત્યાગવી. કુગુરુનું લક્ષણ જણાવવાનું મુદ્દવ કારણ એ છે ૧—મન્યપ્રીતો જેવું આલંબન મળે તેવા યદ્ જાયછે, સારું આલંબન મળે તો આત્મા સારા રસે વળેછે. અને નઠારું આલંબન

મને તો આત્મા અપોગતિ થાકુ યાપછે માટે મધ્યજીવો અસત્ય
આલંબનનો ત્યાગ કરી સત્ય સદ્ગુરુરૂપ નિમિત્ત કારણનું અવલં-
બન કરે, એમ દિશાકાંક્ષાછે.

“ હસા. ”

વિષય ત્યાગ વૈરાગ્યતા, વનિતાનો નહિ સંગ;
ધન કંચનનો ત્યાગ જાસ, નર્મીએ સદ્ગુરુ વંગ. ૧૨૪
વિષયાશા મનમાં મટી, મન મર્કટ વશ જાસ;
ભવભીરુ ભ્રમણા મટી, તેના થડે દાસ. ૧૨૫

સુગુરુ લક્ષણ કહેછે-જેઓએ વિષયનો ત્યાગ કર્યોછે. અને
જેમું મન વૈરાગ્યથી સત્ત્વ વામીત થયુંછે. અને જે વનિતાનો સંગ
કરતા નથી. ધન કંચન એ ડગાવિછે. તેથી ચિકિત્સા સંકલ્પ રદ-
મથેછે. એમ જાણી જેને ત્યાગ કર્યોછે, પટલે વશ પરિગ્રહનો
ત્યાગ કર્યોછે. એવા સુંદરગુરુને નમસ્કાર કરીએ, વિષયની આગ્રા
રૂપના અંકુશ જેના હૃદયમાં સત્ત્વ થતા નથી. અને જેને મન
રૂપ ધાંકડું વશ કર્યુંછે. અશુદ્ધ રાગ દ્વેષની પરિણતિ યોગે મનમાં
આર્તધ્યાન વા રીટધ્યાન યાપછે, તે મન વશ કરવાથી થતું નથી.
વિચિત્રે વશ કરતાં ચિકિત્સા સંકલ્પનો નાશ થાયછે. મન વશ
કરવું તે અત્યંત દુર્જયછે. કોઈ ધનુષ્યશરી સ્વપુદિ વિવક્ષણનાથી
રાવાવેશ સહમ માત્રમાં સાધી શકે તેનો પણ મનને પોતાના
વશમાં કરી શકતો નથી.

પતઃ શ્લોક.

ચિત્તમેવહિ સંસારો, રાગાદિ ક્લેશવાસિતં ।
તથૈવ તેર્વિનિર્મુક્તં, ભવાન્ત્ત્વમિતિ કથ્યતે ॥૧૧॥
રાગાદિ ક્લેશથી વાસીત ચિત્ત તેજ સંસારછે, અને રાગદ્વેષ.

દિકથી રહિત મન યતાં ભવાન્ત કથાયછે. એવું ચિત્ત પણ જેને
 વશ કર્યુંછે એવા સુગુરુમહામુનિરાજને દેસ્તી માગી પણ શાન્ત
 ભાવને પામેછે. તેમના ઉપદેશથી અનેક જીવોને સર્વજ્ઞ કથીત ત-
 સ્વની શ્રદ્ધા પાયછે. કોઈ શ્રાવક વ્રત અંગીકાર કરેછે. કોઈ સાધુ
 વ્રત અંગીકાર કરેછે, વળી જે સદ્ગુરુ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રથી મોક્ષ
 સુખ આરાપેછે, તે સદ્ગુરુ મુનિરાજ ચોરાશી ઉપમાએ ધિરામીગ
 હોયછે તે ગ્રંથાન્તરથી જાણથી વળી મુનિરાજ અનેક ઉપમાઓને
 ધારણ કરનારાછે. યથા. ગાથા.

કંસે સંલે જીવે, ગયણે વાડય સારણ સલિલે ॥

પુસ્ત્તરપત્તે કુમ્ભે, વિહણ સ્વર્ગેય મારંડે ॥૧॥

કંસ પાત્ર સમાન ઉજ્જવલ, સંલ, જીવ, ગગન, વાયુ, શરદ્ધતુ જલ,
 કમલપત્ર, કાચચો, પંત્રી, સ્વદ્ગી, મારંડપંત્રી, હાથી, વૃષભ, સિંહ,
 મેરુપર્વત, સમુદ્ર ચંદ્ર, સૂર્ય, સુવર્ણ, પૃથ્વી, અગ્નિની આદિ ઉપમા-
 ઓને ધારણ કરનાર મુનીશ્વર જાણવા. વળી મુનીશ્વર લક્ષણ કથે
 છે—મવખીર—પટલે સંસારમાં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ મર્યાંછે, જ્યાં
 સુધી સંસારછે ત્યાં સુધી તાત્ત્વિક સુખ નથી. પુનઃ પુનઃ રાગદ્વેષથી
 ધીતા હોય માટે રાગદ્વેષને સેવે નહીં. શ્રમણા મટી—તદ્ વસ્તુમાં
 આત્મબુદ્ધિ હતી તે ટક્કી હું અને મારું આવી શ્રમણારૂપ બુદ્ધિ પર-
 વસ્તુમાં થતી હતી, તે શ્રમણા બુદ્ધિનો જેને નાશ કર્યોછે, એવા મ-
 હાત્મામુનીશ્વર આત્મતત્ત્વ સાધી શકેછે, વળી જે પુરુષ શિષ્યભાવ
 તથા વૈરાગ્યથી રહિતછે. એવા અનધિકારી પુરુષને પ્રાપ્ત ઉપદેશ
 દેવા પણ પ્રવૃત્તિ કરતા નથી. અન્ય શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યુંછે કે—

શ્લોક.

નાપૃષ્ઠઃ કસ્યચિત્ વ્રૂયા । ત્રચાન્યાયેન પૃચ્છતઃ ॥

જ્ઞાનત્રપિચ મેધાવી, જહવલ્લોકમાચરેત્ ॥ ૧ ॥

विद्वान् मुनिरपि मन्त्र कर्मा विना कोइनी माये चोळे नही,
 मन्त्रादयी वृत्तकने एण उदैद्य करे नही, किन्तु सर्वनगरानो माण
 एणे एण देपासो जगन्नां मदनी पेठ विचो बडी ने मृदुसु सु-
 निनी आत्मज्ञान तरफ धारणाते, अनेक प्रकारनी बामनाभोधी
 बामिन बिच उपां मुर्षी होयते त्यां मुर्षी आत्मस्वरूप मनिष्ठता
 भावतुं मधी जेव मयीन दर्पणनां मनिबिंद स्वच्छ परी उच्छतुं
 मधी. उपारे दर्पणने रात्र रिंगरेपी टटकीपछीए त्पारे तेनी अं-
 दर स्पष्ट मनिबिंद भाभेते तेव मनांका दर्पण रागद्वेव तेवम अनेक
 प्रकारनी बामनाभोधी पुनः होयते त्यां मुर्षीनेनामां आत्मस्वरूप मात
 तुं नपी, एण उपारे रागद्वेव टटका बामनारूप मलीनमानो नाच धाय
 ते त्पारे आत्मस्वरूप भाभेते, निर्वल बिन जेतुं यपुंते एरा मुनि-
 बयो आत्मनगरना अधिकारीते. भग्य के जेनां मनमपरा बामनापी
 महीनते एरा पुरुषो गृहस्थो-उपर मामिषां अधिकारी नपी.

बडी मुर्षीभर निंदा वा स्तुतिपी संतुष्ट पाय नही. कारण के
 मायाना पंदर्पा पटेटी दुर्नीया दोरंगीते, कोइकंड करे अने कोइ
 कंड करे, लोककीर्ति मने लोकनी स्तुति भये जे आचरण आच-
 रण ने मायानी वृद्धिने माटेते एण आत्मसुख पाटे नपी. माटे
 लोककीर्ति स्तुतिहा बामनानो मुनि त्याग करे.—स्वकीय आत्मानुं
 दिन कायुं तेम पोऽय ते,

वनः श्लोक.

विद्यते न सल्लुकाध्विदुपायः। सर्वलोक परितोषकरो यः।
 सर्वथा स्वहितमाचरणीयं। किं करिष्यति जनो बहुजल्पः।

आ दुनोशमां एरो कोइ उराय नयो के जेयो सर्व लोक
 स्तुति करे. माटे आत्मनगराधि पुरुषे लोकबामनानो सर्वथा परि-

त्याग करी आत्महित आचरवुं. लोकनी निंदा स्तुति तरफ देखवुं नहीं, बड़ी अन्य शास्त्रोपां कयुं छे के—

श्लोक.

न लोकचित्तग्रहणेस्तस्य । न भोजनाच्छादन तत्परस्य ॥
न शब्दशास्त्राभिरस्तस्य मोक्षो । न चातिरम्यावसथप्रियस्य

जो पुरुष सर्व प्रकारसँ लोकोंके चित्त रंजन करने विषे प्रीतिवाछा हे तथा जो पुरुष भोजन आच्छादन विषेहीं तदरहै. तथा जो पुरुष व्याकरणादिक अनात्मशास्त्र विषे अभिनिवेशवाछा हे. तथा जो पुरुष अत्यंत रमणीय गृहो विषे प्रीति वाछाहे ऐसे पुरुषकुं मोक्ष प्राप्त होता नहीं, याँतँ मोक्षकी इच्छा करनेवाले मुनि-वर्षकुं सा लोकवासना सर्व प्रकारसँ परित्याग करणी चाहियै.

ए श्लोकधी ११ विचारतां मुनिवर्षने सर्व प्रकारनी वासना-नो परित्याग यवो जोइए. वासनारहित मुनिवर्ष अनेक प्रकारनी धार्मिक कार्य करतां बंधाता नथी.

अंतरधी वासना आदिनो त्याग बिना बहिरनो निष्कृष्ट त्याग जाणवो. आत्माधी भिन्न सर्व जगत्ने देखनारा मुनिराजना हृदयमाधी सर्व वासनानो नाश थायछे.

असंख्यात प्रदेशी आत्मा तेज हुं परमात्माहुं, अन्य जडवस्तुओ हुं नथी. अने अन्य जडवस्तुओ मारी नथी आ प्रमाणे दृढ निश्चय भावनाभावे, अने अंतरधी न्यारो बर्ते. आत्माभिमुख चेतनापणे बर्ते. एवा परमपूज्य करुणासागर मुनिश्वर महाराजना दास यइने रहीए. एवा मुनिना दास महाभाग्य होय तो यवाय. एमनी सेवा चाकरीधी भवोभवनां दुःख नाश पावे. अने सर्व उपाधि टखे, आत्मा परमात्मरूप थाय. पाटे भव्य सुशिष्योए एवा

मुनिवर्षना दात धा रोजुं, एमनो आशा पस्तके चडावरी. कदी एवा मुनिररनी आशानो लोप करवो नहीं, तेपनुं सदाकान ध्यान स्तरण करजुं, तेमनी पैपावचन करवी.

मन्त्र-गुरु अने मुनिनां आनना बोझना मयाने कंड भेद स-
मनाय छे तेनुं गुं कारण ?

उत्तर-जेसे वन्देय हेइ सम्प्रकृत पनाइजुं होय ते धर्माचार्य गुरु जानरा.

ते मुनिराज छे पन धर्म पनाइवापी धर्माचार्य गुरु मुनिराज जानरा. अने ते बिनाना वररोक सज्जन सहित जे होय तेरा रबोहरन मुहरविना पारक मुनिराज जानरा. समझिदात दात-
पयसी बेमा दृष्टो भेद जानवो. वरकारपी भेद जानवो. हेरे सर्व जीवने धर्मनी माहि केवा सज्जनपी पाप ते देखावेछे, अत्र मुनि तेवत्र भावकनो भेद पाइपा बिना, बभेने विवकारक भाव धर्म जानी बभेने वन्देय आवेछे.

“ दृष्टा ”

रहीए आप स्वभावमां, लहीए तत्त्व स्वरूप ॥

आगेआप विचारतां, मिटे अनादि धूर ॥ १२६ ॥

जाति नहीं हे आत्मकं, जस जाति अभिमान ॥

पामे नाहि ते धर्मने । नकी मनमां जाण ॥ १२७ ॥

धर्माचार्य-बोझ पदसाधनधर्म आत्मस्वभावनां रमनता करवी
बो आत्मस्वभावनां रमन करीए तो नर स्वभाव दृष्टने परमात्म
पद साधेए, बेव बइयो, देव बइतो, हिनु आत्मस्वभावनां रमनता
बिना मुक्ति नयी. परबस्तु मंरेरे बग अनेक बकारना रिक्त
संस्तो तेने मनपी दूर इगरी केवद आन्यानुं ध्यान करजुं. आ-

ત્યાગ કરી આત્મહિત આચરવું. લોકની નિંદા સ્તુતિ તરફ દેસવું નહીં, વહી અન્ય શાસ્ત્રોમાં વધું છે કે—

શ્લોક.

ન લોકચિત્તગ્રહણેસ્તસ્ય । ન ભોજનાચ્છાદન તત્પરસ્યા ॥
ન શબ્દશાસ્ત્રાભિસ્તસ્ય મોક્ષો ॥ ન ચાતિરમ્યાવસથમિયસ્ય

જો પુરુષ સર્વ પ્રકારસે લોકોંકે ચિત્ત રંજન કરણે વિષે પ્રીતિવાછા હે તથા જો પુરુષ ભોજન આચ્છાદન વિષેહીં સત્તરારૈ. તથા જો પુરુષ વ્યાકરણાદિક અનાત્મશાસ્ત્ર વિષે અભિનિવેશવાછા હે. તથા જો પુરુષ અત્યંત રમણીય યુદ્ધો વિષે પ્રીતિ વાછા હે એસે પુરુષકું મોક્ષ પ્રાપ્ત થોતા નહીં, યાતૈં મોક્ષહીં ઇચ્છા કરનેવાલે મુનિ-વર્યકું સા લોકવાસના સર્વ પ્રકારૈં પરિત્યાગ કરણીં ચાહિયૈ.

ए श्लोकधी ५५ विचारतां मुनिवर्यने सर्व प्रकारनी वासना-
नो परित्याग यवो जोइए. वासनारहित मुनिवर्य अनेक प्रकारनी
धार्मिक कार्य करतां बंधाता नथी.

અંતરૂપી વાસના આદિનો ત્યાગ વિના બહિરનો નિષ્કલ્પ ત્યાગ જાણવો. આત્માથી ભિન્ન સર્વ જગત્ને દેસનારા મુનિરાજના હૃદયમાંથી સર્વ વાસનાનો નાશ થાયછે.

असंख्यात प्रदेशी आत्मा तेज हुं परमात्माहुं, अन्य जदव-
स्तुओ हुं नथी. अने अन्य जदवस्तुओ मारी नथी आ ममाणे हव
निश्चय भावनाभावे, अने अंतर्धी न्यारो बर्ते. आत्माभिमुख चेत-
नापणे बर्ते. एवा परमपूज्य करुणासागर मुनिश्वर महाराजना
दास यइने रहीए. एवा मुनिना दास महाभाग्य होय तो यवाय.
एमनी सेवा चाकरीधी भवोभवनां दुःख नाश पावे. अने सर्व उ-
पाधि टळे, आत्मा परमात्मरूप थाय, पाटे मन्व मुशिष्योए एवा

मुनिवरना दाम यह रहेहुं, दमनी आझा दसुके पशारवी. कदी
परा मुनिवरनी आझानो सोप करवो नहीं, तेपहुं सदाकाज ध्यान
स्तरण करवुं, तेदनी पैदावचन करवी.

प्रश्न-गुरु अने मुनिर्मा आरना बोलवा प्रमाणे कइ भेद स-
मनाय छे तेनुं शुं कारण ?

उत्तर-जेने वरदेय देइ सम्पत्कृत पदादधुं होय ते समाचार्य गुरु
जानता.

ते मुनिराज छे पन वर्ष पदादवायो पर्याचार्य गुरु मुनिराज
जानता. अने ते बिनाना उररोक्त लक्षण सहित जे होय तेवा
रजोहरण मुनिविना पारक मुनिराज जानवा. समक्षिप्रदान दातृ-
पर्या बिना पटलो भेद जानवो. उरकारणी भेद जानवो. हरे
सर्व जीवने धर्मनी माप्ति केवा लक्षणणी पाप ते देखादेछे, अथ
मुनि तेपन आरकनो भेद पादया बिना, बसेने विनकारक आत्म
धर्म जानी बसेने उपदेद आवेछे.

“ दूरा ”

रहीए आप स्वभावमां, लहीए तत्त्व स्वरूप ॥

जायोआप विचारनां, मिटे अनादि धूप ॥ १२६ ॥

जाति नहीं हे आत्मकुं, जस जाति अभिमान ॥

पामे नाहि ते धर्मने । नकी मनमां जाण ॥ १२७ ॥

प्राचार्य-नोत पदनाष्ट्यर्थम् आत्मस्वभावमां रमयता करवी
जे आत्मस्वभावमां रमय करीए तो नच स्वरूप पटछे परमात्म
पद पर्याए, नेय बदनो, देश बदलो, किनु आत्मस्वभावमां रमयता
बिना मुक्ति नपी. परवस्तु संरंजे यथा अनेक प्रकारना विद्वत्
संरंजो तेने मनपी दूर उठावी केवल आत्मानुं ध्यान करवुं. आ-

તમા પોતે સુખનું સ્થાન છે. આત્મા પોતાની મેલે જ્ઞાન ગુણથી પોતાનું સ્વરૂપ જાણે છે, હું આત્મા સદા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપનો ધારણ કરનાર છું. હું માયાથી ન્યારો છું. સર્વે ઉપાધિથી હું મિશ્ર છું. મારું પોતાનું સ્વરૂપ રાગદ્વેષ રહિત છે તો હું કેમ તેનો પટલે વાપડું છું? છોડો સંગ કરું ? હું અરૂપી છું તો રૂપીનસ્તુને કેમ પોતાની માનું ? હું વિનાતિથી ન્યારો છું તો મારાથી મિશ્ર વિનાતિય શુદ્ધ ગણ દ્રવ્ય તેને કેમ પોતાનું માનું ? મારા શુદ્ધ સ્વરૂપે હું રમું તો હું અત્રંદ આનંદમય છું. વિકલ્પ સંકલ્પ રહિત હું છું તો ચિંતા સંકલ્પને હું પોતાના કેમ માનું ? અને વિકલ્પ સંકલ્પ હું કેમ કરું ? અને ઉપાધિથી વિકલ્પ સંકલ્પ કરું ત્યાં સુધી સુસી કેમ થાઉં ? તેમજ નિર્વિકલ્પ એવું મારું સ્વરૂપ પણ સ્ત્રી રીતે વાનું ? નિર્વિકલ્પ સંકલ્પ કરવા એ મારા આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ નથી તો હવે હું સ્થિત અસંસ્પર્શપ્રદેશમય ઉપયોગી થાઉં ? અને ગાદ નિદ્રાની પેઠે સર્વ માયા જાળને ભૂંછી જાઉં, તો મારો અનુભવ આપો આર વિચારતાં થાય અને એમ નિર્વિકલ્પ દશામાં રહેતાં આત્મશક્તિ મારી આધિર્માત્રેશ્વરશક્તિ, સાધિકમાત્રે, દ્રશ્યવાન મંત્રણિયોને આત્મ ગુણો સ્ફુરાવમાત્ર થાય, વિકલ્પ સંકલ્પ ધેણિ પરંપરાનાં શબ્દો સદા અનુભવ સુખરાશિ પ્રગટે, અને અનાદિકાલ સતત આધિધ્યાયિ ઉપાધિરૂપ ધૂપ નાશ પામે. સારાંશ કે—આધિધ્યાયિ ઉપાધિનાં દુઃખોનું મૂળ કારણ કર્મની પ્રવૃત્તિઓ છે. અને દ્રવ્ય કર્મના પ્રવૃત્તિઓનું આત્માની સાથે જોડવાનું તે રાગદ્વેષ પરિણમિ વાગ્ય છે.

રાગદ્વેષ પરિણમિની નટના જ્ઞાત ધ્યાનથી છે. આત્મા આત્મ-મારમાં રમવા કરે તો અનંત મનોબાંધિત કર્મરાશિને દૂર કરે છે અને સર્વ કર્મ પ્રવૃત્તિ ચિંતિત મમૂલ્યઃ શય કરી પરમાત્માદ આત્મરૂપે પ્રગટાવે છે, આત્મજ્ઞાનથી એનાદ્ય સુખોન્નનિજ્ઞાન દિ-

યામાં પ્રવર્તવાથી યાયછે.

આત્માનું સ્વરૂપ દર્શાવે.

“ જાતિ નહિ હે આત્મકું ”—આત્માને જાતિ નથી એટલે બ્રાહ્મણ જાતિ, રાજકુ જાતિ, કળશી, સોનાર, તુવાર, રેડ, ઘંટાર, રત્નાદિજાતિ આત્માની સ્વરૂપનઃ વિચારી જોતાં વિચરુણ જગતી નથી. જાતિ દેહરૂપને આધિન છે, આત્મા અરૂપી તેથી ન્યાયોછે. માટે જાતિમાત્ર આત્મા નથી. કોઈ જાત્યાધિમાનથી હું બ્રાહ્મણ છું, હું રાજકુ છું, હું રત્નકુ છું, હું કળશી છું. એમ અજ્ઞાનપોમે જાતિ અપ્યાસ પોતાના આત્મામાંથી લેછે તે આત્મરૂપ માત્ર કરી બતાવે નથી. વસ્તુતઃ વિચારી જોતાં માત્રુષ પદોછેને જગત્પ્રવહારમાં જાતિ એક સંજ્ઞા માત્ર છે, આત્મામાં સદા બ્રાહ્મણત્વ સત્ત્વિત્વાદિ જાતિ કદી રહેતી નથી અને રહેને પણ નહીં, વ્યવહારમાર્ગે જાતિની કલ્પના છે પણ તે વસ્તુતઃ મન્ય નથી માટે જાતિનો અધ્યાત્મ આત્મામાં ધારણ કરવાથી પરિરાત્મરૂપની પ્રાપ્તિનો વિયોગ થતો નથી. જેમ આકાશમાં કોઈ જાતિ નથી. તેમ આત્મામાં પણ કોઈ જાતિ નથી અધિમાનવાળા જટર્જીઓ આત્મઅનાત્મ વિચેક શૂન્ય થતી પરમાં અહં-કલ્પસ્વરૂપિણી રાગદ્વેષ પરિણતિ ધર્મી માનસિક અનેકલ્પ સંતારો અનુભવી આર્થ રાષ્ટ્રધ્યાન રત્ન યદ્ અધોભૂતિ માત્ર કરેછે. “ જન્મ-જાતિ અધિમાન ” જેને જાતિનું અધિમાન છે તે કાલ પદાર્થોમાં ધર્મ માનેછે, જાતિના અધિમાનથી ભોલો પરમ્પર એક રીતની નિશા કરેછે. એક રીતને જાતિ અધિમાનથી હચકા ગણેછે. જાત્યધિમાની તીવ્ર જાતિમાં રાજી માસી રહેછે. કેમકે જાતિવાલો કરેલાનો હોય તો તીવ્ર જાતિવાલાને હચકા ગણેછે. પોતાની જાતિમાં રાગ રંધાવ છે, અને અન્ય જાતિમાં દ્વેષ રંધાવ છે. પોતાની જાતિમાં જ ધર્મ છે અથવા જાતિમાં ધર્મ રહેતો નથી એવું શરમાવાથી અલ્પ રંધાવે.

માટે તેવા જીવો વહિર દૃષ્ટિપણથી ચિદાનંદ આત્મામાં સદા રહેલા ધર્મને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. જાત્યભિમાની જીવની અંતર્દૃષ્ટિ થતી નથી, તેતો ક્ષણે ક્ષણે હું બ્રાહ્મણ છું, હું ક્ષત્રીય છું, હું વાણિયો છું, હું એવી બુદ્ધિ ધારણ કરેછે, પણ હું બ્રાહ્મણ નથી, હું વણિક નથી, હું ક્ષત્રિય નથી, એવી બુદ્ધિ ધારણ કરી શકતો નથી, શ્રી યશોવિજયપત્રી ઉપાધ્યાય પણ સમાધિશતકમાં કહેછે કે—

“ દુઃખ. ”

જાતિ દેહ આશ્રિત રહે, ભવકો કારણ દેહ ॥
તાતે ભવ છેદે નહીં, જાતિપક્ષરતિ જેહ ॥ ૧ ॥

ઇત્યાદિકથી વિચારતાં પણ જાત્યભિમાની આત્મધર્મ સાધી શકતો નથી, માટે આત્મધર્માર્થી મુમુક્ષુ જનોએ આત્માનું સ્વરૂપ સમજવું, અને ઘાઘ જાત્યાભિમાનરૂપભ્રમબુદ્ધિ ન્યાગી અંતર્દૃષ્ટિથી આત્મધર્મ સાધવો, પરમાર્થ શિક્ષા इत्येवं.

“ દુઃખ. ”

લિંગ દેહ ઉપર રહે, આતમથી છે ભિન્ન;
તેમાં શું રંગાડ્યે, રંગાતાં દુઃખ દીન. ૧૨૮
વર્ણાશ્રમના ભેદથી, માને જે મન ધર્મ;
સત્ય ધર્મ તે નવિ ગ્રહે, વાંધે ઝલત્યાં કર્મ. ૧૨૯

ભાવાર્થ—પુરુષલિંગ વા સ્ત્રીલિંગ આદિ લિંગ દેહાશ્રિત છે, દેહ ઉપર આત્માથી ભિન્ન છે, અલગત આત્માની દેહ નથી ત્યારે લિંગ આત્મનું કહેવાયજ કેમ ? પુરુષાદિ ત્રણે લિંગો આત્માને કમોપાધિના સંબંધથીજ કહેવાય છે, હું પુરુષ એ અભિમાન મનુષ્ય ધારણ કરતો માયાન્ય વની હું અસંસ્કૃતપદ્ધતી આત્મા એવો વિવેક

ભૂલી જાય છે, પુરુષ લિંગ માત્ર યમું એ કર્મના રૂપથી છે, તેમાં અંતના ધારણ કરવી તે અજ્ઞાની જીવનું મ્લક્ષણ છે, પુરુષ વા સ્ત્રીના અધ્યાસથી ચંપાનાં આપણું આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ભૂલીએલીએ, હું અને મારું એ અભિમાનથી ઘ્રગ જગત્માં કોઈ આત્માનંદાનુભવી થયો નથી અને થવાનો નથી માટે વસ્તુતઃ મિયધર્મસાધકભવ્યાત્માઓ લિંગ અધ્યાસથી કેમ પરમાં રંગાવું જોઈએ ? અર્થાત્ કદી પણ લિંગાધ્યાસ મનમાં સ્ફુરવા દેવો નહીં, અને એમાં જો રંગાવું તો દુઃખ થકે દીન પટ્ટલે ગરીબ અવસ્થા માત્ર થકે એમાં સંચય નથી. કોઈ મર્દ પુરુષને ચંપાલાલ, નપુંસક કહે તો સ્વરિત તેના મનમાં આવશે. કે મને નપુંસક કહેનાર કોણ ? એમ સંકલ્પ થતાં ક્રોધનો આચર્યા થતાં મુગ્ધ નોંચરા જેવું ફુલી જશે. વલતે ચંપાલાલને ઘ્રગ ચાર અપરાધો પણ મંથકાવે, પરસ્પર એક ધીમાનો અપકર્ષ કરવા શક્તી રાખે નહીં, એ લિંગાધ્યાસનું ફલ છે. માટે વિવેકનયના-ધિટાનાઓએ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત્યર્થ અન્નર્દષ્ટિ સાચી પતાવડ અભિમાનને ત્યજવો, જ્યાં મુખી લિંગાધ્યાસ છે ત્યાંમુખી જીવ હું પરમાત્મા હું એવી દૃઢ ભાવના ધારણ કરવાના અભાવે જન્મ મરણની ઉપાધિ સંચય સંગ્રહે છે.

વર્ગ, તેમજ આધર્મમેદે જે આત્મિકશુદ્ધધર્મનો મેદ માને છે, તે શુદ્ધ શાશ્વત આત્મધર્મ માત્ર કરતો નથી, સત્યધર્મ તેવા વ્યવહારજનનથી સમજાનો નથી. અને કદાપિ તેવા પુરુષની આગલ કોઈ સત્ય ધર્મનું દર્શાવે તોપણ કદાગ્રહ્યસ્ત થવાથી વચનામૃતો પણ તેને વિપવત્ પરિણમે છે, અને સત્ય ધર્મ તે આત્માનો પોતાના સદૃશ સ્વભાવે સદાકાલ પોતાનાથી જરામાત્ર પણ દૂર નથી તેને અજ્ઞાનાન્ધજીવ વિપરીત દષ્ટિથી જાણી શકતો નથી.—જદમાં આત્મ ધર્મના અભિનિવેશથી તલ્લટાં કર્મસંગ્રહીતેનાં ઉદયે અધોગતિ મજે છે, "

પશોવિજયગી ઉપાધ્યાય પણ સમાધિ સત્કર્મમાં કહેછે કે—

લિંગ દેહ આશ્રિત રહે, ભવકો કારણ દેહ;

તાતે ભવ છેદે નર્તી, લિંગ પક્ષસ્ત જેહ. ૧

જાતિ લિંગકે પક્ષમે, જિનકું હૈ દૃઢ રાગ;

તાતે ભવ છેદે નર્તી, જાતિ પક્ષ રતિ જેહ. ૨

જાતિ લિંગના પક્ષમાં જેને દૃઢ રાગ છે તે ભવાન્ત કદાપિ ફરી શકતા નથી. આત્માને જાતિ નથી કે લિંગ નથી જેમ સ્વપ્નમાં અનેક પ્રકારની જાતિયો તથા લિંગો ધારણ કરાયછે, અને તે જાગીને જોતાં કંઈ ભાસતું નથી, તેમ જાતિ અને લિંગાધ્યાસ પણ ત્યારે આત્માભિમુખ ચેતના થાયછે ત્યારે સ્વપ્નવત્ લાગેછે. હું પુરુષ વા સ્ત્રી નથી. આ મંત્રનો મનમાં ૧૦૦૮ વાર જાપ જરા શ્રાદ્ધ રાખીને જિજ્ઞાસુ કર, પછે તારા મનમાં કેવા પ્રકારના વિચારો આવેછે તે વિચાર અને પહેલાંના વિચારોમાં કેટલો ફેર પડેછે તે વિવેકથી વિચાર. એકવાર આ મંત્રપ્રયોગ થદાથી જે અજમાવશે તેને અનુભવની માલુમ પડશે, હું ચંપાલાલ, મનમુખલાલ નથી એમ અર્ધ કલાક પર્યંત ધારણા કરવાથી પ્રથમની અવસ્થા અને ચાલતી અવસ્થાના વિચારોમાં એક મોટો ભેદ પડતો પોતાને માલુમ પડશે, અને આત્મ ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાની જિજ્ઞાસાનો ઉદ્ભવ થશે. શું ત્યારે જાતિ લિંગ માનવું સ્પષ્ટ છે, તો કોઈ પોતાને અમુક જાતોવાળો કહીને ઘોળાવે તો ઘોળવું નહીં ? વા કોઈ કહે કે તું પુરુષ છે કે સ્ત્રી છે ? ત્યારે એમ કહેવું કે હું તો પુરુષ વા સ્ત્રી પણ નથી. મામ જો વર્તીએ તો ચાલે કેમ ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં સમજવાનું કે—અંતરથી જાતિ વા લિંગનો અધ્યાસ ધારણ કરવો નહીં ? વ્યવહારથી જાતિ વા લિંગના વ્યવહારો કરાય છે તેમ કરવા, પણ અંતરથી પોતાના

માનસા નહીં. તેમજ જાતિ થા ત્વિગ આધિય ધર્મ માનસો નહીં. ધર્મ આત્માનો અને ધર્મો આત્મા અરૂપી છે અને તે દેહ તથા જાતિ-થી વિદ્ય સમજવો. ૫ જ પરમાર્થ.

કુલાચારની રીતમાં, જે માને મન ધર્મ:

ધર્મ મર્મ સમજે નહીં, લે નહીં શાશ્વત શર્મ. ૧૩૦

પ્રારંભ—જે મન્યો અદ્વાનદ્વાથી પોતાના કુલના આચાર-માં ધર્મ માનેછે તે ધર્મ મર્મ સમજતા નથી. અને ધર્મદ્વાનના અભાવે શાશ્વત શર્મ પામી શકતા નથી. કુલાચારની પ્રવૃત્તિ દરેકની ભિન્ન ભિન્ન હોયછે, અને તે મયાણે સર્વ મનુષ્યોની પ્રવૃત્તિ થયા કરેછે, જ્ઞાની પુરુષો કુલાચારની રીતમાં ધર્મ માનતા નથી. કાચ: કુલાચારની રીતિ જે દેશમાં જે ધર્મ ચાલ્યો હોય તેની મિથ્યાથી યા હોય છે.—જેનોની કુલાચારની રીતિ જેન ધર્મ ફીનોમોસીથી મિથિતછે, માટે જેનોની કુલાચારની રીતમાં ધર્મના હેતુઓમાનો અંતર્ભાવ વર્તે છે. માટે તેનાથી વિચરત વર્તવું નહીં—ચાલ જીવોને કુલાચારની રીતિ પગ વ્યવહારથી ધર્મ સાધનમાં કારણી ભૂતછે આ વચન થો; ત્વામાં દીર્ઘદષ્ટિથી વિચાર કરતાં ધર્મો હંદો પરમાર્થ સમાયોછે, તે અર્પદાય ઉપલક્ષ હોત્ત ધાત્તુ જનોના જાણવામાં આવશે નહીં.—જેન ધર્મનો સમ્યકતાથી તે ધર્મ જે મ્લોકો આચરેછે તેની કુલાચારની રીતિ: પગ ધર્મકારણમિથિય હોયછે, માટે ભાવકના કુલાચારે પગ જે ધર્મની શ્રદ્ધા—આચાર તે શ્રેયસ્કર છે, જેમ કોઈ કુલામાં પાળી- (જલ) ના હોય અર્થાત્ મુકાઈ ગયું હોય તો પગ તે ચોદવા મા-લ્લાથી જલની સેરો કૃત્રી કુલામાં પાળિ નીકરજે,—તેમ જેન ધર્મ પગ કુલાચારથી પાળતાં જ્ઞાનીપુરુષો સંગ થતાં તેનું રહસ્ય સમજા-તાં—સમજીતની પ્રાપ્તિ થશે, માટે સમજુ મન્યજનોએ આ વાક્યનો વિચાર કરવો—શાસ્ત્રનો સમય પ્રયમના જેવો નથી, માટે જેનીઓ

નહીં સમજતાં પણ લોકિક દેવગુરુનો ત્યાગ તેમજ દેવપૂજા-ગુરુવંદનજેન
 દેરાસરે જવું અન્યત્ર નહીં, એ વિગેરે ઓઘથી પઢાતો આચાર પણ
 ધર્મનું અંગ જાણી ત્યાગવો નહીં, જ્ઞાનિયોની દૃષ્ટિમાં તે હલકો છે,
 પણ વાલજીવોને તેથી ચઢવાનું છે, શ્રાવક કૂલમાં उत्पन्न થયેલો
 માણસ ઇચ્છું તો સમજશે કે અરે હું તો જૈન છું, મારો ધર્મ જૈન છે,
 એમ મોની અન્ય ધર્મ માનશે નહીં, તેમ ગુરુનો સંગ થતાં સમજતો
 થશે—કૂલથી પણ જૈન ધર્મ પાલનાર, કૂલમાં उत्पन्न થનાર વિશેષ
 ધર્મ સમજશે નહીં તો પણ મારો જૈન ધર્મ છે ઇચ્છું પણ ધર્માભિમાન
 આવશે માટે સાપેક્ષપણે વિચારતાં વ્યવહારનયથી શ્રાવક કૂલા-
 ચારમાં મવત્ત થનારને ધર્મનો માત્રિછે, અન્ય કૂલમાં उत्पन्न થના-
 રને માટે નહીં,—એકાંત વાદીઓ કૂલાચારમાં ધર્મ માનેછે તેના નિ-
 પેધપર આ વચન છે. જ્ઞાનિ સંવંધી પણ અંતર્ અભિમાન ત્યાગ ક-
 રવો. કોઈ એમ ચિંતયે કે આપણે વર્ણાવર્ણ ગણ્યાવિના ઢેઢ મંગી
 સ્ત્રીસ્ત્રિ વિગેરે સર્વની સાથે સ્વાયું પીયું, તેથી આપણો આત્માનો અ-
 ભદાનો નથી, ત્યારે તેની સાથે ગ્વાચા પીવામાં શો દોષ છે ? આમ
 કોઈ સહેજ ભ્રષ્ટ શુદ્ધિથી કહે તેનો પ્રત્યુત્તર કે જે જાતોની સાથે
 સ્વાચાપીવાનો વ્યવહાર નથી તેની સાથે સ્વાચાથી જ્ઞાનિ અભિમાન
 દ્રષ્ટ્યું કંઈ કહેવાતું નથી, પણ અંતર્માં જ્ઞાનિ અભિમાન ચિલ્હૂલ
 નહીં રહેવાથી અભિમાન દ્રષ્ટ્યું કહેવાય છે. જ્ઞાનિ અભિમાન
 ઝપાંપી उत्पन्न થાયછે ત્યાંથી તેનો નાશ કરવો જોઈએ. એન મુખ્ય
 પરમાર્થછે, કન્યાદિ યજું કહેવાનું છે પણ વિસ્તારમયથી લખ્યું
 નથી, દ્રવ્ય, સંત્ર, કાન્ડ, માવનો વિચાર કરી ચાલવું.

હવે કુસાધુ સંવંધી કહેછે.

“ દુરા. ”

- સત્ય ધર્મ સમજે નહીં, દે ઉલ્લેખો ઉપદેશ;
ધર્મ મર્મ સમજ્યા વિના, અંતરમાં બ્હે ક્લેશ. ૧૨૧
- સ્ત્રીવિપયાશક્તિ ઘણી, ત્યાગ વિરાગ ન લેશ;
મન ચંચલ જેનું સદા, લજ્જે સાધુ વેપ. ૧૨૨
- શિષ્ય ઘડને રીસથી, વર્તે ગુરુની સાય;
અભિહિત તે નહિ કરે, વિનયી લે શિવપાથ. ૧૨૩
- કપટી કાઝા કાગડા, કુગુરુ કર્મચંડાલ;
સંગકદો કરવો નહીં, ભવતસ અરહટ્ટ માઝ. ૧૨૪
- તત્ત્વનો ઉપદેશ અજ્ઞાની કુગુરુઓ સત્ય આપી શકતા નથી.
અને તેનાં કર્મ ગ્રહે છે તે જનાવે છે.

ધાર્મ્ય-આત્માનું સ્વરૂપ સમ્યક્ જાણ્યા વિના જે ગુરુ પદું
નામ ધરાવે છે, તે કુગુરુ જાણવા, ધર્મનો મર્મ જરા માત્ર સમજ્યા
વિના આત્માપરમાત્માનો ઉપદેશ આપવા તૈયાર થઈ જાય છે, જીવ,
અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આધવ, સંવર, નિર્મરા, મોક્ષ, રક્ષાદિનું ચિં-
ત્તિદિપ્તિ જ્ઞાન હોય નહીં, તેમ છતાં ઉપદેશ આપે તેવા કુગુરુઓ ધ-
ર્મનાં ચલે છે પામે છે, અને પોતે પણ પૂટે છે, અને જીજ્ઞાસે પણ પૂટાવે છે,
આ રીતે સૌજન્ય કુગુરુ અને સોજોતર કુગુરુના ઉપદેશને ઝોલી
કાઢે છે, સામાન્યનીતિ શિષ્ય શિષ્યાના મોં પરસ્પર ધનુષ્યો પણ જી-
જ્ઞાસે આપે છે, તેનું આ ટેજાણે દ્રાવ થઈ નથી. વસ્તુ ધર્મના ઉપ-
દેશ માટે સત્યવાનું છે, ધર્મનો ઉપદેશ આપવાને સાધુઓને અધિકાર
છે, સંસારના રાષ્ટ્રીયાથી રહેવા આદર્શને મોં ધર્મનો ઉપદેશ ..

સંસારી અવળા ફરે, સંવળા ફરે ફકીર;
નમો નમો તે સદ્ગુરુઃ ભયભંજન વહવીર. ૧૩૮

ભાવાર્થ—હે આત્મા સદ્ગુરુ સંગત્યા આત્મતત્ત્વ સમગ્રી બા-
હ્યની પદ્ધતિ ધન, ધાન્ય, ક્ષેત્ર, સ્ત્રી, પુત્ર, ગૃહ, હાટ, રાજ્યાદિ જે
પર વસ્તુ તેની મમતા ત્યજી હે ચેતન તું તારા અંતર્ધનને દેશ-જ્ઞાન
દર્શનચારિત્ર રૂપ અંતર્ ધન આત્માની અંદર રહુંછે તેને હે આત્મા
નિહાલ, અંતર્ ધન તારાથી દૂર થા મિત્ર નથી, અંતર્ ધનની પ્રાપ્તિ-
થી અપૂર્વ શાન્તિનો ભોગી આત્મા બનેછે, અંતર્ધન વિના ક્ષાયિક
મુશ્કની પ્રાપ્તિ કદો થવાની નથી. દરેક ગ્રંથોમાં આત્મ સ્વરૂપના દિ-
ત્તને માટે વિવેચન છે, સાત નયથી સમ્યક્ આત્માનું સ્વરૂપ જાણવું.
एकांत પક્ષથી આત્મ સ્વરૂપ જે જાણેછે તે સમ્યક્ પરમાત્મપદની
પ્રાપ્તિ સમુદાય થઈ શકતા નથી. આત્માનું ધ્યાન મનન કરવાથી
આત્મગુણોનો અવિર્ભાવ થાયછે, તે સંબંધી શ્રી દેવચંદ્રજીએ આત્મ-
સ્તુતિ નીચે પ્રમાણે કરીછે.

સ્તવન--ધ્યાનદીપિકા.

શુણ અનંત ધર જીવને, બંધે ભવમે કર્મ-ધરોનિજ ભાવના-એ ટેક.

રાગ દ્વેષ મુલ્ક હિ વહદયા. શત્રુ હણુ ધરી ધ્યાન.	ધરો ૦
આતમ લલ્લો નિજ જ્ઞાનશું, વાઙ્મી કર્મ અજ્ઞાન.	ધ૦ ૨
કર્મ હણુ તિમ ધ્યાનશું, જેમ ન પડું ભવમાહિ.	ધ૦
ભવગ્ગર અજ્ઞાને નહયા, નવિ દીઠો શિવ રાહ.	ધ૦ ૩
પરમાતમ જગ ગુરુ ઠગ્યો, નિરસ વિપયને સંગ.	ધ૦
સર્વજ્ઞ આત્મ નવી લેખીયો, ભ્રમ અજ્ઞાને રંગ.	ધ૦ ૪
આત્મ સ્વરૂપ પિછાળવા, જ્ઞાન દટ્ટિય કરી દેશ.	ધ૦
પંચ ધ્યેય અરુ આત્મા, જ્ઞાન શુણ એક લેલ.	ધ૦ ૫

नित्य छनोछे सहस्र ते, केवल गुग मुन मांदि.	प०
मोह दाह त्यां पीछे, ज्ञान अमृत ज्यां नांदि.	प० ६
कर्म उदय चउगति भयं, निधय सिद्ध स्वरूप.	प०
कर्मने भयं केम हुं, अनंत चतुष्टय भूप.	प० ७
तमी आशा निज शक्तिभुं, हुं आनंद स्वभाव.	प०
छेद अज्ञान अनादिनो, आज लहपो निज दाव.	प० ८
एव जागी धीरज घरी, रागादि मळ सोप.	प०
ध्यावे आत्म शक्तिभुं, धर्म शुद्ध ध्यान होय.	प० ९
ध्यान ध्येय स्वरूपी, ध्यावो स्वदेह ध्यान.	प०
कर्महीन सर्वज्ञा, निर्मल शील मगवान.	प० १०
जड चेतन जीवादि ए. ध्येय स्वभाव पिडागि.	प०
ध्यान लहो मन स्थिर करो, ज्ञान ध्याए आणि.	प० ११
परमेश्वर परमात्मा, ध्येय अरुपी देव.	प०
द्रव्यार्थिक नय शाश्वतो, ए परमात्म सेव.	प० १२
भवदुःख सपकर शुद्धछे, ज्ञान घडी पर भिन्न.	प०
जगत् सकल आदर्श ज्युं, जीर्ण उरोनिमय.	प० १३
दर्शन ज्ञान आनंदमय, अक्षर विगत-विकार.	प०
इंद्रि विभुं निकल गुमी, ज्ञान ज्ञाण शिववार.	प० १४
शुद्ध अष्ट गुग युक्तछे, निर्मल अमेय अमेय.	प०
पर स्वामी असय गुमी, ज्ञाननि आदेय.	प० १५
अणुपी पण जे मूळछे, धंमवी पण जे वृद्ध,	प०
जगत् पूज्य निर्मय सदा, परमात्म शिव सिद्ध.	प० १६
ध्याने कर्म सह गळे, जगगुरु अमल अहर.	प०
जिग जाणे सह जागीये, जाय अविद्या घूय.	प० १७
तत्त्व दृष्टि निज धीर हुवे, जाणे निज अनुभूति.	प०

ધરો ધ્યેય ગ્રેય આદેય તે, અંતર આનમ ધૂત.	ધ૦ ૧૮
વચન અગોચર ભ્રમ વિતા, ચિંતવી સહજ અનંત.	ધ૦
જાસ જ્ઞાનમે અંતઃજ્યું, માવે દ્રવ્ય અનંત.	ધ૦ ૧૯
આત્મ જ્ઞાનથી આત્મને, જાણ્યાં યાવે સિદ્ધિ.	ધ૦
મુનિ તન્મય ગુગ નિદાં ન્દે, તજી ગ્રહીદા નહીં લમ્બિ.	ધ૦ ૨૦
લીન થઈ ગ્રહે એકતા, ધ્વાતા ધ્યાન મુ ધ્યેય	ધ૦
પરમાત્મા અંતરાત્મા, એક અભિન્ન અમેય.	ધ૦ ૨૧
કટમે કટ કર્તા તળી, દિસે દુવિધા રીતિ.	ધ૦
પણ ધ્યાન ધ્યેય પ આત્મા, ઈથી નવીય પરતીત.	ધ૦ ૨૨
ભવમેં ભમ્યો અજ્ઞાનથી, વિણ લાધા નિજ નાણ.	ધ૦
પરમ ડ્યોતિ જગ દુઃસ્વહરુ, તેદિજ અનુભવ જાણ.	ધ૦ ૨૩
ભાવે એમ નિજ ભાવના, ધ્યાન વીજ ગુણધામ.	ધ૦
દેવચંદ્ર સુસ્વ સાગરુ, ધ્યાન અમૂલ્ય પામ.	ધ૦ ૨૪

શ્રી દેવચંદ્રજી પણ એ પ્રમાણે આત્મ સ્વરૂપનું વર્ણન કરેછે. ગુણ વિશિષ્ટ આત્માને સંસાર ચક્રમાં વર્તતાં આત્મસ્વરૂપની અનુ-પયોગતાએ પરસ્વભાવમાં રમણવળાથી પરપુદ્ગલરૂપ જે કર્મ તેનું ગ્રહણ સમય રામય પ્રતિ થતું જાયછે, માટે હે ચેતન સ્વસ્વરૂપ રમ-ણતા રૂપ નિજભાવનાનો દૃઢ પ્રયાસ અને સ્થિરતાથી આદર કર. અનાદિકાલથીતું પરભાવ પડેલે પુદ્ગલ દ્રવ્યના વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ, મય પર્યાયોની લાલચમાં-તૃષ્ણામાં, ગ્રહણમાં, મમત્ત્વમાં, પરાભિમુલ્ક ચેતના કરી અશુદ્ધ પરિણતિ ધારી, સ્વભાન ભૂલી લોભાયો પણ પરવસ્તુ પોતાની થઈ નહીં ઝલટું રાગ દ્વેષનાયોગે પુદ્ગલ દ્રવ્યને આ-કર્ષી કર્મરૂપ પરિણમાવી અનેક યોનિમાં ત્રિચિત્ર દેહો ધારી સ્વ-ક્રાદિનું આચ્છાદન કરી પરપુદ્ગલ ભોગી થઈ રાજા જેવો પણ તું

રંગ રંગો, રાગ રૂપરૂપ સ્વરૂપે હળી આત્મીયધ્યાનમાં મટત યાડ, અને જ્ઞાન શક્તિથી નિઃસ્વરૂપ જાણું. આત્મજ્ઞાન થતાં પરમાં રંધાણો અજ્ઞાનાધ્યાસ સ્વતઃ દૂર યાયછે, આત્મા નિર્મલ થતાં પરમાત્મા કરેનાયછે-તેનું સ્વરૂપ કહેછે.

શ્લોક.

સાકારં નિર્ગતાકારં, નિષ્ક્રિયં પરમાત્મરં ।

નિર્વિકલ્પં ચ નિઃકંપં, નિત્ય માનન્દમન્દિરમ્ ૧

આત્મા જ્ઞાનરૂપ ઉપયોગથી સાકારછે, તથા દર્શનરૂપ ઉપયોગથી નિરાકારછે તથા આત્મા નિષ્ક્રિય નિશ્ચય નયથી જાણવો.

પ્રશ્ન-શરીર આત્મા સાક્રિયછે, અનેક પ્રકારની ચાલ પીવાની ગમનાગમનની ક્રિયા કરેછે, છતાં તે નિષ્ક્રિય કેમ જાણવો ?

ઉત્તર-જ્યાં સુધી જીવના પ્રદેશોની માથે કર્મ લાગ્યુંછે ત્યાં સુધી તે સાક્રિયછે-અને કર્મનો નાશ સર્વથા થતાં નિર્મલ સિદ્ધ થુદ પરમાત્મા નિષ્ક્રિયછે. શરીર આત્મા વ્યવહાર નયથી સાક્રિયછે કર્મનો સંવંધછે માટે, અને નિશ્ચયનયથી અક્રિય જાણવો. વસ્તુતઃ આત્માનું જેવું સ્વરૂપ હોય તેવું નિશ્ચયનય વર્ગરે છે, માટે આત્માનું વસ્તુતઃ ધ્યાન કરતાં નિષ્ક્રિય માવવો, અને છે પણ નિષ્ક્રિય.

પરમાત્મરં-જ્ઞાન વૃત્તે સ્વરૂપે, પોતાનું સ્વરૂપ જાણવું. પરમ વૃત્તે મરોત્કટપગે પોતાનું સ્વરૂપ નહિ પેરવનાર આત્માછે, અનાદિ જ્ઞાનથી રિમાર દશાગોળે પ્રવચકનાં આત્મા પરિશ્રવેછે તોયગ તેના અસંખ્યા પ્રદેશમાંથી એક પ્રદેશ પગ સ્વરી ગયો નહિ, તેમજ અવંત દુગોપાંતો એક દુગ પગ સ્વરી ગયો નથી, માટે આત્મા

જ્ઞાન. નિશ્ચિય જાણવો. સ્વાપિ આત્માના પ્રદેશોનું તથા દુગોનું

કર્મથી આચ્છાદન થયુંછે તોપણ પ્રદેશોં તથા ગુણોનો નાશ થયો નથી તેમ પણ થવાનો પણ નથી ત્રગ કાલમાં અક્ષર રૂપ આત્માછે; પ્રશ્ન—પરમાક્ષર અસંખ્યાત પ્રદેશી આત્મા કીડી અને હાથીના શરીરમાં એક સરસ્વો કેમ મનાય ? કીડીનું શરીર છોડી જ્યારે હાથીનું શરીર ધારણ કરે ત્યારે તેનો વિકાસ થયો, અને જ્યારે હાથીનું શરીર ત્યાગી કીડીનું શરીર ધારણ કરે ત્યારે આત્માનો સંકોચ થયો, અસંખ્ય પ્રદેશી આત્માનો સંકોચ વિકાસ થયો ત્યારે તે નાના શરીરમાં લઘુ અને મોટાં શરીરમાં મહાન્ થયો ત્યારે આત્માનું એકસરસું રૂપ રહું નહીં, દેહમાત્ર વ્યાપી જીવ થયો તેનું કેમ ?

ઉત્તર—

ગાથા.

જહ પડમ રાય રયણં, સ્થિતં સ્તીરં પ્રભાસયદિ સ્તીરં ॥
તહ દેહી દેહસ્થો, સદેહમત્તં પ્રભાસયદિ

છાયા.

યથા પદ્મરાગ રત્નં, સ્થિતં ક્ષીરે પ્રભાસયતિ ક્ષીરં;
તથા દેહી દેહસ્થ, સ્સદેહ માત્રં પ્રભાસયતિ.

ભાવાર્થ—પદ્મરાગરત્ન દુગ્ધથી ભરેલા વાસણમાં નાંત્રીયે તો તે રત્નમાં એવો ગુણ છે કે—તેની પ્રભાથી સર્વ દુગ્ધ તદ્વર્ણમય થઈ રહેછે. જો નાની વાટકીમાં દુગ્ધ ભરી અંદર પદ્મરાગરત્ન નાંત્રીયે તો પદ્મરાગના રંગ સરસું સર્વ દૂધ થઈ જાયછે. તેમજ મોટું કુંડું હોય તેમાં દૂધ ભરી પદ્મરાગ રત્ન નાંત્રીયે તો તે રત્નની પ્રભા તેટલા સર્વ દૂધમાં વ્યાપી જાયછે. તથા સંસારી જીવ પણ અનાદિ કાલથી કપાયોદ્ધારા મલીન થતો શરીરમાં રહેછે. શરીરમાં અસંખ્યાત પ્રદેશોવડે વ્યાપ્ત થઈ રહેછે, સ્થિત્વ પૌષ્ટિક આહારથી જેમ જેમ શરીર

હૃદિ પામેછે. તેમ તેમ શરીરની અંદર રહેલા આત્મપ્રદેશો પણ તેટલા શરીરમાં બ્યામ થાયછે. મોટા શરીરમાં જીવપ્રદેશો વિસ્તારપૂર્વક રહેછે, નાના શરીરમાં શરીરને બ્યાપી રહે તેવી રીતે આત્મપ્રદેશો રહેછે. અમંત્યાન પ્રદેશની વ્યક્તિ સ્વરૂપ જીવ જાણતો, જો કે આત્મા શરીરાદિ પરદ્રવ્યથી હુટોછે તોરણ મમાર અવસ્થામાં અનાદિ કર્મ મંબંધથી બાના પ્રકારના વિધાવ માત્ર પામળ કરેછે તે વિધાવ માલોથી નવીન કર્મવંધ થાયછે, થડો તે થાંધેમાં કર્મોના ઉદપથી પગે ફક દેરથી દેહાન્તર પામળ કરેછે, અને તેમ અશુદ્ધકારક થડથી સંમારટ્ટદિ પામેછે, સંમાર અવસ્થામાં જીવ કર્મસરિત હોય છે અને મોક્ષદામાં કર્મસરિત આત્મા સાદિ અનંતધર્મે સદા સમયે મમદે અનંત મુખ મોગવતો થર્નેછે, સંમારી યયવિ આત્માછે તોપણ તેની સજાયી અભરછે, તથા સતતાતઃ નિર્વિકલ્પ આત્મા જાણતો, વિકલ્પ સંકલ્પ મનના યોગે થાયછે, વિકલ્પ સંકલ્પ યોગે રાગ દ્વેષનાં આત્મા પરિણમેછે, હું આત્મા ડ્યારે વિકલ્પ રહીતહું તો કેમ વિકલ્પ સંકલ્પ કરું ? પરમાવમાં રમતાં વિકલ્પાદિ ઉદ્ભવેછે, માટે પરમાવમાં રમગતા નિવારતી, ચાલદટ્ટિ યોગે આત્મા પરમાવમાં પરિણમેછે માટે મુનુષ્ય મધ્યતનોષ ચાલદટ્ટિ પ્રચાર ચારવા માટે અંતર્દટ્ટિથી આત્મધર્મ તરફ. સજે સજે શ્રદ્ધા આપવું, અંતર્દટ્ટિ થતાં ચાલદવસ્તુમાં પરિણમેતો મનનો વેગ અટકતાં મન અંતરાત્મા મનિ થેછેછે, એમ મનિદિન સતત હદ અભ્યાસ થતાં પોતાની ક્રોધિનો સ્વયં અનુભવ થાયછે. કર્મું છે કે—

શ્લોક.

બહિર્દટ્ટિ પ્રચારેષુ, મુદ્રિતેષુ મહાત્મનઃ ।

અંતરેવાવભાસંતે, સ્ફુટાઃ સર્વાઃ સમૃદ્ધયઃ ॥ ૧ ॥

.. મહાત્માને બહિર્દટ્ટિના પ્રચારો થયે પણ તે પોતાના ..

આત્માથી ન્યારાછે, ચક્ષુથી દેલાતા આકારો અને સ્વપ્નમાં દેલાતા આકારો પુદ્ગલ દ્રવ્યનાછે. અને પુદ્ગલ દ્રવ્યથી આત્મા પ્રણે કાલમાં નિશ્ચયનયતઃ જોતાં ભિન્નછે, માટે ભિન્ન વસ્તુમાં આત્મવર્ણની બુદ્ધિ ધ્રાંતિ માત્રછે, માટે જેવી સ્વપ્નમાં દેલાતા પદાર્થોમાં મારાવણાની બુદ્ધિ સ્વોત્તી તેના સરસ્વીને ચક્ષુષા દેલાતા પદાર્થોમાં મારાવણાની બુદ્ધિ સ્વોત્તી જાણવી.

પ્રશ્ન—ત્યારે ચક્ષુથી દેલાતા સર્વ પદાર્થો અસત્ય સમજવા ? અને જો તે અસત્યછે તો તેમાં મમત્ત્વ ભાવ કેમ ઉત્પન્ન થાયછે ?

પ્રત્યુત્તર—ચક્ષુથી દેલાતા સર્વ પદાર્થો પુદ્ગલના પર્યાયોરૂપે સત્ય પડછે અસ્તિત્વ યુક્ત જાણવા, અને તે પુદ્ગલ પર્યાયરૂપ પદાર્થો આત્મસ્વરૂપે નથી પડછે આત્માથી ભિન્નછે, આત્મવર્ણ તેમાં કંઈ નથી માટે આત્મઅવેક્ષાએ તે અસત્ય જાણવા, આત્મદ્રવ્યમાં પુદ્ગલ પર્યાયરૂપ પદાર્થોનું અસ્તિત્વ નથી ફિતુ આત્મદ્રવ્યમાં પુદ્ગલ પર્યાયરૂપ પદાર્થોની નાસ્તિતા સદા સમયે સમયે પરિણમી રહીછે, તદ્વેક્ષયા અસત્ય જાણવા, અને પુદ્ગલરૂપે તે સત્ય જાણવા, માટે પુદ્ગલ વસ્તુઓ જ્ઞાનદ્રષ્ટિથી જોતાં આત્માથી અત્યંત ભિન્નછે તેમાં મારાવણાની બુદ્ધિ અજ્ઞાન તવા મોહથી ઉત્પન્ન થાયછે, જ્યારે અજ્ઞાન નાશ થતાં જ્ઞાન પ્રગટેછે ત્યારે મોહનો નાશ થતાં પરવસ્તુમાં થતી અહંમત્ત્વબુદ્ધિ નાશ પામેછે.

શંકા—જ્યારે આ પ્રત્યક્ષ દેલાતું શરીર પોતાનું નથી એમ જાણ્યું ત્યારે કોઈ શરીરનો ઘાત કરે તો શું કરવા દેવો ?

સમાધાન—કોઈ શરીરનો ઘાત કરે તો ચિલકુલ કરવા દેવો નહીં. અને હલહું શરીરનું સંરક્ષણ કરવું યતઃ શરીરમાયં સ્વલુ ધર્મ

સાધનં પ્રથમ તો શરીરજ ધર્મ સાધનનાં કારણીભૂતછે. યતઃ
કયું છે કે-

શ્લોક.

શરીરં ધર્મસંયુક્તં, રક્ષણીયં પ્રયત્નતઃ

શરીરાજાયતે ધર્મઃ પર્વતાત્સલિલં યથા.

૧

માત્રાર્થ-ધર્મ સંયુક્ત એવા શરીરનું યત્ન પૂર્વક રક્ષણ કરવું,
કારણ કે જેમ પર્વતથી નદી વત્પસ થાય છે તેમ શરીરથી ધર્મનું
સાધન થાય છે ને વળી કયું છે કે શરીરંચ પુદ્ગલ ધર્મત્વાદ્ આ-
હારાધારં-શરીર પુદ્ગલ રૂપછે માટે તે આહારના આધારે રહેછે
કયુંછે કે-

ગાથા.

દેહો અ પુગ્ગલમથો । આહારાદ્ વિરહિઓ ન ભવે ॥

તય ભાવે નય નાણં । નાણેણ વિના કઓ તિત્થં. ૧

માત્રાર્થ-દેહ એટલે શરીર પુદ્ગલમયછે, અને તે શરીર આ-
હાર વિના હોતું નથી. તેના અભાવે જ્ઞાન નથી અને જ્ઞાન વિના
તીર્થ નથી. પૂર્વે જ્ઞાન વર્ષની દુકાલી પડી હતી ત્યારે આહારના અભાવે
થુન જ્ઞાનની વિસ્મૃતિ ઘણી થઈ ગઈ માટે આહાર પણ ક્ષુદ્ર જ્ઞાનના
અભ્યાસમાં ધારિષ પાલનમાં કારણીભૂતછે. અને આહાર વિના
જ્ઞાન નાશ પામેછે, આહાર પુનઃ તે પ્રકારનોછે, સાદ્ય આહાર અને
નિરવચાહાર-જીવમય જે આહાર તે સાદ્યઆહાર, અને જીવ રહિત
જે આહાર તે નિરવચાહાર-સાદ્યઆહાર મક્ષણથી કર્મ બંધ પા-
વેછે. માટે મોક્ષાભિચ્છાવિજીવો નિરવચાહારનું દ્રશ્ય કરવું, તેમાં
મુનિરાજ તો સર્વથા સાદ્યઆહારના સ્થાગી હોયછે, સાદ્યઆહારના
નિમિત્તથી જીવો સમ મરક વર્ષન ગમન કરેછે યતઃ કયુંછે કે-

गाथा.

आहार निमित्तेणं, जीवा गच्छन्ति सत्तमिं पुढ्वीं ।
तंडुल जसं आहरणं, भणियं सुत्ते जिणंदेहिं. . . ?

भावार्थ—आहारनो अभिलाषी तंडुल तत्स्य बीजा जीवोने भक्षण करवानी इच्छामात्रथी सातमी नरक सुधी जायछे. माटे भवर्षीरु मुनिवर्यो शुद्धआहार संयमार्थ ग्रहण करेछे, यतिपोने आहार शुद्धि आति दुष्कराछे कसुं छे के—

गाथा.

आहारे खलु सुद्धी, दुल्लहा समणाण समणधम्ममि ।
ववहारे खलु सुद्धी, दुल्लहा गेहीण गिहधम्मे. . . ?

श्रमणोने श्रमण धर्ममां वर्ततां निर्दोष आहारनी प्राप्ति दुर्लभछे, म गृहस्थोने गृहस्थावासमां वर्ततां व्यापारादिमां व्यवहार सुधी लेभाछे. शुद्ध आहारथी शरीरनुं पोषण संयमार्थम् श्रमणो करेछे संगथी आहारनुं विवेचन करी शरीर धर्मसाधनमां कारणी भूत के एम सिद्ध कर्युं, धर्मीजीवोनुं शरीर धर्म माटेछे तेम पापी जीवोनुं शरीर पाप माटे जाणवुं. चतुरशीति लक्ष जीवयोने परिभ्रमण करतां दुष्प्राप्य मनुष्य शरीर चित्तामणि रत्न जेवुं पामी जे मनुष्यो खावा पीवामां. तेमज विषय मुख भोगववामां, मोक्ष मजा पारवामां शरीरनी सार्थकता समझेछे, ते जीवो मूढ़ अविवेकी पशु समान जाणवा. देवताना शरीर करतां मनुष्य शरीर अत्यंत उपयोगीछे. मनुष्य शरीरथी मोक्ष प्राप्ति थायछे, बीजा शरीरथी मोक्ष प्राप्ति यती नथी, माटे शरीरनुं आहारादिकथी पोषण करवुं. रोगादिक ये छते रोगनाशार्थ औषध दवा करवी. कोइ शरीरनो घात करे ना करवा देवो नहिं कारण के शरीर बिना धर्म साधन पठुं नथी.

નિશ્ચ આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનમાં આત્મા પરિણમી અનેક પ્રકારનાં કર્મ વાંધે છે. અને બહિર્ભાવે રાત્રીમાંની અનેક જન્મની શ્રદ્ધ કરે છે.

જેમ કુંભકાર ચક્રને એકવાર વેગ આવે છે તેથી તે ચક્ર ચક્ર-ચક્ર ઘળી ચલત મુખી મમ્યા કરે છે તેમ મનને આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાનના ચિંતનનો એકવાર વેગ આપ્યાથી ઘળા ચલત મુખી આર્તધ્યાનાદિમાં પરિણમી રહે છે. રાગદ્વેષનો વેગ આત્માને આપવાથી ઘળા કાલ મુખી આત્મા રાગદ્વેષ વેગ જોરે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે, માટે અત્ર સાર એ ગ્રહવાનો છે કે-ધર્મનો વેગજો આત્માને આપવામાં આવે તો મુક્તિપદ આત્મા પામે, તત્પદ અર્થે સદાકાલ એમ ભાવવું કે-દેખાતી વસ્તુઓમાં હું નથી. ત્યારે મારે કંચન કામીનીને કેમ મારી માનવી ? વા મનમાં તેનું ચિંતન કેમ થવા દેવું. કારણ કે તે વસ્તુઓ પોતાની નથી તો નિર્વર્થક તે સંબંધી વિચાર મારે કેમ કરવો ઘટે ? હું છટકે આત્મા જેમાં નથી તેમાં રાગદ્વેષથી પરિણમવું મારે કેમ ઘટે. કદાપિ જાણો કે શરીર નિર્વાહ આદિ અર્થે તે વસ્તુઓનું ગ્રહણ કરવું પડે તોપણ જ્ઞાતીના માટે ગ્રહણ કરવું. અંતરથી તે વસ્તુઓથી હું ન્યારો છું એવા ઉપયોગની સ્થિતિ રહું. પણ તેમાં રાગદ્વેષથી પરિણમવું યોગ્ય નથી. સંસારનાં કાર્યો કરું પણ તેમાં લપટાડ નહીં. એવી રીતે વર્તવું તેજ આત્માને હિતકારી છે, દેખાતી વસ્તુઓ પુદ્ગલના પર્યાયો જાણવા, પુદ્ગલનો સઢળ પડળ, વિધ્વંસન સ્વભાવ છે. પુદ્ગલના પર્યાયો અનેક આકારરૂપે દેખાય છે. અને પાછા વિસરી જાય છે. જેમ સંધ્યા સમયે પુદ્ગલના પર્યાયો અનેક રંગરૂપે પરિણમે છે અને ક્ષણમાં નષ્ટ થઈ જાય છે તેમ ચક્ષુથી દેખાતી વસ્તુઓ વિચિત્ર વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શમય દેખાય છે અને ઘઘી તે પાછી જુદા આકારરૂપે પરિણમી

એમ થવાનું કારણ ઇશ્વરના હાથમાં છે એમ કહીએ તો આપને ઇશ્વરને ગેર ઇન્સાફી અને દયા વિનાનો ઠેરવીએ છીએ, કર્મથી જ આવા અવતારો વને છે. ઇશ્વરને સુખ દુઃખ આપનારો માનવું એ ન્યાયથી વિરુદ્ધ તેમજ મહા અજ્ઞાન જાણવું. ઇશ્વર કોઈને સુખ દુઃખ આપતો નથી. જીવ, પુણ્ય, પાપ રૂપ કર્મના અનુસારે સુખ દુઃખ પામે છે એમ શ્રી તીર્થંકર ભગવાન કહે છે, તીર્થંકર કેવલ જ્ઞાની છે માટે તે સત્ય પદાર્થ સ્વરૂપ કહે છે. માટે તેમના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખવો. પુનર્જન્મ સિદ્ધિ સર્વ પ્રમાણ સિદ્ધ છે, ચોરાશી લાલ જીવયોનિમાં પરિભ્રમણ કરતો જીવ મહાપુણ્યોદયે મનુષ્ય જન્મ પામે છે. અમૂલ્ય ચિંતામાં જી સમાન માનવતનું પામી મરવો દાધિનો પાર પામવો એ જ કર્તવ્ય છે. સંસારરૂપ સમુદ્ર તરવા મનુષ્યાવતાર એક વહાણ સમાન છે. મનુષ્યરૂપ વહાણમાં આત્મ રૂપ ઉતારુ વેઠો છે. આત્મોપયોગ રૂપ સ્વલાસી વહાણને ચલવેતો વહાણ સમ્પન્ન માર્ગે ચાલે. સમુદ્રમાં તૃષ્ણા રૂપ મોટી મમરીઓ આવે છે તેમાં વહાણને ઘુટવા નહીં દેતાં શુદ્ધોપયોગ રૂપ સ્વલાસી સમુદ્ર પાર વહાણ ઉતારે માટે હે ચેતન તું શુદ્ધોપયોગનો આદર કર કે જેથી તું અનંત શાશ્વત સુખ પામે.

તું ક્યાં જાઈશ—પરભવના પુણ્યથી માનસિક શક્તિવાદ માનવ તનુ પ્રાપ્ત થયું છે તે આયુષ્યની મર્યાદા સુધી અંતે રહે છે. પશ્ચાત્ત તે શરીરમાંથી આત્મા ઝુદો પડે છે. કોઈ આત્મા મહાપાપ કરી નરક ગતિમાં સંચરે છે. નરકો સાત છે, પહેલી કરતાં વીજી નરકમાં વિશેષ દુઃખ છે, વીજી કરતાં ત્રીજીમાં વિશેષ દુઃખ જાણવું. સર્વ કરતાં સાતમી નરકમાં વિશેષ દુઃખ મોગવું પડે છે, ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય સાતમી નરકના જીવાને છે જે જીવો હજારો ગાયો ભેંસો વકરાંને રેંસી નાંચે અને તેથી પોતાનું ગુનરાત વ-

જ્ઞાનો ત્યાગ થાય અને વૈરાગ્ય પ્રગટે ત્યારે પ્રાયાશ્ચિત્ત લેવાપછે, જે જે શુભ પાપો કર્યો હોય તેને બીજાની આગળ કહેવાથી જીવ દરેછે વા લજ્જા પામેછે. પણ મોક્ષાભિલાષી જીવોએ ગુરુ પાસે લોકવાસના ત્યાગ કરી પ્રાયાશ્ચિત્ત ગ્રહણ કરવું. વ્રતભંગનું પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહનાર જીવ આરાધક જાણવો. મનમાં શલ્ય રાખવું નહીં ફશું છે કે—

ગાયા.

સસલ્લો જઈવિ કટુગ્મં, ઘોરં ચીરં તવં ચરે ।
 દિવ્વવાસ સહસ્સં તુ, તઓવિ તં તસ્સ નિપ્પલં ૧
 સલ્લુઠ્ઠરણ નિમિત્તં, ગીયસ્સ નેસણાઉ ઉક્કોસા ।
 જોયણ સયાઈં સત્તઉ, વારસ વરિસાઈં ૨
 આલોઅણા પરિણઓ, સમ્મં સંપઢિઓ ગુરુ સગાસે ।
 જઈ અંતરાવિ કાલં, કરિજ્ઞ આરાહગો તહવિ. ૩
 લજ્જાઈગારવેણં, વહુસ્સુઅ મણવાવિદુઘ્ઘરિઅં ।
 જો ન કહેઈ ગુરુણં, નહુ સો આરાહગો ભણિઓ. ૪
 જહ વાલો જંપંતો, કજ્જમકજ્જં ચ ઉજ્જુઅં મણઈ ।
 તં તહ આલોઈજ્જા, માયામયવિપ્પમુક્કોઅ. ૫
 ન વિ તં સથ્થં વ વિસંવર, દુપ્પત્તો ચ કુણઈ વેઆલો ।
 જં તં ચ દુપ્પત્તં, સપ્પો વ પમાઈઓ કુદ્ધો. ૬

; માટે ઉપરોક્ત ભાવાર્થ સમજી સદ્ગુરુ પાસે કૃત પાપોની વ્રત ભંગોની આલોચના લેવી ગુરુ ગીતાર્થ જાણવા તેમની પાસે આલોચના લેવી સાતસે યોજન તથા વાર વર્ષ સુધી ગંભીર

ગીતાર્થ પામે આત્મોચના યેનાની સીંગેરતા રાગ્ગરી, તથા આત્મોચના યેનાર પણ આત્માર્થી તપ્તનો અધિભાષી હોવો જોઈએ. શુભની પાંચ પાપનો પદ્માચાપ કરનો માણી કર્મથી રહવો થાયછે અને નિર્મલ થયેનો નિઃશય ધર્યાન્મા સત્પંથે ચાલેછે, જેમ કોરૂના સ્વરમાં વગાડ થા તે અગ્રત્ત થયો દોષ તો તે માણમ વિચરને નાહી દેતાહેછે, વેપ તેની વર્તણુક પુછી છેછે, કયા કયા પદાર્થો સ્વાધામાં આપ્યા હતા તે પુછેછે ત્યારે રોગી પણ સર્વ માત્ર કહેછે પદ્માન્ વેપ તેના ઘરીને સારું કરવા પ્રથમ મઠ શુદ્ધિ જુલાવ આપેછે. પદ્માન્ ધોતી દવાઓ આપેછે, તેમ શુભ મહારાજ પણ અનેક મહારના પાપોની આત્મોચના રૂપ જુલાવ આરી તેનું હૃદય શુદ્ધ કરેછે પદ્માન્ આત્મદિનને માટે અન્ય માર્ગો, યત્નો ચતાયેછે માટે હે ચેતન તું હવે વિચાર કર અને નરકના દેતુઓ દૂર કર. શ્રીચીરભગવાનની મન્ત્રીએ માધાના વાઙ્ગ જેટલા ધર્મી કર્યા એમ મહુની પાસે પદ્માનાથ કર્યો તેથી સર્વ પાપ જનું રદ્યુ, હે ચેતન આર્તધ્યાન જો મનમાં કરીન તો નિર્વિચનો ગતિમાં જાશ. ધર્મધ્યાનથી દેવગતિ મનુષ્યગતિ પ્રાપ્ત થાયછે અને શુભધ્યાનથી મોક્ષ સ્થાન પ્રાપ્ત થાયછે. માટે ચેતન-ચારે ગતિનાં દ્વાર તારે માટે શુભાંછે, જેવાં કૃત્ય કરીન તેવી ગતિમાં જાશ-આપુલ્ય પૂર્ણ થતાં, દેવતા મનુષ્ય નિર્વિચ અને નરક ૫ ચાર ગતિમાંથી ગમે તે ગતિમાં કર્માનુસારે તું જાશ-૫૬ ગતિમાંથી નીરુઝી ધોતીમાં, ધોતીમાંથી નીરુઝી શ્રીમીમાં, એમ અનાદિ કાલથી તું ચતુર્ગતિમાં પરિભ્રમણ કરેછે. ચતુર્ગતિમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર કર્યછે. કર્યાટક મહુનિ રૂપ દ્રવ્યકર્મ જાણવું. રાગ અને દ્વેષ રૂપ ભાવકર્મ જાણવું, રાગ અગર દ્વેષના વિચારો કર્યાથી જીવ શુદ્ધમલ સ્કંધોને કર્મ રૂપ પરિણમાવી ગ્રહણ કરેછે.

દરેક માણસ પોતે કરેલા રાગદ્વેષના વિચારોથી જ પોતાને કર્મની જાઝમાં ઘેરી છે, એમ સમજવાનું છે. -વિચારમાં સમાયેલા જોશમનો રૂપાલ નહીં હોવાથી રાગદ્વેષના સર્વે વિચારો મુલેથી આવવા દે છે. હવે એવા વિચારોથી રાગદ્વેષના સંસ્કારો ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે રાગ દ્વેષના સંસ્કારો પોતાના ઘનાઘનાર ઉપર દ્વાજ ફરી તેની પાસે ફરીથી તેવા વિચારો ઉત્પન્ન કરાવે છે કે જેની અણસ-મનુ લોકોને સ્વર નહિ હોવાથી તેમ થતું અટકાવવાની કોશેશ કરવાને ઘડે છે. ઉલ્લું ચારંબાર તેવાજ વિચારો ઉત્પન્ન થવા દે છે, અને તેનું છેવટ પરિણામ એવું આવે છે કે એકજ વિચાર બે પાંચ વચ્ચે ફીધાથી માણસ પોતે રાગદ્વેષના કવજામાં આવી જાય છે. અને તે પછી રાગદ્વેષ, નિંદા, શોક, મોહ, અદેશ્વાદ, યુરાદ, ચોરી, અસત્ય, વ્યભિચાર, હિંસા, કપટ, વિશ્વાસઘાતના વિચારો માણસની મરજી ઉપરાંત તેનાથી થઈ જાય છે, એવી રીતે રાગ દ્વેષ મોહ માયાના વિચારોના વંધનમાં જીવ પડે છે, કર્મનો કર્તા પોતે અને જેમાં વંધાનાર કરોઝીયાના જાઝની પેઠે પોતે જ છે, જે નઠારા વિચારો અજાણ પળે ફરી ફરીથી કરવાથી તેમાં પોતે વંધાઈ જાય છે. વળી રાગદ્વેષ મોહ, માયા, મત્સર, રૂપ નઠારા વિચારો થી છેવટે નઠારું કામ થઈ જાય છે કે જેનું કદવું ફલ ભોગવતી વેળાએ તે દુઃખી થાય છે, દુઃસ્વ સ્વમતી વચ્ચે તેને પોતાના કરેલા કર્મથી છૂટો થવાની ઇચ્છા થાય છે. અને ફરીથી એવું નઠારું કામ નહીં થાય અને નઠારો વિચાર નહીં આવે તેને માટે હવે તે સાધ-ચેત રહેવાની કોશેશ કરે છે. ઉત્પન્ન કરેલી રાગદ્વેષની ટેવો યની બલવાન તથા અનાદિ કાલથી હોવાથી શરૂઆતમાં તો મનુષ્ય નિષ્ક-લ જાય છે, પડે છે તેની મરજી ઉપરાંત રાગદ્વેષ મોહના વિચારો આવી જાય છે, અથવા તો સ્વરાવ કામ થઈ જાય છે. પણ લાંબો વચ્ચે પો-

तानी महेनत चालु राख्वायी छेवटे ते रागदेष मोठ मायाना खरा-
 व विचारोने अटकारी शक्येछे. अने तेम कीधायी रागदेषयी बांधे-
 न्यां कर्मनो पण ते नाश करी शक्येछे, मनोजय अभ्यासयी थापछे.
 रागदेषना विचारोयी मनुष्य आवना भवने माटे नवां कर्म संग्रहेछे.
 तेयी परभवमां जन्म छेवो पढेछे, जन्म जरा मरणयी आत्मा खरूं
 मुख भोगबी शक्यो नयी माटे हवे मनुष्य भवमां चेतवानुं छे, दरेक
 मनुष्यो पोटानी बुद्धि अनुसारे मुखी यवा महेनत करेछे-कोइ रा-
 ज्ययी मुख मानी छेछे. कोइ पैसायी तो कोइ स्त्रीयी कोइ कुडुंबयी
 तो कोइ पुत्रादिकयी मुख माने छे पण ते पुद्गल बन्तुओमां मुख
 नी बुद्धि पारबी ते केवल अज्ञानछे, खरूं मुख आत्मायां रमुंछे, ते
 मुख आत्म ध्यानयी प्राप्त थापछे. श्री तीर्थकर महाराजाए मोक्षनुं
 मुख सत्य कथ्युंछे, अने मोक्ष तो आत्मा कर्मयी मृकाय न्यारे मळे
 छे, मोक्षनुं मुख कंइ बानोना गपाडा मारबायी मळनुं नयी. पण ते
 माटे सांसारिक मुखनी इच्छा न्यागी मोक्ष मुख प्राप्त करबा मुख्य-
 प्रश्न-चारित्र्य विना थुं मुक्ति नयी मळनी ?

उत्तर-श्री सर्वज्ञ ज्ञाननुं पळ विरति कथ्युंछे माटे विरतिरूपचा-
 रित्र सर्व कर्मनो तय करेछे, विरति पणुं वे मरारंछे-देशवि-
 रति अने सर्व विरति-देशविगतिपणुं व्रतशरी धारकने
 होयछे. अने सर्वविगतिपणुं मुनीभरने होयछे. श्री तीर्थकर
 महाराजाओ पण दीक्षा अंगीकार करेछे, जेठ्या तीर्थकर यया
 अने यजे ते सर्व सर्वविगतिरूप चारित्र्यने ग्रहण करेछे. ज्यारे
 तीर्थकरने दीक्षा सेवानो मदय थापछे त्यारे लोकानिक देवता
 चीनति करबा मनु पामे आवेछे. हे मयो आप दीक्षा छेइ ज-
 ना जीवोनो वढारणइ करो, मन्यो विचारो के जेने

કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાયછે તેવા તીર્થંકર મહારાજાઓ પણ ચારિત્ર અંગીકાર કરેછે અને ગૃહસ્થાવાસનો ત્યાગ કરેછે. તો બીજા મલ્યજીવોને ચારિત્ર વિના મુક્તિ શી રીતે મળે? અને વડી શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યુંછે કે—

ગાથા.

દંસણ નાણ જુઓ વિદ્ધા ન કુળદ્ કમ્મસ્થયં ચરણ રહિઓ
નાણરુદ્ જુઓ વિજ્જુદ્ધા । ફિરિય રહિઓ અરોગત્તં ?

ભાવાર્થ—દર્શન અને જ્ઞાનવટે સહિતપણ માણી ચારિત્ર વિના કર્મનો ક્ષય કરતો નથી. જાગ્રકાર વૈય ક્રિયાદીનપણાથી રોગ રહિત થાય નહીં તેની પેટે—વડી કહ્યું છે કે—

ગાથા.

વહુભવં કયંપિ કમ્મં । સ્વદ્ ચરિત્તમપ્પકાલંમિ ।
ચિર સંચિ દંધણ ભરં । સ્વણેણ નિદ્દહ્દ્ જદ્ જલણો ।
એગ દિવસંપિ જીવો । પબ્બજ્જ મુવાગઓ અનન્નમણો ।
જય વિ ન પાવદ્ મુદ્ધલં । અવસ્સ વેમાણિઓ હોદ્ ૨
અધ્ધથ તા એગ દિણં । અંતમુદ્ધત્તંપિ ચારુ ચરણ જુઓ ।
સ્વદ્ અસંમિજ્જ મ્મવ । જિજયંપિ જીવો વહુ કમ્મં. ૩
મુદ્ધંપિ ચરણ વિણા । ન દિંતિ નાણં ચ દંમણં સિવં ।
વરચરિત્ત જુયાદ્ । સ્વણેણ તાદ્ સિવ ફલ્લાદ્ । ૪

ભાવાર્થ—વહુ મલ્લનાં કર્યાં કર્મને ચારિત્ર અન્ય કાર્યમાં થાય કરેછે વળા કાર્યનો મંચિત્ત દંધન મનૂરને જેમ અગ્નિ વાળી મલ્લદ-રેછે તેની પેટે અન્યથા ચિત્ત નથી. અને આત્મમ્મગતામાં ચિત્તવાદ્યં

જે પામિષ્ટ દર દિવસનું મોં મોં ન આપે મોં પણ વૈમાનિક દેવ-
વનાને આપે.

માર શક્તિ મારપામિષ્ટ દર અંતર્મૂર્તિમાં પણ પ્રમંથ્યમર-
મિત પાવનો ભય કરે, જ્ઞાન અને જ્ઞાન એ જે પણ પામિષ્ટ વિના
મોં આપી શકતાં નથી. માટે મમ્યજ્ઞાનદર્મનપામિષ્ટાનિ મોં-
માર જ્ઞાન, જ્ઞાન, અને પારિત્ય મોંમોં માર્ગ માળસે. મારપામિ-
ષ્ટા પણ મોંમોં મુક્તિની મામિ થાયછે. પામિષ્ટ વિના રાગદ્વેષનો તય
યો નથી. માટે જુદે જે-જ્ઞાન વિના પામિષ્ટ નહિ. પામિષ્ટ વિન
નહિ મુક્તિનાં મુખ છે મામિષ્ટાં । ને જેમ જુદાં પુરિતરે-દમ્યાદિ માર-
જુદાંમોં જુદાં પામિષ્ટ માર્ગ મારજુદાં ભય કરનાર જુદાંમ
માળસે. જુદાં પામિષ્ટ પામિષ્ટ અમલ જોય ને મારજુદાં અંગીકાર
કરે નથી પણ મનનો જ્ઞાન જ્ઞાન જય થાયછે. અને મોંમામિષ્ટ
યદાય છે.

જે મમ્યામ્યામોં સમજવાનું જે-મારજુદાં જન વા માધુના
જન અંગીકાર કરીને પણ રાગદ્વેષનો ભય કરવાનોછે, મનને મોંમા
વિના રાગદ્વેષનો ભય કરવો દુર્લભછે, અને આત્મજ્ઞાન છે તે પદ્મ-
વ્ય નેના મુખ પર્ણામના જ્ઞાનવિના તથા વૈરાગ્યવિના થવું નથી. મન
પવન કરતાં પણ પવનું ચંચલછે. પવનને જેમ મૂંડીમાં માલી રાત્રી
તેમ મનને પણ જન રાગવું દુર્લભછે, આત્મસ્વરૂપ ચિંતનના કુ-
સ્મ્યાં મનને જ્ઞાનદ્વેષ એ મિચાય મોંમોં રસ્તો મનોજયનોનથી. પ્રથમ
મિષ્ટ શક્તિ માર્ગને જોવું જે મનમાં કયા કયા (શા શા) વિચારો
થાયછે, તુરત જોતાં જ્ઞાન વિચારો આવના જનાને તે વસ્તુ એમ
ચિંતવું જે જે આત્મા । એ વિચાર દ્વારા નથી: તે તેનાથી મિષ્ટ,
નારે જી તરફ જ્ઞાન આપવું નહિ, એમ વિચારી તુરત આત્મજુનોના
ચિંતનમાં જુદું, અરુપી આત્મા કેવી રીતે ? તેનો વિચાર કરવો.

પ્રથમ અભ્યાસમાં મનવિચાર કરતાં વંધ રહેતું નથી. માટે તેને કંઈક ઉગ્રમ તો જોડાવ. માટે આત્મસ્વરૂપ ચિંતનમાં મનને દોરવું. પદ્ધતિ મન વહિરની હજારો વસ્તુઓમાં ભટકતું પોતાની મેઢે વંધ થશે. મનને વહિરની વસ્તુઓમાં ભટકવાથી જેવો આનંદ મેઢેછે તેવો પહેલાં મઝશે નહીં. જેમ નાનાં છોકરાને નિશાઢે જતાં જેવું કંટાઢા ભરેલું લાગેછે તેમ તથા કોઈ પંત્રીને મયમ પાંજરામાં પુરવામાં આવેછે ત્યારે જેમ કંટાઢા ભરેલું તેને લાગેછે તેમ પેલા છોકરાને ડ્યારે નિશાઢમાં મળતાં સમઝણ પડેછે ત્યારે કંટાઢો થતો નથી. અને પંત્રીને જેમ પાંજરામાં ત્રાવો પીવાનો આનંદ થાયછે તથા તેના ધણીની સાથે હઢી મઢી જાયછે ત્યારે સ્થિર થાયછે તેમ મન પણ આત્મધ્યાનમાં પ્રથમ કંટાઢી જાયછે. પણ ડ્યારે તેને સ્થિર આત્મધ્યાનમાં કરવામાં આવેછે ત્યારે કંઈક સ્થિર થાયછે. અને અંતે તેના ઉપર કાપુ મેઢવી શકાયછે. અને તે વાઢના વિષયોમાં ભટકતું નથી અને શાન્ત જેવું થઈ જાયછે. પશ્ચાત્ નિર્વિકલ્પમય આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિર ઉપયોગદૃષ્ટિની ધારા વૃદ્ધિ પામેછે તેથી મધ્યાત્મા આત્માના અસંલયમદેશે લાગેલાં ઘણાં કર્મ નિર્જરાવેઢે, અને નિરાધાર સ્વપર પ્રકાશક બને માટે પરમપદની ઢાહના કરનારે પ્રથમ મનો-જય કરવો આવશ્યકછે. શ્રી આનંદધનજી મહાયોગી કહેઢે કે-

શ્રી કુંથુનાયજીના સ્તવનમાં=

મન સાધ્યું તેજે સઘલું સાધ્યું. એહ વાત નહિં સ્વોટી:

ઇમ કહે સાધ્યું તે નવિ માત્રું, એ કંઈ વાત છે મોટી હો, કુંથુજિનં

જેને મન વશ કર્યું તેને શુક્તિ મુલ્ક વશ કર્યું એમ કહેવું અતિશયોક્તિ મર્યું નથી માટે પહેલાં તો દરેક અભ્યાસીએ મન કાનુમાં રાખવું, જેમ ઘોઢાઓ ગાઢી ગમે ત્યાં ઘસડી જાયછે. માટે તેઓને કાનુમાં રાખવા પડેછે, તેમ ઈન્દ્રિયો રૂપી ઘોઢાઓ આ શરીરરૂપી

દ્રેપરૂપી જન્દ આત્માને વચ્ચે છતો અનેક પ્રકારનાં તોફાન કરે છે અને આત્માનું ખાન મુલાવેછે, વૃદ્ધ અને જન્દને કોઈ મદા ઉ-
સ્તાદ મંત્ર વાત્રી કાઢેછે તેમ આત્માને લાગેલાં રાગરૂપી વૃદ્ધ
અને દ્રેપરૂપ જન્દ તે ઉસ્તાદ ગીતાર્થ ગુરુના ઉપદેશરૂપ મંત્રથી દૂર
થાયછે ત્યારે આત્મા અત્યંત મુશ્કેલી થાયછે આ ઠેકાણે શિષ્યના આ-
ત્મામાં રહેલા રાગદેવને કાઢવામાં ગુરુ થઈવાન નિમિત્ત કારણ જા-
ણવા, અને ઉપાદન કારણ તો શિષ્યના આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ જા-
ણવી. આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ થાય ત્યારે આત્મા નિર્મલ પદને પામેછે,
નિશ્ચય નયથી કહેવાતું જે પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, તન્મય આત્મા થતાં
લોક અને અલોક તેના વચ્ચેનામાં પ્રકાશેછે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ
નાશ પામેછે ત્યારે અનંતજ્ઞાન ઉપજાય થાયછે.

પ્રશ્ન—જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ક્યાં રહેતું હશે ? અને તેનું પ્રરણ શાથી
થતું હશે ?

પ્રત્યુત્તર—જ્ઞાનનું જે આચ્છાદન કરે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ—જ્ઞાનના
પંચ પ્રકારછે પંચ પ્રકારનું જ્ઞાન આચ્છાદન કરે તેથી જ્ઞાના-
વરણીય કર્મ પણ પંચ પ્રકારનું જાણતું. 'વૃદ્ધગતના સ્કંધોને
આત્મા અશુદ્ધ પરિણતિયોગે જ્ઞાનનું આચ્છાદન કરે તેવા સ્કંધ
પોતાના અમંચ્ય પ્રદેશોની માથે સ્તીર નીચનાં પેટે પરિણમવે
પ્ર કરાર્થી સ્પષ્ટ મમજાને કે સ્તીર નીચનાં મચ્ચાનાં મંચપની
પેટે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આત્માના પ્રદેશોની માથે રચુંછે અને
તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું પ્રરણ અજ્ઞાનયોગે અશુદ્ધ પરિણતિથી
પ્રરણ થાયછે.

જેમ મુર્ખનાં સિગ્નોનો પ્રકાર શાટડાંના આચ્છાદનનો પ્રકાર
; તેમ આત્માનું મુર્ખ મદન જે જ્ઞાન તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મથી પ્ર-
રણે. તેથી આત્માને સ્વચ્છ પ્રકારરૂપ કાર્ય કરી શકતું નથી.

હવે જ્યારે જ્ઞાનાચરણીયકર્મનો નાશ થાયછે ત્યારે અનંતજ્ઞાન
 ઉત્પન્ન થાયછે, દર્શનાચરણીય કર્મનો સર્વથા નાશ થવાથી અનંત
 દર્શન ઉત્પન્ન થાયછે. તથા જ્ઞાના અને અજ્ઞાતા વેદનીયનો સર્વથા
 સપ થવાથી અનંત અધ્યાવાપ મુખ્ય ઉત્પન્ન થાયછે. મોહનીય કર્મનો
 સર્વથા સપ થવાથી સાધિક સમ્પન્ન થવી તથા ચામિત્રી પ્રાપ્તિ થાયછે,
 આપુણ્ય કર્મનો સપ થવાથી આત્મા સાદિ અનંત સ્થિતિ પામેછે. સારાંશ
 કે-પ્રાપુણ્ય કર્મથી મુક્ત થયેલો જીવ સિદ્ધિશિલ્પાની ઉપર એક યોજનના
 ૨૪ ચોરીય ભાગ કરીએ તેમાંના ત્રેવીસ ભાગ મૂકી ચોવીસમા ભાગે
 એક સમપમાં સિદ્ધિસ્થાનમાં જીવ ચિરાજેછે ત્યાં ગપાની આદિછે પણ
 ત્યાંથી પદવાનું નથી માટે અંત નથી. માટે સાદિ અનંતમા ભાગે
 સિદ્ધમાં મુક્ત થઈને મુક્તાન્વા રહેછે. નામકર્મના નાશથી આત્મા
 પોતાનું અરૂપીયદ આશિર્વાચ કરેછે. ગોચરૂપના નાશથી આત્મા
 અગુરુ ભુગુણ માત્ર કરેછે. અંતરાય કર્મના નાશથી આત્મા સદૃશ
 જો અનંતવીર્ય તેને પ્રગટ કરેછે એમ એ આઠ કર્મના નાશથી આત્મા
 અગુણને પ્રગટ કરેછે. અને પરમાન્મારૂપે થાયછે, પંચમીગતિ મોક્ષ
 તેની પ્રાપ્તિ કર્મના સપથીછે, એમ જીવને ચારે ગતિપોમાં જવાનાં
 કારણો બતાવ્યાં તેમજ પંચમીગતિમાં જવાનો માર્ગ યાને ઉપાય બતા-
 વ્યો. આત્મા જેવું વર્તન ચલાવશે તેવી ગતિમાં જશે. એ સ્પષ્ટ થાત
 છે. કયાંથી આવ્યોને કયાં જાડશ ? એ સંવંધો વિચાર લેવો, હવે
 પંચમ વિષય સંવંધો વિચાર લેવેછે.
 પંચમવિષય-મનુષ્ય જન્મની માફત્યના નાથી-પંચમગતિ સાત્ય ક-
 રવાથી મનુષ્ય જન્મની માફત્યના થાયછે. પુણ્યપાપપ્રવાન્યુક્તિ-
 પુણ્ય અને પાપના સપથી મુક્તિ પદ મહેંછે શુભ કર્મને-પુણ્ય
 કયેછે અને અશુભ કર્મને પાપ કયેછે. શુભ વા અશુભ કર્મ
 પૌદ્ગલિક છે. જે પ્રકારના કર્મને પણ આશ્રય ફરેછે. શુભપુણ્ય-

માથ્રવ કહેવાય છે અને પાપને અથુમાથ્રવ કહેવાય છે. આત્માને અનાદિ કાલથી આથ્રવ ઇટલે કર્મ લાગ્યું છે, ક્ષીરનીરવત્ આત્મા અને કર્મનો સંવંધ થયો છે. આત્માના અસંખ્યાતા પ્રદેશો છે તેમાં પ્રતિ પ્રદેશે અનંતિ કર્મની વર્ગના આ લાગી છે. એક વર્ગના મધ્યે અનંતા પુદ્ગલપરમાણુ છે એમ અનંતા પરમાણુ જીવ સાથે લાગ્યા છે. વર્ણગંધરસ અને સ્પર્શમય પરમાણુઓની વર્ગનાઓ જાણવી, જીવદ્રવ્યને લાગેલા પરમાણુયક્ષી અનંત યુગ્મા પરમાણુઓ છૂટા છે—કર્મ સહિત આત્મદ્રવ્ય પણ સત્તાથી સિદ્ધ પરમાત્મા સમાન છે. જીવ દ્રવ્ય નિત્ય પણ છે અને અનિત્ય પણ છે કમું છે કે—

ગાથા.

નિશ્ચાનિચ સરુવા, ભાવા સઘ્વેવિ તાવ તિયલો ॥
 ઉપ્પાય વિગમ ટિહિ ધમ્મ, સંગયા તે પુણો એવં. ॥૧॥
 પુલ્લભવપજ્જણં, વિગમોદ્દ ભવગણ ઉપ્પત્તી ॥
 જીવ દલ્લેણ ટિહિ, નિચા નિચત્તમેવંતુ ॥ ૨ ॥

નિત્ય અને અનિત્ય સ્વભૂતી મર્થે પદાર્થો ત્રિલોકીયમાં વર્તતા ઉત્પાદક્યય અને પ્રોલ્યતા ધર્મમય જાણવા, એક પદાર્થમાં ઉત્પાદક્યય પ્રોલ્યતા કેવી રીતે થાય છે તે પદાર્થો છે—

યથા જીવદ્રવ્યમાં પૂર્વ મરના પર્ણાયનો વિનાશ અને પ્રામરના પર્ણાયથી ઉત્પાદ અને જીવ દ્રવ્યન્વયણે પ્રોલ્યતા એમ યથા ધર્મમય જીવ પદાર્થ જાણવો, જીવ દ્રવ્યમાં મનિપર્ણાયથી ઉત્પાદક્યય પ્રોલ્યતા દર્શાવી, આત્માના મંમાગત્ત્વ્યામાં અશુદ્ધપર્ણાય જાણતા વડી સ્ફુલ્લદ્રુતિ ઉત્પાદક્યય પ્રોલ્યતા વર્ણવે છે.

ગાયા.

કુંડલ વિગમો મઝહ પ્પાઓ કળગં અવઝિયં જહા ॥
તહસવ્વેવિ પયધ્યા, જીવોનેઓ પુણો એવં ॥ ૧ ॥

કુંડલરૂપ પર્યાયપણે સુવર્ગનો નામ અને તેનો ડ્યારે મુકુટ
બનાવ્યો ત્યારે મુકુટરૂપ પર્યાયપણે સોનાનો ઉત્પાદ, અને સુવર્ગપણે
ધ્રોવ્યના કુંડલમાં તેમ મુકુટમાં પણ બની રહીએ, સોણું કાપમ
બની રહ્યુંએ સુવર્ગમાં સુવર્ગના પર્યાયોનો દટણે આકારોનો ઉત્પાદ
વ્યય થયા કરેછે. તેમ અવ જીવદ્રવ્યમાં પણ અનંત ગુણોનો ઉત્પાદ
વ્યય સમયે સમયે થયા કરેછે. એમ ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય, અપર્માસ્તિ
કાય, આકાનાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને ઉપચારે કાલમાં પણ
ઉત્પાદ વ્યય થયા કરેછે, અને ધ્રોવ્યનાપણું સદા અવસ્થિત છે,
પદ્ધત્ય દ્રવ્યાર્થિકનયાપેક્ષયા નિત્ય જાણવાં અને પર્યાયાર્થિકનયા-
પેક્ષયા અનિત્ય જાણવાં. જીવે ધારણ કરેલા મોટા શરીરમાંના નાના
શરીરમાં આત્માના અમંત્યાત મદેશો સરતા જાણવા-ને વાત
દર્શાવેલી દર્શાવેછે-

ગાયા.

સંકોપ વિકોર્ણિ, પર્શ્વકંતિવ્વ મહ્તગગિહેમુ ॥
હૃદિયસ્તવ કુંયુસ્તવ, પપ્પસસંસ્વા સમાચેવ ॥ ૧ ॥

મૃતિકાના નાના થા મોટા કુંડામાં દીરકની કાંતિ સંકોચ અને
વિકાસે કરી પુત્ર જેમએ. દટણે નાના કુંડામાં દીરકની કાંતિ સં-
કોચરણે રહેછે, અને તેજ પાડી દીરકની કાંતિ મોટા કુંડામાં વિકા-
સપણે રહેછે, તેમ જીવ પણ દાણીનું શરીર પામતાં તેમાં આત્માના
મદેશોના વિકાસની સર્વ શરીરને બાધી રહેછે. તેમ કુંયુવાનું શરીર
જીવ ડ્યારે રહેછે ત્યારે તેટલા શરીરમાં જીવના અમંત્યાતમદેશો

વ્યાપીને રહે છે. કર્મ સંયુક્ત સંસારી જીવ શરીરમાં વસ્યો છે તેની અપેક્ષા નાનામાં નાનું અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું શરીર ધારણ કરે છે માટે અંગુલ અસંખ્યાતમા ભાગ જેવડો આત્મા કહેવાય છે. અને કેવલી સમુદ્ધાત કરતાં જીવ લોકપમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશો વિસ્તારે છે માટે તદ્દપેક્ષાથી લોકપમાણ આત્મા કહેવાય છે. મોક્ષ દશામાં આત્મા અક્રિય થવાથી એકરૂપે આત્માની સ્થિતિ રહે છે. શુદ્ધશુદ્ધ સિદ્ધ પરમાત્મામાં પણ ઉત્પાદ વ્યય ધ્રીવ્યતા ધની રહે છે.

પ્રશ્ન—હે સદ્ગુરો! સંસારાવસ્થામાં શરીર પ્રમાણે આત્માના પ્રદેશોનો સંકોચ વિકોચ થાય છે ત્યારે આત્માના પ્રદેશો એક વીજા પ્રદેશથી જુદા પડતા દશે કે કેમ—;

પ્રત્યુત્તર—તેથી સ્થિતિમાં જો કે આત્માના પ્રદેશોનો સંકોચ વિકાશ થાય છે તોપણ પ્રત્યેક પ્રદેશો એક વીજા પ્રદેશોની સાથે નિત્ય સંબંધે સંબંધિત છે. તેથી આત્માના પ્રદેશો સંકોચ વિકાશ તાને પામે છે તોપણ એક વીજાથી જુદા પડતા નથી. અગ્નિના તળાવોની પેઠે સર્વથા ભિન્ન આત્માના પ્રદેશો જો પડે તો અસંખ્યાત પ્રદેશ મલીને એક આત્મા કહેવાય નહીં, અને આત્માપણું નદી થઈ જાય. માટે અરૂપી આત્માના પ્રદેશો સંકોચવિકાશને સંસારી અવસ્થામાં પામે છે તોપણ તાદાન્ય સંબંધે સંબંધિત હોવાથી કોઈ કાલમાં જુદા પડ્યા નથી અને પડશે પણ નહીં. એવો પ્રદેશોમાં સ્વભાવ રહ્યો છે તે કેવળીના પ્રાનગમ્ય છે, અનુભવીઓ એ વાતને સમ્યક્ અનુભવે છે.

પ્રશ્ન—આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશને ઠેકાણે એક પ્રદેશ માનીએ તો કંઈ હરકત આવે;

ઉત્તર—હા હરકત આવે છે, શ્રી સર્વજ્ઞ મહારાજે આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ દીઠા છે તેથી એક પ્રદેશ કેમ માની શકાય, હે શંકા-

કાંઈ મને કે.વચ્ચજ્ઞાન થયુંતે કે એમ જાણે. ના, ત્યારે અમંત્યાન મદેશ આત્માના છે એમ શ્રદ્ધા કર. મનિ કલ્પનાથી કંઈ કામ થતું નથી. જાણી દે શંકાવાદી મુદ્ધરશિષી મમન કે રૂપાં આત્માના મદેશોંતે તે આત્માના મદેશોંને ગ્રાપીને જ્ઞાન અનંતપણું રહેતે, મનિ મદેશો અનંત જ્ઞાન રહેતે. મનિજ્ઞાન, શુદ્ધજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન અને કે.વચ્ચજ્ઞાન એ પંચ-માત્રું કોરપણ જ્ઞાન આત્માના મદેશોંને સ્વામીને રહેતું નથી. હવે આત્માનો અમંત્યાન મદેશ ન માનીએ નહીંતો એક મોટો વિરોધ આવેછે.—

શિષ્ય.—દે મદ્ગુરો આત્માના અમંત્યાન મદેશો માનીએ નહીં તો મોટો ઝો વિરોધ આવેછે—તે કૃપા કરીને કહો.

સદ્ગુરુ—મયમનો કે.વચ્ચી કે.વચ્ચીગમુદ્ધાન કરેછે. સોકાકાજ મમાળ આત્માના મદેશો કર્મનું પગિજાટન કરવા વિસ્તારેછે. અને કર્મ મોગથી રેછે તે જાનનો વિરોધ આવેછે એક મદેશ સોકાકાજ મમાળ વિમ્બાગનો નથી રેધી સ્ત્રી રીતે કર્મનું પ-રિજાટન કરે નાનો વચ્ચાટે શું અને નીચોવે શું એવી જાન થઈ, જાણી જાણો વિરોધ એ આવેછે કે—ગ્યારે ચતુર્દશપૂર્વો શંકા પુછવા માટે આહારક શરીર, સ્થિતિથી બનાવી સીમંપર સ્વામી પાસે મોકલેછે ત્યાં જડ તે શરીર શંકા પુચ્છી ભીર્થકર સીમં-પરમ્બામી પાસેથી ઉત્તર રેડે જન્મટી આવેછે. હવે કહો કે—ચતુર્દશપૂર્વો બનાવીને મોકલેછે જે આહારક શરીર તેમાં આ-ત્માના મદેશો સગા કે નહિ ?

શિષ્ય.—હા મદ્ગુરો તે આહારક શરીરમાં આત્માના મદેશો હોવા જોઈએ— જો તે આહારક શરીરમાં આત્માના મદેશો ન હોયતો જ્ઞાન વિના મગવાનું પ્રભશી રીતે પૂજે. અને મગવાનું

વાળીથી ઉત્તર આપે તે આહારક ગરીમ્માં આત્માના પ્રદેશોના હોયનો સમજી શકાય તે વિના ઉત્તરનો અર્થ સી રીતે સમજે અને ઉત્તર અમુક પ્રકારનો છે તે કોણ ધારણ કરી શકે-માટે અમુક આહારક ગરીમ્માં આત્માના પ્રદેશો માનવાન મોટા. થી તી-
ર્થકર મગવાને જે વાન કરી છે. તે સન્યત છે-અનંતગતી સર્વ પદાર્થનું યરાચર સ્વરૂપ જાણે છે.

સુગુરુ-જ્યારે ચતુરપૂર્ણ આહારક ગરીમ્માં અમુકી વનાવી મરારિ-
દેદ્ર હેમમાં મોકલ્યું ત્યારે-યે ગરીમ્માં થયાં છકતો ચતુરપૂર્ણનું
સાત પાતુથી વનેલું ધૈર્યારિક ગરીમ્માં અને થીતું મરારિદેદ્ર
હેમમાં મોકલેલું આહારક ગરીમ્માં.

હવે જમ્મે ગરીમ્માં આત્માના પ્રદેશો મરારિકે નહીં-

શિષ્ય-જા ગુરુજી જમ્મે ગરીમ્માં આત્માના પ્રદેશો છે. ધૈર્યારિક
ગરીમ્માં નો ચતુર પૂર્ણ વ્યાખ્યાન થાંચે છે. તે સમજાં ત્યાં
વગ જાન છે. નહીં નો વ્યાખ્યાન સી રીતે થનાય. થી મન-
જાં કે-યત્ર યત્રજાને તત્ર તત્ર આત્મ પ્રદેશો: ત્યાં ત્યાં જાનનો
મદમાર છે ત્યાં ત્યાં આત્માના પ્રદેશો જાગરા. જમ્મે ગરીમ્માં
જો આત્મપ્રદેશો હોય નહીં નો જમ્મે ગરીમ્માં જાન હોય નહીં માટે
જમ્મે ગરીમ્માં જાનથી આત્માના પ્રદેશો છે જમ્મે નહીં થવાય
મિદ્દ સ્વદ્દ માત્રુમ વર્યું.-

સુગુરુ-હવે જે જમ્મે ગરીમ્માં આત્મપ્રદેશો છે જમ્મે મિદ્દ વર્યું. હવે
મનનો કે છક પ્રદેશો આત્મા હોય નો જમ્મે ગરીમ્માં જાનનો
મદમાર સી રીતે હોય, છક પ્રદેશ જો આત્માના હોય નો વગ
જનાર જને નહીં. અને યજિરથી થીતો ગરીમ્માં પાગ્મ કરવાનાં
થાંજો આવે. થીતિય ગરીમ્માં વગ પાગ્મ થીતિય થાય નહીં. પ્ર-
ત્યાના પ્રમંથ્ય પ્રદેશો માત્રા મિથાય જમ્મે ગરીમ્માં જાગરા.

પણ પટે નહીં. એમ પણ સિદ્ધ થયું. ચંદ્રપૂર્વીના આહારક શ-
રીરના દર્શાવેલી વસ્તુ શરીરમાં આત્મપ્રદેશો અસંખ્યાના છે એમ
સિદ્ધ થયું અને એક પ્રદેશઆત્માનો માનવામાં વાધ આવે છે તે
પણ સિદ્ધ કર્યું. યુક્ત અને યુજાન યોગિયો પણ અનેક
શરીર ધારણ કરે છે તેમાં પણ આત્માના અસંખ્ય
પ્રદેશો જાણવા. તીર્થંકર મહારાજે લોકાકાશ પ્રમાણ આત્મા-
ના પ્રદેશો કયાં છે તે વાત પણ સિદ્ધ કરી, અને તે સિદ્ધ છે. હવે
આત્માના પ્રદેશો સંબંધી વર્ણન કરે છે. આત્માના એકેક પ્રદેશો
અનંતા પર્યાય રહ્યા છે, જ્ઞાન પણ પ્રતિ પ્રદેશ અનંત સદાકાશ
શાશ્વત સમયે સમયે વર્તે છે.

પ્રશ્ન—આત્માના દરેક પ્રદેશે જુદુ જુદુ અનંતજ્ઞાન છે એમ માનીએ
તો એક પ્રદેશ જુદુ જાણવારુપ કાર્ય કરે. ત્યારે આત્માનો
કંઈક જુદુ જાણવારુપ કાર્ય કરે. શ્રીજો પ્રદેશ વચ્ચે કંઈ જુદુ
જાણે. ત્યારે એક જાણનાર આત્મા રહ્યો નહીં.

ઉત્તર—જો કે આત્માના મત્લેક પ્રદેશે અનંતજ્ઞાન સવાભાવે રહ્યું છે
તો પણ અસંખ્યાત્ર પ્રદેશો વચ્ચે એક ઉપયોગ વર્તે છે, પણ
મત્લેક પ્રદેશનો જુદો જુદો ઉપયોગ વર્તેતો નથી તે કંઈ વાર
આવતો નથી. અસંખ્ય પ્રદેશો વચ્ચે એક આત્મા કહેરાય છે,
માટે આત્માપણું નષ્ટ થતું નથી. અસંખ્યપ્રદેશો વચ્ચે એક
સમયે નિર્વિષ્ટ સિદ્ધાત્માને એક ઉપયોગ હોય છે તેની એકન
આત્મા જાણવો.

કોઈક આચાર્ય યુગપત્ ઉપયોગ માને છે. તથા ચતુષ્પાદઃ
ગાયા.

કેઈ મળંતિ જુગર્વં, જાણઈ પાસઈ કેવલીનીઅમા ॥
અન્ને એગંતરિઅં, ઇચ્છંતિ સુઝવણસેણ ॥ ૧ ॥

કેચિત્ સિદ્ધસેનાચાર્ય વગેરે કહેછે કે—યુગપત્ એકકાલા-વચ્છેદન કેવલ જ્ઞાની જાણેછે દેખેછે—અન્યે જિન મદ્રક્ષમાશ્રમણ વગેરે એક સમયે કેવલ જ્ઞાની જાણેછે અને ધીજા સમયે દેખેછે. એટલે એક સમયે જ્ઞાનાપયોગ અને ધીજા સમયે દર્શનાપયોગ એક ક્રમવર્તિત્વેણે ઇચ્છેછે—આગમના અનુસારે તેમ ઇચ્છેછે. આ બે પક્ષની નંદિસૂત્રમાં ઘણી ચર્ચાછે. ત્યાંથી વિસ્તાર વિશેષ જોઈ લેવો.

જિજ્ઞાસુ—કેવલ જ્ઞાન વિના મતિજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવ જ્ઞાનીને એક સમયે જ્ઞાનોપયોગ અને ધીજા સમયે દર્શનોપયોગે હોય કે ગઈ.

સુગુરુ—કેવલજ્ઞાની વિના ધીજા જ્ઞાનવાચ્યાઓને એક સમયે જ્ઞાનોપયોગ અને ધીજા સમયે દર્શનોપયોગ વ્યક્ત હોતો નથી.

જિજ્ઞાસુ—આત્મજ્ઞાનના છતિપર્યાય અને સામર્થ્યપર્યાય કેવી રીતે સમજવા ?

સુગુરુ—આત્માના અસંલ્પ્યાત પ્રદેશ પૈકી પ્રતિપ્રદેશે છતાપણે અનંત અનંત જ્ઞાન રહુંછે તે જ્ઞાનનો ત્રિકાલમાં કદીપણ નાશ થનાર નથી. તે જ્ઞાનના છતિપર્યાય જાણવા, અને જ્ઞાનમાં જ્ઞેય પદાર્થનો ભાસનપણો તેથી જ્ઞાનના સામર્થ્ય પર્યાય જાણવા. જ્ઞેયપદાર્થો અનંતાછે. અને તે સમયે સમયે જ્ઞાનમાં ભાસેછે, માટે જ્ઞેય જે અનંત પદાર્થો તેની ભાસતા કાર્ય કરણશક્તિ-વાચ્યા જે જ્ઞાનના પર્યાયો તે જ્ઞાનના સામર્થ્ય પર્યાય જાણવા. છતિ પર્યાયથી સામર્થ્ય પર્યાય અનંત ગુણ વિશેષ જાણવા. સામર્થ્ય પર્યાય તે કાર્યરૂપછે. તથા ચ મહાભાષ્યે—પાવંતો જ્ઞેયાઃ તાવંત એવજ્ઞાનપર્યયાઃ તે ચ આસ્તિરૂપાઃ પ્રતિવસ્તુનિ અનંતાઃ તતોપ્યનંતગુણાઃ સામર્થ્યપર્યાયાઃ જેમ એક દોરદો

જન પદ્મે તો ભાગ્યજાનો છેને આશિષાગપણે છતાં પર્યાયે
અને તે દોરદારી અનેક કાર્ય થાય, અનેક ચમ્પુઓ વંધાય
અને તે અનેકને આપાર થાય. તેને સાધર્મ્ય પર્યાય કહીએ,
તાનિરૂપ જે પર્યાય તેનો ચમ્પુરૂપ છે. અને સાધર્મ્ય પર્યાય તો
મવર્તન રૂપ પદ્મે કાર્યરૂપ છે. તેમ અથ જ્ઞાનના છાને પર્યાય-
માં અને સાધર્મ્ય પર્યાયમાં પણ સમજવું-

જિજ્ઞાસુ-શ્રી સર્વેષ્ટે વદ્વ્યની બહાર કોઈ વસ્તુ નથી એમ કહ્યું
છે અને નૈવાયિક શોઝ પદાર્થ કહે છે. તેનું કેમ ?

સુગુરુ-વદ્વ્યરૂપ છ પદાર્થોની અંદર શોઝ પદાર્થનો સમાવેશ
થાય છે. તેથી છ પદાર્થ સત્ય જાણવા. મધ્યમ નૈવાયિક પ્રમા-
ણને ભિન્ન પદાર્થ કહે છે તે યુક્ત નથી. કારણ કે પ્રમાણ જે-
ટલું છે તેટલું જ્ઞાન છે અને જ્ઞાનનો આત્માનો ગુણ છે તેને ભિન્ન
પદાર્થ કહેવાય નહિ. મધ્યમપણું પણ વદ્વ્યોની બહાર નથી.
શ્રીમા મયોજન મિદ્ધાનાદિક તે સર્વ જીવદ્વ્યની પ્રવૃત્તિ
જાણવી માટે ભિન્ન પદાર્થ કહેવાય નહીં,

જિજ્ઞાસુ-વૈશેષિક દ્રવ્યગુણ, કર્મ, સામાન્ય, વિશેષ, સમવાય
અને અભાવ એ સાત પદાર્થ કહે છે. તેનો વદ્વ્યની અંદર સ-
માવેશ થાય છે કે વદ્વ્યથી ભિન્ન પદાર્થ છે તેની વધાર્થ સ્પ-
ષ્ટ સમજણ આપો.

સુગુરુ-હે જિજ્ઞાસુ સ્થિર દાદિ સાર્વત્રી સાધક. ગુણને પદાર્થ શ્રીજો
કહેવાય નહીં. ગુણ તેનો દ્રવ્યમાં રવા છે. તેથી ગુણને ભિન્ન
પદાર્થ કહેવાય નહીં, તથા કર્મ તે દ્રવ્યનું કાર્ય છે તથા સામા-
ન્ય વિશેષ એ બે તો દ્રવ્ય મધ્યે પરિણમન છે. વચ્ચી સમવાયને
પણ દ્રવ્યમાં સમાય છે, અને અભાવનો અહતાને
કહેવાય તે અહતાને પદાર્થ માનવો યત્નો નથી અભાવ છે

તે વસ્તુનો વ્યતિરેક ધર્મ છે માટે વૈશેષિક મતપણ પદ્મદ્રવ્યમાં સમાઈ જાય છે. વહ્ની વૈશેષિક દ્રવ્યના પૃથિવી અપ, તેજ વાયુ આકાશ. કાલ, દિશા, આત્મા, મન એ નવ ભેદ કહે છે. તે સંવંધી સમજવું કે-પૃથ્વી, અપ, અગ્નિ વાયુ एतो एकोद्रीय जीव जाणवा, पृथ्वीरूपशरीर धारण करी जे जीवो रहाछे ते पृथ्वीकायना जीवो समजवा, अने शरीरतो पुद्गल द्रव्यमां आच्युं. एम ए चार पण आत्मद्रव्य ठयीं. पण कर्म-योगे शरीर भेदे नाम जुदां पड्यांछे. दिशीतो आकाशमां मळी जायछे अने आकाश ए आकाशास्त्रिकाय द्रव्य जाणवुं. मनंत आत्मानुं संसारीणिणामां उपयोग प्रवर्तवानुं द्वारछे तेथी ते भिन्न द्रव्य कहेवाय नहीं. वैसेषिक मतवादी सामान्य विशेष ए घेने भिन्न पदार्थ मानेछे ते पण युक्त नहीं-

માથા.

तथाहि सकलशास्त्रे पक्षद्वयं,
जातिपक्षो व्यक्तिपक्षश्च तत्रजातिः
सामान्यं व्यक्तिस्तुविशेषः
इतिवचनात् सामान्येतुसर्वेषामेव
नित्यत्वं सत्ताप्रतिपादनपरत्वात्
यथागोत्वाश्वत्वादिकं नित्यं नतु गौर
श्वोवानित्यः व्यक्तिपक्षेत्वनित्यमेव
यस्तुजातिपक्षः सत्त्वस्माकं
जैनानां द्रव्यार्थिकनयः व्यक्तिपक्षः
स्त्वस्माकं पर्यायार्थिकनयः

ધારાર્થ-મહત્ત્વનામયાં પદ્ય રહે. ૧ જ્ઞાતિપદ્ય ૨ જ્ઞાતિ જ્ઞા-
તિપદ્ય જ્ઞાતિ પદ્યને સામાન્ય અને વ્યક્તિ પદ્યને વિશેષ. એવા થમ-
નયાં જાણવું. સામાન્ય પદ્યને જ્ઞાતિપદ્યમાં મર્ગ પદ્યાર્થોનું નિરૂપણું
જાણવું કારણકે જ્ઞાતિપદ્ય મનાવું મતિરાદન કરવામાં મન્યરહે તે
દેશી જેમકે મોચ, અથા, ગાવણું અને અથાગું એ નિરૂપે.
પદ્ય વ્યક્તિરૂપ જે મૌ ઘોડો તે અનિરૂપે. જે આ જ્ઞાતિપદ્ય તે
જેનોનો દ્રવ્યાર્થિક નવે. અને જે વ્યક્તિપદ્ય. તેમ જેનોનો વર્ણ-
વાર્થિક નવે. જ્ઞાતિપદ્ય દ્રવ્યને દ્રાગ કરે. અને વ્યક્તિપદ્ય વર્ણ
યોનું દ્રાગ કરે. જ્ઞાતિપદ્ય એ સામાન્ય અને વ્યક્તિપદ્ય એ વિશેષ
એ માટે તે જેનો નવમાં મવારે. પરાર્થ સામાન્ય વિશેષ પદ્યદ્રવ્યની
ધિમ પદ્યાર્થ નથી.

જિહ્વાસુ-પૃથિવી, અવ, તેમ, વાયુ, એ ચાર રિના ચાલીનાં પંચ
નિરૂપે. તો જેનોના ક્ષણાદ્યપદ્ય મવાને નિરૂપે અનિ-
રૂપ એ જે પદ્ય મત્યેક દ્રવ્યમાં વચ્ચા નહીં. તે તમો પદ્યાર્થો
તે જેની રીતે તે સમજાવો

સુપુરુ-તે મત્ય સાંધર, મત્યેક વસ્તુમાં જ્ઞાનદ્રવ્યની જોનાં નિરૂપે
અને અનિરૂપણું રાખે. પૃથિવી, અવ, તેમ અને વાયુ કાર્ય-
રૂપ સામાન્યમાં અનિરૂપે. અને પરમાણુરૂપ નિરૂપે
વચ્ચા. આકાશ સ્વસ્વરૂપે મગદ્યમાં એકરૂપે માટે તદ-
વેત્તવા નિરૂપે. અને=પટાકાશોનદ્ય: પટાકાશોનદ્ય:) પટા-
કાશ નદ્ય ધયું. પટાકાશ નદ્ય ધયું, એવી રીતે પટપટની ર-
પૃથિવી અનિરૂપે પદ્યણું આકાશમાં આવ્યું. દિશાકાલમાં
પદ્ય તેવી રીતે નિરૂપે અનિરૂપણું ધયું=આત્માપિત્ત્વમને સચ-
દેદ્રિયવ્યવસ્થા: વિશુનિરૂપેનિ વચનાત્ તત્ર કૌંદિન્ય
ન્યાપેન પારિશિષ્ઠાનુમાનેન દેશધિશેનિરૂપેનિ=આત્મા

પગ વૈશેષિકના મનમાં દેહયત્તો મિત્ર જે આત્મા તે વિદ્યુ
અને નિત્ય છે ત્યાં કૌંદિન્ય ન્યાયવદે જોતાં દેહમાં રહેલો આ-
ત્મા અનિત્ય કયો છે. સ્વાદ્વાદ મનમાં અગ્રુદ પર્યાયે તથા
શુદ્ધપર્યાયે આત્મામાં નિત્યાનિત્યપણું દર્શકાર્પુ છે. મનમાં પણ
નિત્યાનિત્યપણું રણું છે. દેહના અનિત્યપણાથી મનનું પણ અ-
નિત્યપણું જાણવું. દેશાશ્રિતમનઃ દેશાશ્રિત મન છે માટે, પુદ્ગ-
લરૂપે દેહનું પણ નિત્યપણું છે તેમ મનનું પણ પુદ્ગલરૂપે નિ-
ત્યપણું છે. પુદ્ગલ પરમાણુઓમાં પણ દ્રવ્યાર્થિકનયની અવે-
ક્ષા નિત્યપણું છે. કારણ કે-પરમાણુરૂપ પુદ્ગલનો કદી
ત્રિકાલમાં પણ નાશ થતો નથી તેમ પુદ્ગલરૂપ પરમાણુઓમાં
પણ ધર્મ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ સમયે સમયે કર્યા કરે છે માટે
પર્યાયાર્થિકનયની અવેક્ષા તેમાં અનિત્યપણું જાણવું.

જિજ્ઞાસુ-સ્વાદ્વાદ પટ્ટે શું ? તે સમજાવો.

સુગુરુ-એકસ્મિન્ વસ્તુનિ વિરુદ્ધધર્મદ્વય સમાવેશઃ સ્વાદ્વાદઃ એક
વસ્તુમાં પરસ્પર વિરુદ્ધ યે ધર્મનો સમાવેશ તે સ્વાદ્વાદ જાણવો
અથવા વસ્તુ સ્વરૂપ પ્રતિપાદન પરઃ શુશ્ચિકલ્પઃ સ્વાદ્વાદઃ
ભાવાર્થ-વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરવામાં પર એવો
શુતનો વિકલ્પ સ્વાદ્વાદ જાણવો. અથવા વિરુદ્ધધર્મદ્વય પ્રતિ-
પાદન પરોવક્તુરભિમાય વિશેષઃ સ્વાદ્વાદઃ અથવા તો એક
વસ્તુમાં વિરુદ્ધ ધર્મ બેને પ્રતિપાદન કરવામાં તત્તર એવો વ-
ક્તાનો અભિમાય વિશેષ તેને સ્વાદ્વાદ જાણવો. તથા એક-
સ્મિન્ જીવાજીવાદી વિરુદ્ધધર્મ દ્વયં નિત્યાનિત્યાસ્તિત્વ
નાસ્તિત્વોપાદેયાનુપાદેયાભિલાષ્યાનભિલાષ્યાદિ લક્ષણં તસ્ય
સમાવેશઃ સમાશ્રયઃ સ્વાદ્વાદ ઇત્યર્થઃ

તથા જીવ અજીવ આદિ પદાર્થમાં વિરુદ્ધ જે ધર્મદ્વય-નિત્ય

અનિત્ય તેમ અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ તથા ઉપાદેય, અનુપાદેય તેમજ અભિલાષ્ય અને અનાભિલાષ્ય ધર્મનો સમાવેશ, એ વિરુદ્ધ ધર્મોની સ્થિતિ તેનું નામ સ્યાદાદ જાણવું.

એ મયાણે સ્યાદાદનું લક્ષણ કહી પ્રસ્તુતાવિષય વર્ણન કરીએ. તથા શેદાંતી સારૂય તે એકજ આત્મા અર્દનપણે એકજ દ્રવ્ય માનેછે, તે પણ શુક્તિ શુક્ત નથી. કેમકે શરીરને આ ધર્મચતુષી દેસાપછે શા ઔદારિક, શૈક્ષિક, આહારક, તંત્રસ અને કાર્યગ એ પંચ પ્રકારનાં શરીર તો પુદ્ગલાસ્તિકાપણે માટે રૂપીછે, તેમજ પુદ્ગલ દ્રવ્યના સ્કંધો જે જુદી જુદી આકારિરૂપેછે તે એક કેમ થાય. તથા આત્મા અને શરીરનો આધાર તે આકાશ જાણવું. અવગાહો આગાસં શિતિ વચનાન્. શીખા દ્રવ્યોને રહેવા અવકાશ આપતો તે આકાશનું લક્ષણછે અને તે સર્વજ્ઞ પ્રસિદ્ધછે. તે આકાશ દ્રવ્યને જુદું માનવું જોડે. આત્મા ભિન્ન ઠયો. પુદ્ગલદ્રવ્ય ભિન્ન ઠયું. આકાશદ્રવ્ય ભિન્ન ઠયું. તો એકજ આત્માએ આત્મા વિના અન્ય વસ્તુ નથી. એવો અર્દનવાદ સિદ્ધ ઠયો નહીં. વર્તી અર્દનવાદમાં એકજ આત્માએ. પણ અનેક આત્મા નથી એવું મનાયછે. તો અનેક આત્માની શાસ્ત્ર શુક્તિ, અનુભવથી સિદ્ધિ આગળ કરવામાં આવે. અર્દનવાદી આત્માનું અસ્તિત્વ માનેછે માટે તે વાદનો સમાવેશ આત્મદ્રવ્યમાં કરવામાં આવે, માટે પદ્ધત્પર્ના વાહાર કોઈ વસ્તુ નથી એમ સિદ્ધ ઠયું.

પદ્ધત્પર્ના અંદર બૌદ્ધદર્શનનો સમાવેશ.

બૌદ્ધદર્શનને સમયે સમયે નવા નવાપણે આકાશ ૧ કામ ૨ જીવ ૩ પુદ્ગલ ૪ એ ચાર દ્રવ્ય માનેછે. તે વાદી પ્રતિ કહેવાનું કે- જીવ અને પુદ્ગલ એકજ સ્ત્રે કેમ રહેતા નથી. તે તો ચરનાદિમાત્ર પામેછે. માટે તેના અપેક્ષાધારણરૂપ, ધર્માસ્તિકાપ અને અધર્મા-

स्त्रियाय. ए चे द्रव्य पण मानवा जोइए. तथा केट्ठाक संसार चक्रनो कर्त्ता एक परमेश्वर मानेछे. ते पण मृषा समजनुं. निर्मल राग द्वेषादीन प्रभु, विभु, परमात्मा, परमा मुख दुःखनो कर्त्ता याय नहीं. बडी जगत्कर्त्ता इश्वर नहीं. एनो विस्तार भये कर-
वामा आरसे. हाल तो आत्मानुं स्वरूप वर्गवर्णामगंगे अन्य वर्णा पाली. इहे आत्म स्वरूप विषयनुं वर्णन करीए. आपगे नहीं म-
मजनुं के आत्मद्रव्य बीजा पंचद्रव्ययी न्यायजे. अनादि कालयी अमृत परिणामियोगे पुद्गलद्रव्यने परमाणुभो तेना स्फंभो कर्मरूप परिणामी आत्मानो माये क्षीरनीर पेडे परिणाम्युजे. मन, वागी, ऐश्या, शरीर, मंस्थान ए मरे पुद्गल समजनुं. अष्टकर्मनी वर्गगा-
ओ पण पुद्गलजे.

अष्ट वर्गणानुं स्वरूप लखेछे.

भौतिकवर्गगा, वैज्ञानिकवर्गगा, भासाकरवर्गगा नेत्रवर्गगा, भाषावर्गगा, श्रामोश्रामवर्गगा, मनोवर्गगा, कर्मवर्गगा, वेदा-
मानु भेगा याय न्याये द्रव्यगुण स्फंभ करेवायजे. प्रगपरमाणु भेगा याय न्याये द्रव्यगुण स्फंभ याय. एम मंस्थाना परमाणु पिडे स्फंभ मंस्थानानुस्फंभ याय. नेमन भ्रमंस्थाना परमाणुभा भेगा याय न्याये भ्रमंस्थानानुस्फंभ यायजे. तथा नेमन अनंतवर्गगा गुणोन्तो स्फंभ यायने अनंतानुस्फंभ याय. एट्ठा मरे स्फंभ ने ज्ञानने द्रव्य कर्मा व्यापक नहीं, पण न्याये भ्रमंस्थानी अनंतगुण अरिष्ट परमाणुभो भेगा यह ते स्फंभ याय. न्याये तेना भौतिक वरीमने भेगा योग्य वर्गगा याय.

एतज भौतिकवर्गगा अनंतगुणा भौतिकवर्गगाकी दन भेगा याय. तेनाये वैज्ञानिकवर्गगा याय. बडी वैज्ञानिक अनंतगुणा परमा-
नु मरे न्याये भासाकरवर्गगा याय एम. मरे वर्गगाया दरेदरे

- ૧ પુદ્ગલપિંડના ને સ્વંડ કર્યા પોતે ફરી મેળે નહીં તે કાષ્ટ પાપાનાદિક વાદર વાદર ભેદ પ્રથમ જાણવો.
- ૨ પુદ્ગલ સ્કંધ સ્વંડસ્વંડ કર્યા પોતાની મેળે પરસ્પર એકબેક થાય જાય એવાં દુગ્ધ, ઘી, તેલ વગેરેને વાદર કહેછે.
- ૩ જે પુદ્ગલ સ્કંધો દેશવામાં સ્થૂલ હોય-સ્વંડસ્વંડ કરતામાં આવે નહીં હસ્તાદિકર્યાગ્રહણ થાય નહિ, એવા ધૂપ, ચંદ્ર, ચાંદની, આદિપુદ્ગલવાદરમૂલ્મ કથાયછે. છાયાતમ પુદ્ગલો પળનાગનાં.
- ૪ જે સ્કંધો મૂલ્મછે કિંતુ સ્થૂલોપલંબ હોય. સ્પર્શ, રસ, ગંધ ધર્મ, શબ્દ વિગેરે મૂલ્મ વાદર જાણવા.
- ૫ જે પુદ્ગલ સ્કંધો અને મૂલ્મછે ઇન્દ્રિયોના ગ્રહવામાં, આવતા નથી એવા કર્મવર્ગનાદિક મૂલ્મપુદ્ગલ કહેવાયછે.
- ૬ કર્મવર્ગનાઓથી પણ અતિમૂલ્મ દ્વયણુકસ્કંધ આદિ મૂલ્મમૂલ્મ કહેવાયછે.

પૂર્વોક્ત સ્કંધોનું મૂલકારણ પરમાણુછે, પરમાણુ શબ્દરહિતજે જોકે સ્કંધોના મિલાપથી શબ્દરૂપ પર્યાયને ધારણ કરેછે તો પણ વ્યક્તરૂપ શબ્દપર્યાયથી રહીતજે. વઝી પરમાણુ અવિભાગી પદને ભાગ રહીતજે. પૃથિવી, અપ આગ્રિ, વાયુ એ ચારનું કારણ પરમાણુઆછે અર્થાત્ પૃથિવી અપ આગ્રિ વાયુ એ ચાર મૂતો પણ પરમાણુઓથી પેદા થાયછે. વઝી પરમાણુ પરિણમન સમાવવાઓછે. પરમાણુ અન્નશ્વ છે તોપણ શબ્દનું કારણછે. પરમાણુ પોતે દ્રવ્યજે અને તેમાં વર્ગ, ગંધ રસ અને સ્પર્શ એ ચાર ગુણોછે અને તે મૂર્ત કહેવાયછે. પૃથિવી જાતિ પરમાણુઓમાં ચોર ગુણોની મુદ્દપતાછે. જલમાં ગંધ ગુણની ગોંગતા, અને વાકાના ત્રગ ગુણોની મુદ્દપતાછે. અગ્નિમાં ગંધ અને રસ ગુણની ગોંગતાછે, અને સ્પર્શ વર્ગની મુદ્દપતાછે. વાયુમાં ત્રગ ગુણોની ગોંગતાછે, અને સ્પર્શ ગુણની મુદ્દપતાછે.

દિવિસો થોડે ઉત્તમોચ્ચ વજારો, તથા વાંચ મહાત્મી દુષ્ટેન્દ્રિય તથા ઔદાત્મિક સૌન્દર્ય આશામ્લ નેત્રમ અને જામ્લેષુ પ્વર્ણમ મહા-
ત્મી કરીર તથા વૈદ્યમર્તીક દુષ્ટ મન તથા દુષ્ટવર્ધ મોહમે રિ-
મેરે વૃદ્ધ વજારે પુદ્ગલ દુષ્ટ જાનરૂ. પ્વ પુદ્ગલ દુષ્ટ દુષ્ટાધિક
નર્તરી સાધારણ, અને વર્ણાધિક નર્તરી મહાધારણ. ચમ્પુત: પુદ્-
ગલ દુષ્ટર્થી આત્મા મ્યાગેણે, વર્ણાગ્નિરિ પરિભારી વર્ણા પુદ્ગલ
જ્ઞાતક પુદ્ગલ ધોળી થઈ ઉત્તે મરિ મપ્તે તથા કર્મ જાંપરે મંભારી
વજારે, ઉપારે આત્મા કાસ્ત્રસ્વ ક્ષુદ્ર તથા કાસ્ત્રસ્વ મીંગી થાપ
સ્તારે મરિર્ધર્મ મરીત થા વર્ણ જ્ઞાનવર્ધ-શ્રમ દર્શનવર્ધ-વર્ણાનંદ
વર્ધી મિદ્ધ, બુદ્ધ અગાત્રી, મહારી, મધોળી, મરેળી, મનાકારી,
નિઃવર્ધા, મોરિતારી, મજ, મરિષત, રિવત્ત સ્ત્રસ્વ, મુગ્ધનો મોળી
મિદ્ધ વર્ણાત્મા થાપ, માટે મરે જગત્ત મરીતી મેરુત્તવ પુદ્ગલના
મોળનો વર્ણા કરી ક્ષમાત્મા સ્ત્રસ્વ ધોળી વજારા રમીયા થઈ
સ્ત્રસ્વ અનુવર્ધી વેવના વોગે નિમગ્ન નિવર્ણાત્મા જામિતી
માત્રી કરી. ઇત્ત મનુષ્ય જન્મ વાન્ધારી માવસ્ત્રના જાત્રી.

વટ્તિવિષય-વર્ધ કર્ણા રહેતે અને તેના હેતુઓ જોગ:

વિચાર-મંભાર્મ્મી ર્ધર્મા વજારા માનિર્ધેને જારી રાસે તેને

વર્ધ કરેતે, વર્ધના જે મેરુતે વ્યવહારવર્ધ અને નિધવર્ધ,

મર્ધ-વર્ધને વર્ધ વજારે, વર્ધને તેના જે મેરુ જેમ વર્ધન કર્ણા.

વેનર-જો જે આત્મા વાં નિધવર્ધર્મ વર્ધ નિધવર્ધ કારણ વિના
વર્ધી નથી. માટે મરેજ મનુષ્ય વ્યવહાર વર્ધ અને નિધવર્ધ
વર્ધે મહાર્મ્મી વર્ધ કમ્પોતે. વ્યવહારર્મ્મીને વર્ધેતે તે નિધવર્ધ તે
શુદ્ધ આત્મિક વર્ધ તેને મગધાર્મ્મી કારણે. વ્યવહાર વર્ધ
તે સાધનતે અને આત્મિક વર્ધ તે માધ્યતે, માટે વર્ધના વગ
કારણ વર્ધની માધ્યત્તા પ્વ જે મેરુતે.

પ્રશ્ન—નિશ્ચય નયથી શુદ્ધ આત્માનો જ જ્યારે ધર્મ છે તો વ્યવહાર ધર્મ આદરવાનું શું કારણ છે. એક ફક્ત નિશ્ચય આત્મિક ધર્મ આદરવો જોઈએ.

ઉત્તર—વ્યવહારધર્મ વિના નિશ્ચયધર્મ પ્રગટ થતો નથી. જેમકે—વા-
જરીના દાળામાં હાલવાની ઘણી સારી શક્તિ રહી છે તોપણ જ-
લનો સંયોગ થતાં ઊગી નીકળે છે. તેમ વ્યવહારધર્મ વિના નિશ્ચય
ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી—

પ્રશ્ન—મહાદેવી માતાએ વ્યવહારધર્મ આદર્યો નહોતો. તેમ છતાં કેમ
તેમને નિશ્ચય આત્મધર્મની સિદ્ધિ થઈ.

પ્રત્યુત્તર—કારણ વિના કાર્યની નિષ્પત્તિ થતી નથી. તેનો અવશ્ય
સમજવું. જોકે મહાદેવી માતાએ દેશથીના સર્વથી ચારિત્ર પ્રભું
નહોતું. તોપણ વ્યવહારધર્મને અવલંબ્યો હતો તેથી જ નિશ્ચય
આત્મિક ધર્મને પ્રગટાવ્યો.

જિજ્ઞાસુ—હે સદ્ગુરો મહાદેવી માતાએ કયો વ્યવહાર ધર્મ આદર્યો
હતો. તે સમજાવો.

સુગુરુ—મહાદેવી માતા પ્રથમ શ્રી રૂપભદ્ર ભગવાનના દર્શન કરવા
ચાલ્યાં એ પછી વ્યવહારધર્મ છે. તેમજ મહાદેવ માતાએ મનવચન
અને કાયા એ ત્રણ યોગની શુભિ કરી, એટલે મનવચન અને
કાયાના વ્યાપારોને પરભાવમાં જતા અટકાવ્યા. ધર્મ ધ્યાન
ધ્યાયું તે રૂપ વ્યવહારથી ઉત્તમ ધ્યાને ચડ્યાં. શુદ્ધ ધ્યાનધ્યાયી
અંતઃકૃત્ત્વ કેવલી થઈ મોક્ષમાં ગયાં—પુનઃમેમ નાશ થવાનું
કારણ મહાદેવી માતાને સમવસરણ થયું. તે પછી વ્યવહાર,
તેમજ તેથી સંસારની અસારતા હૃદયમાં, તે પછી
વ્યવહારથી ઉત્પન્ન થઈ. મનવચન કાયાના સ્વરાશ આધરના વ્યા-
પાર રોગ્યા. અન્યત્ર ધર્મધ્યાના દિવ્યાવતાં રોકાણા, પશ્ચાત્ શુદ્ધ
ધ્યાન ધ્યાવતાં નિશ્ચય આત્મિક ધર્મ પ્રગટ્યો, તે આત્મિક ધર્મ

रूप कार्यमां मनवचन कायानी गुप्ति तथा धर्मध्यानरूप व्यवहार
धर्म मरुदेवी मानाने यह गयो, मनोगुप्ति वचनगुप्ति अने काया
गुप्तिरूप तथा धर्मध्यानरूप व्यवहारधर्मने कारणता निश्चयधर्म
रूप कार्यमांछे, व्यवहारधर्म घणा प्रकारछे. तेनी विचित्रता
मुगुस्ना मुखपी सांभळी अनेकांतधर्मग्रहबो. बळी भरतराजाने
पण धर्मध्यानरूप व्यवहारधर्म केवल ज्ञान भगवत्तामां निमित्त
कारणीभूत हनो. निश्चय धर्मनो अरुपीछे, ते व्यवहार धर्मनी
मदतपी भगव थापछे. उपादान कारणनी शुद्धिमां निमित्त का-
रण बनवत्तरछे. एम समजवुं सारांश के मरुदेवी माता बा
भरत चक्रवर्ति पण नीचला गुणठाणानुं छोडवुं अने उपरना
गुणठाणे चढवुं ते रूप शुद्ध व्यवहार पाव्यां हतां.

जिज्ञासु प्रश्न--जो एमछे तो व्यवहारधर्म कोने कहेछे ते समजावो.
सुगुरु--संच मारावत उबरवां. सर्व विरतिधर्म देवविरतिधर्म अन्ववत
साधुधर्म. धावकधर्म ए व्यवहारपी धर्म जाणवो. ए व्यवहा-
रधर्म निश्चयधर्मनी प्राप्ति करावी आपेछे. निश्चयपी संपूर्ण नि-
रावरण परमान्मरुदनी प्राप्ति कराव्या बाद व्यवहार रहेतो नपी.
शिष्यप्रश्न--आत्मा परमान्मारूप थाय तेमां कयां कयां कारणोनी
जरछे.

सुगुरु--उपादान कारण. अने अमाधारण कारण अपेक्षाकारण
निमित्तकारण. ए चार कारणपी कार्यनी मिदि थापछे.

शिष्यप्रश्न--आत्मा मिदपणुं पावे तेमां पावे तेमां उपादान कोने
समजवुं.

सुगुरु--मिदतारूप कार्य ते आत्मानुं अमेद स्वरूपछे. सिद्धतारूप
कार्यनो कर्ता आत्मा पोतेजछे अने मिदपणुं आत्मानुं कार्य
समजवुं. अधुना मिदता भगवत्तवी नेज कर्तव्यधर्मछे. मिद-

તારૂપ કાર્યની રુચિ વિના અનંતકાલ સંસારમાં પરિભ્રમણ થયું. અને અજ્ઞાન રાગદ્વેષયોગે પોતાના ધર્મથી ભ્રષ્ટ થયો. હવે આત્માનો મૂલધર્મ ધ્યાસન થયો તેથી હવે તે કાર્યની સિદ્ધિ કરવી. એમ નિર્ધાર કરી તદ્દનુગત ચેતના વીર્યથી સ્વસ્વરૂપ કાર્યની પજાવે પ્રથમ તો અંશથી આત્મા કર્તા થાય. પશ્ચાત્ આત્મિક ગુણોની આશિર્ભાવતા થતાં સંપૂર્ણ કર્તાપણું પામીને પરમાત્મરૂપ કાર્ય નીપજાવે. એવી સિદ્ધતાનું ઉપાદાન કારણ પોતાની સત્તાગત જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર વીર્યાદિક અનંતાગુણ છે. તેજ ઉપાદાન કારણપણે જાણવા. ઉપાદાન કારણરૂપ જે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર અને વીર્યછેતે કાર્યથી ભિન્ન નથી, અને તેજ કાર્યરૂપ પરિણામે છે. માટે તેને ઉપાદાન કાર્ય કહે છે, આત્માના ધર્મ છે તેમાં પણ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રની મુલ્યતા જાણવી.

શિદ્ધ્ય--હે ગુરુજી અસાધારણ કારણ કોણ સમજવું.

ગુરુ--ઉપાદાન કારણથી જે અમેદ સ્વરૂપે છે. અને જે કાર્યપણું પામતું નથી એટલે કાર્ય સંપૂર્ણ ઉત્પન્ન થતાં જે રહેતું નથી તેને અસાધારણ કારણ કહે છે. ઘટરૂપ કાર્યનું ઉપાદાનકા મૃત્તિકા છે. મૃત્તિકા છે. તેજ ઘટરૂપે થાય છે, તેથી વાચકને લક્ષ્યમાં આવ્યું હશે હવે અસાધારણ કારણનું દૃષ્ટાંત કહે છે. જેમકે ઘટરૂપ કાર્ય થતાં સ્થાસ, કોસ, કુસલાકારજે થાય છે. તે મૃત્તિકા પિંડરૂપ કારણથી અમેદ છે પરંતુ ઘટરૂપ કાર્ય થતાં તે અસાધારણ કારણ સ્થાસ કોસ કુસલાકારરૂપ રહેતું નથી. કહું છે કે—પ્રમાણ નિશ્ચયેન ઉપાદાનસ્ય કાર્યત્વાપાસ્ય અવાંતરાવસ્થા ॥ધારણમિતિ.

હવે પરમાત્મરૂપ કાર્યમાં અસાધારણ કારણ ઘટાવે છે. સિદ્ધતા કાર્યમતિપ્રથમ મનવચન કાયાનાયોગ તેહને સ્વગુણ રમણમાં

अरागी भूद्वेषीरणे प्रवर्तव्य. चोपा गुणउपायायी मांडीने सिद्धतारूप कार्य पर्यंत गुणनी वृद्धि करवी. उरगमभाव क्षयोपशमभाव धेगी-गतध्यान, विधिसहित आचरणा, पूजा भक्ति, गुणिनुं बहुमान, ज्ञान क्रियारूप साधक अवस्थानी तरनमना ते सर्व असाधारण कारण जाणवुं. आत्मानुं ध्यान करवुं. क्षणेक्षणे आत्मोपयोगमांस्थिरपणे वर्तवुं साधुवन. आवकवत पाल्हां इत्यादि सर्व असाधारण कारण जाणवुं. भेदज्ञान विना असाधारण कारणनी प्राप्ति थनी नथी.

शिष्य-हे गुरुरो आत्मा सिद्धतारूप कार्यनीरजावे तेमां निमित्त कारण कोण ?

गुरु-देव अरिहंत, गुरु, अने सिद्धांत ते निमित्त कारण जाणवुं. निमित्त कारण विना जीव उंची स्थिति ए चढी सकतो नथी. पर्यनी प्राप्तिमां निमित्त कारण बलवान् रहेछे. देवगुरु सिद्धांत ए मुक्तिरूप महेलमां चढनां निसरणी समानछे. देवगुरुनी भक्ति बहुमान करवायी कार्य सिद्धि थने. तेम सिद्धांतनुं बहुमान विनयभादि करवायी गुण प्रगट थने. गुरुरो विनय विश्वास भक्ताभक्ति जेम पगी तेम निमित्त कारणनी पुष्टता जाणवी, गुरुनुं आलंबन मोडुंछे. अज्ञानरूप अंधकारनो नाश गुरु महाराज करेछे.

शिष्य-देवनी भक्ति बहुमान शी रीते करवुं.

गुरु-भी अर्हन्नी पूजा करवी, अर्हन्ना गुणोनुं स्तवन, कीर्तन, करवुं, अर्हन्नी आज्ञा मानवी, इत्यादिथी पूजा भक्ति जाणवी.

शिष्य-अर्हन्नुं पूजन शी रीते करवुं, अरिहंत साक्षात् तोरण नथी. तेनो सुनासो आपो.

गुरु-अष्ट प्रकारी पूजा विगेरेथी मधुनी पूजा करवी. अरिहंत भगवान् साक्षात् जोके विद्यमान् नथी तोपण 'जिनना अभावे

જિન પ્રતિમાનું પૂજન કરવું. જિન પ્રતિમામાં જિનેશ્વરનો આરોપ કરી માનતાં-પૂજતાં સમકિતની પુષ્ટિ અને નિર્જરાનું કારણ જિન પ્રતિમા થાયછે.

શિષ્ય-શ્રી જિન પ્રતિમાનું કથન મૂત્રમાં છે કે નહિ ?

ગુરુ-હા જિન પ્રતિમાનું કથન પ્રભુના પવિત્ર મૂત્રોમાં છે.

શિષ્ય-હે ગુરુજી, કૃપા કરીને મૂત્રનો એક પાઠ કહા કે જેથી

જિન પ્રતિમાની સાચીની થાય:

ગુરુ-હે ભવ્ય સાંભઠ—મૂત્રપાઠ:

તેણં કાલેણં, તેણં સમણં, જાવતુંગીયાણં નપરીણં,
પઠયે સમણો વાસગા પરિવસંતિ, સંસે, સયગે, સિલ્લપ્પવાલે,
રિસદત્તે, દમગે, પોચ્છવન્દી, નિવિદ્ધ, મુપપઠે, ખાણુદત્તે, સામિલે, નર-
વમ્મે, આણંદા, ડ્ઘોખજે અગ્ગચ્છ પરિવસંતિ, સે અહા, દિસા,
કુલિન્ન વિપુલવાહણા, જાવ ન્ધપ્પટ્ટા, ગટ્ઠિઅદ્ધા, અઝમી, વાઠરિસી,
પુમ્મ મામિણી, મુપદ્ધિપુમ્મં પોમહં પાલેમાણા, નિગ્ગંધાણં નિગ્ગં-
ધીણં, ફામુણસણિજ્જેણં, અસણ, પાણ, સ્વાદમ્, સાદ્દમેણં, જાવ
પદિન્નામેમાણા, ચેદ્દાલ્લભ્મુ નિસં મંથ પુલ્લ વચ્છાદ્ધર્મિ અ-
ચ્છગં કુલમાણા જાવવિદ્ધરંતિ, મેત્તેણટેણં મોયમા, જેતિગ પ-
દિમં પૂણ્ણ, મોમમ્મદિટ્ઠી અન્નોપુણમિદ્ધિદિટ્ઠિ, મિચ્છાદિટ્ઠિસ્મ નો-
નાણં, નોચરણં, નોમોમ્મય ઇલિ મમ્મદિટ્ઠિસ્મ નાણં, ધરણં, મોલ્લ,
ઇતિમેત્તેણટેણં મોયમા, અવસ્મજિણપદિમાણ મથપુલ્લવચ્છા-
દ્ધર્મિ પૂપાસાયલ્લા-શ્રીયંચરુત્ત મથે પૂજાન્નાપરુ.

માવાર્થ-તુંગીયા નગરીમાં રહેનારા મૂત્રોક્ત વાર આવકો પો-
તપત્રતનું આઠમ ચત્તદમ પૂર્ણિમા અમાવાસ્યાએ આરાધન કરતા હતા,
તોતપપારીને સાધુ માલ્લીઓને નિરવય આહાર પાણી વહોગવતા
હતા. અને ધેત્સાલ્યમાં ૨૧ પ્રતિમાની પુણ્યાદિકથી પૂજા કરતા,

તા. માટે દૃઢ્ય ધારક ત્રિન મતિમાની અવસ્થા પૂજા કરે. જ્યાં-
 િ અધિકાર ચમત્તી છેવો.

દ્વિતીય મુખપાઠ.

મણં ત્વા દોરઃ શયરવપ્તા, જેલેર મગ્નજગરે મેલેર ઉચા-
 મન્દા. ઉચા૦ મગ્નજગરં અણુપરિમિત, અણુર વ્તાયા કય સન્નિ-
 કામ્યા વચ્ચોડમ મંગલપાયતિના મુખપ્પા રેમાઈ. મંગલ્યાઈ, વખ્યાઈ,
 વચ્ચપરિયા મગ્નજગરમો પદિનિચ્ચમા, પદિરે જેલેર ત્રિજગરે
 મેલેર ઉચામ્મૃતઃ ઉચાર ત્રિજગરં અણુ પરિમિત ત્રિજગરિમાણં
 આચ્છે, વણામેચ્છે, યોમત્ત્યમં મિન્દર. નાર ત્રિજગરિમામો વચ-
 ર્ગજો, ના મુરખિણા મંધોદણં વ્તાચે, નાર મુરખિણ મંધવામાણ
 મત્તાઈ ત્તુરે, નાર મુરમેઈ મન્દેદિમ અચ્છેઃ જહા મુરિયામોત્રિજ
 પદિમામો અચ્છેઃ અચ્છેના મહેવ ભાણિમ્મં જાય થુરે દરઃ, દર-
 િના, શામે જાણું અંચા, અંચાના, દારિણં જાણું થરણિઅમ્મંમિ ચ્છ-
 નિગુત્તો-જ્યાદિપાઠ:

ભાષાર્થ-ગજવન્દ્યા દ્રાપટી સ્નાન કરવા મગ્નજગરમાં જાય
 અને ત્યાંથી ત્રિનેશ્વરના દેગસરમાં જાય. મમ્મની મતિમાને દેલી
 મણામ કરે. જ્ઞા યોમ દસ્તકથી ત્રિન મતિમાનું મન્નાર્જન કરે. મુ-
 રખિ મંધમિધિતજલથી મમ્મની મતિમાનું સ્નાન કરે વધાન્ અંગલુંદન
 કરે, વધાન્ મંધાદિફનું વિલેપન કરે-જ્યાદિ ઘણા પાઠ છે તેથી
 મિદ વાયછે કે-મમ્મની પદિમા છટ્ટે મતિમા છે. મહાનિશીયમાં
 પણ મમ્મની મતિમા વિષે પાઠછે-માટે ત્રિન મતિમામાં ત્રિનેશ્વરનો
 આગેવ કરી માનતાં પૂજતાં આત્મદિન વાયછે.

ચલી જ્યારે ધીર્તાપેકર મગવાન સમવસરણમાં પૂર્વદિશા સન્મુ-
 ત્ત પેસેછે અને દક્ષિણ, પશ્ચિમ, ઉત્તરદિશિના દ્વારે શ્રીમરિદંતના મતિચિંચ
 સ્થાપેછે, તે પ્રણ દિગ્ગાના સ્થાપનાત્રિનનો આલંબન પામીને અનેક

नाम तथा तेमनी स्थापना बन्ने सरखां फळने उत्पन्न करनारीछे. माटे जे भव्य पुरुष पंच परमेष्ठिनां नामनुं आलंबन करेछे तेणे पंच परमेष्ठिनी स्थापनानुं पण आलंबन करवुंन जोइए.

शिष्य-वीतरागनी स्थापनाथी आत्माहितछे. एमां तो जरा मात्र संशय नथी, पण मनुनी प्रतिष्ठा पूजनां आवकने हिंसा याय तेनुं कैम ?

सुगुरु-हे भव्य तुं सांभळ, जिनेश्वरनी आज्ञा प्रमाण के आपणी प्रति कल्पना प्रमाण.

शिष्य-गुरुजी, मनुनी आज्ञाप्रधान.

गुरु-त्यारे सांभळ-बीजे गाम जतां चवथां नदी आबं ते साधु उतरे के नहीं, यादराख-एकपाणिना बिंदुमां पटला जीवछे के ते पारेबा जेवढी काया करेतो जंजुडीपमां माय नहीं. एवं जलनुं बिंदु समजवुं. बळी पाणीमां सेबालरूप बनस्पति पण साधारण बादर निगोदरूपे रहीछे. बळी दुरा प्रमुख सूक्ष्मप्रस जीव पण एवाछे के मनुष्मनी कायाना स्पर्शथी हणाई जाय हवे कहोके एवी. नदीना जलमां मुनिराज पगमुकी उतरे के नहीं?

शिष्य-मनु ए सिध्दांतमां हिंसा यतां पण साधुने नदी उतरवा-नी आज्ञा करीछे. कारणके तेथी मुनीश्वरने अन्य भव्यजीवो प्रतिबोधमां लाभ भळेछे. अने भावदयानी श्रुति यापछे माटे, आपे एवं मने समजावुं हर्तुं, प्रतिमाना निषेधको पण आ बात मानेछे.

सुगुरु-तेज प्रमाणे सर्वज्ञमनु ए सिध्दांतमां आवकने, मनुनी प्रतिष्ठा पूजननुं करमान कर्तुंछे. मनुनी प्रतिष्ठा पूजनां मोटो लाभ यापछे. अत्र मनुनी आज्ञाज प्रधान जाणरी, मनु सर्वज्ञ होता. तेमना केवलज्ञान आगळ आपणी प्रति कल्पना

हिंसावर्मा नथी माटे सर्वज्ञ प्रभुनी आज्ञानुसारे श्रावक प्रभुनी प्रतिमानुं पूजन करे. तेथी तेने आत्महित धायछे अने प्रभुकी आज्ञानो आराधक बनेछे, श्रावकनो आढारादिक माटे उक्तायना जीवनी हिंसा कर्मा करेछे माटे ते हिंसाना आरंभथी दूर थयो नथी माटे श्रावक प्रभुनी प्रतिमानुं पूजन भक्ति करे तेमां तेने मोटो लाभ छे प्रभुनी प्रतिमाने मानेछे ते सम्यग्दृष्टि जाणवो. प्रभुनी प्रतिमा पूजतां श्रावकने हिंसाना परिणाम नथी-जीवोने मारवानी बुद्धि श्रावकने नथी. तेथी तेने हिंसानो बंध थतो नथी अने तेथी शुभ भाव प्रगटतां पुण्य बंध अने शुभ भाव प्रगटनां परमानंद पदनी प्राप्ति धायछे, यद्यपि जोके शुभ भावने पुण्य बंधनो हेतुछे. तोपण ते छताआत्मगुणने स्थिर थवानो तथा नवा प्रगट करवानो हेतुछे. पुण्यानुबंधी पुण्यनो हेतुछे माटे प्रभुना उपर रागरूप शुभ भाव पण परंपराए मोक्ष प्राप्तिमां हेतुभूतछे. श्रीहरिभद्र-मरिए पंचवस्तु ग्रंथमां कहुं छे के:-

गाथा.

गुणरूढ मूलं एयं, तेणं गुणबुद्धि हेतुअं भणिअं ॥

जह एलाइयुत्तो, पसथ्य रागेण गुणपत्तो ॥ १ ॥

माटे प्रभुनी प्रतिमा पूजतां शुभभाव पण उपादन कारणनी शुद्धिमां लारणछे, माटे श्रावके प्रभुनी प्रतिमानुं पूजन करवुं जोइए. वली सूत्रमां कहुंछे के-ज्ञानीने आश्रवनां कारण पण संवर रूपछे अने अज्ञानीने संवरनां कारण पण आश्रव स्वरूपे परिणमेछे.

वली सर्व विरतिपदने धारण करनारा मुनीश्वर ज्यारे नदी उत्तरछे ते पण ज्यारे लाभने माटे छे त्यारे श्रावक प्रभुनी प्रतिमानुं

દૂતન કરે તે એક મામલે માટે ન હોય. અલગ અલગ મામલે માટે ન હોય. અલગ અલગ મામલે માટે ન હોય. અલગ અલગ મામલે માટે ન હોય.

શ્રી આનંદપત્રની ધારાસભા પણ નરસા ધુરિયનાથના અલગ અલગ મામલે માટે ન હોય. અલગ અલગ મામલે માટે ન હોય. અલગ અલગ મામલે માટે ન હોય. અલગ અલગ મામલે માટે ન હોય.

શિષ્ય-દે મુનિશ્રી : આપે કૃપા કરી નિમિત્ત કારણ કોણ અને તેનું સ્વરૂપ મમતામ્યું હવે કૃપા કરી અપેક્ષા કારણ કોણ છે તે મમતાદનો -

મુનિશ્રી-જે કારણ કાર્યની મિત્ર છે અને જે કારણ માટે કરાને મ-
યામ કરાને વાતો નથી, અને કાર્યની મિત્રના નિમિત્તથી તે
જોઈએ. અને જે કાર્યના કાર્યોના પણ કારણ છે. તેને અપેક્ષા
કારણ કરે છે.

યદા પૃથ્વી. આજ્ઞા, કાન્ત, એ વિના યદાદિક કાર્યની નિવૃત્તિ
યદી નથી. મૃતી, આજ્ઞા, કાન્ત, જેમ યદી નિવૃત્તિ મતિ કારણ છે
તેમ અન્ય કાર્યોના મતિ પણ કારણ છે. કર્તા જેમ યદાદાન તથા નિ-
મિત્ત કારણનો વ્યાપાર કરે છે. તેમ જનો અલગ અલગ કરતો નથી. તે
અપેક્ષા કારણનું તત્ત્વાર્થોદિક પ્રયોગનાં કાર્ય છે.

જ્ઞાન હોયછે. અને તેઓ સંમક્તિપણથી ધોષા ગુણઠાણાના સ્વામી જાણવા. ઇટલે તે આવિરતિ સમ્યગ્ દષ્ટિ દેવતા જાણવા. તેઓ ત્રિરતિપણને પામે નહીં એવી દેવતાતિની સ્થિતિ છે માટે તેઓ ઉપરઉપરના ગુણઠાણે ચઢી શકતા નથી. મિ-ધ્યાદષ્ટિ દેવતાઓતો પ્રથમ ગુણસ્થાનકે વર્તેછે. વેમાનીક, ધુ-વનપતિ, વ્યંતર, અને જ્યોતિષ એમ દેવતાના ચાર પ્રકારછે. તિર્થંચ પંચેન્દ્રિયના પંચભેદછે જલચર, યલચર, સ્વેચર, ઉરપરિ સર્પ, ધુજપરિસર્પ.

તિર્થંચ સમાક્તિ પામી શકેછે. કૃષ્ણમહારાત્રના માઈ ચલદેવ મુનીશ્વરનું એક હરિણભક્ત હતું. પણ ત્યાં અપેક્ષા કારણ પ્રથમ તો નથી. ગુર્વાદિકનું નિમિત્ત પામી કદાપિ પંચમ ગુણસ્થાનક પર્યંત જાય. પણ ત્યાં અસાધારણ કારણની શ્રેષ્ઠતા નથી. અસાધારણ કારણનો અંશ પામે.

નારકીના જીવોનો પણ દેવતાની પેટે અધિકાર સમતી ભેગો એ પ્રણ ગાનિમાં ધર્મસામગ્રીની સંપૂર્ણ જોગવાઈ નથી.

યતઃ ગાયા

દેવા વિસય પસત્તા, નેરડયા વિવિહ્ દુઃખ સંસત્તા ॥
તિરિયા વિવેગ વિગલા, મણુઆણં ધમ્મ સામગ્ગી ?

દેવતાઓ વિષયમાં પ્રસક્તછે. નારકી જીવો અહર્નિશ વિવિધ પ્રકારનાં દુઃખો ભોગવ્યા કરેછે, તિર્થંચ વિવેકથી વિકલ્પડે. કલ્પ ગર્ભજ મનુષ્યોને ધર્મની સામગ્રીછે.

મનુષ્યગાનિમાં અપેક્ષા કારણ, નિમિત્ત કારણ, અમાચારણકારણ ઉપાદાન કારણ, એ ચાર કારણની સામગ્રી પ્રાપ્ત થાયછે. ત્રીજી અપેક્ષા કારણમાં પ્રથમ સંચયણ અધુના નથી.

હાલ પંચમારકે પણ નિમિત્તાદિ કારણો પામી આત્મધર્મ સા-
ધન યાયછે. માતૃજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનના સયોગમમાત્રે અસાધારણ
કારણને અવલંબતો જીવ શુદ્ધાનુભવ પામેછે. અને ભવ્ય, કર્મનાં
તિષ્ઠા યંધનને છેદવા સમર્થ યાયછે,

માટે મહ્યનીચોષ ચિંતામાણિરજ, કલ્પદૃક્ષથી પણ દુર્લભ એવો
મનુષ્યજન્મ પામી ધર્મસાધન કરવું ગયો વચ્ચત પશ્ચાત્ આવતો નથી.
આયુષ્ય સળેસળે ઓઢું થવું જાયછે. આ દુનીયામાં કોઈ અમર રણો
નથી અને કોઈ રહેવાનો નથી. કાપારૂપ મારીવું પૂતલું આત્માનું
કદી થયું નથી, અને યજ્ઞાનું નથી. આંતરિક પરવસ્તુમાં સુખપુદ્ધિ
કલ્પાયછે. જેમ આકાશમાં કમલની ઉત્પત્તિ સ્ત્રોતીછે. તેમ પરવસ્તુમાં
સુખપુદ્ધિ સ્ત્રોતીછે. ગદ્ગદસ્તુમાં આત્મમુક્ત વ્યાપ્તિ હોય: અલગત
જદ્ગદસ્તુમાં કદાપિ મુક્તિની માત્રા થતી નથી. જ. વાલ્યાવસ્થામાં અ-
જ્ઞાનતાયોગે જે મુક્ત ધૂલના ડગલામાં રમકડાં રમવાથી માન્યું હતું.
તે મોટી ઉમર થતાં પોતાની મેલે ટલેછે. ઘટલે મોટી ઉમર થતાં ર-
મકડાં વા ધૂલમાં રમવાનું બન થઈ નથી. તે રમત ઉપર અરુચિ
યાયછે. તેમ વિષયભોગ આદિમાં રુચિ શાલ જેવા જીવોને યાયછે.
જેમ કાગડાં વિષ્ટા ચુંપવામાં પોતાનું શ્રેય: માન્યુંછે. તેમ અજ્ઞાની
શાલમનુષ્યોષ વિષયભોગ આદિ પરવસ્તુમાં પોતાનું મુક્ત માન્યુંછે
પણ તે સર્વ મિથ્યાછે. જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ આગળ એવા શાલજીવો કેવલ
દયા પાત્રછે. આત્મામાં અસ્તંદ પરમાનંદ સમાયોછે. અનંતમુક્ત આ-
ત્મામાં રયુંછે. શોધસોપાને આત્મમુક્તિની માત્રા અર્થે જ્ઞાતાઓ આ-
ત્મધ્યાનમાં સદાકાલ મગ્ન રહેછે. પરવસ્તુમાં રાગદેષ પુદ્ધિ ધારણ
કરતા નથી. પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરેછે. પરમાવનો અ-
નાદર કરેછે. પરવસ્તુમાં આત્મવશું કંઈ માનતા નથી. પુદ્ગલવસ્તુથી
આત્મા સદા ન્યારોછે એમ માનેછે. અને સદા અંતર્લક્ષ્ય રાસેછે.

પરપારિણતિનાં દ્વાર રોકેછે. આત્માના ગુણ પર્યાપ્તિનું ચિંતન કરેછે. પોતાના આત્મામાં અનંતરુદ્ધિ શોધેછે. ઉજ્જ્વલ ધ્યાન ધ્યાવેછે, અને જ્ઞાનીઓ મનમાં યતા અનેક સંકલ્પવિકલ્પો દૂર કરી આત્મસ્વભાવમાં મગ્ન રહેછે, પ્રતિદિન ઉચ્ચસ્થિતિને ભોગવેછે. સહજ શાંતિયી યતું તાત્ત્વિક મુલ્ય તે પ્રાપ્ત કરી શકેછે. મનની યતી ચંચલતાનો ત્યાગ કરવો. મનસંબંધી પ્રયમ ઘણું કહેવામાં આવ્યુંછે. તેથી અત્ર વિશેષ ઘર્ષન કરવું યોગ્ય નથી. તોપણ પ્રસંગવશાત્ કહેવાનું કે મન ચંચલ અને આસ્થિરછે તે જ્યાં જાય ત્યાંથી પાછું વાલીને આત્માની સાથે વશ કરવું.

મન ડયાં સુધી સ્થિર રહે નહીં ત્યાં સુધી શાસ્ત્રોક્તક્રિયા જેટલી કરીએ તેટલી સફલ થાય નહિ. શ્રીયશોવિજયજી ઉપાધ્યાય કહેછેકે—

શ્લોક.

યા નિશ્ચયેકલીનાનાં, ક્રિયા નાતિપ્રયોજના ॥

વ્યવહાર દશાસ્થાનાં તાદ્વાતિ ગુણાવહાઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—જેનું મન નિશ્ચયમાં લીનછે. તેને ક્રિયાનું પ્રયોજન નથી. વ્યવહાર દશાસ્થાને ક્રિયા અતિ ગુણકારીછે. મન વશ કરવાથી બંધાતાં કર્મ અટકેછે, જ્ઞાની થઈને કરના એવા પુરુષોથી પગ મન જીતાડવું નથી. અભ્યાસથી મન જીતાડવું, મહા અનુભવી યોગીઓના શિષ્યો મન વશ કરી શકેછે. પુસ્તક, પોથી, પુરાણ, વાંચવાથી પગ જે મન વશ યતું નથી, તે મન મુગુરુ મહારાજની ગુપ્ત અર્પેલી કુંઠીઓથી ધીરે ધીરે વશ થાયછે. પુસ્તક મિદાંતમાં લગેલા વિષયોને જાણી મુગુરુ પરિણામિકી શુદ્ધિથી જે અનુભવ મેલ્લવ્યો હોયછે તે શિષ્યો કે જે ગુરુના સદાને માટે વિશ્વામાં હોયછે તેને મળેછે. માટે મુગુરુનું શરણ કરી આત્મિક ધર્મની પ્રાપ્તિ કરવી.

કર્મનો સય કરતાં આત્મિકધર્મની આરિર્મારના ધાયછે. કાવા પુદ્ગલછે, વચન પુદ્ગલછે, ઘનપુદ્ગલછે, ધર્મ તો નિશ્ચયપી પેતનગત જાણવો, આત્મામાં ધર્મ રહેછે. તે આત્મિક ધર્મ આત્મસ્વ-ભાવે સ્થિર થતાં મગટેછે. નિશ્ચયપી આત્મા અરૂપીછે, અને આત્મા-માં રહેલો ધર્મ પણ અરૂપીછે. અસંખ્ય મદેશ આત્માના છે, પ્રતિ-મદેશે અનંત અનંત ધર્મ વ્યાપી રહોછે, તાત્ત્વિક આત્મિક ધર્મપી અનંત મુગ્ધની પ્રાપ્તિ ધાયછે. કર્મનો સય કરી જે ધર્મો સિદ્ધિપદ પામ્યાછે તેમને મુદ્ધ આરિર્મારે આત્મિક ધર્મ મગટ્યોછે, જે જીવો કર્મ સારીવછે તેમને તિરોભાવે આત્મિક ધર્મ જાણવો. જે વસ્તુ મૂઝમાં વસ્તુનઃ સદ્વર્ણે નથી. તેની ઉત્પત્તિ થતી નથી. કારણ કે-

નાસનો વિગ્ધનેમારો

સારાંશ કે-અસત્ત્વું ઉત્પન્ન થવાવળું નથી.

શિષ્ય-જેમ અસત્ત્વું ઉત્પન્ન થવાવળું નથી. તેમ સત્ત્વું જે વસ્તુ ત્રિકાલમાં વર્તતી હોય તેની ઉત્પત્તિ કરેવી જ પણ અમુક્તછે. કારણ કે-જે વસ્તુનો ઉત્પાદ થાય તે વસ્તુ પ્રયમ હોય નહીં. યથા પદ તેનો ઉત્પાદ થયો તો તે પ્રયમ નહોતો. તેમ જો આત્માના ધર્મને સત્ત્વું માનવામાં આવે તો તે ત્રિકાલમાં વિચ-માનવણાર્થો તેની ઉત્પત્તિ થઈ એમ કહેવું અસત્ય ઠરેછે અને જો આત્માના મુદ્ધ ધર્મને અમત્ત્વું કહેવામાં આવે તો તેની ઉત્પત્તિ અસત્ય ઠરેછે માટે હે મુગ્ધો કૃપા કરી યથાર્થ સ્વ-રૂપ સમજાવજો.

મુગ્ધ-હે શિષ્ય ! એકાગ્ર ચિત્તથી ધવળ કર. અસત્ત્વું પદાર્થની તો ત્રિકાલમાં પણ ઉત્પત્તિ થતી નથી, હવે સત્ત્વસ્તુનો વિચાર કરીએ.

ગાયા.

ભાવસ્સ ણત્થિ ણાસો, ણત્થિ અભાવસ્સ ચેવઁત્પાદો,
ગુણ પજ્જયેસુ ભાવા, ઉત્પાદ વણ્ણે પકુઁવંતિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—ભાવનો ઇટલે સત્સ્વરૂપ પદાર્થનો નાશ નથી, અને નિશ્ચયથી અભાવ ઇટલે અસત્નો ઉત્પાદ નથી, ગુણપર્યાયોમાં ભાવો ઉત્પાદ થયને કરેછે.

સારાંશ કે—દ્રવ્યાર્થિકનયથી સત્ પદ્મપદાર્થો ઉપજતા નથી, તેમ વિનાશતાને પણ પામતા નથી.

અને જે ત્રિકાલ અવિનાશી સત્પદાર્થોમાં ઉત્પાદ વ્યય થાય છે તે પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાથી ગુણપર્યાયોમાં જાણવા.

હવે આત્મધર્મના સત્પણા સંબંધી વિચાર કરતાં સમજાશે કે આત્મિક શુદ્ધ ધર્મનું સત્પણું દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષા અનાદિ સત્પણે છે, જો કે કર્માવરણથી આત્મિક શુદ્ધ ધર્મનું આચ્છાદન થયું છે તોપણ આત્મધર્મનું દ્રવ્યાર્થિકનયથી જોતાં સત્પણું ટક્યું નથી. અનાદિ કાલથી કર્માવરણથી આત્મિક ધર્મ આચ્છાદનતાને પામ્યો છે ઇટલે તે તિરોભાવે સત્પણે વર્તે છે, આત્મિક શુદ્ધ ધર્મનું સત્પણું કે પ્રકારે છે. સંસારદશામાં તિરોભાવે સત્પણું અને સિદ્ધાવસ્થામાં આવિર્ભાવે સત્પણું એમ પ્રકારે જાણવું. અનાદિ કાલથી જીવની સાથે કર્મનો સંબંધ છે અને તે કર્મના સંબંધે આત્મિક શુદ્ધ ધર્મ ઢંકાયો છે. તે ડ્યારે કર્મનો નાશ થાય છે ત્યારે આત્મિક શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટપણે પ્રકાશે છે, હવે સત્સ્વરૂપ આત્મિક ધર્મનો ઉત્પાદ કેવી રીતે થાય છે તે સમજાવે છે. તિરોભાવપણે વર્તતો આત્મિક ધર્મ છે તેનો આવિર્ભાવ થયો. તેની અપેક્ષા ઉત્પત્તિ સમજવી સારાંશ કે—સત્સ્વરૂપ જે આત્મિક શુદ્ધ ધર્મનો કર્માવરણથી તિરોભાવ થયો હતો. તે સત્સ્વરૂપ આત્મિક શુદ્ધ ધર્મનો કર્મનાશથી આવિર્ભાવ થયો—તિરોભાવનો જે

आविर्भाव तेनी अपेक्षाए शुद्धधर्मनी आत्मायां उत्पत्ति जाणवी. सव
पणुं तो प्रथम पण विद्यमान हतुं. हवे ते उपरयी स्पष्ट समजाशे के
सत्स्वरूप आत्मिक धर्म द्रव्यार्थिकनयनी अपेक्षाए सदात्रिकाल
सत्पणे जाणवो.

निरोभावे टंकाएनो धर्म आविर्भावनी अपेक्षाए प्रगटपणे
वर्तानो नपी माटे असत् अने निरोभावनो नास यतां आविर्भावपणे
प्रकाशनां सत्स्वरूप जाणवो.

आविर्भावपणे आत्मिकशुद्धधर्म प्रगट यतां आत्मा परमात्म
स्वरूप घट जायछे अने ते अनंत सुखनो भोगी थायछे. पश्चात् कइ
कर्तव्य बाको रहेतुं नपी. सिद्ध स्वरूप यतां पण आत्मायां पर्याया-
र्थिकनयनी अपेक्षाए पर्यायनो उत्पाद व्यय समये समये बन्पा करे
छे, सिद्धस्वरूपी आत्मायां अक्रियपणुं जाणवुं. गमनागमन पण
सिद्धात्माने नपी. रागद्वेषरूप मलनो सर्वथा सत्य यवाधी सदाकाल
स्वस्वभाव रमनागुण प्रगटपणे वर्तेछे, ज्ञानावरणीय अने दर्शना
रणीय कर्मनो सर्वथा समूलतः सत्य यवाधी अनंत ज्ञान अने अनंत
रुचन आत्मायां प्रगटपणे प्रकाशेछे एम अष्टकर्म सत्यधी अष्टगुण
आदि अनंत गुण आत्मायां आविर्भावनाए प्रगटेछे.

एम अनंत धर्ममय आत्मा जाणवो, सत्य धर्म आत्मायां रहेछे,
शुद्ध आत्मिक धर्म प्रगटाववाना हेतुओंने व्यवहार धर्म कयापछे,
माटे व्यवहार धर्म अने निश्चय धर्म ए वेंतुं अवलंबन करवुं.

श्री सिद्धसेनाचार्य करेछे के-

श्लोक.

निश्चयव्यवहारौ द्वौ, सूर्यचंद्रमसाविव ॥
इहामुत्र दिवारात्रौ, सदोद्योताय जाग्रतः ॥ १ ॥

અંતસ્તત્ત્વં મનઃ શુદ્ધિ, વૈદિસ્તત્ત્વંચ સંયમઃ ॥
 કેવલ્યં દ્વયસંયોગે, તસ્માદ્ દ્વિતયભાગ્ભવ ॥ ૨ ॥
 નૈકચક્રોરથો યાતિ, નૈકપક્ષો વિહંગમઃ ॥
 નૈવમેકાતમાર્ગસ્થો, નરો નિર્વાણ મૃચ્છતિ ॥ ૩ ॥
 પરસ્પરં કોઽપિયોગઃ, ક્રિયા જ્ઞાન વિશેષયોઃ ॥
 સ્ત્રીપુંસયોરિવાનંદં, પ્રસૂતે પરમાત્મજં ॥ ૪ ॥
 ભાગ્યં પંગૂપર્મં પુસાં, વ્યવસાયોઽધસંનિભઃ ॥
 યથા સિદ્ધિસ્તયોર્યોગે, તથા જ્ઞાનચરિત્રયોઃ ॥ ૫ ॥
 સ્વસ્ત્વત્કવજ્ઞાને, ચારિત્ર દ્વિતયંવહન્ ॥
 વીરો દર્શન સન્નાહઃ કલેઃપારં પ્રયાતિવૈ ॥ ૬ ॥
 એકાંતે નતુ લીયંતે, તુચ્છેઽનેકાંતસંપદઃ
 નદારિગૃહે માંતિ, સાર્વભૌમસમૃદ્ધયઃ ॥ ૭ ॥

भाचार्यः-निश्चयनय अने व्यवहारनय आ जगन्मां मूर्धचंद्रनी
 पेठे प्रकाश करता जागनाछे. मूर्ध अने चंद्रनी उपमायां विशेष गं-
 भीर भाचार्य ममायोछे. मूर्ध अने चंद्रना प्रकाशमां घणुं समतवानुं
 छे. पूर्वोक्त श्लोकाना भाचार्य स्पष्टछे. तेनुं तेथी अत्र विवरण कर्युं
 नथी. तुच्छ एकांत मार्गमां अनेकांत संपदाओ स्वीन यनी नथी. आ
 वारय आपगने केट्टुं समझावेछे, तेनी केट्टी बची मरच्छनाछे.
 बच्ची कोछे के-द्विदिना घरमां सार्वभौमनी समृद्धि मानी नथी. माटे
 भव्यान्माओए आयति सर्व शाश्वत सुख संतति प्रदायक व्यवहार
 निश्चय धर्मनुं अवश्येन करी उत्तम पुरुषोना पंगने अनुमरावुं टेमां
 रित समापलुंछे. अज्ञान मार्गनी अंध थलाथी एकांत मार्गनुं संयत

કરનારા મન કટાક્ષી જીવો—ન્યવહાર અને નિમ્મયનયના જ્ઞાન વિના
મન્તુ સ્વરૂપ ઓઢતી શક્તિ નથી. અને તેથી કર્તવ્ય કાર્ય સન્મુલ
પતા નથી. સાતનયોના જ્ઞાન વિના જગત્માં મનોની વૃત્તિ પડે,
પરસ્પરનયોની નિરપેક્ષતા ન્મુ ન્યરૂપ ચર્ચાર્ય કયાતું નથી. શ્રી
વશોવિજયની વપાધ્યાય કહેછે કે—

એવે જનનયના દૃઢી મનોન્વતિ.

શ્લોક:

વૌજ્ઞાના મૃજુસૂત્રતો મતમમ્ બેદાંતિનાંસંગ્રહાત્ ॥
સાંખ્યાનાં તત્તેવ નૈગમનયાદ્ યોગશ્ચવૈશેષિકઃ ॥
શબ્દબ્રહ્મવિદોપિ શબ્દનયતઃ સર્વેનયૈર્ગુપિતા ॥
જૈનીદિદિરિતીહ સારતરતા પ્રત્યક્ષમુદ્ભવૈક્ષતે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—મૃજુસૂત્રનયની શીધમન પ્રગટ્યો, અને સંગ્રહનયની વેદાંતિનો
મત પ્રગટ્યો. તથા સાંખ્યમન પણ નૈગમનયની તથા યોગ મત અને
વૈશેષિક મત પણ તે નયની પ્રગટ્યો. શબ્દનયની મીમાંસક દર્શન
વૃત્તિ થયું. અને જૈન દર્શન પડે સ્વાદ્વાદ દર્શન તો સર્વનયની
ગુપિત છે. માટે અનેકાંત જૈન દર્શનમાં સારમાં સારપણું સદા પ્રત્યક્ષ-
પણે દેતીએ છીએ—જૈન સર્વ દર્શનીએ. અને શીજાં દર્શન તે જૈનના
એકાદ અંશ છે.

શ્રી આનંદપ્રજાપતિ મહારાજ કહેછે કે.

જિનવરમાં સપઝાં દર્શન છે, દર્શને જિનવર મજનારે;
સાગરમાં મપઝી તટિની સહી, તટિનીમાં સાગર મજનારે.

પદ્ધર્શન જિન અંગ મળીજે.

જિનદર્શમાં સર્વ દર્શન છે માટે અન્ય દર્શન જિનેશ્વર દર્શન અંગ-
મૂળ છે. અને એવેકા દર્શનમાં સર્વાંશો સમ્પન્ન પરિપૂર્ણ જૈન દર્શનની

પ્રાપ્તિ થાય નહીં. કારણ કે તેમાં જૈન દર્શનની ભજના છે. એક અંગ-
નય પક્ષથી પામીએ પણ સર્વાંગે પ્રાપ્તિ થાય નહીં. જેમ સચ્ચી નદીઓ
સમુદ્રમાં હોય પણ નદીઓમાં સમુદ્રની ભજના જાણવી. સારાંશ કે-
જે નદી સમુદ્રમાં મળી તેમાં સમુદ્રની ભરતીઓટનું પાણી આવે. એવી
રીતે નદીઓમાં સમુદ્ર એકદેશે સંભવે છે. તેવી રીતે સમુદ્રની ઉપમાને
ધારણ કરનાર જિનધરનાં એ પદ્ધર્શન તે અંગ જાણવાં. એકાંતે
નપત્તું કથન કરતાં. મિથ્યાત્વ લાગે-કહું છે કે-

એમંતે હોદ મિચ્છતં.

એકાંતે મિથ્યાત્વપણું હોય-માટે હિતશિશા નિગ્રંથ પ્રવચન કહે
છે કે-એકાંતપક્ષ આત્મ દિનકારક નથી. વ્યવહારનય અને નિશ્ચયનય
અવલંબી આત્મ ધર્મરૂપ સાધ્યના સાધક થનયું. સાધ્યની મિદ્ધિ કરવી
મુશ્કેલ છે. વાતો કરવી સહજ છે માટે આત્મિક હિતેચ્છુઓએ પ્રમાદ
ત્યાગ કરવો અને વ્યવહાર નિશ્ચયધર્મનું સાધન કરવું. સત્તનય સત્ત-
મંગી ધારનિષ્ઠેષા પદ્ધત્ય, ગુણપર્યાય-ઉત્સર્ગ અપવાદથી પરિપૂર્ણ
સ્વાદ્વાદપતને કોડ વીરલ્લા મધ્ય પુરુષો સમ્યક્ રીત્યા જાણી શકે છે.
કેટલાક વિચિત્રમાર્ગની ભ્રમગાઓમાં ગોથાં ગ્વાય છે કેટલાક જ્ઞાનજ્ઞાન
પોકારીજ્ઞાની નામધરાવી શુદ્ધ ધર્મરૂપ ક્રિયાતરફ અરુચિ માર્ગ દર્શાવે
છે અને ક્રિયાનું ઉત્થાપન કરે છે, તેથી સ્વપ્રાત્માનો ઉદ્ધાર કરી શકતાં
નથી. સત્તનયોથી પરિપૂર્ણ વીતરાગ ધર્મને સત્ગુરુ અને સત્શ્રદ્ધા રિનાં
અવગાહવાં મુશ્કેલ છે માટે મધ્ય પુરુષો પ્રમુખા ધર્મનો માર્ગ સમગ્રી
નિશ્ચયદષ્ટિ હૃદયમાં ધારણ કરી વ્યવહાર માર્ગે ચાલે છે.

શ્રીયત્તોચિત્તયતી વચનામૃત.

નિશ્ચય દષ્ટિ ચિત્ત ધરીતી-ચાહે જે વ્યવહાર-દત્ત્યાદિ.

શ્રી યત્તોચિત્તયતી ઉપાધ્યાય મહા વિદ્વાન્ દના. સંવત્ ૧૭૪૭
નો લગભગ ચિદમાન દના, આત્મિક ગ્રંથો દરેક દર્શનના વાંચ્યા

હતા. અધ્યાત્મજ્ઞાનદષ્ટિ પણ ધરાવતા હતા. જેમને શાસ્ત્રચારી કહી શકાય. એવા બાદિ મતગ્રંથ બનાવ્યા. તે મઠા પુરુષ પણ નિશ્ચય દષ્ટિ હોય. શરણ કરી વ્યવહાર માર્ગે જાનવાની સ્વાસ્થ્ય મનાવન કરેછે. જ્ઞાનમાં આત્માત્મની કિંચિત્ જાન સાંભળી વ્યવહાર માર્ગથી વિરુદ્ધ જાનથી દોષવાળું અધ્યાત્મી બની જનારાઓ કરતાં વિશેષ જ્ઞાન નહોતા. એમ કેમ કહેવાય ? ના તેઓ મઠા જ્ઞાની હતા. માટે વ્યવહાર માર્ગ માર્ગનું ચલાવિષિ યથાશક્તિ આરાધન કરતા હતા—મગવાન સર્વજ્ઞાની કહેછે કે—

જહ જિણમયં પવજ્જહ, તામા વવહારનિધ્યય મુપહ;
વવહારનઓ છહેણ, તિથ્ધુચ્છેઓ જઓ મણિઓ ૧

જો તું જિનદર્શનને અંગીકાર કરે તો વ્યવહાર અને નિશ્ચયને મૂકીશ નહીં. કારણ કે—વ્યવહાર નવનો ઉચ્છેદ કર્યાંથી તીર્થનો ઉચ્છેદ કર્યો કહેવાયછે, માટે મઠાના યજ્ઞ હોય તો મઠની સિદ્ધિ પારતી. માનવી.

વેદનાક જ્ઞાનની આકાંક્ષા વિના અંધ અધ્ધાવાનની પેઠે ક્રિયા કરેછે. તે ક્રિયા જહ જાણવી તેમનો ધર્મવ્યવહાર પોનોગ્રાહ્ય જાણવો. કોઈ એમ કહેશે કે—વરાવર સમુદ્ધનું સ્વરૂપ મમત્તને અમે ક્રિયા કરીશું—અર્થાત્ મુખી જ્ઞાન નથી ત્યાં મુખી ક્રિયા શાકામની ? મરુપુત્રમાં

સમજવાનું—એમ જોઈશમાં પણ સમજવાની ધમ્મી નારતમ્મતા સનાદે. શ્રવણ વિહિત્ય યજ્ઞ કે કયા જ્ઞાનની માનિષી ક્રિયા કરવી. માનિ-ધુનજ્ઞાનની માનિષી કે જેવજ્ઞાનની માનિષી.

માનિધુનજ્ઞાન યજ્ઞ શાદ ક્રિયા કરવી એમ કહેતાં પણ રિવાજવાનું કે—ગણધર્મોના જેવું માનિજ્ઞાન, ધુનજ્ઞાન, તેવું જ્ઞાન શાકના સ્વત્ત્વમાં નથી. ત્યારે કયો કે જહદ્ધૂરો શા દ્યુધૂરપાત્રો જેવું માનિ જ્ઞાન તેવું જ્ઞાન પણ જ્ઞાનના વસ્તુત્ત્વમાં નથી ત્યારે જ્ઞાનમાં

શ્રુતજ્ઞાન તરતમતાણ યોહું અપેક્ષાણ કહેવાય. હવે જ્ઞાનનેજ માનનારા કહો કે, કેહું જ્ઞાન થયાર્થી ક્રિયા કરશો, તે વતાવો, વા કહો કે, જ્યાં મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન હોય ત્યાં ક્રિયા હોય કે નહીં. અને વઢી વિચારો કે મતિજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની ક્રિયા વિના શું ફો. માટે ક્રિયાનો સ્વીકાર કરવો યોગ્યછે. ક્રિયા વિના ફક્ત જ્ઞાન શું કરે. ક્રિયા જ્ઞાનની પાસે હોયછે શાસ્ત્રમાં પણ—

જ્ઞાન ક્રિયાભ્યાં મોક્ષઃ

જ્ઞાન અને ક્રિયાર્થી મોક્ષછે, જ્ઞાનાભ્યાસરૂપક્રિયા વિના જ્ઞાનનો પણ ક્ષયોપશમ થતો નથી. ત્યાં પણ ક્રિયાની જરૂરછે. કોઈ એમ કહેશે કે, મતિ વા શ્રુતજ્ઞાન થયું એમ મત્યક્ષ જગાશે પટલે ક્રિયા ફરીશું. તેના ઉત્તરમાં સમજવાનું કેવલજ્ઞાન મત્યક્ષજ્ઞાનછે, મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષજ્ઞાનછે. મતિ વા શ્રુત છે કે નહીં તે અનુમાનથી જાણી શકાય. કેવલજ્ઞાની કંઈ કહેવાતો કોઈ આવનાના નથી. માટે ભવ્ય જીવોણ જ્ઞાન શ્રદ્ધાર્થી જાણી ધર્મધ્યાનાદિ કારક ક્રિયામાં મર્વર્તવું—

આલેખક—કોઈ સ્થલે જ્ઞાનની વિશેષતા વા ક્રિયાની ન્યૂનતા લખે તોપણ તે કોઈના આદરભળીયા કોઈના નિષેધ ભળી નથી કિં તુ વખેના સ્વીકાર માટેછે એમ સમજવું. ફક્ત સ્થલે સર્વનું સ્વરૂપ ફક્ત વાતે વર્ણવી શકાતું નથી. તેથી જેને સ્થલેજેનું જેનું સ્વરૂપ યર્ણન કરવામાં આવે તે નયની સાપેક્ષતાણ તે ગ્રહણ કરવું. વ્યવહાર ધર્મ અને નિશ્ચયધર્મ સદા જયવંતા વર્તેછે. સદ્ગુરુપાસેથી પરં સ્વરૂપ સમજવું. મતિ મંદતાથી શંકાદિ ઉત્પન્ન થાયતો પણ સર્વજ્ઞ વીરના વચનમાં સત્યતા ખરીછે. મતિદોષ કાઢી સત્શાસ્ત્રનો ગુરુમતા પૂર્વક અભ્યાસ કરવો. કેટલીક વાતોમાં તો શ્રદ્ધાજ રાત્રી પડેછે. કેવલજ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થોનું સ્વરૂપ તેને અત્યમતિ જ્ઞાની

जीव परावर शी रीते समझी शके, माटे जिनवचनमां मरा मात्र
शंकानो अवकाश नथी. एम थदा करवी मोक्षार्थी जीवने घटेछे.

उपर ममाणे यथा मतिलेखणी व्यवहार निश्चयधर्म वा धर्म
क्यां रहेछे ते दर्शव्युं.

सप्तम विषय.

हुं संसारमां जन्म मरण पायुंछुं तेनुं थुं कारण ?

प्रत्युत्तर—कर्म, कर्म ए आत्मा नथी. आत्मायी भिन्न द्रव्यछे. आ-
त्माणी साथे अनादिकालयी लाग्युंछे. जेनी आदिनयी तेनो
अनादिकाळ समजवो—

प्रश्न—कर्म आत्माणी साथे पोते पोतानी मेळे लाग्यांछे वा कोइए
लगाव्यांछे.

उत्तर—कर्म पुद्गल संप्रसं स्वरूपछे. जडछे. खखा मिठवा रूपक्रिया
करेछे, अनादिकालयी आत्माणी अशुद्धि परिणतिपोगे कर्म
ग्रहायछे, परमात्मा आत्माणी साथे कर्म लगावतो नथी. अर्थात्
आत्मा पोने अशुद्ध भावयी कर्मने ग्रहेछे. अशुद्ध परिणति
आत्मायी न्यारी नथी तेयी आत्माज पोने कर्मनो कर्ता तथा
भोक्ता कहवायछे.

आत्माणी साथे अन्य कोइ कर्म लगावतुं नथी. केटलाक जीवो
इश्वर जीवनी साथे कर्म लगावैछे एम मानेछे एण ते युक्तिहीन
तथा सर्वज्ञनामन विरुद्ध बानछे. कारण के परमेश्वरने थुं मयोजन
के ते जीवोनी साथे कर्म लगावै. अलवत रागद्वेष रहीत मधुने
कंदूपण मयोजन नथी के ते जीवोनी साथे कर्म लगावै शके. बळी
परमेश्वर कहे के परमात्मा सिद्ध, तेभोए कर्मनो नाश कर्पोछे,
कर्मनो सर्वथा मकारे नाश यतां सिद्ध परमात्मा करेवायछे, तयारे

પત્ની ક્રિયા પોત કરે તો તે ક્રિયાથી માનનામરૂપ થઈ પત્ન
 પત્ન પોતે મોગવાળે. હવે કરો કે તેનાં ન્યાય કર્યા કોઈ ક્રિયા
 વા ક્રિયાનો કર્યા, ક્રિયા મનુષ્યના માનનો નાશ કર્યો વા
 તાલપુટ વિષે માનનો નાશ કર્યો. અન્યથા કરેલું પદ્યો કે
 વિષનાંજ દર્શાવે શકે રહીએ કે તે માનનો નાશ કરે, મત્સ્ય
 તે સિત્તલ થાય. ક્રિયા ન્યાય કરે એ માનનું તે કેવલ
 દૂષા. મમાનાવિરૂદ્ધ કન્યના માનને, નિરંજન નિરાકાર ક્રિયા
 નિષ્પાન્નાને શું મોગન છે કે કર્મના કર્મ. દ્યને મોગવાળે.
 કરી તે કરે તે વિદ્યન કરીએ કે કર્મ પોતે પત્ન મા-
 પત્નામાં સ્વતંત્ર છે પરત્વે મમ પત્નામાં કર્મ પોતેજ સારુ વા સ્ત્રી
 માપવામાં સ્વતંત્ર છે. એ સ્ત્રીકારતાં ક્રિયા જીવોને કર્મકર્મ મમાને
 ન્યાય આપે તે વાત સ્ત્રી આકાશ કુતુમ્બક કરી. કર્મમાં જ
 સારું વા નરાઈ પત્ન માપવાની શકિત રહીએ તો તે મમાને કર્મથી
 પુત્ર દુઃખ પત્ન મરે. પોતાની મરે જેન પુરુષનું સંધિ અને સ્ત્રીનું
 સંધિ એ સંધિમાં મરે કન્યા કરવાની શકિત રહીએ તથા જેન
 આંધો પોતાની મરે હાથ મરે, હાથને વાજવાનાં દારૂરૂપ
 ન્યાય પોતે કરે. તેનાં ક્રિયા કરી ન્યાય કરનો નથી. જેન કર્મ પોતે
 સ્વતંત્ર રીતે પત્ન આપવા સમર્થ છે. ત્યાં ક્રિયાને ન્યાય કર્યા મા-
 નનો કેવલ જ્ઞાન અને અજ્ઞાન અને વિષ્ણુત્વ મનનું. કર્મમાંજ
 જ્ઞાનના અજ્ઞાનરૂપ પત્ન આપવાની શકિત છે એ સત્ય છે,
 અને એ જ્ઞાન દર્શાવી દેતાય છે. સર્વજ્ઞને અસત્ય
 વદવાનું કંઈ કારણ નથી હવે સત્ત્વો પત્ન તરફ, કર્મ પત્ન આ-
 વાનાં પરત્વે છે પત્ને તે ક્રિયાના તાવાનાં. ક્રિયાની ક્રિયા મમાને
 કર્મ પત્ન આવી શકે એ માનીએ ક્રિયા અન્યાયી મમની દુષા-
 રીતે કરે.

આજ્ઞાંકાતેમ કરતાં શ્વર અન્યાયી દયાહીન મર્ષવી શીરીતે ઠરે વાર?

સમાધાન—કર્મ ફલ આપવામાં પરતંત્ર છે. તેમ લાગવામાં પણ પરતંત્ર, જે પરતંત્ર હોય તે સદાય ફલોદયમાં તથા લાગવામાં પરતંત્ર રહે છે, જેમ તરવાર વીજાને લાગવામાં તથા તેનો માણ લેવામાં સદાય પરતંત્ર રહીને કાર્ય કરે છે. મનુષ્ય હાયમાં તરવાર ગ્રહીને અન્યને મારે ત્યારે તેના માણનો નાશ થાય છે, તરવાર પોતાની મેઝે ડંબી યદ્ય મારવાની ક્રિયા કરી શકતી નથી, કારણ કે તે કર્તાર્થી મર્ષવે છે માટે પરતંત્ર છે. તેમ કર્મ શ્વરના તાવામાં રહી મર્ષવતાં હોય તો પ્રથમ જીવોને શ્વરે કર્મ લગાડવાં એમ કહીએ તો પહેલા જીવ કર્મરહીત હતા. ત્યારે તેમને શા માટે કર્મ લગાડવાં ? કંઈપણ અપરાધ વિના કર્મ લગાડવાથી શ્વર અન્યાયી પાતકી ઠરે. વળી કર્મરહીત પહેલા જીવો હતા તેઓને કર્મ લગાડવાથી શ્વર મધુનું શું કલ્પણ થવાનું હતું અલગત કંઈ નહીં, વળી શ્વરનામાં જીવોને કર્મ લગાડવાની શક્તિ નિત્ય છે કે અનિત્ય છે, જો તે કર્મ લગાડવાની શક્તિને નિત્ય માનીએ તો સદાય શ્વરજીવોને કર્મ લગાડવા કરશે. જીવો કદી કર્મરહીત થશે નહીં. તો મધુને મજાનું શ્વરે સર્વ વ્યર્થ કલ્પના માત્ર થઈ પડે. વળી શ્વરમાં કર્મ લગાડવાની શક્તિ અનિત્ય છે એમ કહીએ તો અનિત્ય શક્તિનો આધારી ભૂત શ્વરપણ અનિત્ય ઠરે છે, નિરાકાર સાકાર શ્વર માનવામાં કોઈ પ્રમાણ નથી. નિરાકાર શ્વર સિધ્ધને માનતાં નિરાકાર શ્વરને કોઈપણ જાતની ઇચ્છા નથી તેથી તે કર્મ લગાડવાની ઉપાધિમાં કેમ પડે.

વળી નિરાકાર શ્વરને જો ઇચ્છા કહીએ તો ઇચ્છા અધુરારને હોય છે, પણ પૂર્ણને હોતી નથી. ઇચ્છા માનવાથી શ્વરની પૂર્ણતાનો

નાશ થાયો. સર્ગી મમત્વશાનું કં-ઈલા શામ વિના હોતી નથી અને
સ્વાં શામ હોયો ત્યાં મશાય દેવ થયો. શામી દેવી હોયને કર્મ મ-
શીત હોય અને કર્મ મશીત હોયને મંગામી થયેલાયો, મંગામી થરામી
શ્વરપણું નરુ થયું. કર્મ કર્મક નાશ કરી નિગંજન નિગજાર
વદ્ પામરાધી શ્વરનાયો- કર્મ વ્ કંઈ શોચશ માથ ધરુ નથી, કર્મ
દુર્ગત્ય પામનામી થોનો રકંપથી થમેન્ટુ. અને ને રુપીયો, કર્મ ભાગ-
શાધી આન્નાના મુળો દંકાયાયો. દરે કરો કં-કર્મથી રીતે પરા
શ્વરમાં કર્મ મગાદવાની ક્ષતિ. માનવી વ્ કંઈની ધૂનની થાયો,
જે પોને કર્મ રીતે થયાયો ને જીજાને કેમ કર્મ મગાદે, કર્મ મગા-
દવાની ક્ષતિ શ્વરમાં કાન્ધથી તે આકાશ હુમુમરુ અમત્ય કાન્ધના
માથો. નેમજ શ્વરનામાં મુખ દુઃખ મંગારવાની ક્ષતિ માનવી તે
વગ કાન્ધના માથ ધરુ મંગરુ થાયો.

કર્મ પોતાની મેલે ભાગ્યાં એમ માનતાં શ્વર કર્તા હતાં નથી
એમ મિથ્ય થયું. દરે જીવને કર્મ પોતાની મેલે ભાગ્યાં એમ માનતાં
તરુ થયેકે-કર્મ મગાદવા વિના પોતાની મેલે શી રીતે ભાગ્યાં અને
તે થયારથી ભાગ્યાં-નેનું મદાધાન મૂલ્ય રિચારથી થયેકે-કર્મ અ-
નાદિ કાન્ધથી જીવને ભાગ્યાં. જીવ અનાદિ કાન્ધથી. જેની
આદિ હોય ઉત્પન્ન થયારપણે તે વસ્તુનો અંત પણ હોય, જે વસ્તુનો
આદિ અને અંત. તે અનિત્ય હોય અને જે અનિત્ય હોય તે કાર્ય
અને જે કાર્ય વળે વસ્તુ તે વિનાશી છે જેમ ઘટ ઉત્પન્ન થયાની આદિ
તો તેનો અંત પડે નાશ હોય, આત્મા કરો કે પંચતન થા જીવ તેની
ઉત્પન્ન થવાની આદિ નથી અર્થાત્ આત્મા દ્રવ્યાર્થિકનપાપેભાવ
કોઈનાથી ઉત્પન્ન થયો નથી, અને જે વસ્તુ ઉત્પન્ન થઈ નથી તે અના-
દિ કાન્ધથી, જેમ આકાશ. જે વસ્તુ અનાદિ કાન્ધથી તેનો અંત
પણ નથી, માટે જીવ પણ અનાદિ અનંત. આત્માના અસંલ્પાત

પ્રદેશમય વ્યક્તિ દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ અનાદિ અનંતછે, કોઈ પણ કાલમાં આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ પૈકી એક પ્રદેશ પણ સ્વ-વાનો નથી. આત્મા કહો કે જીવ તે ત્રિકાલમાં પોતાના રૂપે સત્ત્વે અને જે વસ્તુ સત્ત્વે તે નિત્યછે, આત્મા સત્ત્વે માટે તે નિત્યછે,

પ્રાગભાવામતિયોગિત્વં નિત્યત્વં

પ્રાગભાવનું જે અમતિયોગી હોયતે નિત્ય જેટલા કાર્ય રૂપ પદાર્થો ઘટ પટ દંડાદિકછે તે પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ અનિત્ય જાણવા-કારણકે ઘટપટાદિક પદાર્થો પ્રાગભાવના પ્રતિયોગીછે. આત્મા વા ચેતન પ્રાગભાવનો અમતિયોગીછે માટે આત્મા નિત્ય જાણવો-દ્રવ્યાર્થિક નય દ્રવ્યત્વ પણાને ગ્રહેછે માટે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ આત્મા નિત્યરૂપ જાણવો. સંસારમાં ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરનારા અનંત આત્માઓનું દ્રવ્યપણું ત્રિકાલ એક સ્વરૂપછે માટે તે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ નિત્ય જાણવા, હવે આત્મા અનાદિ અનંત નિત્યછે, તેમ સિદ્ધ કર્યું, તે આત્માને અનાદિકાલથી કર્મ લાગ્યાંછે તે વાતનું વિવેચન કરાયછે. આત્મા અનાદિકાલથી છે એમ સર્વજ્ઞ શ્રી વીરમધુના વચનથી જાણ્યું તેમ કર્મ પણ અનાદિકાલથી આત્માને લાગ્યુંછે. એમ સર્વજ્ઞ શ્રી મહાવીરના વચનથી જણાયું, વીર મધુ સર્વજ્ઞ અને રામદ્વેષથી સર્વથા રહિત હતા માટે તેમના વચનનો પૂર્ણ વિશ્વાસ ધવ્યજીવને થાય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી,

આત્મોક્તં વાક્યં પ્રમાણં

શ્રી વીરમધુ ત્રિકાલ સર્વજ્ઞાની આત્મ હતા. માટે તેમનું વાક્ય પ્રમાણીભૂત જાણવું. કર્મ અનાદિકાલથી જીવને લાગ્યાં એમાં આગમ પ્રમાણ પણ સિદ્ધ થયું. કોઈ જીવ રાજા થાયછે, કોઈ રંક થાયછે, કોઈ જન્મથી અંધા વધિર અવતરેછે કોઈ-રોગીતો કોઈ-મોગી શંત્યાદિ સર્વ ધુણ્યપાપનું ફલ પ્રત્યક્ષ દેખવામાં આવેછે માટે તેમાં

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ પણ સિદ્ધ કરેછે. (ભોગાયતનં શરીરં) મુલ્લ દુઃસ્વ
 ભોગવવાનું સ્થાન શરીરછે, અને તે પ્રમાણે દરેક જીવ ક્ષણિક મુલ્લ
 તથા દુઃસ્વ શરીરાદિકથી ભોગવેછે એમ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવેછે.
 તો તે મુલ્લ દુઃસ્વનું કારણ કર્મ-પુણ્ય પાપરૂપ, આત્માની સાથે લાગ્યું
 છે એમ અનુમાન થાયછે. જેમ કોઈ શહેરપાસે નદીછે તેમા જલની
 રેલ આવીછે. શહેરની આસપાસનો મેઘ વરસ્યો નથી. તે ઉપરથી
 એમ અનુમાન થાયછે કે-જ્યાં ત્યાં અત્યંત મેઘની દૃષ્ટિ થવી જોઈએ.
 કારણકે નદીમાં રેલ રૂપ કાર્ય દેખાયછે તે મેઘની દૃષ્ટિ વિના હોય
 નહીં અહીં તો મેઘની દૃષ્ટિ થઈ નથી. તેથી અનુમાન થાયછે કે પર્વ-
 તમાં દૂરે મુલ્લ મેઘ દૃષ્ટિ થઈ હજે, તેમ કર્મનો યાવતમાં પણ અનુમાન
 થાયછે કે- ભોગ રોગ મુલ્લ દુઃસ્વ રૂપ કાર્ય, ફલનો પ્રત્યક્ષ દેખવામાં
 આવેછે માટે તેનું કારણ કર્મ હોવું જોઈએ. પુણ્ય પાપ વિના જ્ઞાતા
 તથા અજ્ઞાતા વેદનીય હોય નહીં, એ અનુભવ સિદ્ધ થાયછે, વળી
 કહેછે કે-જેમ કોઈ વૃક્ષના કોટરમાં અગ્નિ સળગેછે અંદરના ભાગમાં
 અગ્નિ વહેછે બાહિર દેખાતી નથી બાહિરનો ફક્ત ધૂમ દેખાયછે. તે
 ઉપરથી અનુમાન થાયછે કે-

યન્નયન્ન ધૂમ સ્તન્નનન્ન વન્દિઃ

જ્યાં જ્યાં ધૂમ હોયછે ત્યાં ત્યાં અગ્નિ હોયછે, વૃક્ષ અંદરથી ધૂમ
 બહિર નિકળતાં દેખાયછે માટે વૃક્ષના કોટરમાં અગ્નિએ એમ અનુમાન
 થી સિદ્ધિ થાયછે. તેમ મુલ્લ, પૂર્ણજ્ઞા, ભોગ, રોગ, શોક, વિયોગ, અંધત્વ,
 વધિરત્વ, દરિદ્રત્વરૂપ, કાર્યરૂપ, ફલ દેખાયછે માટે તેનું કારણ પુણ્ય
 પાપરૂપ કર્મ આત્માની સાથે લાગ્યુંછે એમ સિદ્ધ થાયછે, સર્વ વિદ્વા-
 નો કર્મનું અસ્તિત્વ સ્વિકારેછે તેમ કર્મ ગ્રંથમાં કર્મનું સ્વરૂપ વિસ્તા-
 રથી જ્ઞાનીએ વર્ણવ્યુંછે તેમજ કમ્પપયડી, અગવતીમૂલ્લ, પદ્મવણામૂલ્લ,
 વિપાકસૂત્ર વિગેરે શૂત્રો તથા ગ્રંથોથી કર્મનું ચયાતમ્ય સ્વરૂપ સમ-

જાયછે અને તે અનુભવમાં આવેછે. કર્મની પ્રકૃતિનું સ્વરૂપ નિગ્રંથ મત્તવચનમાં સૂક્ષ્મપણે વર્ણન કર્યુંછે; તેવુંવર્ણન અન્ય દર્શનમાં તે પ્રમાણે પરિપૂર્ણ પણ નથી. કોઈ કર્મને કિસ્મત કહેછે, કોઈ કર્મને પ્રકૃતિ કહેછે, પણ કર્મનું અસ્તિત્વ માન્યાવિના છુટકો થતો નથી.—

શ્લોક.

કૃતકર્મસયોનાસ્તિ, કલ્પકોટીશતૈરપિ ॥

અવશ્યમેવ ભોક્તવ્યં, કૃતં કર્મ શુભાશુભં ॥ ૧ ॥

કૃતકર્મનો ક્ષય નથી. કોટીકલ્પશતોષ પણ કર્મ અવશ્ય શુભાશુભ ભોગવવું પડેછે, જન્મનરા અને મૃત્યુ પણ કર્મથી થાયછે. ચોરાશી લાલ્લ જીવયોનિમાં અવતરવું પણ કર્મથી થાયછે. એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુર્વિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિયના અવતાર પણ કર્મથી થાયછે, કર્મ અનેક પ્રકારેછે. કર્મના મૂલ આઠ ભેદછે. તેની ઉત્તર પ્રકૃતિ એકશતભટાવનછે. દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યચગતિ, નારકગતિ, એ ચાર ગતિમાં અવતાર પણ શુભાશુભ કર્મથી છે કહ્યુંછે કે—

ગાથા.

જંજેણ કયંકર્મ્મં, પુલ્લભવે હ્રદ્યભવે વસંતેણ ॥

તં તેણ વેદ્યઅવ્યં, નિમિત્તમિત્તો પરો હોઈ ॥ ૧ ॥

જે જીવે પૂર્વભવમાં તથા આભવમાં વસતાં જે કર્મ કર્યાંછે. તે કર્મ તે જીવે ભોગવવા યોગ્યછે. સુસદુઃસ્વમાં પરજીવ તો નિમિત્ત માત્રછે. કર્મનો કર્તા પણ જીવછે તેમ કર્મનો ભોક્તા પણ જીવછે. દેવો મૂયડાંગમૂત્ર—સમ્મનિતર્કમાં પરભાવમાં રમ્મનો જીવ પરનો કર્તા તથા ભોક્તા બનેલોછે—વેટલાંક કર્મ ભોગવીને સ્વેરવેછે. અને જીવ વેટલાંક કર્મ નવાં ગ્રહણ કરેછે—એમ અનાદિ કાલથી જીવ કર્મને ગ્રહણ કરતો તથા કર્મને ઈંડનો બનેછે, માતાનું રુચિર અને પુરુષના

શીર્ષ મંથોગે કર્મમાં નીરવું હત્યમ થતું અને કનિષ્ઠિન હૃદિ પામું
 ઇત્યાદિ સર્વ કર્મનો મરણે કર્મમાં વન ગૌર મોજાહાર કરેછે
 પ્રશ્ન-કર્મમાં ગૌર મારે માહાર કાળ કરેછે.
 પ્રત્યુત્તર-માહાર વન મહાગ્નાયે. ૧ મોજાહાર, ૨ મોજાહાર,

(મોજાહાર) કરવાહાર-પૂર વટલે કાન્દુમાને જ્યારે પીના
 મરેછે ત્યારે કાન્દુમાને મરણી પીની માળે સ્થિતી ત્રાપછે.
 તેમ કર્મમાં ગૌર માહારને સ્થિતી કરીરુપે સ્થિતમારી
 કરીરુપે હૃદિ કરેછે. મોજાહાર જે માહારને કાળ કરવો તે
 મોજાહાર કરેવાયછે. કાન્દુ કાળ કરીરુપે મોજાહાર થાયછે,
 કાન્દુ જે માહારનું કાળ કરવું. તે કરવાહાર કરેવાયછે,
 કાન્દુ વટ પાંચી જન્મકર્મને કરવાહાર મલ્ય મલ્યકર્મમાં આવે
 છે. એમ કર્મમાં મોજાહારનું કાળ છે.

પ્રશ્ન-કેટલાક મોજા મોજા અજ્ઞાનથી એમ માનેછે કે-કર્મમાંથી
 શાંતિ નીકળ્યા શાંત-ગૌર કરીરુપે મરેનેછે. અને પશ્ચાત્
 છતાં શીરમની મારીર મરણી શાંતનું મરણ કરવામાં
 મરેછે અને કરેછે કે-જહીના મેગ મલ્યા મરે નહીં તેનું કેમ?

પ્રત્યુત્તર-કર્મમાં ગૌર હત્યમ થાયછે. તે માટે મરણ મારોદાર
 નરણ વિગેરે કર્મમાં ગૌર છત્રીના મેગ મરણી મરેછે એમ
 માનવું વન મિથ્યા કલ્પનામાયછે-કર્મ સાથે વંધ પામેનો ગૌર
 કર્મમાં હત્યમ થાયછે, અને ત્યાં હૃદિ પામી નર માસ થયા
 શાંત શાંતિ નીકળેછે, કોઈ કર્મમાં મરણ પામેછે. ઇત્યાદિ
 સર્વ કર્મનું કાળ છે.

કર્મનો મરણી મરણ મરણી જન્મકર્મ મરણની શાંતિ
 મરી નથી-

પ્રશ્ન—કર્મનો ક્ષય થવાથી મુક્તિપદ મળેછે ત્યારે જેટલા જીવ કર્મનો ક્ષય કરેછે તે પરમેશ્વર કહેવાય કે નહીં.

પ્રત્યુત્તર—હા, જેટલા જીવ, કર્મનો ક્ષય કરેછે તેટલા જીવ પરમાત્મા સિદ્ધ, વૃદ્ધ, કહેવાયછે, કર્મધર્મી સર્વથા પ્રકારે રહીત થયું. તેનું નામ મોક્ષ કહેવાયછે.

પ્રશ્ન—કર્મ સહિત જીવ મોક્ષમાં જાય કે નહીં ?

પ્રત્યુત્તર—કર્મસહિત કોઈ જીવ મોક્ષમાં ગયો નથી અને જશે પણ નહીં.

શિષ્ય—હે સદ્ગુરો—કોઈ મતિ અજ્ઞાનીયોઈ નવીન કલ્પના ઉત્પન્ન કરી એમ કહેછે કે મુક્તિમાં કેટલાંક વર્ષ સુધી જીવ રહી પશ્ચાત્ સંસારમાં આવે છે. આ વાચત શું સમજવું.

સદ્ગુરુ—મુક્તિમાં ગયા વાદ જીવ પુનર્સંસારમાં પાછો આવતો નથી. જીવને એક સ્થાનથી અન્યત્ર છેડે જનાર કર્મછે. અને તે કર્મનો સંપૂર્ણ નાશ થાય ત્યારે મુક્તિ સ્થાનમાં જીવ સિદ્ધ રૂપે ધીરાજેછે. ત્યાંથી સંસારમાં આવી શકાતું જ નથી. કારણ કે જીવની સાથે કર્મ સંબંધ છતાં ગમનાગમન છે. કર્મના અભાવે મુક્તિ સ્થિત મુક્તાત્માનું ગમનાગમન થતું નથી, શ્રી વીરમશ્વર એમ સર્વજ્ઞ દૃષ્ટિથી જણાવેછે—ચકલાચકલીની પેઠે મુક્તિના જીવો ગમનાગમન કરતા નથી—મુક્ત જીવો અક્રિયાવંત છે. માટે તે ગમનાગમનની ક્રિયા કરતા નથી.

પ્રશ્ન—મુક્ત આત્મામાં સર્વશક્તિમાનપણું છે કે નહીં,

ઉત્તર—હા મુક્તાત્મામાં પોતાના સ્વરૂપથી સર્વ શક્તિપણું રહ્યું છે. પણ પુદ્ગલ, દ્રવ્યની શક્તિથી મુક્તાત્માની શક્તિ ભિન્ન છે. આકાશ દ્રવ્ય અરૂપી છે. આકાશ જેમ અનંત પ્રદેશી છે અને તે જેમ સ્વસ્વરૂપે સ્થિર વર્તે છે. તેમ સિદ્ધ પરમાત્મા સ્વસ્વરૂપે શુદ્ધ થયા છતાં સ્થિર વર્તે છે. સ્થિરવર્તવાથી આત્મિક સર્વ શક્તિપણું જરા

માત્ર ઘટું નથી. ગમનાગમન પરમાણુઓનું છે. પરમાણુઓના સંવંધથી થઈ શકેલા પુદ્ગલ સ્કંધો કર્મરૂપ પરિણમી આત્માના પ્રદેશોની સાથે લાગ્યા છે તે જ્યારે કર્મ નાશ થાય છે. ત્યારે મુક્તાત્મા સિદ્ધબુદ્ધ કહેવાય છે. મુક્તાત્માની સર્વ શક્તિ-આત્માના અસંલય પ્રદેશોની વ્યાપીને રહી છે. મુક્તાત્માની શક્તિ સ્વદ્રવ્ય બાહિર જતી નથી. માટે આત્મસ્વભાવે સર્વ શક્તિપણું સદા થતી રહે છે, સિદ્ધ અક્રિય હોવાથી ગમનાગમનની ક્રિયા કરે નહીં.

પ્રશ્ન—કોઈ એમ કહે છે કે—ઈશ્વર અવતાર છે? દૈત્યોનો નાશ કરે છે એ વાત સ્ત્રી કે સ્ત્રી—

ઉત્તર—કર્મ રહીત નિર્બળ પરમાત્માને ઈશ્વર કહેવામાં આવે છે તે પરમાત્મા અવતાર ગ્રહણ કરતા નથી કારણકે કર્મતીતને અવતારનું આદિ ઉપાધિ નથી—પણ કર્મ સહિત જે સંસારી જીવે છે તે અવતાર ગ્રહણ કરે છે અને જન્મ મરા મરણનાં દુઃખ પામે છે.

પ્રશ્ન—ત્યારે ઈશ્વરનાં યક્ષણ કહો.

પ્રત્યુત્તર—જેનામાં રાગદ્વેષ સર્વથા હોતો નથી તેને ઈશ્વર કહે છે. યક્ષી ઈશ્વરના ચાર પ્રકાર છે—નામ ઈશ્વર, સ્થાપના ઈશ્વર, દ્રવ્ય ઈશ્વર, અને ભાવઈશ્વર ઈશ્વર એવું ગુણી શા નિર્ગુણીનું ઈશ્વર એવું નામ સ્થાપનું તે નામ ઈશ્વર, તથા કોઈ પણ વસ્તુમાં ઈશ્વરનો આરોપ કરવો તે સ્થાપના ઈશ્વર—જે જીવમાં ઈશ્વરપણું આલિખિત થઈને નહીં તે દ્રવ્યઈશ્વર—જે જીવમાં રાગદ્વેષના ક્ષયથી ઈશ્વરત્વ આલિખિત થઈને તે ભાવઈશ્વર, એ ચાર મેદ ઈશ્વરના છે. તેમાંથી પૂર્વોક્ત જે ઈશ્વર ભાવઈશ્વર તરીકે કહાય છે. તે ઈશ્વરનું સંસારમાં પુનઃજન્મનું ઘટું નથી. જીવ તે પણ ઈશ્વર સત્તાવડે. ઈશ્વરપણું કર્મો વ્યાપ્તિપણે હોવાથી કર્મ મહોત્તર સંસારી જીવ સંસારમાં જન્મ મરા મરણ કરે છે અને ચતુરમીતિ યક્ષ જીવોનીમાં પુનઃ પુનઃ

ભ્રમ્ય કરેછે-ત્રીર પોતે કર્મ કરેછે અને તેનો ભોક્તા પણ પોતે એકલોતે. કયુંતે કે-

ગાથા.

एकौ करेड कम्मं, फलमनि तम्मिकउं समणुवहइ
एकौ जायइ मरइय, परलोयं एकउंजाइ ॥ १ ॥

ભારાથે મુગમ દોશાગી શ્યમ્વો નથી, વ્યવહારને ત્રીર કર્મનો કર્તાતે-શુદ્ધનિધયથી શ્વશ્વરૂપે રમ્તો ત્રીર પગનો પદ્મને દ્રવ્યકર્મ તથા ભારકર્મનો કર્તા નથી.

જ્ઞાની શુદ્ધ આત્મશ્વરૂપમાં રમ્તો કર્મનો નાશ કરેછે-તે પ્રાધતના દેતુઓ છે તે જ્ઞાનીને સંસ્કરૂપે પશ્ચિમેતે. કયુંતે કે-

શ્લોક.

यथा प्रकाश यावंतः संमागवेश हेतवः
तावंतस्तद्विपर्यासाः निर्वाणवेशहेतवः

કર્મના જે પેટતે. એક શુભાશ્રય ત્રીજો અશુભાશ્રય. વચ્ચે શુભાશ્રયને પુન્ય કરેતે, અને અશુભાશ્રયને ર્થાતિનેદ્રદેવ વાચ તર્કિતે કરેતે. પુન્યની જેનાથીયે મરહિતે અને તેમ વાચકર્મની દરે વ્યાપી મરહિતે. આત્માના શુભ પશ્ચિમાર્થથી પુન્ય તથા અશુભ પશ્ચિમાર્થથી વાચકર્મ વંચાયતે. ગગદેવને મારકર્મ કરેતે. ગગદેવની જગ કરશે એ શુભ વૃક્ષવૃક્ષ કુલ્યતે. ગગદેવ ત્રીગ્યા રિતો દેશર્મ કર્યાનું નથી. જર્દેવ રાજાશ્વક શ્લોકમાં મરે સંમાર્ગી ત્રીત્રાંસી ગગદેવ વ્યાપી રહોતે. મરાદેવ કર્મીમાંથી કદું છે જે-

શ્લોક.

गगदेवो महामत्तो, दुर्जितो येन निर्जितोः
महादेवं तु तं मन्ये, शेषा व नामशास्त्राः ?

આ સંસારમાં દુર્જય રાગદેપરૂપ મહામહોને. તેના મહામહોને જેને જીત્યાછે તેને મહાદેવ માનુંછે, વાકીના તો નામના મહાદેવછે. રાગદેપને જીતવાથી વીતરાગતા મળેછે, સત્યનાત્વિક મુલ્ક વીતરાગાવસ્થામાંછે. રાગદશાથી દુઃખછે અને વીતરાગદશાથી મુલ્કછે. એ સર્વજ્ઞ ચોરપરમાત્મા સારમાં સાર કયેછે. શ્રીચીરમમુષ ધ્યાનની વીરુદ્ધથી રાગદેપનો ત્વ કર્યોછે. શ્રીચીરમચંદ્ર રાગદેપ રાગદેપ શુભનો આત્મધ્યાનથી ત્વ કર્યો. રાગદેપજ સંસારનું મૂલ્કછે. જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રગુણની સાધિકભાવે માત્ર રાગદેપના ત્વ રિના નથી. દેપ કરતાં પણ રાગની સત્તા વિશેષતઃ મ્વર્તેછે. કારણ કે જદ વસ્તુપર પણ રાગદશાથી મમત્વભાવ ઉત્પન્ન થાયછે. આત્મિક જ્ઞાનયોગે મોહનીય કર્મનો ઉપશમભાવ વા સ્વોપશમભાવ વા સાધિકભાવ મળેછે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મના, સ્વોપશમભાવ વા સાધિકભ.વના માદુર્ભાવને મોહનીય કર્મ અટકાવેછે.

કર્મવંધમાં પણ રાગદેપની પ્રાધાન્યતા સમયમાં વર્ણવીછે. ચાર વાર્તાકર્મમાં પણ મોહનીય કર્મની સત્તા મ્વર્ત્વળે મ્વર્તેછે. દેવગુર્મની અદ્વા સમ્યક્ત્વ પણ મોહનીય કર્મના, ઉપશમ, સ્વોપશમ તથા સાધિકભાવથી થાયછે, મોહનીય કર્મ પણ દિષ્ટા મ્વર્તેછે. દર્શન મોહનીયના ત્વથી દર્શન મળેછે અને ચારિત્ર મોહનીયના ત્વથી ચારિત્ર મળેછે. વેદનીયકર્મ, આયુષ્યકર્મ, ગોત્રકર્મ અને નામકર્મ પર ચાર કર્મ અવાર્તાયાંછે, એ ચાર કર્મમાં આદ્યિકભાવ ફક્ત મ્વર્તેછે. આદ્યિકભાવે અપાલિયાં ચાર કર્મ મોહનીયને આત્મા સ્વેરવેછે. પ્રત્યેક મ્વર્ત્વળે દ્રવ્ય, સ્ત્રેષ, કાલ, માત્રથી આદ્યિકભાવની જીવ જીવ પ્રતિ મિથ્યાતા વર્તેછે. શંદિય, મનિકાવની અપેક્ષા આદ્યિકભાવથી જીવ જીવ પ્રતિ અસંકલ્પભેદે મિથ્યાતા તારતમ્યતા મ્વર્તેછે. આદ્યિકભાવે ચાર અવાર્તાયાં કર્મની કર્મવંધનમાં નિષિષ્ઠ

પાયછે અને વૈરાગ્યથી ચારિત્ર જીવ પ્રાપ્તરહે, અને તેથી જીવકર્મનો સ્વયં કરી મોક્ષમાં જાયછે. માટે મુક્તિમાર્ગમાં જ્ઞાનની તપા તેની સાથે વૈરાગ્યની પણ મુખ્યતાછે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

જ્ઞાનસ્યેવહિ સામર્થ્ય, વૈરાગ્યસ્યેવ વા કિલ;

યત્કોઽપિ કર્મભિઃ કર્મ ભુંજાનોઽપિ ન વધ્યતે. ૧

જ્ઞાનનું એવું સામર્થ્ય છે કે વા વૈરાગ્યનું સ્વરેત્વર એવું સામર્થ્ય છે કે જેથી કોઈપણ કર્મોત્તરે કર્મ ભોગવતો છતો પણ કર્મથી બંધાતો નથી. તાત્પર્ય કે જ્ઞાન અને વૈરાગ્યથી કર્મ ભોગવતાં પણ કર્મબંધ થતો નથી.

માટે કહેછે કે—

જ્ઞાનીનો ભોગ સર્વિ નિર્જરાનો હેતુ છે.

જ્ઞાનીનો સર્વભોગ નિર્જરાર્થક છે. ઔદયિકભાવે માત્ર ઘણા પંચેન્દ્રિય વિષયભોગોને ભોગવતા પણ જ્ઞાની કર્મની નિર્જરા કરેછે, અને અજ્ઞાની ઝલટા બંધાયછે. હું જ્ઞાની છું એમ માની વેસવાથી કંઈ જ્ઞાનીપણું આવતું નથી. વા કોઈ એમ કહેશે કે આ જ્ઞાની નથી એમ કયવાથી જ્ઞાનીપણું ટલ્લતું નથી. જ્ઞાનીપણું જ્ઞાનીગમ્ય વા જ્ઞાનીના અનુભવમાં સમજાયછે.

જ્ઞાનના પણ ઘણા ભેદછે. આત્મજ્ઞાન વિના કર્મ કલંક ટલ્લતું નથી. જ્ઞાનનો મહિમા અનંત છે.

કૃષ્ણ અર્જુનને કહેછે કે—

જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ ભસ્મસાત્ કુસ્તેઽર્જુન.

હે અર્જુન ! જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ સર્વ કર્મને વાઢી ભસ્મ કરેછે. જ્ઞાન વિનાં ચારિત્ર નથી અને ચારિત્ર વિના મુક્તિ નથી. ક્રિયા પણ જ્ઞાનની પાસેછે. જ્ઞાન વિના શુંતપ, શુંક્રિયા માટે આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન

કરવું થેયજારી. આત્મજ્ઞાન વિના કોઈ તર્પા નથી અને તરણે પણ નથી, રાત્રા, કરોડાધિપતિ, આદિ મર્વ કરતાં જ્ઞાનીની મદરજાહે. જ્ઞાની મૂર્ચ કરતાં પણ ઘોટોજે. કારણ કે મૂર્ચ થાય મહાનુ કરે છે વિંદુ અંતર્ગતાન કરી શકતો નથી. અને જ્ઞાની તો અંતર્ગતાન કરે છે. જ્ઞાનીની મર્વ ક્રિયા, કર્મન સાપેક્ષપણે થતેજે. અને અજ્ઞાનીનું કર્મન નિરપેક્ષતા થતેજે. જ્ઞાની અવશ્ય જોવાડાણે મને તો હોય છે અને અજ્ઞાની થી. ઇ. ઇ. ઇ. થી આદિ પાટિઓથી દુનીયાશરીમાં મદા વિદ્યાન કરેવાનો હોય તો પણ સમાજન વિના પડેજે. ગુણતાને થતેજે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મના સયોપશ્ચમભાવથી થા સાધિકભાવથી જ્ઞાનનો આરિમાં થાયજે. સમ્યક્નત્વ થદ્યાન વિના જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો સયોપશ્ચમભાવ પણ વિધ્યાન્વરૂપે વારિંગમેજે. એમ ધીરોર મધુનું કવનજે.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પંચમકારેજે-મનિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૧, મુનજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૨, અવધિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૩, મનઃપર્વજ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૪, કેવલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૫.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મમાં ઉપશ્ચમ ભાવ નથી. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઔદ્યોગિકભાવજે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો સયોપશ્ચમ વિધિષ અસંરૂપ મકારે સરતમયોગથી થતેજે. દ્વાદશાંગીનું શુષ્કન ગળપરતી સયોપ-શ્ચમભાવે કરેજે.

મનિજ્ઞાન, મુનજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્વજજ્ઞાનમાં સયોપશ્ચમ ભાવ લાભેજે. કેવલજ્ઞાન સાધિકભાવે ઉત્પદ થાયજે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ અદ્ય કર્મમાં મધમજે. તેનું કારણ કે વિશેષતઃ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આત્માનું માન મૂલ્યજે. જ્ઞાન વિના તત્ત્વનું માન થતું નથી. માટે મધમ તેનો નિષેષ કયોજે. જ્ઞાન વિના જીવ, અમીવ, પુણ્ય, પાપ, આધવ, મદવ, નિર્મજા, ધંવ અને મોક્ષનું સ્વરૂપ જાણતું નથી.

પડ્દરૂપ, સાતનય, સપ્તમંગી, પ્રમાણ નિષ્પેપનું યથાતથ્ય સ્વરૂપ જ્ઞાન વિના સમજાતું નથી. જ્ઞાન વિના ધર્મ અધર્મનું સ્વરૂપ જણાતું નથી. જ્ઞાન વિના ચારિત્ર શું છે તેનું પણ ખાન થતું નથી.

મતિ જ્ઞાનાવરણીય અને શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ સર્વ જીવોમાં સરસ્વો લાગતો નથી. કોઈએક વસ્તુનું સ્વરૂપ વિશેષ સમજે છે કોઈ સમજતું નથી. ત્યાં મતિ જ્ઞાનાવરણીયકર્મની ક્ષયોપશમતાજ કારણીભૂત છે. પૂર્વભવમાં જે પ્રકારે મતિજ્ઞાન અને શ્રુત જ્ઞાનનું આરાધન કર્યું હોય છે. તે પ્રમાણે આ ભવમાં મનુષ્ય જન્મ પામી શરીરની રચના, મગજની રચના જ્ઞાનતંત્રની પ્રવલતા આદિ સામગ્રીસાધન મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમભાવમાં પ્રાપ્ત થાય છે અને તે સાધનોદ્વારા ડગમ કરવાથી મતિજ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે.

મતિજ્ઞાનના અણ્વિંશતિ અને ૩૪૦ વ્રણસો ચાલીશ ભેદ નંદિમૂત્રમાં પ્રરૂપ્યા છે. જ્ઞાનની વ્રાહ્મી લીપી જે શ્રુતજ્ઞાન અમરસ્વરૂપે છે તેની આશાતના કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે. આશાતનાના દ્વારો ભેદ છે. તે ગીતાર્થને વિનયથી પૂછી સમજણ લેવી.

સુવર્ણના પ્યાલામાં જલનાં જેટલાં વિંદુ પડે છે તેટલાં કાપમ રહે છે. તેમ યોગ્ય સંસ્કારી જીવ જેટલું ગુરુદ્વારા શ્રુતજ્ઞાન મેલવે છે તેટલું તેને શુદ્ધરૂપે પરિણમે છે અને તેનું સ્મરણ રહે છે.

જેમ તળાવેલા ઓઢના ગોળા ઉપર જલવિંદુ પ્રગ ચાર દશ માર પડે તો કંઈ તેનું જોર ચાલતું નથી તેમ મૂઢ અજ્ઞાની જીવના હૃદયમાં સદ્ગુરુ વચનામૃતનો વાસ થતો નથી ઉલ્લેખે તેનો નાશ થાય છે.

એક શિક્ષક શિષ્યોને એકજ વસ્તુ સરસ્વી રીતે કોઈ વિષયનો સોંપ આપે છે તેમાં કોઈ વિદ્યાર્થીને તો ચિલ્કુલ તેની યાદી રહેતી નથી. કોઈને યત્કિંચિન્ રહે છે. કોઈને પૂર્ણ યાદી રહે છે ત્યાં શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય કર્મની ક્ષયોપશમતાજ કારણીભૂત છે, કોઈ એક શ્લોક

મળીને સ્મરણમાં રાखे છે. કોઈ એક કલ્યાકમાં પાંચ શ્લોક મળે છે. કોઈ પછીન શ્લોક કોઈ શનશ્લોક કોઈ સદસશ્લોક એક કલ્યાકમાં યાદ કરે છે કોઈ આસ્વા દીવસનો એક શ્લોક પણ યાદ કરી શકતો નથી. ત્યાં શ્રુતજ્ઞાનાવરણીયકર્મની સંયોગમનાજ કારણીભૂત છે. જ્ઞાના સમયમાં કોઈ જ્ઞાનાવધાની કોઈ દ્વિજ્ઞાનાવધાની દેખવામાં આવે છે. તેનું પણ કારણ મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મની સંયોગમનાની વિચિત્રતા છે. અને તે મમાળે મગજની રચના જ્ઞાનતંત્રની મરુતના અને અમરુતનાની નારતમ્યનાય ઘટના યાય છે. અને તે મમાળે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કારુભાવથી મરુત અમરુત સાધનની મામિ ધાય છે. શ્રુતજ્ઞાનના અભ્યાસથી તથા શ્રુતજ્ઞાનીનો વિનય મક્તિ મહુમાન કરવાથી શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો સંયોગમ યાય છે. શ્રુત અને શ્રુતજ્ઞાનીની આજ્ઞાતના કરવાથી તથા ઉન્મૂલભાષણ કરવાથી શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ યાય છે. માટે મવ્ય જીવોએ ક્રોધ લોભ માન પૂજા સ્વાર્થાદિક આવેશથી ઉન્મૂલ ભાષણ કરવું નહિ. ઉન્મૂલ ભાષણથી જમાલી તથા મરીચિની પેટે મરપરંપરાની મામિ ધાય છે. અલ્પજ્ઞાનયોગે ઉન્મૂલ ભાષણ થયું હોય તો જ્ઞાન થતાં મિધ્યા દુષ્ટતા દેવું. પણ માન પૂજા મજ્ઞાદિકથી મિધ્યાદુષ્ટતા દેતાં મમાદ કરવો નહિ. મરમીરુ માન્યવંત જીવ અનેકાંત પંથને મમગી માણાંતે પણ મિધ્યામરુપણા કરતો નથી. ઉન્મૂલ ભાષણ મમાન કોઈ પાપ નથી. માટે મરુપણામાં શુભગમ ચિરદ, માન, પૂજા, સ્વાર્થ, મતાંધપણાથી, ઉન્મૂલભાષણ કરી અજ્ઞાની જીવો અનેક મકારના મત ટટાવે છે અને કુમતિ મુતયોગે કુતર્ક કરી મિષ્ટ મિષ્ટ પંથની કાલી દટિ રાગી જીવોને મજાસીને શીરમથુનાં મન્ય રચનનો જોષ કરી આત્માના અજ્ઞાનથી મરપરંપરાની દટિ કરી જન્મજગ મરણનાં દુઃખ વિરિષ મિનાં અવતાર શ્રી મોગવરા મયત્ન કરે છે.

મૂત્રોમાં કોઈ વચન તો ઉત્તર્ગ માર્ગનાં છે. કોઈ વચન અપવાદ માર્ગ બોધક છે. કોઈ ભય વચન છે. કોઈક તો વ્યવહાર માર્ગને બોધે છે. કોઈક તો નિશ્ચયનય માર્ગને બોધે છે. એનો મૂત્ર સિદ્ધાંતરૂપી શ્રુત સાગરનો સાર—મહાધુતજ્ઞાની વિના કોણ પામી શકે. અલવત જ્ઞાની પામી શકે—પ્રશ્ન છે કે—

ગાથામૂત્ર.

વિદિહજ્ઞમ વન્નય ભય, ઝસગ્ગ વવાય તદુભય ગયાઈ;
સુત્તાઈં વહુવિદાઈં, સમઈં ગંભીર ભાવાઈં ॥ ૧ ॥

એસિં વિસયવિભાગં, અમુણંતો નાણ ચરણકમ્મુદયા,
મુદ્દાઈ જીવોતત્તો, સપેરસિ મસગ્ગહં કુણાઈ ॥ ૨ ॥

જૈનમૂત્રો ઉત્તર્ગ અપવાદથી પરિપૂર્ણ સદાકાલ વિજયવંત વર્તે છે. સત્તનયોનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણ્યા વિના ધર્મોપદેશ સમ્યગ્ રીત્યા દેશ શકતો નથી. કેટલાંક મૂત્રો ડગમકથક છે, માટે અપેક્ષા સમગ્ર્યા વિના પ્રરૂપણા કરવી નહિ. ધામ્યવંત જીવોએ ગીતાર્થનું સ્પષ્ટ અંગી-કાર કરવું યોગ્ય છે. દુઃખ સમય છે. માટે ગીતાર્થદ્વારા અનેકાંત માર્ગ સમજવો. ધુતજ્ઞાનિની તથા ધુતજ્ઞાનની આજ્ઞાતના કરવાથી નરકાદિ ગતિમાં ઘણા જીવો ગયા અને ઘણા જશે.

ગમો વંખલીવીણ.

આ મૂત્રનો સમ્યગ્ અર્થ ગુરુ પરંપરયા કેવી રીતે થાય છે. અને તેમાં ધુતજ્ઞાનનો વિનય વહુમાન ભક્તિનું કેટલું રહસ્ય સમાવું છે. એ તેનો કુતર્કની સ્વચ્છંદનાં વિપરીત અર્થ કરવામાં કેટલી વિરુદ્ધતા વર્તે છે. તે વિદ્વજ્ઞનો માધ્યસ્થદૃષ્ટિથી વિચાર કરશે તો સમજાશે. શ્રી યશોવિજયજી ડાહ્યાયાય પોતાના રચેલા સ્તવનમાં સમમાણ અનુ-ભવ સહિત શુદ્ધ વ્યાકરણ દોષરહિત સમ્યગ્ અર્થ દર્શાવે છે. તેનો

ધર્મ શ્રવણી ભેદજ્ઞાન થાયછે અને તેથી સ્વપરનો વિભાગ કરતાં સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાયછે. તેમાં શ્રુતજ્ઞાનનો મહા ઉપકાર સમજવો, ત્રિકાલ સર્વજ્ઞ વીરમધુષ કેવલજ્ઞાનથી સર્વ પદાર્થોને જોયા અને વાણીથી તે પદાર્થોનું સ્વરૂપ કહ્યું. તે ભગવાનની સ્વપર પ્રકાશક વાણીનેજ શ્રુતજ્ઞાન મૂત્રસિદ્ધાંતરૂપ કહેછે હાલ પણ ભગવાનની વાણી જયવંતી વર્તેછે.

આસન્નમધ્યી ભગવદ્વાણીરૂપગંગા પ્રવાહમાં સ્નાન કરી સંસારના તાપથી શાંતિ પામેછે અને પામશે.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અનાદિકાલથી સમક્તિશ્રુત અને મિધ્યાશ્રુત વર્તે છે.

સુશ્રુતનો હે મધ્યો આદર કરો વસ્ત્ર વહી જાયછે, વસ્ત્ર અમૂલ્યછે. ગયો વસ્ત્ર પશ્ચાત્ આવનાર નથી. મધ્ય જીવોષ્ઠારંવાર શ્રુતજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો.

અવધિજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થવાથી અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાયછે. અવધિજ્ઞાનના પદ્મભેદછે. અને વહી અસંખ્યાત ભેદ પ્રવર્તેછે. મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાયછે, મનપર્યવજ્ઞાન એ પ્રકારેછે.

કેવલજ્ઞાન ક્ષાયિકભાવે ઉત્પન્ન થાયછે. શુદ્ધધ્યાનના ધીનો પાપો ધ્યાવતાં ચારમે ગુણગ્રાણે કેવલજ્ઞાનાવરણીયકર્મનો સત્તાથી પણ સર્વથા ક્ષય થાય છે.

મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષછે. અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાન દેશ પ્રત્યક્ષછે. કેવલજ્ઞાન સર્વથી પ્રત્યક્ષછે.

આ પ્રમાણે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ યનાં આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપ વર્તેછે. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ યનાં દર્શનાવરણીયાદિ કર્મનો સર્વથા ક્ષય વાયછે. જે જે કર્મમકૃતિનો જે જે ગુણગ્રાણે ક્ષય થવાનો હોયછે તે તે ગુણ-

ટાપે તેનો સય થાયછે. જ્ઞાનમંથનના મંદિમૂલમાં હેતુ ન્યાય પૂર્વક દર્શાવીછે. માટે આત્માર્થિ નીચેના ન્યાયી વિશેષ અધિકાર સમજવો અજ્ઞાનની દેખી જાતિ ! ! ! ચતુદ્ધારાદેવેના પદાર્થોનો મનમાં જેવો વિચાર પાડો. જીજ્ઞાસામનના વિચાર પણ જ્ઞાનથી જાણી શકાય છે. જ્ઞાનની વૃક્તિ વૃદ્ધિથી જીજ્ઞાસા જીવમાં વિશેષતા દેખવામાં આવેછે. જેવલજ્ઞાનમાં મરજ્ઞાનનો સમાવેશ થાયછે. સંમતિલાઠે જ્ઞાનની સ્થિતિ પાડે. અને તેથી મનમેદ્દ ઘણા થયા અને ઘણે જેમ જ્ઞાનની અલ્પતા તેમ મનમતાંતર વિશેષ અને જ્ઞાનની વૃદ્ધિ તેમ મનમતાંતર અલ્પ જાણવાં. મનમેદ્દના કદાચદ વિના જે જે વાંચવું. સાંભળવું. મનન કરવું તે શક્યછે.

સંયોગમયમાં અપુના મતિજ્ઞાન અને શુદ્ધજ્ઞાન સમક્ષિતી જીવોને વેળે. એમ કથવું અનુભવગમ્ય સમમાણછે, મતિ અજ્ઞાની અને શુદ્ધ અજ્ઞાની જીવો આ ક્ષેત્રમાં વિશેષછે. મતિ અને શુદ્ધ જ્ઞાની જીવો અન્ય અને તેમાં પણ ચિરંતિ પામ્યા જીવો અલ્પ અનુભવગમ્ય મિદાંતાનુમારછે.

દે મધ્ય મતિ જ્ઞાન અને શુદ્ધજ્ઞાનનો ગહન વિષયછે. અલ્પજ્ઞાનથી મૂલ્ય તત્ત્વસ્વરૂપ નિગોદ સ્વરૂપ સમજી શકાય નહીં તો તેમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો દોષ સમજ. ગ્રંથકર્તાને દોષ આપીશ નહીં મૂલ્ય નીત્ય મતિ જ્ઞાન વિના મૂલ્ય વાતનો ઘોષ થતો નથી. એમ કહેવું સમમાણછે. જેવલજ્ઞાન અને જેવલ દર્શનથી જે પદાર્થ સ્વરૂપ જાણવા દેખવામાં આવે તેનું સ્વરૂપ મતિજ્ઞાનથી યથાર્થ સાક્ષાત્ કદી જાણી શકાય નહિ. એમ અનુભવથી જ્ઞાનીઓ કહેછે. માટે શંકા મનમાં લાવીશ નહિ. જિન પ્રવચનપર આસ્થા રાખ. જિનેશ્વરે જે વચનો કહ્યાં છે તે અન્યથા નથી. એમ શ્રદ્ધા કર. અને આત્માનુભવ સદ્ગુરુદ્ધારા કર જેથી મુક્તિમાર્ગનો અધિકારી ચાંચ. પૂર્વો-

દિનપતિદિન જીવો મોક્ષ નગરીમાં ચાલ્યા જાયછે.

∴ ધર્મ રાજાના સુખટો આપણી નગરીના જીવોને સમજાવી પોતાની નગરીમાં રહેવા જાયછે. મુલ્યતાણ તેમાં મોટો ભાગ જીવોને મોક્ષ નગરીમાં લઈ જનાર તીર્થકરોનોછે. અને તેમના કાયદા પ્રમાણે ધર્તનાર સાધુઓ પણ તો કાઢેલછે કે-તે સાધુઓની આગળ આપણા ક્રોધાદિક શત્રુઓનું કંઈ ચાલતું નથી. આપણા સુખટોને પણ હરાવી જીવોને પોતે મોક્ષ નગરીનો માર્ગ જનાવી આપણી નગરી રાંલી કરેછે. હાય, હવે શું કરું. અરે ઓ મોઢ પ્રધાન તું જલદી આપણા સુખટોને તથા મારા પુત્રને ચોલાવ, અને અશ્વિક સભામાં ફરેરી ભર, મોહપ્રધાન કર્મરાજાનું વચન અંગીકાર કરી સર્વ સુખટોને ચોલાવી સભાની પેઠક કરી. કર્મરાજા સભામાં આવી મમતા સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થયા. હવે કર્મરાજા પોતાના સર્વ સુખટોને તથા પુત્રપુત્રીઓને નીચે મુજબ વચનો કહેછે કે-

અરે મારા મોહ પ્રધાન તું મારો પ્રિય પ્રધાનછે. હિંસાતો મારી બેનછે. નિદ્રા મારી પુત્રીછે, અજ્ઞાન મારો પુત્રછે, ચંડદરાજ લોકનું રાજ્ય આપણા તાવામાંછે. આપણું રાજ્ય અનાદિકાલથી સંસાર નગરમાં ચાલેછે. સર્વ જીવોને આપણે પોતાના વશમાં રાખી ધર્મ રાજાની મોક્ષ નગરીમાં લેઈ જવા દેવા નહિ. તે તમારી મુલ્ય કરજછે. આપણું રાજ્ય ઘટે નહિ તે તમારે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ.

મારા સુખટો સાંભળો ! આપણો મોટો શત્રુ ધર્મ રાજાછે. જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર એ ત્રણ એના પુત્રછે. ધર્મ રાજાનો ઉપયોગ રૂપ પ્રધાન છે, ક્ષાંતિ, આર્જવ, માર્જવ, મુક્તિ, સંયમ, સત્ય, શોચ, આર્કિચન, એ દશ ધર્મ રાજાના અત્યંત વલ્લવાન સુખટોછે, સમક્તિ રૂપ ધર્મ રાજાનો પુત્ર એવો તો વલ્લવાનછે કે જેનાથી આપણો મિથ્યાત્વ સુખટ રજ સંપ્રામમાં ભાગી જાયછે, પંચ મહાવૃત્ત રૂપ જોદ્દાઓ એવાં તો વલ્લવા-

નહે કે અવિરતિ નામના આપણા યોદ્ધાને યંરથરાવેછે. આપણા નગરનો ખંગ કરનાર શ્રી ચોવીસ તીર્થકરો તથા તેમનાથી ઉત્પન્ન થયેલા ૧ સાધુ ૨ માધ્વી ૩ શ્રાવક ૪ શ્રાવિકા રૂપ ચતુર્વિધ સંઘ આપણાથી છુટી પડી ધર્મ રાજાના નગરમાં જવા ઉમડ્યોછે. તીર્થ- કરના ખત્તો, સાધુ મહારાજાઓ. આપણા સંસાર નગરમાં રહેનાર સંસારી જીવોને પૂજાનો ઉપદેશ આપેછે કે-તે ઉપદેશ સાંભળ્યા પડી આપણા નગરમાં તે જીવો રહેના નથી, અને સંસારને તે સ્પ- શાન સરવો ગણેછે, આપણી માયાના અને કુટુંબ પરિવારને બંધન સમાન ગણેછે, માયાના પામ ઘોડી વેગમ્પ રૂપ શબ્દનર ધારણ કરી સંસારનો ત્યાગ કરેછે, અનાદિકાલથી આ પ્રમાણે આપણા નગરમાંથી જીવો મોક્ષ નગરમાં જાવ્યા જાયછે. તે જોઈ મને અત્યંત ચિંતા થાયછે. ધર્મ રાજાનું મોક્ષ નગર આપણા સંસાર નગર કરતાં નાનુંછે તે જોઈ રાજા મોકને અને આવેલુંછે તે નગરમાં રહેનારા જીવો અત્યંત મુશ્કી હોયછે મોક્ષ નગરમાં ગયેલા જીવોનો આપણાથી કાળો ભય રહેતો નથી.

મોક્ષ નગરમાં ગયા જીવો પાઠા આપણા નગરમાં આવી રહ્યા નથી આપણું તેમના ઉપર કશું જોર જાન્યું નથી. અરે મારી નગ- રીની શ્વરાશ અવસ્થા થઈ ગઈ તમે આટલા સ્થા મુખ્યો છતાં મારી આવી દુના થઈ, હવે મારે શું કરવું, જોની આગળ જઈ પોતા કરવો.

આ પ્રમાણે ધર્મ રાજાનાં શબ્દો સાંભળી મોટ પ્રપાન આમ્ના- મના આપેછે.

હવે ધર્મ રાજા તમે કેમ ચિંતા કરો છો, ધર્મ રાજાજી તમારું નગર કટી ગ્રામી થઈ ગયેલાં નથી. અનાદિકાલથી તમારી પત્ની સત્તા પેઠેલીછે કે પ્રાયઃ જોઈક જીવ મોક્ષ નગરમાં જઈ ગયે. આ- પનો હું પ્રપાન તથા અજ્ઞાન નાનનો પુત્ર, પત્ની તો સંસારી જીવો

ઉપર સત્તા ચલાવેછે કે, વિચારા જીવને સંસાર એજ સાર માન્યા વિના છુટકો થતો નથી. કર્મ રાજાજી અમારાં દરેકનાં પરાક્રમ નીચે મુજવેછે તે સાંમઝો.

હું મોહ પ્રધાન અનાદિ કાઝથી આપની કૃપાદ્રષ્ટિ તઝે હાજરહું. પરભાવરૂપી શાઝમાં દરેક સંસારી જીવોને મેં ફસાવી દીધાછે. એકેંદ્રિય જીવો ઉપર પણ મારી સત્તા વ્યાપેલી છે, દ્વીન્દ્રિય જીવો ઉપર પણ મારી સત્તા વ્યાપેલીછે, ત્રીન્દ્રિય જીવો ઉપર પણ હું સત્તા ચલાવુંહું ચતુરિન્દ્રિ જીવોપર પણ મારા વશમાંછે, પંચેન્દ્રી જીવો ચાર પ્રકારનાંછે ૧ દેવતા ૨ મનુષ્ય ૩ રીર્યંચ ૪ નારકી એ ચાર પ્રકારના જીવો પણ મારા આધીનછે, દેવતાઓ પણ દેવીઓ ઉપર મોહના પાસથી આશક્ત રહેછે. આ મારી દેવી, આ વીજાની દેવી, એવી મોહ ધસા કરાવનારહું. મારી હતક્રુષ્ટિ સ્થિતિ મોહનીય, કર્મની સિત્તેર કોઢાકોઢી સાગરોપમનીછે, નાનું વાઝક તેનામાં પણ હું વ્યાપિહું. યુવાવસ્થાવાઝા યુવાન પુરુષોમાં તો હું નિર્ભય પણે વ્યાપ્ત હું જો મોહના હોય તો દરેક મનુષ્યો સંસારમાં સાર માનેનહીં, રાત્રી અને દીવસ હું દરેક જીવોની સાથે વ્યાપ્તહું, મોહ મદ્યી ઘેઝા થયેલા જીવો જાણી શકના નથી કે અમો મોહના પાશમાં છપડાયાછીએ-એવી મારી સત્તાછે જોગી જતી, સંન્યાસી, ગોસાહ, અતીત, ફકોર વિગેરે કહેછેકે મોહ ત્વરાવછે, મોહ કરના નહિ એમ વીજાને ઉપદેશ આપેછે તેવા પુરુષોને પણ હું મારી મોહ શાઝમાં ફસાવી દઉંહું.

ફકીર ફકીરાઈ લેઈ બેઠા હોયછે તોપણ ધન સ્ત્રીનામાં હું પ્રવેશ કરી તેને લઢવાત્રી સંસારમાં પાડુંહું રાજાઓ કે જે શૂરવીરો કહેવાયછે તેને પણ છી, ધન, પુત્ર, રાજ્ય, વિગેરેના મોહમાં ફસાવી દેઉંહું. જે રાજાઓ સિંહ સમાન શૂરા હોયછે, અને જે રણસંગ્રામમાં હજારો મનુષ્યોને કાપી નાખેછે. તેવાને પણ હું પુત્ર મોહમાં ફસાવી

રોડર.હું. સિંહસમાનશૂરા રાજાઓને પણ મોહમાં ફસાવી સ્ત્રીઓના પગે નગાદું. હજારો મુખત્રોનાં પણ વાગનાં પણ જેની ચણુમાંથી અધુ આવ્યાં નથી. પણ રાજાઓની ચણુમાંથી સ્ત્રીના મરણથી અધુ કઢાવું. જો હું રાજાઓમાં વ્યાપી નહિ રહું તો તેઓ આ સંસાર માં જીવની હિંસા વિગેરે કેમ કરુ કર્મ કરે? પૃથ્વીના લોભથી પરસ્પર રાજાઓને હું નઢાવું, સ્ત્રીના મોહથી પરસ્પર રાજાઓને લઢાવનાર અને દુર્નીઆમાં જીરોનો નાશ કરનાર હું મોહ પ્રધાન છું. જ્યાં મારો સંવાર હોય છે ત્યાં ક્રોધાદિક મુખત્રો પણ વાસ કરે છે. મોક્ષ નગરીમાં જનાં અગીયારમા ગુણગાના મુખી મારુ મચલ જોર છે. કોઈ ચિરલો જીવ મારાથી વધી જાય છે. અરે તમો તીર્થકરના મક્કો સાધુઓને પૂઝો કે તમો કોનાથી વિશેષ દરોજો. મત્પુત્ર મઝશે કે-મોહથી અમો હરીફ છીએ. જુઓ ચકલો, ચકલી, મોર, પોપટ, કબુતર, સિંહ, મુંગાલ, વિગેરે નિર્પેચ જીવો પણ મોહાવેશથી કેવી સ્થિતિ માત્ર કરે છે.

ચકલો, ચકલી, પોતાનાં ફાંસ પર કેવો મોહધારણ કરે છે. મયૂર મપૂરીનો ચિરહ યનાં કેવું આક્રંદ કરે છે. ગાંધારી પોતાનાં વચનિ જુમો મોહના આવેશથી કેવાં પાટે છે: હા? કુરકુલીયાને પોતાનાં માની કેવું હેતધારણ કરે છે. વચ્ચે પનના મોહથી માળીઓ મરી પરમવમાં મૂયક સર્પ વિગેરેના અવનાર ધારણ કરે છે. પુત્રના મરણથી માતાપિતાને અત્યંત રુદન કરાવનાર હું છું. સ્ત્રીના મરણથી તેના પતિને શોક કરાવનાર હું છું. સત્યને પણ અસત્ય તરીકે દે-લાવનાર હું છું. મારા વશમાં આવેલા જીવોને ચોરાશીતારા જી-લાયોનિમાં મટકાવનાર હું છું. મારા વશમાં પતિત માળીઓ હિંસા કરે છે. અસત્ય વેદે છે. ચોરી કરે છે. પરછી સેવન કરે છે. इत्यादि सर्व मारी सत्तापी यावते.

પૃથુરાજે મોહથી જગત્ર માથે મારે ટેગ કર્યો. પૃથુ-
રાજ ઉપર શાહપુરના ધોરી પટ્ટા આવ્યો, તેમાં અને મૃત્યુ પામ્યો.
કર્ણવેળાએ શીના મોહથી ગગ્યગોધું, મનુષ્ય પાદેશ ભ્રષ્ટ્ર કરે છે. જન્મમાં
મેવેશે છે, કૃત્યાદિ સર્વ મારું કાર્ય છે. અનંત જીવને હું સંસારમાં
અનાદિકાળથી મટકાવું છું. અને મટકાવીશ. પર્મર જાનો વિરેક
રૂપી યોદ્ધો પણ મારાથી ચીરે છે. કયા જીવમાં હું વ્યાપી રહ્યો નથી.

ચીતરાગદેવના સાધુમોને લાગ સારી મારા કંદમાં ફસારી
દઉછું. જુઓ મારી કેવી શક્તિ! જીવોને સંસારમાં સાર દેવાદી ચા
રિશ્ર લેવરાવતો નથી. સર્વ જીવોને સંસારમાં અનાદિકાળથી ફેરવું
છું અને વલી ફેરવીશ અધર્મો ઘનાવું છું. અનેક પ્રકારનો વેપો કરી
જીવોનો હું મારાકંદમાં ફસાવું છું. કોઈનામાં વ્યક્તપણેનો કોઈનામાં
અવ્યક્તપણે હું ઘમું છું, સર્વ સંસારી જીવોને હું પૂતળાની માફક નચાવું
છું, મારી ઘેનમાં સર્વ જીવો મુંઝાળા છે. ડયાં રપાં હું મોહ વ્યાપી રહ્યો
છું મોહ ધાટીનું મેદન કરવું મહા દુષ્કર છે. એમ દરેક મહાત્માઓ ડુ-
સ્તકમાં લલે છે. દરેક જીવનું માન મૂળાવનાર અને પરસ્વભાવમાં
રમણ કરાવનાર હું મોહ જીવોમાં પેટો કે તે ધીચારા પરચથ થઈ
જાય છે મારા આગળ સર્વ જીવો કીટક સમાન છે, મારી શક્તિથી
જ્ઞાનીઓ પણ ગમરાય છે, હું સદાકાલ ચોરાશી લાસ જીવોનીમાં
રહેલા જીવોની પાસે રહું છું. મહાદેવ સરસ્વાને પણ પાર્વતીના મોહમાં
ફસાવનાર મારા વિના વીજા કોણ! દેશાભિમ નથી દુર્નાયાની પ્ર-
જાને પરસ્પર બૈર કરાવનાર મારા વિના વીજો કોઈ નથી. મોહ
) ગર્ભિત વૈરાગ્યમાં પણ મારું અસ્તિત્વ છે, મતમતાંતર મિથ્યાત્વાદિની
દૃઢિ મારાથી થાય છે. જુઓ મારી શક્તિ. !!!

આવાં મોહ સંચિવનાં વચન સાંભળી કર્પરાજાએ મોહ પ્રધાનને
શાવાશી આપી કહ્યું કે ધન્ય છે મારા શૂરા મોહ પ્રધાન મારે તારા

जेवो चीनो फोड़ निय नथी.

हे कर्मनृपतिनो पुत्र अज्ञान स्वकीय स्वरूप सभा समस्त कथेछे. ओर हुं मोहसज्जनो पुत्रछुं. अज्ञान मारुं नामछे. पंडित लोक मारा बैगीछे. चउद राजन्योक मारु स्थानछे. सर्व जीवोने में अंध कर्याछे. ज्ञानावरणीय कर्म करी हुं सर्व जीवोमां बमुछुं. धर्मराजा तथा मोक्षनगरांतुं धान हुं घवा देनो नथी. सत्यासत्यनुं स्वरूप जावोने जाणवा देनो नथी, सत्यदेव गुरुधर्मनुं ज्ञान मारी सत्तायी जीवो करी शकता नथी.

तीर्थकरनां मूत्रो तथा तेमनी आझा ममाणे मोक्ष नगरी मानि-गमन करनार मुनिबरो पण मारा बधमां रहेला जीवोने समजावी शकता नथी. जे समजुछे तेने साधुभो समजावी शके, पण हुं ज्यां बमुं छुं त्यां तेभो गमे तेठलो चपदेश आपे तोपण. उखरभूमां बर्पा-नीपेंडे निष्फळ जायछे. चारगतिना जीवो मारा बधमांछे. पशुपंखी आदिजीवोनी में केवी अवस्था करीछे; माटे हे कर्मनृपति मारा जेवा पुत्रो छतां आपने चिंता करवी योग्य नथी.

अज्ञान पुत्र आ ममाणे करीने मौन रणो, त्यारे कर्मनृपतिनी निंदा नामनी पुत्री सभासमस्त कहेवा लागी के—

निंदाभाषण.

हे पिताजी ! हुं आपनी निंदा नामनी पुत्री छतां आप केम उदास याभोछो. सर्व जीवोने हुं बध करुछुं. अदेखाइ नामनी मारी माताए जन्म आप्योछे. सर्व जीवोना गुणोने हुं तेमां पेसतां भस्म करुछुं. ज्यां माता अदेखाइनो प्रवेश थपो. त्यां हुं त्वरित हाजरी आपी प्रवेश करुछुं.

मुनियो पंडितो के जे अमृत सरखां बचन बदेछे तेना मुख-मांथी खराब बचनोरुती विष्टा कदाबुंछुं. जे मनुष्यो परपुरुषना

ગુણની પ્રશંસારૂપ જઙ્ઘી પોતાના આત્માને પવિત્ર કરેછે. તે પુરુષો મારા વશમાં થવાથી પરનિંદારૂપ કર્મકાદવથી તેઓને મલીન કરું છું. નિંદા ચતુર્થ ચંદાલછે એમ સર્વ લોકો જાણેછે છતાં નિંદા કર્યા વિના છૂટકો થતો નથી.

સામાસામી એક બીજાની નિંદા કરાવી પરસ્પર વૈર કરાવુંછું, ઠઠાવુંછું, અને નરક નિગોદમાં જીવોને ઘસડી લેઈ જાડુંછું. લોકો સર્વના કરતાં મને વિશેષ વલ્લભાન્ ગણેછે, કારણ કે પરસ્પર એક બીજાની નિંદા કરવાથી એક બીજાનાં મસ્તકોને પણ દડાની માફક મનુષ્યો ડઢાવી દેછે, માટે હે કર્મરાજાજી!!! તમારી પુત્રી છતાં તમો કેમ ચિંતા કરોછો.

આમાં નિંદાનાં વચન સાંખલી અદેસ્વાઈ નામની કર્મરાજાની સ્ત્રીનો પુત્ર કુસંપ નામનો હતો તે બોલતો લાગ્યો કે-હે પિતામી મારા જેવો આપણા મુખડો છતાં ધર્મરાજાના મુખડોનું કંઈ ચાલવાનું નથી. ચાર ગતિના જીવોમાં હું વ્યાપી રહ્યોછું, મારા સરહું કોઈનું બળ નથી, વકીલ વકીલને કુસંપ, રાજારાજાને કુસંપ, મુનિ મુનિને કુસંપ, વેશ્યા વેશ્યાને કુસંપ, ખીસ્વારી ખીસ્વારીને કુસંપ, વેપારી વેપારીને કુસંપ, કૂતરા કૂતરાઓને કુસંપ. એમ સર્વ જીવોને માંહોમાંહે કુસંપ કરાવનાર હું છું, હે કર્મરાજાજી હું કુસંપ નામનો મહાયોદ્ધો હિંદુસ્તાનના રહેવાશીઓમાં પેટો ત્યારથી હિંદુસ્તાનના લોકની દુર્દશા થઈ ગઈછે.

જયચંદ્ર અને પૃથુરાજને લડાવી મારનાર પણ હુંછું. મુસલમાનો દિહીની ગાદી લીધી તે પણ મારા પ્રતાપથી. કારણ કે જ્યારે હિંદુસ્તાનના રાજાઓને માંહોમાંહે કુસંપ થયો ત્યારે મુસલમાનો હિંદુનું રાજ્ય સર કર્યું. મોક્ષમાર્ગમાં ચાલનાર સાધુઓનો પણ કુસંપ કરાવી કુસર્ગે ચલાવનાર હુંછું જ્યાં પેટો કુસંપ ત્યાં

જરા નરિ જંપ, એ વચન હું સત્ય કરુંહું. કુસંપપદ્ધી માંદોમાદે મનુ-
ષ્ય મદેહે એક ધીજાનાં મમ્નક છેદેછે, એક ધીજાની નિંદા કરેછે,
મોષ, માન, માયા અને સ્ત્રોભ પણ ડ્યાં હું કુસંપહું ત્યાં વાસો કરે
છે, ચોરામી ન્હાલ જીવ્યોનાંના જીવોને હું અનાદિકાઢધી મારા
વશમાં રાસુંહું. દાન્ય હિંદુસ્તાન દેશની નવઝી સ્પીતિ કરનાર પણ
હુંહું. ડ્યાં મેં મવેશ કર્યો ત્યાંથી સંપ નામનો યોદ્ધો પણ પોષારા
ગળી જાયછે, કોઈ વલત કોઈ દેશમાં વધારે રહુંહું અને કોઈ વલત
કોઈ દેશમાં થોડો રહુંહું, જીવો વિચારા સંપ કરવાને ઘળી મહેનત
કરે, કોન્કરન્સ મરેછે, સમાધો સ્થાપેછે અને ધીજાઓને કરેછે, કે
માદમો સંપ કરો પગ માફ મૂલ કાદબું ઘળું મુડકેઢહે, ડ્યાંથી કુ-
સંપ કાદબાની તૈયારી સંપ યોદ્ધાઓની હોય ત્યાં તો કુસંપ અવ-
રદીન રહેછે. મોટા મોટા મુનિરાજો ખાપગો આપીને થાક્યા પણ
માફ મૂલ કોઈ ડરેદી શક્યું નરિ. વરદને મુનિઓમાં પણ હું આગ
જોદને પેસી જાડુંહું અને મુનિ મંદઢધાં પણ કુસંપની સત્તા ચલાવું
હું, જે જીવો મારા વશમાંહે નેમનેકાઢની પૂનઢીની પેટે ચારગાતિમાં
નચાવુંહું, મારી અદેસ્ત્રાઈ માતા વિના હું એકલો રહી શકતો નથી.

અમેરિકા ઇંગ્લાંડ વગેરેમાં કુસંપ નથી તો તે સોક્તો મુલીછે
પણ ડ્યારે હું ત્યાં પગલાં ખરીશ ત્યારે તે લોકોના ચાર પગાડીશ,
સંપીને જીવો વર્તે તે મને સાફ લાગતું નથી. નવઝા ધનના માગસ
ઘર હું વિશેષ સત્તા ચલ વુંહું. વિશેષ થું. પર્વત ડપર, રણમાં, અધિ
વિગેરેમાં હું જીવોને મવેશ કરાવુંહું. હે કર્મરાજાની મારા જેવો પુત્ર
છતાં આમ કેમ વિના કરોજો.

આતું કુસંપનુંવચન સાંમઝી અદેસ્ત્રાઈ નામનીતેની માતા સમાસ-
મજા ખાપગ કરતા આગી કે, હે મારા માગમિય તમો મારા છતાં
કેમ વિના કરોજો.

અદેસાઈ પરસ્પર કરાવવી એ મારો ધર્મ છે. ગુણીના મુગ દેતી માણસો અદેસાઈ કરે છે. ચારગતિના જીવોમાં હું આવીર્ભાવે વા તિરોભાવે વમુંદું.

બેપારી બેપારીને, રાજા રાજાને, વકીલ વકીલને, સાધુ સાધુને હું માંદોમાંદે અદેસાઈથી કર્મવંધ ફલ પ્રાપ્ત કરાવુંદું.

મારા વશ થયેલા જીવો નરક નિગોદમાં જઈ દારુણ ભોગવે છે. રૂપાદિ અદેસાઈના વચન સાંભળી કર્મરાજા સુશી થયો. તેવામાં સભામાં ધિરાજમાન મિથ્યાત્વ નામનો કર્મરાજાનો યોદ્ધો ધોલીઝળ્યો કે, હે કર્મરાજાજી મારા છતાં આપ કેમ ચિંતા કરો છો. હું મિથ્યાત્વ નામનો યોદ્ધો સંસારમાં પ્રવ્યવહારું, કર્મવંધ જીવોને કરાવનાર મુલ્યનાથ હું છું, મારી સત્તા સંસારી જીવોપર સારી રીતે પેટેલી છે. મારું મુલ્ય કામ એ છે કે, અવ્ય જીવોને શુદ્ધ દેવ શુદ્ધ ગુરુ અને શુદ્ધ ધર્મની શ્રદ્ધા થવા દેવી નહીં, કોઈ વિરલા માર્ગી તીર્થંકરનો કહેલો સત્ય માર્ગ જાણી શકે છે, જુઓ મેં કેટલા ત્રીબોની પરી તા શુદ્ધિ કરી નાખી છે કે તે વિચારા પંચ મહાભૂત સ્વરૂપ જીવે તે થકી અન્ય આત્મા નથી એવું વિચારા માની પાર્શ્વ કિમતરૂપ રાક્ષસના મુગમાં પ્રવેશ કરે છે.

મેં કેટલાક જીવોને પણ તો કમાવ્યા છે કે- તે પામર જીવો ત્રીવ અત્રીવ પુણ્ય પાપને સ્વીકારના નથી, મોક્ષ માનતા નથી. ગ્વાનું પીનું, દગ્નું, ફગ્નું રૂપાદિ કાર્યમાં ધર્મ માને છે-કેટલાક જીવોને પણ તો મેં કમાવ્યા છે કે-અજ્ઞાનવગામાં મુલ્ય માને છે અને તેમો અજ્ઞાનવાદી બ્રહ્માવે છે કે-અજ્ઞાનમાં મુગ્ધ છે જ્ઞાનથી રાગ દેવ કન્દ્રમ યાગ છે. એમ માની પામર ચકુર્ગાને મંમાગમાં પ્રવેશ પરિભ્રમણ કરે છે.

વકી મેં કેટલાક જીવોને પણ તો કમાવ્યા છે કે- વાંચ પદે

કપાવુંછું સામાસામી વેર કરાવુંછું, માતા, પુત્ર, સ્ત્રી વિગેરનો નિકટ સંબંધ કરાવી આપનાર હુંછું સંસારી જીવોને ઉપરના ગુણઠાણે જ-
દવા દેતો નથી. સંસારરૂપી વૃક્ષનું વીજ દંછું. હું અનાદિકાઝ્મી
સંસારમાં વસુંછું કોઈપણ કાઢેસંસારમાંથી માહં રહેઠાણ દૂર થવાનું
નથી. આ પ્રમાણે કપાપ મુખટનાં વચન સાંભળી કર્મરાજા સુશી
થયો. ત્યારે યોગ નામનો મુખટ બોલ્યો કે માહં પરાક્રમ કોણ નથી
જાણતું. હું સર્વ જીવોને પાપ વંધાવી ચોરાશી લાલ્હ જીવયોનિમાં
મટકાવુંછું હું સૂક્ષ્મ રીતે દરેક જીવોને વ્યાપીને રહુંછું હું
આત્માની પરમાત્માદશા થતાં વિસ્ત્રો પડુંછું, માટે હે કર્મરાજાની
તમો જરા માત્ર પણ ભય પાપશો નહિ. ઇત્યાદિ મુખટોનું બોલવું સાં-
ભળી કર્મરાજાને જુસ્સો ચડ્યો. હિંમત આવી.

સર્વ મુખટોને કર્મ રાજાએ હુકમ કર્યો કે તમો હવે સર્વ સં-
સારી જીવોને વશમાં રાલ્હો કે જેથી ધર્મરાજાના મુખટોનું કંઈ પણ
ચાલી શકે નહિ. અને સર્વ જીવોમાં વ્યાપી સંસારી જીવોને ધર્મ
કરતાં અટકાવો.

આવાં કર્મરાજાનાં વચન સાંભળી સર્વ મુખટો જુસ્સામેર પોત
પોતાનું કાર્ય વજાવવું તત્પર થયા.

હવે આ યત્નતે ધર્મ શું કરેછે તે કીલ્લે મુજબ:-

ધર્મરાજા

વિવેકસભા, દયામાતા, ધૈર્યપિતા, શાંતિસ્ત્રી, ઉપયોગમંત્રી, સમ-
કિતસેનાપતિ, સમાપુત્રી, બ્રહ્મચર્યપુત્ર, સમાધિધર્મનૃપતિનામુખટો,
મુક્તિનગરી.

૧૬૬૬૬૬ ધર્મરાજા વિચાર કરેછે કે-અહો હું સર્વ જીવોને
મુક્તિનગરીમાં ચ્યારે લેઈ જઈશ. અનાદિકાઝ્મી હું સંસારી જીવોને
મુક્તિપુરીમાં લેઈ જાઉંછું. તોપણ અચાપિ પર્યંત પાર આવતો નથી.

મારી શક્તિ મગટ થતાં મોહાદિ શત્રુઓ નાશ પામેછે. જીવને ક્ષપક શ્રેણિ ઉપર હું ચઢાવુંહું. ક્ષપકશ્રેણિ ચઢતાં કર્મશત્રુનો નાશ થાયછે. મોક્ષપુરીમાં પણ પ્રત્યેક આત્માની સાથે મિત્રામિત્ર સ્વરૂપે હું વસુંહું. મારાથી દરેક આત્માઓ સ્વપરને જાણી શકેછે મારો નાશ કોઈથી થતો નથી. માટે હે ધર્મરાજાજી આપ જરામાત્ર ચિંતા કરશો નહિ. આવાં ઉપયોગ મંત્રીનાં વચનો સાંભળી ધર્મરાજા સુશી થયો, ત્યારે ધર્મરાજાની માતા દયા સભા સમક્ષ ચોલવા લાગી કે-હું જ્યાં સુધી વિદ્યમાનહું. ત્યાં સુધી કોઈનું કંડ ચાલનાર નથી. હું સર્વ જીવોમાં પ્રથમ વાસકરુંહું. હું જ્યાં છું ત્યાં તારી હયાતીછે. દ્રવ્ય અને ભાવથી મારુ બે પ્રકારે વસવું થાયછે. દયા, ધર્મની માતા જગત્માં કહેવાયછે. તું મારો પુત્રછે હું જ્યાં છું ત્યાં ત્હારી હયાતી કહેવાયછે, મારાથી હિંસા વિગેરે કર્મ રાજાનો પરિવાર દૂર નાગેછે, સર્વ માણીયોમાં થાઠી ધની સ્થિતિ કરુંહું, અને મોક્ષપુરી જીવો ન પમાડુંહું, માટે હે પુત્ર સુલેથી રાજ્યધુરા ધારણકરો. ઇત્યાદિ દયાના વચનો શ્રવણ કરી ધર્મરાજાના મનમાં ધૈર્ય સ્ફુર્યું. તેવામાં ધૈર્ય પિતા ધર્મપુત્ર ઉપર સ્નેહદષ્ટિ વર્ષાવતાં વચનામૃતનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યો હે ધર્મપુત્ર ધૈર્યથી તારી ઉત્પત્તિ છતાં તમે બેમ અધીરા બનોછો. કર્મશત્રુઓ સાથે હું હિંમતથી લઢી જીવોને ક્ષપકશ્રેણિ પ્રાપ્ત કરાવી આપુંહું. હે ધર્મ તારા સુખટોને ધૈર્ય આપુંહું અને રણસંગ્રામમાં કર્મનો પરાજય કરુંહું, કર્મરાજાની સાથે યુદ્ધ થાયછે, અને તેના નગરમાંથી અનેક જીવોને મુક્તિનગરીમાં લેઈ જઈ છીઈ. માટે ધૈર્ય ધારણ કરો. ત્યારવાદ શાંતિ સ્ત્રી પોતાના સ્વામી ધર્મરાજાને નમ્રતાપૂર્વક વિનયથી કહેવા લાગી કે-હે સ્વામિનાથ આપ ચિંતા કેમ કરોછો, મારો હું ધર્મ સદાકાલ ચજાવુંહું, હું સર્વ જીવોને મોક્ષ નગરી તરફ સ્થેચુંહું. સર્વ જીવ કર્મના આધીન થયા છે તોપણ મારી સંગત કરવા ઇચ્છેછે. હું તેમને શાંતિ મેળવવા લલ-

ધારી કર્મ સંપત્તી દૂર રહેવા ચારંચાર ધનોદાગ કરુંતું જે જીવો
 સંસારની દવાથી દૂર રહેશે અને સંસારને જટલા અગ્નિ સમાન
 થયે છે તે જીવોમાં હું ચામ કરુંતું અને તે જીવોને પ્રાશ્નવદ્ મામ
 કરવામાં સ્થાપી રહુંતું. યના જીવો મારી વ્યાપથી મુક્તિનાગરોમાં
 ગયા જાય છે અને જશે. માટે આ નિશ્ચિન રહો. વ્યાપવાદ મક્કલ
 પર્ય મેનાનો ઉપરી “ મમ્યક્ત સેનાપતિ ” પર્યગતાત્રીને નમન
 કરિ મધુરવાણીથી સમાજનને આશ્વર્ય વપાડનો કહેવા ન્યાયો કે
 હે પર્યગતાત્રી આપનો સેનાનો હું ઉપરીતું. મારો ચામ સકલ ભવ્યા-
 ન્યાયોમાં છે. મારા વિના કર્વના રાજા યોદ્ધાઓ રણભૂમિમાંથી પાડા
 રહના નથી, મહાકર્મ સંન્યસો હું નાશ કરુંતું. જે આત્મામાં હું ઉત્તમ
 પાડુંતું ત્યાંથી મિધ્યાત્મ યોદ્ધો નાનો જાય છે. ૧૩ી ભવ્યાત્મા સગ્ગ-
 તાદ ગમન કરતો છતો હુકિ નગરીમાં પરોવે છે. મિધ્યાત્મનો નાશ
 કરવો એવ મારું મુખ કામ છે. જે જીવો મિધ્યાત્મના જોરે દુનીયા
 પરમેશ્વરે બનારી છે, પાડો મન્યકાન્દમાં દુનીયાનો નાશ થાય છે પર-
 મેશ્વર જીવોને મુલ દુઃખ આપે છે એમ માની ચારગનિમાં મટકનાગ
 જીવોને મુલ દુઃખ આપે છે તે જીવોનો હું ઉદ્ધાર કરુંતું. હું તે જીવોમાં
 વાસ કરી તેમની સાગી શુદ્ધિ કરુંતું પરમેશ્વર જગત્નો બનાવનાર
 નથી, જગત્ અનાદિકાન્દથી છે જીવો સર્વ પરમાત્મા સદન છે, કર્મના-
 શોગે જુદી જુદી ગતિમાં થયે છે જીવોને કર્મ અનાદિકાન્દથી ન્યાયું છે.
 જીવો અને ન છે અનાદિકાન્દથી છે કર્મ નાશ થતાં જીવની શુદ્ધિ થાય છે.
 આ કમાણે જીવોની સાગી શુદ્ધિ કરી મિધ્યાત્મનો સંગ દૂર કરાવી
 મોક્ષનાગરી તરફ ગમન કરાવુંતું. કેટલાક જીવો મિધ્યાત્મ યોદ્ધાના
 સંમર્ગે દ્રમ દ્રમ સ્વીકારી અન્યને માયા તરીકે કલ્પી મન્યમાંમાં
 મટકે છે. તેમને હું શુદ્ધદા અગ્નિ આત્મદિનાર્યે આત્મા અને ..

પાંચના પચ્ચરે કરી અનિચ્છે નિચ્છ અને અનિચ્છ એ
 મર્યાદો આપ્યાછે. તેને કર્મ લાગેછે કર્મણ મિધ્યાત્વ અરિતિ
 કરાવપોગે કરી લાગેછે એ કર્મનો નામ થતાં આત્મા પરમાત્મવદ
 મામ કરેછે એ ખાદિ શુદ્ધાત્મ થશે સાત્ત્વ-મુક્તિશર્યે જીરોને મેરુડું.
 અને સ્વચ્છર્યે મામ કરાવું કેટલાક જીરો છી પુષ્પ થન ખાદિપી
 પોતાને મુખી માનેછે તે જીરોની રજ્ય સજિત્ત પદાર્થોમાંથી મુલ્લની
 શુદ્ધિ દૂર કરી અરજ્ય આત્માસ્વમાન મુલ્લછે એમ શુદ્ધચોષ દેશ આ
 સજિત્ત પદાર્થોમાં મિધ્યાત્વ આપશે દૂર કરાવું અને કામ ક્રોધ
 ભોષ થવ શામ્ય શોક રિગેરેથી જીરોને પૂષ્પ કરી સ્વચ્છર્યે
 નિષ્ઠા કરાવું.

અદિતમાં દિનશુદ્ધિ અને દિનમાં અદિત શુદ્ધિરૂપ મેમિધ્યાત્વ.
 તેનો હું નામ કરું દરેક જીરોને હું મમ્યજ્ઞાન અર્થુડું એમ અનંત
 જીવોનું મૂલકાલે મુક્તિ મળે ભક્ત દોષ અને વર્તમાનકાલે ભક્ત
 દોષુડું અને મલેવરકાલે દોષીશ હું દરેક જીવલ્લક્ષિમાં વશુડું
 મિધ્યાત્વ સૈન્ય મારાથી નાજમાગ કરેજે. જેમ મર્વનો ઉદય થતાં
 અંધકારનો નાશ થાતે અને તે અંધકાર વર્ષા મળે ! તેની જેમ
 માત્ત્વ પદતી નથી તેમ મર્વમમ માગ મહાશયી મિધ્યાત્વ ભાગી
 જાયછે હું મધ્ય જીવોમાં સદા વશુડું. સમ્યક્ત્વ વિના કોઈ માણસ
 મુક્તિ પામી શકતો નથી કર્મરાજાનું સૈન્ય મારાથી દૂર નાસેજે માટે
 હે ધર્મરાજાજી ! તમો મુલેથી નિશ્ચિત રહો આં મમાણે સમ્યક્ત્વ સે-
 નાપતિ ચયા શાદ ધર્મરાજાની સમા નામની પુષ્પી સચિત્ત પિતા-
 જીને નમન કરી મધુર માપાપ કહેવા લાગી કે-હે ધર્મપિતાજી હું
 એક આપની નાની પુષ્પીહું આપની પવિત્રસેવા હું દરેક આત્માઓમાં
 સ્થિતિ કરતી થનાવુંહું. હું અનાદિકાલથી મધ્ય જીવોમાં વશુડું.

વ્યવહારે કરી દ્રવ્યક્ષમા ભાવક્ષમા વપકારક્ષમા અપકારક્ષમા इत्यादि
 રૂપાંતરે કરી ઓઢાવાડહું. તીર્થંકર મહારાજાએ મુક્તિમાર્ગ પ્રહૃષ્ણો
 તેમાં પને યતિના ગુણોમાં મુખ્ય કરી સ્થાપીછે પુલ્હિંગતાર્થી ઓઢ-
 લાતો ક્રોધ નામનો મુમટ મારાથી નાશ પામેછે, અનેક કર્મના યો-
 ઢાખો મારાથી સમૂહા નાશ પામેછે, જે જીરોમાં મારો વાસછે, ત્યાં
 ક્રોધ અહંકાર અદેહાઈ હિંસા વિગેરેનું જોર ચાલતુ નથી. દુનીયા-
 માં હું સત્પુરુષોમાં વાસ કરુંહું. અને મારાથી દરેક જીવો પ્રતિષ્ઠા
 પામી કર્મદલ હળી ક્ષપકથ્રેણિ પ્રાપ્ત કરી સમ્યક્ત્વ સેનાપતિદ્વારા
 મુક્તિપુરીમાં સુખે પહોંચેછે. મુક્તિનગરીમાં જવાની ઇચ્છાવાળા પદેલાં
 મારું સેવન કરેછે અપરાધી જીવોપર ગુસ્સે થતા નથી અને તેમના
 અપરાધો માફ જીવો કરેછે તે પણ મારા પ્રસાદથીજ સમજવું. ક્ષમા
 થકી જીવો શાન્તિને પામેછે ક્રોધનો નાશ થાયછે દરેક જીવો
 ઉપર દયાના આદ્ર્ભાવ થાયછે. પરસ્પર જીવોના ઘેર વિરોધને હું
 ટાળુંહું. દરેક મનુષ્યનું મમત્તમુલ્ય રાતુંહું. અને મુક્તિનગરીમાં જવા
 માટે મારાથી બને તેટલું અવરૂઢ કરુંહું. મારી સ્થાપથી અનંતા જીવો
 મુક્તિ મળ્યા, જાયછે અને જન્મે. માટે હે પિતાજી ! તમે હર્ષાખો
 અને શોક ત્યાગો આ મમાગે ક્ષમા પુત્રો ચોલીને તુલ્ણીભાવને પામી
 વાદ જ્ઞાન નામનો મહાવલ્લવાન્ રાજ્યધુરાવાહી યથાયોગ્ય વિનયપૂ-
 ર્વક પિતાનીને નમન કરી હર્ષાચિત્તે પ્રસન્નવદને ગંધીર વાળીથી
 મમાને ચમત્કૃતિ પમાડતો ચોલવા લાગ્યો કે-હે પિતાજી ! અને હે
 મમાજનો ! હું ધર્મગજાનો પુત્રહું એમ આ વાઢાગોવાઢ સર્વ જગત્તિ-
 વામીમો જાણેછે. મારું વઢ કેટલુંછે તે કંડ વિશેષ સ્વમુખે કહેવાથી
 થું ? તોપણ હું સ્વપગ્નો કેવી રીતે અદા કરુંહું તે સમા મમત્ત
 નિવેદન કરુંહું, હું દરેક જીવોમાં આધિર્ભાવે કરી વા તિરોમાવે

(૨૧૨)

કરી સ્થિતિ કરું. હું અનાદિકાલથી આત્મવ્યક્તિભોમાં વર્તું, જ્ઞાનાવરણીય કર્મના યજ્ઞ જોઈથી પણ નરકાનિગોદ નિર્વૃત્તિ મેળવીશું. હું સમૂહ નાશ પામી શકતો નથી. તેમ હું પણ જેમાં સદા-કાલ રહું. એવું આત્મ વ્યક્તિરૂપસ્થાન અસંખ્ય પ્રદેશી કદાપિ નાશ પામી શકતું નથી. તેમ આપ પણ આત્મસ્થાનમાંથી નાશ પામશ નથી. વાજ નિવિયોગે હું જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મને ઇલાવતો મારું શુદ્ધ સ્વરૂપ તથા આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમગ્રી કર્મનો નાશ કરું. આકાશસ્થિત સૂર્યમકાશથી મત્તેક વસ્તુઓ સ્પર્શપણે ભાસે છે. તેમ મારી શક્તિની શ્રોત્રાલોક સ્પર્શપણે ભાસે છે. હું મત્તેક વસ્તુઓનું યથાતથા સ્વરૂપ જાણું અને મારી સત્તા યથા વાદ કર્મના સુખદોનો સમૂહથી નાશ કરું. કર્મ આઠ પ્રકારનાં છે. ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૪ મોહનીય, ૫ આયુષ્ય, ૬ નામકર્મ, ૭ ગોત્રકર્મ, ૮ ધર્મકર્મ. ૯ પૂર્વોક્ત કર્મ રાગાદિક યોગે આત્મા આકર્ષે છે. કર્મ જડ છે, ચતુર્ગતિ ભ્રામકકર્મ છે. જગત્માં આત્માઓ અનંતાં છે મત્તેક આત્મામાં અનંત શક્તિ રહી છે, શાશ્વત, અજ, અમર, નિર્લેપ, નિસ્તંગ આત્મસ્વરૂપ છે. જીવ તથા અજીવ તત્વને હું જાણી

जीव तथा अजीव तत्त्वने हूं जाणी नकु हूं. हूं व्यवहारे करी
न २ भुतज्ञान ३ अवधिज्ञान ४ मनःपर्यवसान ५

મનિજ્ઞાન ૨ શુભજ્ઞાન ૩ અવધિજ્ઞાન ૪ મનઃપર્યવજ્ઞાન ૫ વેવલજ્ઞાન
આદિ રૂપાંતરો પામું છું. મારું શુદ્ધ સ્વરૂપનો કેવલજ્ઞાન રૂપ છે. લો-
કાલોત્તરું સ્વરૂપ પણ હું જાણું છું. કર્મનો નાશ પણ હું કરું છું.
સ્વાદાદ ધર્મ આત્મામાં રહેલો છે તે પણ મારાથી જગાય છે. મિથ્યા-
ત્વ ને પણ હું જાણી તેનો ત્યાગ કરી આત્માને કર્મ થકી છોડાઉં
છું. મિથ્યાત્વ, અવિદિ, કાશય, અને યોગ પણ મારી મચઝ રાનાથી
નાસે છે. રૂઝાઃ મોદ, માપા, ક્રામ, ક્રોધ, લોભ, વગ મારાથી

पण याद राखवुं के जे जीवो मने सेवेछे. तेभोनां क्रोध, छिद्र, देव्या करेछे. अकाम अने सकाम ए ये भेदे मारु पवर्तनछे. चार इत्या-
कारक जीवोनो पण माराधी उद्धारं थायछे. अनंताजीवो कर्म क्षपारी
मुक्तिपद पाव्या अने पामजे तेमां मारो प्रभाव जाणवो. माटे हे धर्म-
राजाजी ! आप स्वस्थ थाओ. आपणुं सैन्य एवुंनो यऊवान् छे के
त्यां कर्मराजानुं पांडू चालवानुं नथी.

आ प्रमाणे धर्मराजाना सुभटोए पोतपोतानुं पराक्रम वर्णवुं.
त्यारे धर्मराजा अत्यंत हर्षायमान थयो अने मनमां समझ्यो के मारु
सैन्य प्रयलछे.

आ प्रमाणे अत्र धर्मनृपनी सभामां वृत्तांत चालेछे त्यारे कर्म-
राजानी सभामां ते प्रमाणे धामयूम चाली रहीछे. मिथ्या चेतना
नामनी कर्म राजानी दासीए कर्मने धर्मनी सभामां बनेली सर्व ह-
कीकृत कही. त्यारे सम्यक् चेतना दासी धर्मनी अग्रे कर्म नृप सभा-
मां बनेली सर्व हकीकृत कही. परस्पर युद्ध कार्यनी सर्व सामग्रीभो
तैयार थवा लागी. धर्मनृपे पोताना सुभटोने कणुंके-माराप्रिय सुभ-
टो ! तमो शत्रु सैन्यनो पराजय करो, मारुनाम अमर राखशो, बळीत-
मारा जेवा शूरा सुभटोनुं पराक्रम रण संग्राममां मालुम पडशे. माटे
चतुराईथी युद्ध करवुं.

ते प्रमाणे कर्म राजाए पण सर्व सुभटोने वीर रसनां वाक्यो
कथी शूर चढावुं. सुभटो पण परस्पर पराक्रम बताववा आतुर
थइ रणा-परस्पर युद्ध चाल्युं तेमां श्रद्धा रूपी सुभटे मिथ्यात्व रूपी
योद्धाने हराव्यो. समक्ति रेनापतिइ मोह प्रधाननी शक्तिनो नाश
कयो, क्षमा पुत्रीए क्रोधनो नाश कयो, जीव चोथा गुणठाणा आदि
गुणस्थानक चढवा लाग्यो. विरतिइ अविरतिनी शक्ति नाश करी.

ધાયછે. શાસ્ત્રાધ્યાસનો ઉચ્ચ કરતાં પંચમકારે સ્વાધ્યાય કરતાં જ્ઞાનાવરણીયકર્મનો ક્ષયોપશમ થાયછે. તેમ મત્યેક ઘાતીકર્મનો નાશ ઉચ્ચથીછે. ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાનરૂપ ઉચ્ચથી જ્ઞાનીપ્રો કૃત્સ્ન કર્મનો ક્ષય કરેછે. ચારિત્રનો સ્વ કરતાં ચારિત્ર મોહનીયનો પણ નાશ થાયછે. માટે પંચમકાઢમાં પણ મન્યજીરોષ પુરુષાર્થ કરવો. પુરુષાર્થના પણ અનેક મેદ્છે. માટે સત્વપુરુષાર્થ ગ્રહવો જોઈએ. સમક્તિની પ્રાપ્તિ વિના સવલ્લી પરિણતિ થતી નથી. અને સમક્તિ વિના પુરુષાર્થ નિષ્ફલ જાણવો. સમક્તિ મોક્ષનગરનું દ્વારછે. સમક્તિવિના કોઈ જીવ મોક્ષમાં ગયો નથી. અને જવાનો નથી. સમક્તિ વિના જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ પણ અજ્ઞાન તરીકે લેવાયછે. દૃઢ મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ મતિ અજ્ઞાન તરીકે ગણાયછે. શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ શ્રુતઅજ્ઞાન તરીકે લેવાયછે. અને અવધિજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ વિભંગ જ્ઞાન તરીકે ગણાયછે. અને ઉપારે સમક્તિની પ્રાપ્તિ થાયછે ત્યારે તેનો ક્ષયોપશમ સવલ્લી પરિણમેછે. અને તે મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન અવધિ જ્ઞાન તરીકે ગણાયછે. સમક્તિ વિના અમલ્ય જીવ મુક્તિ પામતો નથી. વાઘ ચારિત્ર પાલીને અમલ્ય જીવ નવગ્રૈવેયક પર્યંત જાયછે કિંતુ સમક્તિવિના ભાવચારિત્ર પામી શકતો નથી અને તેથી તે ચતુર્ગતિમાં પુનઃ પુનઃ પરિભ્રમણ કરેછે, સમક્તિનો મહિમા અપૂર્વછે, પંચ પ્રકારના મિથ્યાત્વનો નાશ થવાથી સમક્તિની ઉત્પત્તિ થાયછે. પંચ પ્રકારના મિથ્યાત્વનો નાશ જિનાગમ સાંમલ્લવાથી થાયછે, સદ્ગુરુની શ્રદ્ધા ભક્તિથી ઉપદેશ શ્રવણ કરતાં મિથ્યાત્વ નાશ પામેછે, સમક્તિની પ્રાપ્તિ માટે આગલ પદ્ધત્યાનક કહેવામાં આવશે. સમક્તિના પંચપ્રકારછે.

૧. ઉપશમ સમક્તિ, ૨. ક્ષયોપશમસમક્તિ, ૩. ક્ષાયિકસમક્તિ,

૪ જેદગમચિત્ર, ૫ શાસ્ત્રાદનમમચિત્ર, અનેનાનુસંધીવ્રોધ, માન, માયા અને પ્રોધ તેમજ મમચિત્ર મોહનીય વિશ્ર મોહનીય, વિધ્યાત્ત, મોહનીય એ શાસ્ત્ર મહત્તિ કરવા શય થતાં તાવિદ. મમચિત્રની મામિ થાયછે.

શ્રી મિત્ર સ્વચ્છન્ન મન્નરૂપે સીતરાગ દોષાથી એમ સામાન્ય રૂપિરાજા જીવ મે દ્રવ્ય સમ્પક્ત્ય પળું સ્ફુટ થાયછે. અને નવ નિષેષ પ્રમાણના વિષયથી તત્ત્વ ધદાશાજા જીવને ખાર સમ્પક્ત્ય પળું સ્ફુટ થાયછે આદિ દ્રવ્ય સ્વદર્શ્ય કારણના અને ખાર સ્વદર્શ્ય કાર્યના રૂપ જાણથી એમ શ્રી હરિમદ્મુનિ કહેછે.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન મૂલાનુગારે દ્વચિત્ર સમ્પક્ત્ય કહેછે.

- ૧ મત્ત્ય અર્થની શાયે સંમતિવદે જીરામીશાદિ નવ પદાર્થ સંબંધી જે રચિ તે નિમર્ગ રચિ જાણથી.
- ૨ પરોપદેશવદે પ્રયુક્ત. જીવામીશાદિ પદાર્થ વિષયની જે ધદા તે ઉપદેશરચિ કહેવાયછે.
- ૩ રાગદ્વેષ રહિત પણ પુરુષને આજ્ઞા વદે ધર્માનુષ્ઠાનમાં રચિ થાય તેને આજ્ઞારચિ સમચિત્ર કહેવાયછે.
- ૪ મૂલના અધ્યયન તથા અભ્યાસથી ઉત્પન્ન થવ્યા વિશેષ જ્ઞાન વદે જીવામીશાદિ પદાર્થના વિષયમાં રચિ થાય તેને મૂલ રચિ સમચિત્ર કહેછે.
મૂલ રચિ ઉપર ગોવિંદાચાર્યનું દર્શન જાણવું.
- ૫ એકપદ વદે અનેકવદ્તથા તેના અર્થના અનુસંધાન દ્વારા જન્મમાં તેજના બિંદુની જેમ રચિ પ્રસરિ જાય તેવીમહત્તિ સમ્પક્ત્ય કહેવાયછે.
- ૬ જેને સર્વ મૂલના અર્થનું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય તે અભિગમ રચિ સમ્પક્ત્ય કહેવાયછે. ત્યારે મત્ત્ય સંક્રા થશે કે અભિગમે

અને સૂત્રમાં શોફેર-પ્રત્યુત્તરમાં સમજવાનું કે-આ અભિગમ રુચિ અર્થ સહિત સૂત્રના વિષયમાં આવેછે. અને તે મૂત્રરુચિ કેવલ સૂત્રના વિષયમાંજ આવેછે એટલો તે વચ્ચેમાં ભેદછે. કેવલ સૂત્ર મૂલ કથાયછે.

- ૭ સર્વ પ્રમાણ તથા સર્વ નયની ઉત્પન્ન થયેલ સર્વ દ્રવ્ય અને સર્વ ભાવના વિષયની રુચિને વિસ્તાર રુચિ સમ્યક્ત્વ કહેવાયછે તેથી વિશેષ લાભ પ્રાપ્તિ થાયછે.
- ૮ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વિનય વૈયાહત્ય આદિના આચરણ સંબંધી રુચિ તે ક્રિયારુચિ કહેવાયછે.
- ૯ જેણે કુદૃષ્ટિનો અભિગ્રહ કર્યો ના હોય અને જે પ્રવચનમાં પ્રવીણ ન હોય તેવા પુરુષને માત્ર નિર્વાણ પદ સંબંધી રુચિ તે સંક્ષેપ રુચિ જાણવી જેમ ઉપશમ સંવર અને (વિવેક આ પ્રણ પદની રુચિ ચિન્તાતી પુત્રને થઈ હતી તેમ સમજવું.
- ૧૦ ધર્મપદ શ્રવણથી ઉત્પન્ન થયેલી જે ધર્મપદવાચ્ય સંબંધી રુચિ તે ધર્મરુચિ કહેવાયછે.

સમાકેનરત્નની પ્રાપ્તિ દુર્લભછે-સમાકેન પામ્યા પશ્ચાત્ સંસાર સમુદ્ર જીલ્લુક પ્રમાણ સમજવો. આ સંસારચક્રમાં અનંતશઃ પરિભ્રમણ કરી અનંતવાર અનંતદુઃખ પામ્યો. અનેક દેહો ધારણ કર્યા. પ્રત્યેક ભવમાં અનેક દુઃખ ભોગવ્યાં. જન્મ જરા મરણાદિ દુઃખોનો મોક્તા ધણીવાર થયો. પણ પાર આવ્યો નહિ. જીવ પુનઃ પુનઃ પરસ્વભાવમાં રમણ કરી કર્મ ગ્રહેછે. આન્મસ્વભાવમાં રમણ કરવાથી કર્મ નાશ પામેછે. કમ્પપયદો આદિ ગ્રંથોમાંથી વિશેષ સ્વરૂપ જાણવું. કર્મનો નાશ કરી મોક્ષનગરમાં જવાનો ઇચ્છા હોય તો અનુભવ જ્ઞાનનો સ્વપ્ન કરો. મનિશ્રુત જ્ઞાનનું ઉત્તર ભાવી અને કેવલજ્ઞાનનું પૂર્વભાવી અનુપવજ્ઞાનછે. દર્શન જેમ મૂર્ધ કેવલજ્ઞાનછે

અને મૂર્ખોદય યનાં માફ જે અરુણોદયછે તે દર્શાવે અનુભવજ્ઞાન જા-
ળવું. અનુભવજ્ઞાન સાક્ષાત્ પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ કરાવેછે. મન્ય-
જીવો અનુભવજ્ઞાનથી જાણેછે. અનુભવજ્ઞાન સાક્ષાત્ મૂર્ખ સમાનછે.
દાસોનું અધ્યયન કરનાં, ધ્યાન કરતાં અનુભવજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય
છે. અનુભવજ્ઞાનથી ઉપયોગ પોતાના આત્માના અસંગપાત પ્રદેશે
સ્વાર્થી પુદ્ગલવસ્તુમાં ડેંબેછે. મારો શુદ્ધ આત્મસ્વભાવ તેજ મારું
ધન છે. શક્તી આ વાય દેવાનું ધન મારું નથી. એમ મિચ્છતા પાઠી
શુદ્ધ ગુણમાં પરિણમેછે અનુભવજ્ઞાનની સિદ્ધાંતનો સારરૂપ મકરંદ
પીવેછે. અનુભવજ્ઞાનની મદના મુવનમાં મદા મુગ્ધમાં મ્હાલેછે. અરૂપી
આત્માને દૃષ્ટિગોચર કરવાનું સ્થાન અનુભવજ્ઞાન છે. માટે સમ્યક્
જ્ઞાનના અર્થી જીવો પુનઃ પૂનઃ સન્નાય અને સદ્ગુરુનો પરિચય
કરી અંતરહૃતિ કરી વાણહૃતિનો ત્યાગ કરવો.

કહું છે કે—

વાણહૃતિષ્ણુ ગુણજ્ઞાણે ચડવું, તે મો જડના માંખા;

મંપમથેણિ શિશ્વરે ચડાવે, અંતરંગ પરિણામારે. લોકો મો-
ઢરીયા મત મૂલો. ?

૯ ઉપરથી સાર મેવાનો કે—વાણહૃતિ નામ બહિરાત્મદશાથી
ગુણજ્ઞાનકે ચડવું એમ મો જડજીવોની ભ્રમગાડે, અંતરંગ પરિણામરૂપ
અંતરહૃતિ મંપમથેણિના શિશ્વરે ચડાવેછે. માટે મન્ય લોકો મોઢરીયા
તમે મૂલો નહીં સત્ય તત્ત્વમાં રક્ષણ કરો. અને ઘળનનો ઇચ્છા કરો.
આત્મગુણની વિચારણા કરો. આત્માના સ્વભાવમાં જ્ઞાન, દર્શન,
ચારિત્ર, વીર્યાદિ અનંતગુણ છે, બધી ગુણ ગુણ મતિ મિચ્છ મિચ્છ
સ્વભાવ આત્મામાં ગ્યા છે, જ્ઞાનનો જાણવારૂપ સ્વભાવ, દર્શનનો દે-
શ્વવારૂપ સ્વભાવ, ચારિત્રનો સિરસારૂપ અને ચોર્પનો સ્ફુટગા
શક્તિરૂપ સ્વભાવ એમ અનંતગુણો આત્માનાં વિરોનાં રચા છે એ

શક્તિભાવથી આત્માનું કાર્ય સરે નહિ. જેમ અરણિ કાષ્ટમાં શક્તિ-
ભાવે રહીછે પણ અરણિના કાષ્ટને વાયુ મીડવાથી ટાઢ નાશ પામે નહિ
તે દૃષ્ટાંતના અનુસારે શક્તિભાવે રહેલો આત્માનો ધર્મ જ્ઞાનથી જા-
ણી વીર્યથી પ્રગટ કરીએ તો ચતુર્ગતિનાં અનંતશઃ જન્મ જરા મરણ
ટલ્લી જાય. આત્માના ગુણ પર્યાયનું વ્યક્તિરૂપે પ્રગટવું તેજ સ્વભાવ
લાભ જાણવો.

પ્રશ્ન—ધાતીકર્મનો નાશ શાબ્દે ત્વરિત થાય.

ઉત્તર—જ્ઞાન અને ધ્યાનથી પ્રમાદના ત્યાગપૂર્વક આત્મોપયોગે
સ્થિરતાથી કર્મનો નાશ થાયછે. પર્વતની શુકામાં નિષિદ્ધ
અંધકાર હોયછે તેનો નાશ દીપકથી થાયછે તેમ અજ્ઞાન તથા
કર્મનો નાશ પણ આત્મજ્ઞાનથી થાયછે. મોટી તુળની ગંજી
પણ અગ્નિના સ્વરૂપ કળીયાથી નાશ ક્ષણમાં પામેછે તેમ અનંત
ભવોપાર્જિત ધાતીકર્મનો નાશ પણ આત્મજ્ઞાનથી સ્વરૂપકાલમાં
થાયછે. શ્રીપાલના રાસમાં દેશનાની ઢાલમાં કશું છે કે—

શ્રીઃયશો વિજય ઉપાધ્યાય.

ક્ષણ અર્ધે જે અઘટલે, તેન ટલે ભવની કોડીરે,
તપશ્ચા કરતાં અતિથળી, નહીં જ્ઞાન તળીએ જોડીરે.

જ્ઞાની પુરુષ અર્ધક્ષણમાં જે પાપનો નાશ કરેછે તે કોટી ભવ
પર્યંત કઠીન વિચિત્ર છઠ અઠમ માસ ચે માસ વિગેરેની તપશ્ચર્યા ક-
રતાં ટલે નહીં. માટે જ્ઞાનની કોડ જોડી ઘટલે તે સમાન કોડ નથી
માટે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયત્ન કરવો. જ્ઞાન રૂપી અગ્નિ
સર્વ કર્મને વાલી ધસ્ય કરેછે. પદ્મદ્રવ્ય સાત નય તથા નિષ્કેપ દ્રવ્યા-
દિકના જ્ઞાનથી સ્વપર વિભાગ થાયછે અને પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ
કરેછે અર્થાત્ અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ જે ઘર તેમાં આત્માઉપયોગપણે
પરિણમી અશુદ્ધતાનો પરિહાર કરેછે, પોતાના ઘરમાં આવતાં મા-

આપ અનુસરદિથી મરે મિલિષી જોડ ત્યારે વિષાયું કે-અહો મે
અનેન મરણક જાત અજ્ઞાન રૂપ નિર્માણ નિર્માણો. મારી મૂળે હું
જન્મ જગ મળનાં દુઃખ પામ્યો હવે આંત્રિ મારી આ મરીરૂપ
મળનાં અમંત્ય મરેલી આન્નાની મરેલી થઈ, અમંત્ય મરેલીરૂપ
આન્ના હું અમની છું. જેન, પીત, રક્ત, કૃત્ત, એ પુદ્ગલનું રૂપ છે વન
હું તો પુદ્ગલથી મિલિષું માટે જ્ઞાનોનું, મારામાં મંચ સ્વર્ગ નથી.
જન્મથી મારુ જ્ઞાન થાય છે વન હું જન્મથી ન્યારો છું મારુ કોઈ
નામ નથી. તેથી હું અનાની કહેવાડું.

હું જીવિં જા અરજીનિવાળો નથી-કારણ કે જિરિઅમ્મદનામાં
જીવિંની શામના જીવને રહે છે અને તેથી ને અનેક મરણના જીવિં
માટે જન્મો કરે છે. વન તેથી કંડ જન્માન થતું નથી. જેમ જન્માને
જન્માની અંદર પુષ્પનો મરણ થયો. અને ને પુષ્પને મોટાં વનાં વરના-
પ્પો. જન્મા જન્મ આનંદ પામી. જન્મામાં જન્માનો પુષ્પ મરણ પામ્યો
ત્યારે જન્મા મોટા પીટલા ત્યાગી. કેન્દ્ર મોટલા ત્યાગી. જન્માની આ-
ત્મ જન્મી મર અને જુરે છે તો કંડ નથી. મિલિષ્યામાન થયો એમ
આનું જેમ અજ્ઞાની જીવ સાધુ જા સુરક્ષના જા કોઈવન અવસ્થામાં
જીવિંની શામનાથી અનેક કાપોં કરે છે. કિંતુ આંત્ર મોલાયા જાદ
કંડ વન તેજાનું દેખાતું નથી. માટે જ્ઞાનયોગી આન્ના કોઈ જીવિં
કરે જા કોઈ અરજીનિ કરે તોવન સમમારે રહે છે. કારણ કે-જ્ઞાન
યોગી આન્ના જાણે છે કે જીવિંનામ કર્મના જન્મથી જન્મમાં જીવિં
મરે છે. અને અરજીનિનામ કર્મોદયથી અરજીનિ મરે છે-માટે છે
જીવિં અને અરજીનિ જન્મે પૌદ્ગલિરૂપે. જીવિંની જીવિં મસ-
રવાથી ને થઈ કહેવાનો નથી. તેમ અરજીનિ, મસરવાથી તે અવધો
કરી શકાનો નથી. અંતરંગ શુદ્ધાત્મ જીવિંની થઈ કહેવાપડે. અને
અંતરંગ અશુદ્ધાત્મ જીવિંની અવધો જાણતો. માન પૂજા આદિ શામ-

નાઓથી પણ આત્મા ભિન્ન છે. કારણ કે માન અને અપમાન એ યહિરાત્મા દશાવાઝાને પડે છે જેણે દુનીયાદારીમાં મુલ્યદુઃખની બુદ્ધિ ધારણ કરી છે તેવા જીવને વર્તે છે, પણ જેણે શરીરથી ભિન્ન આત્મા નિરાકાર જ્યોતિષ્ય જાણ્યો છે તેવા અંતરાત્મ દશાવાઝા જીવને માનની વાસના રહેતી નથી. શુદ્ધાત્મા સદા માનવંતે છે. પુદ્ગલરૂપ દેહ કંઈ માન્ય યોગ્ય નથી. વઢી કોઈ અપમાન કરે તો સમજે કે-દેહનું અપમાન કે તેની અંદર રહેલા આત્માનું અપમાન નથી. દેહ તો જડ છે અને આત્મા તો અદૃશ્ય છે, તેથી તેનું અપમાન થઈ શકતું નથી માટે જ્ઞાનયોગી મહાત્માને માન અપમાન થે સરસાં છે. વઢી જ્ઞા યોગીની કોઈ નિંદા કરે. વા કોઈ બંદન કરે તો પણ તે સમભાવ વર્તે છે. કારણકે જ્ઞાની જાણે છે કે-મારો આત્મા અલક્ષ્ય છે પોતાના સ્વભાવે શુદ્ધ નિર્લેપ છે. એમ ઉપયોગમાં વર્તતો કોઈના ઉપરાગ વા કોઈના ઉપર દ્વેષ કરતો નથી. કનક અને પાપાણને પણ જ્ઞાની આત્મા સરસા જાણે છે, કનક અને પાપાણ પૃથ્વીકાયન દહીયાં પીડગલિક છે. અને તે કનક પાપાણરૂપ અચિત્ત પુદ્ગલ સ્કંધરૂપી છે. અને હું આત્મા તો અરૂપી છું. કનક પાપાણ પુદ્ગલ સ્કંધ જડ છે અને હું આત્મા તો જ્ઞાન ગુણમય છું, મારી અને એનું ભિન્ન જાતિ છે. વઢી કનક પાપાણમાં મુલ્ય નથી. તો તે ઉપર કેમ દૃષ્ટિ આપું ? એમ સમજી જ્ઞાની આત્માથી સમભાવમાં રહે છે. અને શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપમાં ઉપયોગ દૃષ્ટિ આપે છે.

સંસારના સંસર્ગમાં આવતો પણ જ્ઞાની આત્મા જલમાં કમલની પેઠે ભિન્નપણે વર્તે છે, હર્ષ શોક ધારણ કરતો નથી. એમ મમાદસ્થાનનું નિવારણ કરતો ચિરતિવ્રત અંગીકાર કરતો અંતરથી દ્રવ્યક્ષેત્ર કાઢાવથી આત્મ સ્વરૂપ વિચારતો અને તેમ આત્માના ગુણપર્યાયને ભિન્નાભિન્નપણે વિચારતો મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનના સ્વપોષણમે વીર્ય-શ-

ક્તિ પોરવનો મંથન થેણે આરોહણ કરતો પાત્તીકર્મનો સવ કરી
 પાવન અપાત્તીકર્મનો સવ કરી પંચમ ગાતે જે મુક્તિસ્થાન તેમાં
 માદે અનંતવા માંગે ચિરાંતે છે. ત્યાં મુક્તિસ્થાનમાં શરીરનો શ્રીમો
 માગ શક્તી જે માગની અવગાહના રહેછે. મુક્તિમાં ત્યામી
 સેવકમાર નથી, મુક્તિમાં મળત આત્મા વધાનું સંસારમાં
 આવતો નથી, અને તેથી જન્મ જરા મળનાં દુઃસ્થ પામતો નથી,
 આ પ્રમાણે કર્મના નાશે મુક્તિ પામેની પામેછે કિંતુ આત્મવ્યાપ્તિરૂપ
 પુરપાર્યમાં મમદાવશથી પુનઃ પુનઃ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવું
 પડેછે મન, વચન અને કાયાના યોગે સ્થિર કરી આત્મ સ્વરૂપમાં
 નિરવરણ વધુ અને શાસ્ત્ર માર્ગમાં હૃદય દેતાં આગળ વધવા કરવું. તેમ
 કરવાથી આનંદની શુભારી મગદ યદે અને સ્થિરતા યોગે ચારિત્ર
 મોહનીયનો નાશ યદે, અને આત્મા મનિજ્ઞાન અને મુક્તિજ્ઞાનના
 સયોગમયે મે મત્યક્ત ગુણ સ્થાનકની હૃદે વિષિષ્ણુ અનુભવ મગદ
 કરતો દેવદાસે અને આત્મતત્ત્વનો નિર્ધાર માત્ર યદે. આ અષ્ટ
 સેદાત્તની મદ્દા તથા તેનો આદર જે આત્મા અત્યમવમાં મુક્તિ
 રાનોડે તેને માત્ર ધાવડે. અને પરમપદ માત્તિની ત્રિવેદી મગદ
 યદા વિના તેના હપર સ્વરૂપ સ્થાનનું નથી અને તે મનિ સ્વરૂપ સા-
 વા વિના આત્મ કન્યાણ નથીજ. જે મળ્યને જે વસ્તુની હૃદય
 તેવડે તે મનિ તેનો વધમ કરેછે. સર્વ કરતાં શુદ્ધ સ્વરૂપની હૃદય
 મેટ ગુણાવદા જાણવો. હવે તે આત્મગુણની માત્તિરૂરવા મન શુદ્ધ
 કરવું જોઈએ. મનની શુદ્ધતા થયા વિના સચ્ચિદાનંદ મતિ વલણ થવું
 નથી, પ્રથમનો મન હૃદયોના વિષયમાં મટકનું હોયડે તેને પાછું
 શાસ્ત્રનું અને આત્મરમણમાં જોડવું એમ થવાથી રાગ દ્વેષાદિક ઘ-
 શ્રુમો તેની મેડે નાશ પામડે. આમ વર્તન કરવાથી ગુણોની માત્તિ
 પાવડે કોઈ મળ્યો શોલવામાં વધુ થોડે કે-જાણે મદા તત્ત્વજ્ઞાન.

મીત થયું પણ અંતરમાં કંઈ હોતું નથી, માટે ઘર્તન આત્મ સ્વભાવમાં થયું જોઈએ, એમ કરવાથી અનુક્રમે આત્મા કર્માટ્કનો નાશ કરી મુક્તિપદ પામેછે. અતીત કાલે અનંત જીવો મુક્તિ ગયા જાયછે અને જશે એવું સત્તમ વિષય સંપૂર્ણ.

८ अष्टमविषय.

संसारमां आत्मा क्यारथीछि-- ?

સંસારમાં આત્મા અનાદિકાલ્પી છે. જેની આદિ હોય છે તે ઉત્પત્તિમાન પદાર્થ હોય છે. અને જે ઉત્પત્તિમાન હોય છે તે કાર્યરૂપ કહેવાય છે, અને જે પદાર્થ કાર્યરૂપ હોય તે સમવાય નિમિત્તઆદિ કારણોની સામગ્રીદ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી તે કાર્યરૂપ પદાર્થ અનિત્ય કહેવાય છે. અને જે પદાર્થ અનિત્ય હોય છે તે વિનાશ પામે છે. આત્માને કોઈ ઉત્પન્ન કર્યો નથી અને તેથી તે અનાદિ કહેવાય છે.

જે પદાર્થની આદિ નથી તેનો અંતપણ નથી. તે પ્રમાણે આત્મા અનાદિ છે અને અનંતજી. જે વસ્તુનો કોઈ બનાવનાર નથી તે વસ્તુ નિત્ય કહેવાયછે. તેમ આત્મા તેનો બનાવનાર કોઈ નથી તેથી આત્મા નિત્ય કહેવાયછે. જે નિત્ય વસ્તુ હોયછે તે વ્રણ કાલમાં નાશ પામતી નથી. તેમ આત્મા પણ નિત્યછે તેથી વ્રણ કાલમાં નાશ પામતો નથી, જે વસ્તુઉત્પન્ન થાયછે તે કારણ પૂર્વક હોયછે, જેમ ઘટવસ્તુ મૃત્તિકા દંડ ચક્ર કુલાલાદિ પૂર્વકછે. અને જે વસ્તુનો કોઈ ઉત્પન્ન કર્તા નથી. તે કારણ વિના સ્વયં સિદ્ધ હોયછે જેમ આકાશ તે પ્રમાણે આત્મા પણ કારણ વિનાનોછે. અર્થાત્ તે કોઈનાથી બન્યો નથી.

બ્રહ્મણી દર્શાવે અધિષ્ઠ જગત્ત્વ મરંચ બ્રહ્મસ્વરૂપ ઠપો, સ્વારે માતા, શી. પુષ, મર્ચ. મિદ, આદિ મર્ચ બ્રહ્મસ્વ ઠપુ. સ્વારે તેન-
 રી મિષ્ઠ શા તેણી કુરુઃ પચાદેશ નારિ. ચઢી અપો બ્રહ્મસાર્દાને પુઝી
 ૧ ઈં ૧૧ જે-બ્રહ્મ જે ને જગત્ત્વ મરંચનું ડગાડાન કારણજે કે નિમિત્ત
 કારણ ? મયમ વસત્તાં જો બ્રહ્મને ડગાડાન કારણ માનવામાં આવે
 તો કારણ તેવું હોય તેવું કાર્ય પાપ જેમ પડતું ડગાડાન કારણ તેવું
 રજન હોય તો પટ પગ રજન પાડજે. તેમ જો બ્રહ્મ સત્ત્વે અને
 ડગાડાન કારણજે તો ડગાડાન ધનાર જગત્ત્વ મરંચસ્વ કાર્ય
 મત્ત્વ મોડર. અને ને કદી નાશ પગ પાપે નારિ, પગ જગત્ત્વ મ-
 રંચ સત્ત્વ નથી એમ મન્યત્ત વિશેષાત્તિ માત્ર થતી દેખાવજે ચઢી
 બ્રહ્મને રૂપી શા અરૂપી માનતાં વિરોધ દર્શાવજે. મયમ વસત્ત બ્રહ્મને
 રૂપી માનતાં આગમ વિરોધ આવેજે. દ્વિતીય ચિકિત્સામાં બ્રહ્મને અ-
 રૂપી માનતાં બ્રહ્મણી ડગાડાન ધનાર જગત્ત્વ મરંચ સ્વ કાર્ય અરૂપી
 મત્ત્વ મોડર. પગ પડતરડાદિ ચક્તુરૂપી દેખાવજે ૧ ૧૧ મતાવિરોધ
 આવેજે. ચઢી બ્રહ્મને નિત્યમાન તા બ્રહ્મણી ડગાડાન ધનાર જગત્ત્વ
 મરંચ પગ નિત્યમાને ડગાડાન થતો મોડર ૧૧ જગત્ત્વ મરંચ તેણી
 ડગાડાન વિનાશ પામતો દેખાવજે. નેણી તેમ માનતાં પગવિરોધ માત્ર
 પાવજે, માટે જગત્ત્વ ડગાડાન કારણમાને માનેતું બ્રહ્મ નિત્યમાને પગ
 કદીમિદાનું નથી. બ્રહ્મને અનિત્ય માનતાં આગમ વિરોધ આવેજે
 ચઢી બ્રહ્મને ઇક અને તે મરંચ વ્યાપકજે એ માનગોનો જીવોનો
 સંધ મોક્ષ માનતો અમત્ત ઠરેજે. તેમ મુત્ત દુઃખ પગ અમત્ત ઠરેજે.
 ડગાડાન ચિકિત્સાથી, બ્રહ્મણી નિદિ પગ થતી નથી. તો ચઢી બ્રહ્મ-
 માંથી જીવો ડગાડાન થતા તેમ માનતું ને તો મરંચા અમત્ત ઠરેજે.
 પ્રશ્ન-આનંદે બ્રહ્મણી વિદ્યાન નારિમારિ કુવચન-બ્રહ્મના આનંદને
 જાનનાર પુરુષ કદાપી અગ પામતો નથી. એમ હરહ આર-

પ્યક તથા તૈત્તિરીય શ્રુતિમાં કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—બ્રહ્મ શબ્દાર્થનું સમ્યગ્ જ્ઞાન ન થવાથી તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી. કેટલાક વાદીઓ બ્રહ્મ વિષે સર્વ જીવોનો હય થાય છે. અને વળી બ્રહ્મમાંથી સર્વ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે એમ સમજી તત્ત્વ પામી શકતા નથી કારણકે—સમ્યગ્ જ્ઞાન વિના સમ્યગ્ ક્રિયા થઈ શકતી નથી. અને તે વિના મર્યાદા થતો નથી. અર્થાત્ કર્મનો નાશ કરી મુક્તિપદ પમાડું નથી. પણ આત્મારૂપ બ્રહ્મનો ભાવાર્થ જ્ઞાનથી સમ્યક સમજનાર કશાથી ભય પામતો નથી. માટે સમ્યગ્દૃષ્ટિપણું પ્રાપ્ત થતાં એકાંત હૃદ ટકે છે.

પ્રશ્ન—શ્લોક બિયંતે હૃદયગ્રંથીઃ ડિયંતે સર્વં શંસયાઃ

સીયંતે ચાસ્ય કર્માણિ, તસ્મિન્ દૃષ્ટે પરાવરે. ?

બ્રહ્મને સાક્ષાત્કાર જાણવાથી હૃદય ગ્રંથી ભેદાય છે. અને સર્વ શંકાઓ છેદાય છે. કર્મો નાશ પામે છે. તે બ્રહ્મને દેવતા—આમ મુંદકો પતિપદ વિગેરેથી જણાય છે તો બ્રહ્મને અસત્ય કેમ કહેવાય ?

ઉત્તર—હે મન્યજીવ હજી અમારુ કથન તમારાથી સમજાવું નથી— બ્રહ્મશબ્દનો અર્થ જ્ઞાનવાન્ આત્મા અને તે જ્ઞાનીજીવ પ્રતિશરીર ભિન્નભિન્ન-તેમજ કર્મરહીત જ્ઞાનીજીવો—વ્યક્તિથી ભિન્નભિન્ન છે તેવારૂપે અમો બ્રહ્મને સત્ય માનીએ છીએ—પણ જો એક બ્રહ્મ અને તેમાંથી જગત્ પેદાયું તેવા બ્રહ્મશબ્દના અર્થને અમો સત્યરૂપે માનતા નથી. તેના સંબંધે અત્ર સંભાષણ થાય છે—અત્ર સમજવાનું કે—સર્વત્ર બ્રહ્મ છે, બ્રહ્મયકી અન્ય કોઈપદાર્થ નથી એમ માનવું તે જ્ઞાનવિરુદ્ધ છે—અને એમ કોઈ માને તો તેમાં અન્યનું જોતર નથી—પણ સમજવાનું કે—ઊપરના શ્લોકથી દ્વૈતપણાની ઇટલે યે તત્ત્વ—જીવ અને અજીવ તેની સિદ્ધિ થાય છે—અસ્ય

છથી છે. આત્મા અને કર્મ વે સીરનીરવ્ પારિણામીછે, આત્મા
 જ્યારે સ્વસ્વભાવમાં રમગ કરેછે. ત્યારે કર્મરૂપ પુદ્ગલો આત્માના
 પ્રદેશોપી વિસ્તરેછે, અને આત્મામાં રહેલું અનંતજ્ઞાન આત્મિર્ભાવે
 પ્રકાશેછે. અને આત્મા પરમપદ પામતાં અચલ થાયછે. જન્મ જરા
 મૃત્યુનો નાશ કરી અજરામર પદપામેછે તેમાં નપુનરાટ્ટિતિ: શિવ અ-
 ર્થાત્ મોક્ષ પામેલા જીવો સંસારમાં પાછા આવી જન્મ ધારણ કરતા
 નથી. વઢી સર્વ જીવો બ્રહ્મના અંશછે એમ માનીએતો પુણ્ય પાપ વંથ મોક્ષ
 આદિ ઘટ્ટી શકતું નથી. કારણ કે-સર્વસ્થ બ્રહ્મસ્વરૂપત્વાત્ સર્વ
 પદાર્પને બ્રહ્મસ્વરૂપ માન્યાથી ધર્મ અધર્મ મુક્તિ વિગેરે અસત્ય ઠ-
 રેછે. તેમાં આ વાક્ય પ્રયોગ પછીના વહુ વચનનોછે, તેથી આત્મા
 અનંતછે એમ પ્રતિપાદન કર્યુંછે. ને ફરીથી સંસારમાં આવતા નથી.
 એમ કહેવાથી પ્રલય કાલ થયા વાદ કેટલાક માનેછેકે
 મુક્તિમાંથી સંસારમાં જીવ પાછા આવેછે તથા દયાનંદ સરસ્વતિ
 જે આર્ય સમાજનો પ્રકાશકછે તે સ્વકલ્પનાથી એમ માનેછેકે
 મુક્તિમાંથી જીવ સંસારમાં પાછો આવેછે. એમ તે વાદિયોનું માનવું
 અસત્ય ઠરેછે. અને તે મિથ્યા જ્ઞાનછે એમ સિદ્ધ કર્યું. વઢી ની-
 ચેની વેદધૃતિયો પણ સમ્યગ્જ્ઞાન વિના અસમેજસ ભાસેછે.

તથાચ

इदं सर्वं यदयमात्मा, सर्वं खल्विदं ब्रह्म ॥

अयमात्मा ब्रह्म, अहं ब्रह्मास्मि ॥

इत्यादि वेद धृतियोपण सम्यग्ज्ञान विना प्रमाणीभूत नથી.
 सर्व एतळे सर्व खलु एतळे निश्चયથી આ ब्रह्मछे. घट, पट, दंड,
 चक्र, वृक्ष, सर्प, जगत् सर्व ब्रह्मछे तो सिद्ध થયું કે સ્ત્રી પણ ब्रह्म
 स्वरूप. માતા પણ ब्रह्मस्वरूप. पुत्री પણ ब्रह्मस्वरूप. પોતે વક્તા પણ
 ब्रह्मस्वरूप. ત્યારે કોને નમસ્કાર કરવો ? કોનું સ્મરણ કરવું ? અને
 વઢી સ્મરણ કરવાનું શું પ્રયોજન ? તેની સિદ્ધિ ઠરતી નથી. શ્વા. પણ

બ્રહ્મસ્વરૂપ, અને વિષ્ણુ પણ બ્રહ્મસ્વરૂપ. સર્વ પણ બ્રહ્મનો પ્રત્યેકને નમસ્કાર કરવો જોઈએ. પણ બ્રહ્મવાદી પણ સર્વને બ્રહ્મસ્વરૂપ માની મેદભાવ રાखેછે તે આકાશ જેવડો મૂઝ ગગાળ. માટે બ્રહ્મને એક માનતાં પૂર્વોક્ત દૂષણ માત્ર થાયછે. સમ્યગ્દષ્ટિ તેવોજ અર્થ સમ્ય-ગ્પણે ગ્રહણ કરેછે. આ સર્વ જગત્ અનંતજીવોથી પરિપૂર્ણ વ્યાપ્તછે, અને જે આ શરીરમાં છે તે આત્માછે, અને આત્મા જ્ઞાનમયછે. દુનીયાની સર્વ વસ્તુઓ જ્ઞાનમાં વિષયોભૂત થાયછે. અનંતજ્ઞેયનો જ્ઞાતા અનંત જ્ઞાનમય આત્માછે તેને બ્રહ્મ કહો જા સૈવન્ય કહો. જા પરમાત્મા કહો, નામમેદ પણ અર્પનો એકનો એકછે—સિદ્ધ પરમાત્માઓ સદૃશ શરીરમાં રહેલા આત્મા પણ સર્વ રુદ્ધિમયછે પણ કર્માવરણથી સર્વ રુદ્ધિ નિરોધાવેછે—આત્મા અજાણે. અવિનાશીછે. અનાદિ અનંત, અક્ષય, અક્ષર, અનક્ષર, અચળ, અટલ, અમલ, અગમ્ય, અરૂની, અકર્મા, અવંધક, અનુદય, અનુદરીક, અયોગી, અમોગી, અરોગી, અભેદી, અવેદી, અહેદી, અહેપી, અહેદી, અકલાહ, અહેદી, અક્ષરીરી, અગાહારી, અવ્યાવાય, અનવગાહી, અગુરુનુષ્ણપરિણામી, અમાગી, અયોનિ, અસંસારી, અમર, અપર, અપરંપર, જ્ઞાનગુણાપે-ક્ષાણ વ્યાપક અનાથિત, અરૂપ, અનાથ્રવ, અશોકી, અસંગી મનાહારી લોકાન્તરક્રાવક, અનંત મુક્તમય, આદિ ગુણોથી વિરાજમાન પ્રત્યેક શરીરમાં રહેલા આત્માઓ છે. કિંતુ કર્મનાયોગે સર્વ રુદ્ધિ ઢંકાળી છે, આ શરીરમાં પણ કર્મથી બંધાઈને હે આત્માતુંછે. જેવા સિદ્ધ મગવાતું છે તેવો તું છે. એમ સમ્યગ્ અર્થ ગ્રહી પ્રયત્ન કરાવનો સુ-ક્તિપદ પામી શકાય. પણ સમ્યગ્જ્ઞાન વિના સંસારી જીવો મોહમા-યામાં મસ્તાન યદ સંસારમાં પરિશ્રમય કરેછે. માટે સત્ય તત્ત્વની માત્રિ કરવી. એજ મોક્ષમાર્ગ જાણવો. થી સર્વજ્ઞ મધુષ પર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, જીવ દ્રવ્ય

અને કાઢ આ પદ્ધત્ય કથન કર્યાછે. દેવઝ્ઞાનમાં જેવું જાણું તથા કેવલ દર્શનમાં જેવું સામાન્યોપયોગથી દેખું. તે પ્રમાણે પદાર્થોનું પ્રતિપાદન કર્યુંછે. તેનું જ્ઞાન થવાથી સત્ય આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાયછે. મિથ્યાજ્ઞાનથી મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાયછે. -યત ઉક્તં

શ્લોક.

નમિથ્યાત્વસમઃ શત્રુ, નમિથ્યાત્વસમંવિષં ॥

નમિથ્યાત્વસમોરોગો, નમિથ્યાત્વસમંતમઃ ॥ ૧ ॥

દ્વિપદ્વિપતમો રોગો, દુઃસ્વમેકત્ર દીયતે ॥

મિથ્યાત્વેન દુરંતેન, જંતોર્જન્માનિજન્મનિ ॥ ૨ ॥

વરં જ્વાલાકુલે ક્ષિતો, દેહિનાત્મા હુતાશને ॥

નતુ મિથ્યાત્વસંયુક્તં, જીવિતવ્યં કદાચન ॥ ૩ ॥

મિથ્યાત્વ સમાન કોઈ શત્રુ નથી. કારણકે મનુષ્યરૂપ શત્રુઓ ઘરદિ વા વાણમાણનો નાશ કરેછે. અને મિથ્યાત્વરૂપ શત્રુ તો આત્માની અનંતિરુદ્ધિનો નાશ કરેછે. અને મિથ્યાત્વ સમાન કોઈ તોડું વિષ નથી. અને મિથ્યાત્વ સમાન કોઈ રોગ નથી. અને મિથ્યાત્વ સમાન કોઈ અંધકાર નથી. જ્વાલાથી દેહીપ્યમાન અગ્નિમાં થતી રહે તે સારું કિંતુ મિથ્યાત્વપણાથી જીવવું સારું નથી. થતી ઉપરના તોજા શ્લોકમાં જણાવ્યું કે-શત્રુ વિપરોગ તેથી તો એકવાર દુઃસ્વ માયછે અને દુઃસ્વે કરી જેનો નાશ થાયછે એવા મિથ્યાત્વથી તો જીવોમવ દુઃસ્વની પરંપરા પ્રાપ્ત થાયછે, માટે સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો, શ્રીવીરમધુષ્ઠ જીવો અનાદિકાલનાછે એમ કેવલ-જ્ઞાનથી જાણી પ્રરૂપણા કરીછે તે મન્ય માનવી. શ્રદ્ધા કરવી.

९. नवमविषय.

आन्ना निर्मलपद (मोक्ष) शाशी पामे:

[illegible]

नमो भगवते वासुदेवाय ।
 कर्तुं मेने देवविगदि नाग्नि कहेने ।
 सर्वधी पंचमस्यमे ।

મર્યાદા પંચરાશ્રયનો આગાહાદૂરક સ્વીકાર કરજો અને
કોઈમત આજીવનમાં કરવું નેને મર્યાદા ધાર્મિક કરો-સર્વ
સિદ્ધિરૂપ ધાર્મિક શીખાવી કર્મનો નાશ થાય-આગેનાં શીખાવું
કદ મહાન્યયે કરજે કે-નપાચ

श्रीक.

श्लोक.
सर्वेषामपि पापानां, प्रवक्ष्या शुद्धिकारिका ॥
जिनोदिता तवः सेव, कर्त्तव्या शुद्धिमिच्छता ॥१॥
ददति ब्राह्मणादिभ्यः, एके पाप विशुद्धये ॥
गोदानं स्वर्गदानं च, भूमिदानान्यनेकधा ॥ २ ॥

આત્મશુદ્ધ્યર્થમેવાન્યે, કારયંતિ વ્રતાનપિ ॥

જુહ્વત્યમૌ પશુંસ્તત્ર, અશ્વાદીંશ્ચ સહશ્રશઃ ॥ ૩ ॥

અમેધ્યભુગ્ ગવામેકે, પૃષ્ઠભાગં સ્પૃશંતિચ ॥

ગવાં મૂત્રં પિવંત્યન્યે, અન્યે પંચગવં તથા ॥ ૪ ॥

શુદ્ધ્યર્થં સ્નાંતિ તીર્થેષુ, પ્રવિશંત્યન્યે હુતાશને ॥

તથાપિ નૈવશુષ્યંતિ, વિનાદીક્ષાં જિનોદિતાં ॥ ૫ ॥

કિંચ શૌચં વિનાશુદ્ધિં, જાયતે ન કદાચન ॥

સર્વાહિંસાદિકં તચ્ચ, યતઃ પ્રાહુર્મનીપિણઃ ॥ ૬ ॥

સર્વજીવદયાશૌચં, શૌચં સત્યપ્રભાષણં ॥

અર્ચૌર્યં બ્રહ્મચર્યચ્ચ, શૌચં સંતોષ એવચ્ચ ॥ ૭ ॥

કપાયનિગ્રહઃ શૌચં, શૌચમિન્દ્રિયનિગ્રહઃ ॥

પ્રમાદવર્જનં શૌચં, ધ્યાનં શૌચં તથોત્તમં ॥ ૮ ॥

દુષ્ટયોગજયઃ શૌચં, શૌચં વરવિવેકિતા ॥

તપો દ્વાદશધાત્રેવં, શૌચમાહુર્મનીપિણઃ ॥ ૯ ॥

સર્વજ્ઞોક્તદીક્ષાયાં, એતત્ સર્વદયાદિકં ॥

શૌચં સંપૂર્ણ મેવાસ્તિ, સદાંતરાત્મશુદ્ધિકૃત્ ॥ ૧૦ ॥

માવાર્થ—સર્વ પાપોની શુદ્ધિકારિકા દીક્ષાછે. માટે જિનેશ્વરે કપેલી દીક્ષા આત્મશુદ્ધિ ઇચ્છનારે અંગીકાર કરવી. દીક્ષા અંગીકાર કરવાથી સર્વથા પ્રકારે કર્મનો નાશ થાયછે.

કેચિન્ જીવો બ્રાહ્મણ વિગેરેને સ્વર્ણદાન મોદાન ભૂમીદાન વિગેરે આપેછે અને વૈદ્યભાષા આત્માની શુદ્ધિને માટે વ્રતો કરેછે અને

કાલકેટે. અને હોમમાં પથુઓને હોમેટે. કેટલાક આત્મકલ્યાણ માટે ગાયત્રું અમેઘ્ય મંત્રન કરેછે, તથા તેના પૃષ્ઠ ભાગને સ્પર્શેછે અને ચઢી ગાયત્રું મૂચ પીવેછે, તથા પંચગવતું મંત્રન કરેછે. કેટલાક આત્મશુદ્ધિ માટે ગંગા યદુના આદિ તીર્થોમાં સ્નાન કરેછે. કેટલાક પ્રાણનાં મંત્રન કરેછે, નોમ તં અગ્નયનાપી આત્મશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરના પી. પણ ક્યારે ચીતરાગ સર્વજ્ઞ કહેલી માગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરવામાં આવેછે ત્યારે આત્મા નિર્વન થાયછે.

ચઢી તે માગવતીદીક્ષામાં શૌચવિના શુદ્ધિ થતી નથી. હવે તે શૌચ દર્શાવેછે. સર્વજીવદયાશૌચ-સર્વ જીવોની દયા કરવી તેને શૌચ કહેછે. દયા વિના પરમ હોતો નથી. અહિંસા પરમોપરમઃ અહિંમા મોયે પર્યંતે. અને યાત્રમાં પણ કપુંછે કે-

નય તિદુઅણેવિ પાવં, અન્નં પાણાદિવાયઓ ગરૂયં ॥
જં સર્વેવિય જીવા, સુહેસિણો દુસ્કમીરૂય ॥ ૧ ॥

જનનોક્ષમાં હિંસા કરનાં મોડું કોઈ પાપ નથી. મર્વે જીવ મુક્ત રહેછે. અને દુઃખથી રીંચેછે.

શ્લોક.

નસાદીક્ષા નસાધીક્ષા, નતદ્ દાનં નતત્તરઃ ॥
નતત્તજ્ઞાનં નતદધ્યાનં, દયાયત્ર ન વિદ્યતે ॥ ૧ ॥

માવાર્ધ-પરી કોઈ દીક્ષા, મિત્રા, દાન, તર કે ધ્યાન નથી કે-તેનાં દયા નહીં હોય.

શ્લોક.

અહિંસેવ મતા મુરુયા, સ્વર્ગપોષે પ્રતાપની ॥
અસ્યા સંતતપાર્યંત, ન્યાર્યં સત્યાદિપાલનં

સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપનારી દયાજ (અર્દિસા) દયાજ મુખ્ય-
પણે મનાયત્રીઝે. અને એને રામચંદ્રા માટેજ સત્યાદિકનું પાલન
વ્યાજવી ગણાયઝે. વઢી આચારાંગ મૂલપાં કંઠેઝે કે-નયાચ પાઠઃ

सेवेमि जेअइया जेय पट्टपन्ना जे आगमिम्मा अरइता भग-
वंतो ते सव्वे एय माडग्गवंति, पणंभासंति, एवंपन्नवंति, एवंपरुवंति,
सव्वेपाणा, सव्वेभूया, सव्वेजीरा, सव्वेसत्ता, नइंतइया, नअज्जावंय-
व्या, नपरितायेयव्या, नउडवेयव्या, एमअम्मे गुदे निइए सामए
समिच्चलोयं स्वेयजेहिं पवेइयं.

आचारंगमुत्र भाष्यार्थ

હું કહું છું કે જે નીચર ભગવાન થઈ ગયા અને જે હાલ વેળે છે, અને જે આવતા કાલમાં થશે તે સર્વ આ રીતે કહે છે જણાવે છે તથા વર્ગવે છે કે સર્વગણ, સર્વભૂત, સર્વજીવ, અને સર્વ સત્ત્વને હણવા નહિ, તેમના ઉપર હકુપત્ત ચલાવવી નહિ, તેમને ક-વજે કરવા નહિ, તેઓને માગી નામ્વવા નહિ, અને તેઓને હેરાન કરવા નહિ, આયો પવિત્ર અને નિત્ય ધર્મ ત્યોક્તોના દુઃસ્વને જાણનાર ભગવાને ઘતાવ્યો છે.

અને વળી કહ્યું છે કે—

जयंचरे जयंचिडे, जयमासे जयंसए ॥

जयं भुजंतो भासंतो, पात्रं कर्म न बंधइ ॥ १ ॥

શ્રી શર્યંશમ્ભુરિ કહેછે કે યતનાથી ચાલવું. જીવની દયા સચવાય તેમ ઊભા રહેવું. યતનાથી પેસવું, અને યતનાથી મૃતું. અને યતનાથી ચોગવું, એમ કરતાં પાપ કર્મ બંધાશે નહિ. બધો કપુંછે કે-

शुद्धा.

मल मइल पंक मइला. धूली मइला न ते नरा मइला

જે પાવપંક મટ્યા, તે મટ્યા જીવલોચાંમે ॥ ૧ ॥
 સ્વપિત્તંઃમલિલેદિં. મર્ગસદેમમ્મ શુદ્ધિજનમંજં
 કામંગંતિ નિસિલં, મહેસિણંતં નણ સિણાણં ॥૨॥

મારાથી=મરથી મેલા, જાટથી મેલા ઘણ્યા, અને પૂરથી
 મેલા ઘણ્યા માણસો મેલા નદિ ગણાય. પણ જે પાવરૂપ વંકથી
 મેલા ઘણ્ય હોય તે મીઠો આ યોગમાં મેલા જાણવા—

થલી સ્નાનમાં જરૂરે સજધર પ્રસીરના પરિધાનની શુદ્ધિ
 પાવે, અને જે જરૂર સ્નાન કામનું અંગ ગણાયડે તે જરૂરી મર-
 પિયોને સ્નાન કરવાનો નિયંત્રે—

ઉત્તંચ શ્લોક.

સ્નાનં મદદર્પકં, કામાંગં પ્રથમં સ્મૃતં ॥

તસ્માત્ કામં પરિત્યજ્ય, નૈવ સ્નાંતિ દમે રતાઃ ૧

સ્નાન એ મદ અને વિષયાભિલાષનું કારણ હોવાથી કામનું પ-
 દેલું અંગ ગણાયડે. કારણે કામને ત્યાગ કરનાર અમે હંદ્રિયોને દમવા
 નમ્મર ઘણ્યા યતિજનો કીચ્છરૂપ સ્નાન નથી કરતા. દેહમાફ લોકો
 સમગ્રા વિના એમ ઘોળેડે કે જૈનના મુનિયો સ્નાન કરતા નથી.
 દેહને પહેવાનું કે જૈનના સાધુ ગામ્બાશ મુજબ ચર્ચે છે તેથી વિષયા-
 ભિલાષનક. સ્નાનનું દેહને કંઈ પ્રયોજન નથી. વ્રતચારો સદામૃતિઃ
 વ્રતચારી પુરુષ મદા પવિત્રે. દેને દાનણ સ્નાનની કંઈ જરૂર નથી
 થલી શીઠ્ઠણ, પાંદુ પુત્રને નીચે મુજબ ઉપદેશ આપે છે.

શ્લોક.

આત્માનદી સંયમતોયપૂર્ણા, સત્યાવહા શીલતટા દયોર્મિઃ
 તત્રાભિપેકં કુરુ પાંડુપુત્ર, નવારિણા શુદ્ધયતિ ત્રાંતરાત્મા ૧

ભાવાર્થ-આત્મારૂપી નદીએ તેમાં સંયમરૂપી પાણીપરિપૂર્ણ ભરેલ છે, ત્યાં સત્યરૂપ શીલરૂપ તેના તટએ, ત્યાં દયારૂપ તરંગોએ માટે હે પાંદુપુત્ર તેમાં સ્નાન કર. કારણ કે શરીરની અંદર રહેલો અરૂપી આત્મા કંઈ પાણીથી શુદ્ધ થતો નથી હવે ત્યારે પવિત્ર કોળ કહેવાય તે જણાવેછે.

ગાથા.

અલંડિય વયનિયમા, ગુત્તા ગુત્તિંદિયા જિયકસાયા.
અઈશુદ્ધ વંભચેરા, સુદ્ગો ઇસિગો સયાનેયા ૧

ભાવાર્થ-અંગીકાર કરેલાં વ્રત અને નિયમને અલંડિત રાલનારા અને જેને પોતાની ઇન્દ્રિયો વશ કરીએ તથા વહ્ની ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એ ચાર કષાયોને જીતનારા તથા નિર્મલ વ્રત્તચર્ય પાળનાર મુનિયો (કૃપિયો) સદા પવિત્ર જાણવા.

તથા વહ્ની કષુંછે યે—

શ્લોક.

નોદકલ્હિન્નગાત્રોઽપિ, સ્નાત ઇત્યભિધીયતે;
સ સ્નાતો યોદમસ્નાતઃ સ વાહ્યાભ્યંતરઃ શુચિઃ ૧

ભાવાર્થ-પાણીથી મીંઝાયલ શરીરવાળો કંઈ ન્હાણો નહિ કહેવાય. કિંતુ જો પોતાની પાંચ ઇન્દ્રિયોનો વશ કરનારો યદ્દ્વાભ્યંતર અને વાહ્યા પવિત્ર હોય તેમ ન્હાણો કહેવાય. વહ્ની કષુંછે—

શ્લોક.

વિત્તમંતર્ગતં દુષ્ટં, તીર્થસ્નાનં શુદ્ધયતિ;
શતશોઽપિ જલૈર્વાતં, સુગંધામિવાશુચિઃ ૧

ભાવાર્થ—અંતરનું દુષ્ટ ચિત્ત કંડ તીર્થ સ્નાનથી શુદ્ધ થતું નથી કેમકે મદિરાનું ચામળ સેકડો પાણીથી ઘોડા તોપણ તે અપવિત્ર જ રહે છે. માટે સારાંશ કે—જલથી માત્ર સ્નાન કર્યાથી પવિત્રતા પ્રાપ્ત થતી નથી. પરંતુ દયારૂપ શૌચથી પવિત્રપણું પ્રાપ્ત પાવ છે. માટે દીક્ષા અંગીકાર કરી પ્રથમ અર્દિમા વ્રતનું પાલન કરવું જોઈએ. કોઈ પણ જીવની દિંસા કરવી નહિ. મુનિને વીસ વધારી દયા હોય છે. અને શ્રાવકને સલાહવાળી દયા હોય છે. માંસનું મજાગ કાનાર, માંસ વેચનાર, જીવો, પાપી જાગરા સંસારનો ત્યાગ કરનારા મુનીશ્વરો અર્દિમા વ્રતનું પાલન કરી શિવ પામ્યા અને પામશે. જીવની દિંસા કરવાથી થઈ દારુણ દુઃખ યશોધર ચરિત્રથી જાગવું. દેવ દીક્ષા અંગીકાર કરી ધીરું સત્ય ચોલવું, મૃપા-શદ્દ પડકારે જૂઠું કદી ચોલવું નહિ. તદ્દુપ સત્યવ્રતનું પરિપાલન કરવું. ધીરું મહાવ્રત અંગીકાર કરી કોઈની નર્મીથી વસ્તુ પણ કપ્પા વિના હેવી નહીં. પોતાની ત્રા પારકી મર્વ સ્ત્રી વર્ગનો ત્યાગ કરવો. મનમાં પણ ભોગ ભોગવાની ઇચ્છા કરવી નહીં. છીના સામું સ-રાગ દષ્ટિથી જોવું નહિ. નવ પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય વ્રતની શક્તિ પાઢવી અને મૈથુનનો સર્વથા ત્યાગ કરવો તેને ચોથું બ્રહ્મચર્યવ્રત કહે છે. સર્વ વ્રતો નદીઓ મના છે અને બ્રહ્મચર્યવ્રત સમુદ્ર સમાન છે, બ્ર-હ્મચારી પુરુષોની કીર્તિ વધે છે. જ્યાં જાય છે ત્યાં તેને માન મળે છે. દેવતાઓ પણ બ્રહ્મચારી પુરુષોને સાદાવ્ય કરે છે. મંથની સિદ્ધિ પણ શીલવ્રત પાઢનારને તુરત મળે છે. દેવતાઓ, યજ્ઞો, રાક્ષસો પણ બ્રહ્મચારી મુનિને નમસ્કાર કરે છે. બ્રહ્મચારી મુનીશ્વરને વધન સિદ્ધિ સંપાદ પાવ છે, બ્રહ્મચારી પુરુષનો સંકલ્પ સિદ્ધ પાવ છે. કોઈ મનુષ્ય ગુર્વર્ણનાં યોગ્ય દેરામર કરાવે અને કોઈ બ્રહ્મચર્યવ્રત અંગીકાર કરે તો પણ બ્રહ્મચારી પુરુષની શરોબર ગુર્વર્ણનાં દેરાસર

કરાવનારને ફલ થતું નથી. ચારિત્રનું મૂલ્ય બ્રહ્મચર્યવ્રત છે. બ્રહ્મચર્યવ્રત નથી ત્યાં ચારિત્રની શુદ્ધિ ક્યાંથી અર્થાત્ બ્રહ્મચર્યવ્રતના ચારિત્ર નથી. ગ્રહસ્થ પુરુષ પળ પોતાની સ્ત્રી વિના અન્ય સ્ત્રીને ત્યાગ કરે છે. બ્રહ્મચર્યમાં ઘણા ગુણ સમાયા છે, સુદર્શનશેઠને ગૂર્મ પળ સિંહાસનરૂપે થઈ તેમાં બ્રહ્મચર્યનું માહાત્મ્ય જાણવું. નવનાર બ્રહ્મચર્યના પ્રતાપથી સત્ય સુખલીલા પામ્યા. વઢી પારકી સ્ત્રીના ઉપર રાગ કરનાર રાંવળને લક્ષ્મણે માર્યો, અને રાવળ મરી નરકમાં ગયો. અને સીતા સંતીનો યશ જગત્માં ગવાયો. વિપય લંપટી જીવો સદાકાલ આકુલ, વ્યાકુલ દુઃખી રહે છે. લંપટી જીવો આ ભવમાં પણ દુઃખ પામે છે. અને પરભવમાં પણ દુઃખ પામે છે. લંપટી જીવોની જગત્માં અપકીર્તિ થાય છે અને વિપયલંપટી જીવો પરકાષ્ટ છે તો સરકાર તેનો મોટો દંડ કરે છે. અને જગત્માં તેનું અપમાન થાય છે. વિપય લંપટી જીવો જ્યાં તો બાંધલા દોષ છે કે-નેમને ધર્મ વા અધર્મની સમજણ પડતી નથી. માટે ભવ્ય જીવો બ્રહ્મચર્યવ્રતનું સમ્યક્ પરિપાલન કરવું. વારંવાર મનુષ્ય જન્મ મળનાર નથી. શરીર શરીર સાત ધાતુથી બનેલું છે તેના શરીરમાં લોરી માંસ, હાડકાં, ખેદ, મજ્જા, મૂત્ર, વિષ્ટા બનેલી છે. નાકમાંથી લીંદ વળા કરે છે. આંખમાં પીયાના ધોરુ થાને છે. કેનમાં ઝુમ્મો, લીંદોના સમુદ પડ્યા કરે છે. શરીરમાંથી અશુચિ વળા કરે છે. વઢી જુવાન અવસ્થા કર્યા થાદ શુદ્ધાવસ્થા થાય છે. ન્યારે શરીર સ્વચ્છ બાગે છે. શરીરનો રંગ ઉતરી જાય છે. બ્રહ્મચર્ય તેના સામું પણ જોવાનું મન થતું નથી જ્યાં સીના શરીરમાં શો માર છે કે તેના ઉપર રાગ થાય. વઢી શ્રી જાનિ કવટથી ધોરે છે. મનુ-શરિ જેવા ગજાને મૂઠી તેની રાગી વાકર્યનાં માથે મંદરાટી થઈ હતી. તે જાન ધ્યારે મનુશરિરાજાજા જાગી ન્યારે મનમાં ધમો

મેંદ યયો અને વિચારવા ત્યાગ્યો કે-મહો જે પિંગલાને હું પટરાળી તરીકે માનતો હતો અને જે મારી માંગાનેયા હતી. અને હું જેના હસ પૂર્વે વિશ્વાસ રાખતો હતો તે પિંગલારાળી પણ અંતે મારી ઘડ નહિ. અને તેનીએ કામના આવેશથી નીચની સાથે સંબંધ કર્યો માટે મેંને ધિરાલ થાઓ. મહો જગન્ના જીવો કામાવેશથી પુણ્ય પાપ ગગના નથી. એવા કામને પણ ધિરાલ પદો અને આ સંસારમાં હું જેને સારભૂત માનતો હતો એવી પિંગલા પણ મારી ઘડ નહિ. મહો જ્ઞાનીઓએ મંમારને અમાર કયોળે તેમાં જરા માત્રપણ અસન્દ નથી. એમ ચિંતવી તાપમી દીક્ષા અંગીકાર કરી પર્વતની ઉકામાં ચાલ્યો ગયો. અને નેમને મર્ત્યુરે જનકની રચના કરી. માટે સંસારમાં મારભૂત ધર્મ વિના અન્ય કશું જમાતું નથી. માટે મર્યમીઓએ પણ સાંમાનિક મોદમાયાથી દૂર રહી આત્મિક ધર્મારાધનમાં તત્પર થઈ ધર્મારાધન કરવું, અને સીવિષયાભિલાષનો ત્યાગ કરવો. જાગ્યમાં વિષયને વિષની ઉપમા આપીએ ત્યારે બહી એક મહાન્ના કહેડે કે, વિષયને વિષની ઉપમા આપવી તે યોગ્ય નથી. કારણ કે, વિષ તો એક મર્યાદામાં મર્યાદામાં માગ હરી દુઃખ આપેડે અને વિષયો તો અનેક મર્યાદામાં મર્યાદામાં પરિભ્રમણ કરાવી દુઃખ આપેડે. માટે વિષના કરતાં પણ મોટી ઉપમા આપવી જોડે. વિષયથી ધનું મુખ્ય સ્વપ્નમુદ્ર મમાન મિથ્યા કલ્પના માત્રડે.

તથાચ શ્લોક.

સ્વપ્ને દૃષ્ટં યથાપુંસઃ ક્ષણમાત્રં સુસ્વાયતે

પ્રવુદ્ધસ્ય નતતર્કિચિત્ત્વં એવં વિષયજં સુલં. ૧

સ્વપ્નમાં દેલેલો પદાર્થ પુરુષને ક્ષણમાત્ર મુલ્ય આપેડે અને ત્યારે તે મનુષ્ય જાગેડે ત્યારે કંદુષ્ય દેરાતું નથી એ પ્રમાણે વિષ-

जबुं गुण सगुणाय भावनाय भावते भवेत्तद्वत् । त्रि साक्षात्तं गुण
मयो, इति त्रिपदी गुणमयी केसो विनिर्दिष्टा भावते ते भगवति ।

ॐ ह,

त्रिपदेन त्रिपदो, न पश्यन्ति द्विपदं

भूयानि न द्विपदं वाच्य, अथ पश्यन्तिमाः ।

त्रिपदेन त्रिपदं पश्यन्ति त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं
मयो, तेन इति त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं
मयो त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं त्रिपदं

पर्यु. त्यां वेश्याए पोतानुं शरीर देग्याए अने विषयाभिलाष थाय तेम नाच कर्पो, कामोत्सादक अनेक प्रकारनां गायनो गायो. तो पण मुनिवर्यधी स्फुलीभद्र जहा चलायमान गया नहीं अने विषयमां रागी एवी वेश्याने पण बैंगी एनाची. अने ते वेश्याने धा-
वकनां धार घन उगमल्यां. अहो आश्चर्यनी बान ले के. कामनो नाम करवा महामुनिपो पर्यननी गुफाभोमां तथा एकांत जग्याभो मां गया, केमके त्यां काम भावी नके नाई माटे. त्यारे स्फुलीभद्र मुनिवर तो कामना गृहमां मयेनी कामनो नाश कर्पो. अहो केटलुं नेमनुं मामर्घ्य ? एवी रीते भव्यर्जावोए उत्तम चरित्र भवण करी विषय, काम, मोहनो नाश करवा अने ते मनि जरा मात्र पण इच्छा करवी नहीं अने मन, बचन, कायार्थी शुद्ध ब्रह्मचर्य घन पाळ्युं.

हवे पांचमुं सर्वनः परिग्रह परिमाण विरमण घन करेछे. श्री मुनीश्वर महाराजा घनचान्यादिक नव विध परिग्रहनो त्याग करे छे, कारण के विकल्प संकल्पनुं कारण परिग्रहछे. परिग्रहधी प्रोष, मान, माया, लोभनी उत्पत्ति थायछे. जेम बहाण अनिशय भारधी ममुद्रमां पुंडेछे परिग्रहनी वृद्धिधी गगद्वेषनी वृद्धि थायछे. परिग्रहधी दुनियांमां मनुष्य एटनी वर्षी गुंचवणमां आवी पडेछे के तेने नगमात्र पण शान्ति मळनी नथी. बळी घनचान्यादिकनी वृद्धि थी मोटाइ बंधेछे. मनमां मान आवेछे. बळी अदेग्याइ पण प्रगट थायछे. बळी परिग्रहनी माप्तिना कारणधी माणानेपात, अ-
मत्य, चोरी, आदि पापस्थान कोनुं मेवन करी कर्मार्जन करी जीव अयोगनिमां अवतरी त्यां छेदन भेदन ताडन तर्जन शोक, वियोग क्षुधा, नृरा. आदि विविध दुःखो भोगवेछे. बळी परिग्रहधी अज्ञा-
नीजीव धर्म गापन करी नकनो नथी परिग्रह भेळववामां

દુઃખજ સમાયુંછે. વઢી પરિગ્રહ ધન ઉપર મમતા ભાવ રાખી મનુ-
પ્ય મરણ પામી સર્પ, ઝંદર, ગીરોલીના અવતાર પામેછે. વઢી પરિ-
ગ્રહની મમતાથી માતપિતા માફ પરસ્પર લડી મરેછે. વઢી પરિગ્રહ
ધનરૂપ દુદ્ધિ પામેછે ત્યારે તેને સાચવવાની પણ ચિંતા રહેછે.
રહેને ચોર વિગેરે લઈ જાય એવી ચિંતા તેના મનમાં રહેવાથી
સુખે કરી ઝંપણ આવતી નથી, પરિગ્રહથી આરંભ, સમારંભ કરી
કર્મોપાર્જન જીવ કરેછે. પરિગ્રહધારી સ્વસ્થ જડવસ્તુને પોતાની
માની છેતરાયછે. માટે ચૈરાગી આત્માથી જીવો પરિગ્રહનો ત્યાગ
કરી દીક્ષા ગ્રહી પંચમહાવ્રત અંગીકાર કરેછે. અને પુત્ર સ્ત્રી માતપિતા
વિગેરે સંસારી કુંડુંબનો સંબંધ છોડેછે અને સ્વસ્થ ચિત્તે હું એકનો
હું. આત્માથી અન્ય મારૂ નથી અને હું કોઈનો નથી એમ અતીવ
મના થઈ આત્માને શિશ્વામણ આપેછે. સદ્ગુરુને ધારણ કરેછે.
સંયમની રક્ષા અર્થે વસ્ત્ર, પાત્ર, પુસ્તક, રત્નોહરણ, મુગ્ધવસ્ત્રિકા, ધારણ
કરેછે. સંયમનાં ઉપકરણ રાખવાથી પરિગ્રહ કહેવાનો નથી. કયુંછે કે
મુચ્છાપરિગ્રહોવુત્તો, નાયપુત્તેણ તાઙ્ણા;

શ્રી જ્ઞાનપુત્ર વીરમધુએ મૂર્છાને પરિગ્રહ ગ્રહ્યોછે. માટે હઠ ક-
દાગ્રહ કરવો નહીં. એમ મુનીશ્વર પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી નિર્વિરલ્ય
મન કરી આત્મજ્ઞાનમાં મગ્ન રહેછે, અને મુનીશ્વર વિનાયકે કે આ
વાય પરિગ્રહ ત્યાગી મુનિ આત્માની રુદ્ધિ તરફ લક્ષ આપી જુવેછે
તો ત્યાં અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત પારિત્ર, આદિ રુદ્ધિ ધોલી
છે અને તે રુદ્ધિ અવિનાશીછે. પોતાનાથી કદી જુદી પડવાની
નથી અને એ રુદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાથી સદ્ગત જ્ઞાનિ અનુમવાયછે, એમ
આત્મા એ જાણ્યું ત્યારે આ વાચ જટ રુદ્ધિરૂપ પરિગ્રહનો ત્યાગ
કર્વો. અને આત્મિક રુદ્ધિ મેઝવવા પ્રયત્ન કરવા ત્યાગ્યા, ધ્યાના-
દિકનો અધ્યાસ કરવા ત્યાગ્યા, એ પાંચમું પરિગ્રહ વિરમગત્રન દી-

સા અંગીકાર કરી મુનિવર્યો ધનરત્ન અને કાયાથી પરિવ્રાધ ધારણ કરવો નહીં પરિવ્રાધ ધારણ કરાવવો નહીં. અને પરિવ્રાધ ધારણ કરતા રોય તેની અનુમોદના કરવી નહીં.

છટ્ટું રાત્રીભોજન વિસ્મયગ્રન ગટેછે. રાત્રીના મધ્યમાં મુનીશ્વર અન્નપાન, સ્નાત્તિ અને સ્વાદિત્તિ ઇત્યાદિ પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરેછે. ધીર્વીરમુખ રાત્રીભોજનમાં મહા દોષ કહ્યોછે, માટે આત્મીયો જીવ રાત્રીભોજન કરે નહિ. યોગ શાય, વર્ધમાન દેશના, આદિ ગ્રંથોમાં તથા મૂર્ત્યોમાં રાત્રીભોજન કરવાથી મહાદોષ થતાવ્યાછે. વઝી અન્ય દર્શનીયોના શાસ્ત્રમાં પણ રાત્રીભોજન કરવાથી દોષ થતાવ્યાછે. માટે મુનિવર્યો દીક્ષા પ્રતી રાત્રીભોજનનો ત્યાગ કરેછે. ૫ રીતે પંચ મહાવ્રત અને છટ્ટું રાત્રીભોજન વિસ્મયગ્રનનું અગ્રનો સંક્ષેપથી સ્વરૂપ પ્રસંગોપાત દેશાદ્યુ. આ પ્રકારે મૂલ્ય વ્રત અંગીકાર કરે, અને ચરણ સિત્તરી કરણ સિત્તરીરૂપ ઉત્તર ભેદનું આરાધન નિર્ગ્રંથ મુનિવર્ય કરે. ધીર્મિદ્ધસેન દિવાકરમુરિકૃત મયચન સારોદ્ધારમાં ચારિત્રના મૂલ્ય ભેદ ઉત્તરભેદનું તથા ચારિત્રના ઉપકરણોનું વિશેષતઃ વર્ણન કર્યુંછે ત્યાંથી નિદ્રાગુણ વિગેષ અધિકાર જાણવો. હવે દીક્ષા અંગીકાર કરી કપાપના નિશ્ચયરૂપ ઘૌચ મુનીશ્વર ધારણ કરેછે. સમાધી પ્રોપનો પરાજય કરેછે. અને મમતાભાવથી માનનો પરાજય કરેછે અને સરલતાથી માપાનો નાશ કરેછે. અને સંતોષથી લોભનો નાશ કરેછે. વઝી પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયો જાતિવારૂપ ઘૌચ મુનીશ્વર ધારણ કરેછે. મમાદનો ત્યાગ કરવો તે રૂપધીષને દીક્ષા અંગીકાર કરી ધારણ કરેછે. મમાદયઘી ચૈદ પૂર્વો પણ સંસારમાં પડ્યા માટે આત્મસ્થ, નિદ્રા, વિકલ્પા, પારકી નિદ્રા આદિ મમાદનો નાશ કરી મુનીશ્વર અગ્રમત્તપને રહેછે. વઝી મુનીશ્વર ધ્યાનરૂપ ઘૌચ જે

સર્વ શૌચોમાં ઉત્તમ છે તેને ધારણ કરે છે. ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાન એ બે ધ્યાન આત્મકલ્યાણકારી છે. તેમાં શુદ્ધધ્યાન મુક્તિ પ્રદાતા છે. મન વચન અને કાયાના દુષ્ટ યોગનો જય કરવો તેને શૌચ કહે છે. બ્રહ્મ જ્ઞેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેયનો વિવેક તેને ઉત્તમ વિવેક કહે છે. તે શૌચને દીક્ષા અંગીકાર કરી મુનિવર્યો ધારણ કરે છે. ધારમકારે તપ કરવો તે પણ શૌચ જાણવો, શ્રી સર્વજ્ઞ કથિત દીક્ષામાં દયાદિક સર્વ કૃત્ય શૌચરૂપ શરીરની અંદર રહેલા આત્માની શુદ્ધિ કરનાર છે. નિશ્ચય ચારિત્ર આત્મસ્વભાવમય છે એટલે આત્માથી ભિન્ન નથી તે ચારિત્રની પ્રાપ્તિ માટે વ્યવહાર ચારિત્રકારણીભૂત છે.

આ સંસારમાં કેટલાક જીવો ધર્મનું નામ પણ જાણતા નથી અને તદનુકૂળ પ્રયત્ન પણ કરતા નથી. સંસારમાં મોટા કહેવાળા એટલે પોતાને ધન્ય માને છે. પણ પોતે જીવાદિક તત્ત્વ જાણતા નથી અને સાંસારિક કાર્યોમાં અદર્શિત ગુંથાયા રહે છે, પણ ધર્મારાધન પરાયણ થતા નથી. ધર્મનું આરાધન કરી આત્માને કર્મબંધનથી છોડાવવો એજ ઉત્તમ પુરુષોનું લક્ષણ છે. બાકી ધન, પુત્ર, લક્ષ્મીની વૃદ્ધિથી પોતાની વૃદ્ધિ માની અહંભાવમાં વર્તેલું તે તો અધમ પુરુષોનું લક્ષણ છે. શ્રી ભરતરાજા, રામ, પાંડવો વિગેરે એ આ સંસારને અસાર સમજી આન્યહિનમાં પ્રવૃત્તિ કરી તેમ મલ્લ જીવો પણ અધુના સારમાં સાર દીક્ષાનું અવલંબન કરવું જોઈએ. દીક્ષા ગ્રંથ વિના આશ્રવમાર્ગનો રોધ થતો નથી. આ સંસારને જ્ઞાની પુરુષો પણ બઝના અગ્નિ સમાન કહ્યો છે, વાજીગરની વાજી જેવું આ સંસારનું સ્વરૂપ જાણી વિવેકી મનુષ્ય ચારિત્રમાર્ગ ગ્રહણ કરે છે. મારુ મારુ માનના ઇવા અનેક જીવો માયાના વશ જ્ઞાનલક્ષ્ય મલ્લ આન્યસ્વરૂપ ભૂલી યમગત્ર વશ થયા અને થાય છે. જેમ સમુદ્રમાં પાણીના અનેક નરંગો ઉત્પન્ન થાય છે અને પથાર્થ વિત્ત્ય

પામેછે તેની પેઠે અનાદિકાન્ધથી આસંસારસનુદ્ધાં દેવ મનુષ્ય ત્રિપંચ અને નારકીનાંગે કરી જીવ અનેકજાઃ શરીર છોડતો અને અનેકજાઃ શરીર ધારણ કરતો વર્તેછે. પણ અજ્ઞાન દશાથી પામર જીવની મુક્તિ થઈ નહીં. પણ ડ્યારે આત્માનું સ્વરૂપ જાણવામાં આવેછે ત્યારે આત્મા સંપદમાર્ગયોગે ધર્મના આલિખાઈ અર્થે મયત્ન કરેછે, ડ્યારે ચારિત્રમોહનીય દ્રઢતિનો ક્ષય થાયછે ત્યારે ચારિત્ર આત્મામાં પ્રગટે છે. કોઈ જીવ ચારિત્ર મોહનીયને ઉપશમાવેછે. કોઈ ચારિત્ર મોહનીયનો ક્ષયોપશમ કરેછે. કોઈ જીવ ક્ષાયિકસમસ્કિતિયોગે આટમા શુણઢાણાથી સપ્રકથેણિ આરોહણ કરી ચારિત્ર મોહનીયનો ક્ષાયિક ભાવ કરેછે. કોઈ જીવ ઉપશમ થેણિ જરી ચારિત્ર મોહનીયકર્મની દ્રઢતિને અગીયારમા શુણઢાણે ઉપશમાવેછે અને ત્યાંથી પાછા પડે છે. અને યાવન્ મિથ્યાત્વ શુણઢાણા મુખી આવેછે.

કોઈ ઉપશમ સમસ્કિત પામી આટમાશુણઢાણાથી ઉપશમથેણિય થવેછે અને કોઈ ક્ષાયિક સમસ્કિત પામી આટમા શુણઢાણાથી ઉપશમ થેણિ જરી અગીયારમે શુણઢાણે જઈ મરે તો અનુત્તર વિમાનમાં જાયછે. અને કોઈ ઉતરતા શુણઢાણે પણ મરણ પામેછે. અને સાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને મ્લોભ તેમજ સમસ્કિત મોહનીય અને મિથ્યમોહનીય અને મિથ્યાત્વમોહનીયનો ક્ષાયિકભાવ કર્યા પૂર્વે આવતા મરતું આયુ થાંધી પાછઢયી ક્ષાયિક સમસ્કિત પામ્પો હોય તે જીવને થઢાયુક્ષાયિક સમસ્કિત જાણતું. આયુષ્ય થંધની અપેક્ષા આતું ક્ષાયિક સમસ્કિત કસુંડે, તત્ત્વવાત વહુધુતવા કેવઢી જાણે. તે અશુદ્ધ ક્ષાયિક સમસ્કિતી જીવ ઉપશમ થેણિ કરે એમ કહેવાયછે. ક્ષાયિક સમસ્કિત જીવ દશમા શુણઢાણે યથારૂપાત ચારિત્ર પામી ચારમા શુણઢાણે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, અને અંતરાયકર્મનો ક્ષાયિકભાવ કરી અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતચીર્ષમને .

પંચલલિત પામેછે. તે નીચે મુજબ, અનંતદાનલલિત, અનંતલાભલલિત, અનંતભોગલલિત, અનંતઉપભોગલલિત અને અનંતવીર્યલલિત સંપાત્ત થાયછે. અંતરાયકર્મ ક્ષય થયુંછે એવા પરમપરમેશ્વર પુરુષ સદા મુક્તી છે. મુક્ત્યપણે તો તે લલિતયોની પ્રાપ્તિ આત્મસ્વભાવેછે. કેમકે તેની ક્ષાયિકભાવે પ્રાપ્તિછે. અને જે અનંત સામર્થ્ય આત્મામાં અનાદિથી શક્તિરૂપે હતું તે વ્યક્તિરૂપે થઈ પ્રકાશેછે, અને આત્માના અનંત-ગુણોનો આવિર્ભાવતેરૂપ દાન, આત્મા પોતે પોતાને આપ્યું તે દાન-લલિત જાણવી. તેમજ અનંત આત્મ સામર્થ્યની સંપ્રાપ્તિમાં કિંચિત્ માત્ર વિયોગનું કારણ રહ્યું નથી. તેથી અનંતલાભ લલિત કહેવાયછે.

બીજી અનંત આત્મસામર્થ્યની સંપ્રાપ્તિ સંપૂર્ણપણે પરમાનંદ સ્વરૂપે અનુભવાયછે. તેમાં કિંચિત્ માત્રપણે વિયોગનું કારણ રહ્યું નથી તેથી અનંતભોગલલિત જાણવી.

તથા અનંત આત્મ સામર્થ્ય સંપૂર્ણપણે પરમાનંદ સ્વરૂપે સમયે સમયે પરિણમેછે તોપણ તેમાં કિંચિત્ માત્ર પણ વિયોગનું કારણ રહ્યું નથી. તેથી અનંત ઉપભોગલલિત કહેવા યોગ્યછે. તેમજ અનંત આત્મસામર્થ્યની પ્રાપ્તિ સંપૂર્ણપણે થયા છતાં તે આત્મસામર્થ્યના યોગથી આત્મશક્તિ થાકે કે તેનું સામર્થ્ય ન જીતી શકે, વહન ન કરી શકે, એમ છેજ નહીં. સદાકાલ તે સામર્થ્યછે તેમાં જરા માત્ર પણ ન્યૂનાધિકપણું થવાનું નથી. એવી જે વીર્ય શક્તિ ત્રિકાલ સંપૂર્ણપણે વર્તેછે તે અનંતવીર્યલલિત કહેવા યોગ્યછે.

ક્ષાયિકભાવની દૃષ્ટિથી જાનાં ઉપર કલા પ્રમાણે તે લલિતો પરમપુરુષને ઉપયોગ હોયછે. બીજી એ પાંચલલિત હેતુ વિશેષથી સમજાવા અર્થે જુદી પાઠીછે નહીં તો અનંતવીર્યલલિતમાં પણ તે પાંચેનો સમાવેશ થઈ શકેછે. એમ તેરમા ગુણઠાણે ક્ષાયિકભાવની નવલલિત ભોગવતો પરમપુરુષ શૈલેશીકરણ કરી ચંડમા ગુણઠાણે અઘા-

તો કર્મનો તે યુગગ્રાપે જવાવવા યોગ્ય જે પ્રકૃતિયો બાકી રહી હતી તે સર્વદા યુગગ્રાપે સ્વપાત્રી મિદગ્નિનાની ઢવર ફરત યોગનના ધો-
વીન ભાગ કરીશ તેના બેચોન ભાગ નીચે મૂકી ધોવીસમા ભાગે
અરગાહનાઈ સંયુક્ત તે મોક્ષસ્થાનમાં આદિમનનને ભાગે વિરાનમાન
ધાપછે, ધારિશયી દૂરોક્ત મોક્ષસ્થાનની માત્રિ ધાપછે.

અથ દશમવિષય.

૧૦ કર્મનો કર્તા તથા ભોક્તા આત્મા, કર્મનો નાશ
કી રીતે કરે ?

પ્રત્યુત્તર-આત્મા સ્વસ્થનાં રમય કરે તો કર્મનો નાશ ધાપછે,
રમય કરતો કર્મનો નાશ કરેછે, અનંતગીતોઈ મૂલકાગ્રમાં કર્મનો નાશ
કર્ણ અને અનંતગીતો મરિષ્યકાઢે કરશે, ગીત વે મકારનાછે. ૧
મગ્ગગીત ૨ અમગ્ગગીત.

જેનામાં મોક્ષ જવાની યોગ્યતાછે તેને મગ્ગગીત કરેછે. અને
જેનામાં રિતદુષ્ટ મોક્ષ જવાની યોગ્યતા નથી તેને અમગ્ગગીત કરેછે.
અમગ્ગ ગીત કદી મોક્ષ પામી શકતો નથી.

આત્મા કર્મનો નાશ કી રીતે કરે તેનું ધનુમર્હ વિવેચન પૂર્વે
માયઃ કપ્પુછે તેથી અત્ર સ્પષ્ટ વિશેષ વિવેચન કર્યું નથી. હવે વિ-
ધારોક્ત-મોક્ષવસ્ત્ર વંધવિના સંપન્ન નહીં. અને જેવડે વંધ તે કર્મ
અન્યથ ઘટતો નથી. કર્મથી મુક્ત આત્મા સિદ્ધસ્થાનમાં સાદિ
અનંતમંગીઈ રહે છે, ત્યાં પરમાત્મવર્ણને સમયે સમયે અનંતમુક્તનો
મોક્તા આત્મા બનેછે. કોઈ દર્શની દુઃખાત્પનામારૂપ દુષ્ટિપાનેછે
પગ તેમ નયો. આત્માને કર્મનાયોગે દુઃખ ધાપછે. તે વિમાવિકાછે

પદ્ધતિ સ્વભાવિક વસ્તુ સ્વરૂપ જે દુઃખ તે આત્માથી દૂર થાય છે અને આત્મામાં મુક્તિ છે તે સ્વભાવિક છે. સ્વભાવિક વસ્તુ કદી દુઃખ નથી. તેમ આત્મામાં જે મુક્તિ છે તે સ્વભાવિક છે પદ્ધતિ આત્માનો મુક્તિ શુદ્ધગુણ છે અને આત્માગુણી છે. માટે તેનાથી દૂર થતો નથી. કોઈ પદ્ધતિ જડસ્વરૂપ મુક્તિ માને છે મુક્તિદાતામાં આત્માને કોઈપણ વસ્તુનું જ્ઞાન નથી. આમ તે વાતોનું જ્ઞાન મુક્તિ છે તે અજ્ઞાન વિનિષ્ક્રિય કારણકે—જડસ્વરૂપ મુક્તિ હોત તો કોઈ મુક્તિ પામવાની જગત્ પળ ઇચ્છા કરે નહીં. પરંતુ સ્વાદ્વાદ સત્યદૃષ્ટિથી સમજો કે મુક્તિ પામેલો આત્મા કેવલજ્ઞાનથી દરેક વસ્તુને જાણે છે. સમસ્ત વસ્તુ જ્ઞાન સિદ્ધાન્તમાં સમયે સમયે મળે છે, વળી સામાન્ય ઉપયોગરૂપ કેવલદર્શનથી સિદ્ધાન્ત સર્વજગત્ને દેખે છે. અને મુક્તિ આત્મા અવ્યાકાશગુણથી અનંત મુક્તિ મોક્ષ છે, માટે જડસ્વરૂપ મુક્તિ નથી. જ્ઞાન સ્વરૂપ જે આત્મા તે જડસ્વરૂપ બની જાય તો તે મુક્તિ કહેવાય નહીં. વળી આત્મા જ્ઞાનગુણથી ભિન્ન થાય નહીં. કારણકે—આત્માનો સ્વભાવિક જ્ઞાનગુણ છે. તે જ્ઞાનગુણ આત્માથી વિકાસ પળ મુક્તિ પદ નહીં.

વાતો—જો મુક્તિમાં આત્માને જ્ઞાનગુણવાળો માનીય તો મુક્તિ આત્મા જ્ઞાનથી સર્વ જગત્ જોઈને થતું દુઃખ જાણે, ત્યારે તે દુઃખ મુક્તિ આત્માને થાય, માટે જ્ઞાનગુણ મુક્તિમાં માનવો અપ્રયુક્ત છે.

મુક્તિ—જે મન તત્વાકાંક્ષી મન—જગત્ વિચાર કરતો તો માનવ પદને કે—મુક્તિ આત્માને અનંતજ્ઞાનથી તેમાં સંનિવૃત્તિ મોક્ષ પ્રાપ્તો નથી. જેમ દુઃખ—કોઈ મનુષ્ય કોઈ આત્માને પદને તત્વાકાંક્ષી થાય અને તેને દેખે તેથી તેને કંઈ દુઃખ થતું નથી. જેમ મિદ્ધાપદ્ધતિ કેવલ મોક્ષાનને પણ જગત્ના મોક્ષને દુઃખી જ્ઞાનવાળી તે દુઃખ પોતાને જાણતું નથી. જેમ જગત્ના જીવોમાં જ્ઞાનવેદની જોઈને જ્ઞાનવેદનીય કંઈ મિદ્ધાપદ્ધતિ

આત્માને લાગતી નથી-કારણકે વસ્તુઓ થકી પોતાનો આત્મા ન્યારોછે, તેથી તે વિરોધ મિદ્ધભગવાનમાં ઘટતો નથી.

ધ્યાશંકા-સિદ્ધાન્ત્યાઓ અનંત મુખ્ય સમયે સમયે ભોગવેછે તે કેવલ જ્ઞાનથી કે, કેવલદર્શન ગુણથી-

સમાધાન-મિદ્ધાન્ત્યાઓ કેવલજ્ઞાનથી સર્વ વસ્તુ જાણેછે અને કેવલદર્શનથી સર્વ પદાર્થોને દેખેછે. અને મિદ્ધાત્માઓ મુલ્ય ભોગવેછે તે અવ્યાચાર નામના ગુણથી ભોગવેછે તેથી પૂર્વોક્ત વિરોધનો સર્વથા નાશ થાયછે.

તે ઉપરથી મિદ્ધ સ્પષ્ટ થાશેછે કે જડસ્વરૂપ મુક્તિ નથી પરંતુ શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ મુક્તિ.

કોઈવાદી આકાશની પેઠે સર્વત્ર વ્યાપિની મુક્તિ માનેછે તે પણ વ્યર્થ ઘટના થઈ છે. કારણકે, મુક્તિઆત્મા આકાશની પેઠે સર્વત્રવ્યાપક નથી. સર્વત્રવ્યાપક આત્માને માનતાં બંધ મોક્ષ વ્યવસ્થા ઘટતી નથી. જેમ આકાશ સર્વત્ર વ્યાપક છે તો તે કોઈનાથી બંધાય પણ નહીં અને બંધાવાના અભાવે મોક્ષ પણ પડે નહીં. તેમ આત્માને કર્મપણ સર્વત્ર વ્યાપક માનવાથી બંધાય નહીં અને બંધાભાવે મોક્ષ પણ કદેવાય નહિ એમ દોષ સ્પષ્ટ થાશેછે, માટે સર્વત્ર વ્યાપિની મુક્તિ સિદ્ધ થતી નથી. સર્વવ્યાપિની મુક્તિ માનતાં પ્રથમ સર્વત્રવ્યાપક આત્મા માનવો પડશે. અને સર્વત્રવ્યાપક એવા આત્માને બંધ મોક્ષ ઘટતો નથી. બહી સર્વત્રવ્યાપિની મુક્તિ માનવામાં અનેક વિરોધ આવેછે, માટે ત્રિશજ્ઞાનનયે શ્રી સર્વજ્ઞમહાશીરે પ્રસિદ્ધ મુક્તિ ચયાનુચિત સત્ય છે. અને તે પ્રમાણે માનવામાં કોઈ જાતનો વિરોધ આવતો નથી.

બહી કોઈ મનવાદી મુક્તિમાં સ્વામી સેવક ભાવ સ્વીકારેછે તે પણ મુક્તિહીનછે. કર્મ લક્ષ્યાથી સર્વ આત્માઓ મુક્તિમાં સરસા

છે. સર્વ આત્માઓ પોતપોતાના સ્વરૂપે પરમાનંદ સુખવિલાસી છે. સર્વ સિદ્ધાત્માઓમાં કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન છે. કોઈ નાનું મોટું નથી. અદૃશ્ય સ્વરૂપથી અદૃશ્ય સિદ્ધના જીવોમાં પ્રગટ્યા છે. પોતાના ગુણના કર્તા પ્રત્યેક સિદ્ધ ભગવાન છે. વિભાવદશાથી રહિત સ્વસ્વભાવભોગી થયાછે માટે પરનું કર્તાપણું હેશ માત્ર નથી. વહ્ની સિદ્ધના જીવોને શરીર નથી, હેશ્યા નથી, ધન નથી, કાયા નથી, એક પુદ્ગલ પરમાણુ સરસો પણ સિદ્ધના જીવોમાં રહ્યો નથી અલેખી, અશરીરી, અચલ, સિદ્ધના જીવોછે.

એમ માનેછે કે, સુન્નિમાં કેટલાક વર્ષ પર્યંત રહીને જીવ પાછો સંસારમાં આવેછે. પણ તે યોગ્ય નથી. કારણકે કર્મનો નાશ થતાં સિદ્ધ સ્વરૂપના પ્રગટે છે તે અવસ્થા સાદિ અનંતે ભાંગેછે. એટલે મિદ્ધમાં ગયાની આદિ છે પણ અનંત નથી અર્થાત્ મિદ્ધ થયા પછી સંસારમાં આવતા નથી. સંસારમાં આવવાનું કારણ કર્મ છે તે કર્મનોતો પ્રથમથી જ નાશ કરી સુન્નિ ગયાછે માટે સંસારમાં અવતાર લેવાનું કામ ચિત્કુલ નથી. વહ્ની કોઈ કહેશેકે, મિદ્ધના આત્માઓને નવાં કર્મ લાગે તે પણ જ્ઞાનશીલ વચનછે કારણકે, કર્મ લાગવાનું કારણ આત્માને રાગ અને દ્વેષ છે અને રાગદ્વેષનો સર્વથા નાશ કરી મિદ્ધાત્મા થયા છે માટે નવાં કર્મ પણ મિદ્ધ પરમાત્માને લાગતાં નથી. સદાશાલ શુદ્ધ સ્વરૂપે નિત્ય મોગવેછે, તેથી મિદ્ધના આત્માઓ કદાપિ કાંઈ સંસારમાં પાછા જન્મ ધારણ કરતા નથી. મિદ્ધના જીવ પ્રવચારી છે. કોઈ એમ કહેશેકે, ડ્યારે તે પરમાત્મા થયા અને મિદ્ધ ગિર્યાની ઉપર મિદ્ધ હેતુમાં ગયાછે અને ત્યાંથી પાછા દુનીયામાં આવવા ના નથી. અને રાગના લોભને દુઃખમાંથી વચાવતા નથી ત્યારે તેમને જો પગલકાર કર્યો કરેવાય તેના ઉત્તરમાં મદનવાનું કે,

દુઃખના આદેશ દર્શાવનાર છે. પણ જે જ્ઞાનના મંદાદન કરી આત્મિક ચિ-
ત્તને રહેવા અને શીમા પટ્ટરમું મૂળપ્રદાનકરે જ્ઞાની મિદ્ધ જ્ઞાનકર્મા
મહેશ્વર. રહે તેમજ મૂળપ્રદાનકરની જે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિઓ પ્રાપ્ત
જ્ઞાનના મૂળપ્રદાનકરને ઉપદેશ આપી નાશકરણ મદમારી જગતની
ચોતું જ્ઞાન કરેલે. અને મિદ્ધામાં મદા થાટ મિદ્ધસ્વરૂપે થતા.
જગત્ત્રીલો મિદ્ધામાં જ્ઞાન કરી જ્ઞાનકરણ મદમારેલે જ્ઞાન તેમાં
જ્ઞાન જ્ઞાન પ્રાપ્તિમાં જગત્ત્રીલો મિદ્ધા પ્રમાણમાં નિમિત્ત કાર-
ણીય છે, તે વિના જ્ઞાનપ્રદાનકર ઉપદેશ કરવા અર્થે તે મિદ્ધા પ-
રમાણમાં પ્રાપ્તિમાં જ્ઞાન મદા કરવા તે જ્ઞાનકરણ પ્રદાન,
સર્વજીવના જ્ઞાનમાં ઉપદેશ કારણની અવેશાપ્રતીતિ પોતે
કારણ છે. અન્ય તો તેમાં નિમિત્ત કારણ છે. આ જ્ઞાન મૂળપ્રદાનકર
સદ્ગુરુ વાસે સમજનાં પ્રમાણમાં સમજાવે.

કોઈ જીવ તો જ્ઞાન આદિ દેવનારૂપે થવું તેને જ મુક્તિ માને છે.
કારણ કે તેનાથી આગત મૂલ્ય જ્ઞાનપ્રદાનકરની મોટાવું નહિ તેમ કારણ
છે, જેમ કે જ્ઞાનકરણ આદિ મદમારણ એ માને છે કે પરમેશ્વર મુ-
ક્તિના મિદ્ધામાં ઉપર થતાં અને તેના મદમારેલે મુદ્ધા વિગેરે એ
જ્ઞાનકરણ સમજાવેલે કે તે દેવપ્રતીતિ પૈલી કોઈ દેવને પરમેશ્વર
માની વિશ્વાસપ્રતીતિ પ્રમાણ છે. કારણ કે પૂર્વ થવનો રાગી અને
સંસ્કારી કોઈ દેવ આ પ્રમાણ કરી થકે અને તેથી પ્રાપ્તિમાં પ્રમાણ
પટે. એમ જ્ઞાનકરણ પ્રમાણ થાય તો તે પ્રમાણ કરી થકાવ નહીં,
માટે સર્વાંતર પરિપૂર્ણ અનુભવકરણ જ્ઞાનપ્રદાનકર જે મુક્તિસ્વરૂપ છે
તે સત્ય છે.

મુક્તિમાં અનંત સિદ્ધિની અવગાહના થેલી થાય છે.
નિષ્કલ-દે મુક્તિ ! અવગાહનાનું શું સ્વરૂપ છે અને તે અવગાહનારૂપી
તે કે અવગાહ ?

શુરુ-હે વિનેયશિષ્ય ! આત્મા જ્યારે શરીર ત્યાગીને મુઠા
 છે ત્યારે શરીરના ઘ્રણ ભાગ કરીએ તેમાંથી એક ભાગ
 ૩ પ્રમાણમાન આકાશપ્રદેશમાં આત્મા અસંલય પ્રદે
 પાને રહે છે તે અવગાહના જાણવી. અને તે અવગાહના
 શિષ્ય-એક સિદ્ધસેષમાં અનંત આત્માઓ કેમ કરી સમ
 શુરુ-એક ઓરડામાં એક દીપક કરીએ છીએ તો પગ તે
 સમાય છે. તેમ જનારો દીપક કર્યાં હોય તો તે
 ડબોતિ (પ્રકાશ) પણ સમ ય છે. તેમાં કંઈ હરણ
 નથી. વલ્લી દીપકના પ્રકાશનાં પુદ્ગલરૂપી છે તો
 જાય છે તો અરૂપી એવા અનંત આત્માઓ સિદ્ધસેષ
 તેમાં કિંચિત્ પણ વિરોધ જણાતો નથી.

શિષ્ય-ત્યારે સિદ્ધાત્મા સ્વાંથી અલોકમાં કેમ જઈ શકતો
 શુરુ-સિદ્ધાત્મા અક્રિય છે. ગમનાગમન ક્રિયાથી વિરામ
 તેથી ઉપર જઈ શકતા નથી. કારણ કે અક્રિયપણ
 અલોકમાં ધર્માસ્તિકાય પણ નથી. માટે સિદ્ધાત્મા
 નથી. ધર્માસ્તિકાય તો ફક્ત ગમનમાં પ્રવર્તેલા પદ
 હાવ્ય આપી શકે છે.

શિષ્ય-ત્યારે આ આધિવ્યાધિઉપાધિમય જગતમાં શું
 જાણી અનંત દુઃખ નાશ પામે ?

શુરુ-શિવપદ આરાધ્ય, જગત્માં સમજવું. અને તેજ સા
 લાયક છે. તે પદની અંમાત્મિથીજ સર્વ અલંકાર શાન્ત
 માત્તિ થાય છે. શ્રી ગુણસ્થાનક ક્રમારોહમાં કહ્યું છે.

શ્લોક.

યદારાધ્યં ચયત્સાધ્યં, યદ્ધ્યેયં યચ્છુલ્ભં;

ભાવાર્થ-જે શિવપદ અરાધ્ય, સાધ્ય, ધ્યેય, દુર્લભ છે, તે પદ ને જ્ઞાનીઓ શુદ્ધધ્યાનથી પ્રાપ્ત કર્યું છે.

આત્મા તેજ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે. આત્મા જ શિવસ્વરૂપ છે, આત્મા જ પરમાત્મરૂપ છે. સિદ્ધત્વપણું આત્માનો શુદ્ધ પર્યાય છે, સમ્યક્ મોક્ષ સ્વરૂપ વીનરાગ વચનોથી મનીન થાય છે, જ્યારે વંધતત્ત્વનો નાશ થાય છે. ત્યારે મોક્ષતત્ત્વની હત્પત્તિ થાય છે. મોક્ષતત્ત્વથી આત્મા મિત્ર નથી. મોક્ષમયી આત્મા છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ગુણમય આત્મા છે.

અજ્ઞાની જીવ આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ નહીં જાણતો છતો રાગ દ્વેષાદિ કરે છે, ત્યારે જ્ઞાની જીવ આત્મસ્વભાવ જાણતો છતો રાગ દ્વેષનો ત્યાગ કરી કર્મથી રહીત થઈ મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરે છે. જ્ઞાની આત્માના સ્વરૂપમાં સદાકાલ રમણ કરી અલંકારનંદાનુભવ પ્રાપ્ત કરે છે. જેમ હંસને માન સરોવરમાં રુનિ છે તેમ આત્મજ્ઞાનીને આત્મસ્વરૂપમાં રુનિ હોય છે. જેમ ચક્રોર ચંદ્રમાં જ મીનિ ધારણ કરે છે. તેમ આત્મજ્ઞાની આત્મસ્વભાવગ્મગતામાં મીનિ ધારણ કરે છે. સીતાની જેમ રામમાં મીનિ તેમ આત્માર્થીની આત્મસ્વરૂપમાં મીનિ રમણતા પ્રાપ્ત નતા વેળે છે. આત્મજ્ઞાનીને શાસ્ત્રકર્તા શ્રમણ કહે છે. શ્રી પ્રાનંદ ધનંતરી મહારાજ પણ કહે છે કે-

આત્મજ્ઞાની શ્રમણકદાશં, વીજા તો દ્રવ્યલિંગીરે.
વચ્ચી શ્રીયતો વિજયતી ઉપાધ્યાય. કહે છે કે, સમાધિશતકમાં-
યથા

કેવલ આત્મ વોધદે, પરમાર્ય શિવઃ પંથ
તામે જિનકું મગનતા, સોહિ ભાવ નિગ્રંથ.

પરમાર્થ શિવનો પંથ કેવલ આત્મજ્ઞાન છે તેમાં જે મહ્યાત્માને મગ્નતા છે તે ભાવ નિગ્રંથ જાણવા. નિષ્કેષ મેદ્ધી નિગ્રંથ ધાર મ-

ફારનાછે. ૧ નામ નિર્ગ્રંથ. ૨ સ્થાપના નિર્ગ્રંથ. ૩ દ્રવ્ય નિર્ગ્રંથ. ૪ ભાવનિર્ગ્રંથ. પૂર્વોક્ત ચાર નિર્ગ્રંથમાં ભાવ નિર્ગ્રંથસર્વતઃ મોક્ષસાધક જાણવા. કારણકે, ભાવનિર્ગ્રંથપણાની પ્રાપ્તિ વિના કદાપિ કાઢે મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થતી નથી. સર્વપર વસ્તુ વિષયોથી મનને સંતી આત્મસ્વરૂપના ધ્યાનમાં મનને સ્થિર કરે. શ્વાસોશ્વાસે આત્માનું સ્મરણ કરી ભવ્ય જીવો કર્મ ત્રણાથી પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરેછે. જ્ઞાની પુરુષ આત્મમાંજ સ્થિરતા કરે. અને આત્મભાવના સદાકાલ ભાવી અનંત મુક્તમય પોતાને હેલે નીચે પ્રમાણે આત્મભાવના માથે.

ગાથા.

એગો મે સાસઝ અપ્પા, નાળ દંસણં સંજુઓ,
સેસામે વાહિરાભાવા, સઘ્વે સંજોગ લક્ષણા,

માથાર્થ—એક મારો આત્મા શાશ્વત છે. ત્રિકાલમાં પણ આત્માનો નાશ થતો નથી. વહી આત્માનું સ્વરૂપ દર્શાવેછે. જ્ઞાનદર્શન સંપુતઃ જ્ઞાન અને દર્શનાદિ અનંતગુણમય આત્માછે.

આત્માથી દ્રવ્યમાન સર્વ પદાર્થો ભિન્નછે. સર્વ વૈદ્ગલિક પદાર્થો સંયોગ વિનાથી ધર્મવાળાછે. તે વૈદ્ગલિક પદાર્થમાં મારાપણું કંઈ નથી. રૂપીયપદાર્થથી ભિન્ન હું આત્મા શુદ્ધચૈતન્યમય ત્વજગ લક્ષિતહું. આત્માનો પ્રકાશ કરવાને અન્ય પદાર્થની જરૂર નથી. આત્મા પોતાની મેઝે પોતાના સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરેછે. કંચુકના ત્યાગથી જેમ મરં નટ થતો નથી. તેમ જીર નાગથી આત્મા નટ થતો નથી. ત્રિકાલમાં આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ થતો નથી.

મૂર્ચ મૂઢ મનુષ્ય શુક્તિમાં રજતની શ્રાંતિ ધારણ કરી જેમ મિથ્યામયમ ધારણ કરેછે તેમ વહિગત્મા, પરપૃદ્ગલ્લવન્મુમાં આત્મન્યત્ર સુદિપી શ્રાંતિ ધારણ કરી મિથ્યા ચતુર્ગતિ શ્રમનમ્મ ક્રેન પાપ વનેછે.

સદજ સ્વાભાવિક આત્મિક જ્ઞાનંતની આવિર્ભાવતાસ્ય સિદ્ધ-
તાનું દેતુ સમ્યગ્જ્ઞાનઠે. સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના ભવસંતતિનો ઉચ્છેદ
થતો નથી. તેમ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ વિના સમ્યગ્જ્ઞાન કરી શકાઈ
નથી. અનેકાંત સ્યાદ્વાદ સત્તામય આત્મસ્વરૂપાદિ પદાર્થોનું યથાર્થ
ભાસનપણું, શ્રદ્ધાનપણું થાય ત્યારે સમક્તિ કયાપછે અને સમક્તિ
પૂર્વક જે જાણપણું તે સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાયછે. સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ
રૂપદૂર્ય જે મધ્યજનના હૃદયમાં પ્રગટ્યોછે તેને મિટ્વાત્તરૂપ અંધકાર
આછાડાદન કરી શકતું નથી. જ્ઞાનરૂપ મૂર્ચોદયથી સર્વ પદાર્થોનો
ભાસ થાયછે. ત્યારે મોક્ષમય આત્મા સ્વયમેવ પ્રકાશેછે. અને કર્મનો
નાશ થાયછે. નવનસ્ત્રમાં જીવનત્ત્વ આદેયછે, સંવર નિર્જરા મોક્ષ એ
પ્રજ્ઞ તત્ત્વ ઉપાદેયછે, પુદ્ગલ દ્રવ્ય અજીવછે. પુણ્ય પાપ પુદ્ગલ
સ્કંધોછે. તે પુદ્ગલ સ્કંધોને આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં રમતો દૂર
કરેછે. જ્યારે આત્માના અસંરૂપપદેશોની સાથે કર્મરૂપ પુદ્ગલ
સ્કંધોનો એક પરમાણુ સરસો પણ રહેતો નથી. ત્યારે આત્મા નિરા-
વરણ નિર્મમપદ પ્રાપ્ત કરી સાદિ અનંત સ્થિતિ પામેછે. એક સમયમાં
ગુણસ્થાનાતીત થઈ આત્મા આકાશ પદેશનો સમપ્રેણિય અન્યપ-
દેશોને સ્પર્શ્યાવિના સિદ્ધિસ્થાનમાં વિરાજેછે. ત્યાં મિદમાં કિંચિદ્
દુઃખ નથી. દુઃખ સર્વ પુદ્ગલના સંયોગથીછે. નિર્મલ પરમાત્માને
પરમાણુ માપનો સંબંધ નથી. તેથી ત્યાં શ્લેષ પણ દુઃખ નથી. આપિ
વ્યાપિ અને ઉપાપિ એ પ્રજ્ઞ પ્રકારનાં દુઃખથી રહિત આત્મા અનંત
મુક્તમય થતેછે. સર્વથા પ્રકારે દુઃખનો અભાવ મુક્તિસ્થાનમાં છે.
અનંત સિદ્ધજીવો લોકના અગ્રમાને વિરાગ્યાછે. અને તેઓ સદાઃ
કાલ આત્મસ્વમાવમાં રમણ કરેછે. અનંત જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રરૂપ.
રત્નત્રયીની લહેરમાં સ્વગુણ મોગવેછે, ત્યાંથી કદાપિકાઠે સંસારમાં
પાઝા આવી જન્મ મરણ ધારણ કરના નથી. સર્વ જગદને જ્ઞાનથી

જાણેછે પણ તેથી તે સિદ્ધના જીવો સદાકાલ ન્યારા પ્રવર્તેછે.

પ્રશ્ન—સિદ્ધ ભગવાન કોઈ દુઃખીને દેસી દયા મનમાં લાવે કે નહીં ?

ઉત્તર—સિદ્ધ ભગવાનને મન નથી. દુઃખી મનુષ્યાદિ સર્વને જાણેછે પણ તેઓ કર્મથી રહીત થવાથી અક્રિય થયાછે. તેથી કંઈ પણ કાર્ય કરતા નથી. અને દુઃખી મનુષ્યનું દુઃખ દૂર કરવા સંસારમાં આવતા નથી. સર્વ જીવ પોતાના કરેલાં શુભાશુભ કર્મથી મુક્તિ દુઃખી થાયછે, કોઈનું દુઃખ દૂર કરવા કોઈ સમર્થ નથી. કરેલાં કર્મ પોતાનેજ ભોગવવાં જ પડેછે. કેટલાએક મતવાદી એમ કહેછે કે, સિદ્ધ પરમાત્મા અન્ય જીવોનાં દુઃખ દૂર કરવા સંસારમાં અવતાર લેછે એમ તેમનું કથનછે, નિરંજન નિરાકાર પરમાત્મા ગમનાગમનની ક્રિયા રહિત થયાછે. કર્મનો નાશ કરવાથી. માટે પરમાત્મા અવતાર ગ્રહણ કરેછે એમ જે કોઈ કહેછે તે અજ્ઞાની જાણવો. સિદ્ધના જીવો પોતાની અવગાહના છેડે સદાકાલ અનંત મુખમાં મગ્ન રહેછે, નિશ્ચય ચારિત્ર સિદ્ધના જીવોમાં સ્થિરતારૂપ સમયે સમયે અનંત છે. સિદ્ધતા વિના સાંસારિક દશામાં પરસ્વભાવમાં રમણતા કરવાથી કિંચિત્ પણ મુક્ત નથી વળુંછેકે—

હું એનો એ માહરો, એ હું એની બુદ્ધિ;

ચેતન જડતા અનુભવે, ન વિમાસે શુદ્ધિ. આતમ૥૥૥

સાંસારિકભાવ એજ હું છું, અને તે મારાછે. આ વાચ્ય પદાર્થો તેજ હું એવી બુદ્ધિથી ચેતન જડનો સંગી થઈ જડતા અનુભવેછે) અને પોતાના આત્માની શુદ્ધિ વિમાસતો નથી. એવી સંસાર દશામાં રાગ, દ્વેષ, કલહ, મમતાનો સંગી થઈ જીવ કંઈ પણ મુક્ત પામી શકતો નથી. કોઈપણ જીવ વાચ્ય પદાર્થોથી મુક્ત પામ્યો નથી. અને પામવાનો જાયો, આ પ્રમાણે આત્માથી પુરુષો સમગ્રી દુઃખ નિ.

भटकी भ्रान्त्यान् स्थिरताम्य मदाधिमां लीन धायते. सोऽ यो-
गी ध्यानाम्य एतां मेना ध्यानमाधी तन भटकी जड आर्द्र भवन्ते
भान्युं जायते ऐ मेने मिता भ्रापतां योगी पदेतेकः-

श्लोक.

मनः कृत्रोद्योगः सपदि वदमेगम्यपदवीं ॥
नेत्रा नार्यावा गमनसुभयत्राप्यनुनितम् ॥
यतस्ते स्त्रीवत्वं प्रतिपदमदो हास्यजनकं ॥
जनस्तोमं मागा स्वमनुसर्गहि ब्रह्मपदवीम् ॥ १ ॥

हे मन नारी पदां नरानी इच्छाते. नारे उर्गं नरानुं होय ते
मने कयन कर. नरमां जहुं ऐ के नारी विषयमां जहुं ऐ. नर वा
नारी ए बे देवाणे जहुं एण अयोग्यते. कारण के नारु स्त्रीवत्त्वपणुं
ऐ माटे पदपदमनि नर वा नार्गना विषयमां नारु गमन हास्य
वत्तम करारनारते. पुष्टिम वा स्त्री जानिमां तुं नपुंसक पडने जाय
ऐ ते योग्य नपी माटे मनुष्यना समूहमां वा भटक, तुं नपुंसक
तेहुं ब्रह्म एण नपुंसकते माटे तुं ब्रह्मरदने अनुमर अथवा ब्रह्म-
पदमां लीन या. बर्त्तपरमात्मनश्च रमणनामां योगी लीन पड
सदाधिमावने पामेते. परमात्मनश्च आनंदरूपते ते दर्शविते.
परमानंद पंचविंशत्या

श्लोक.

आनंदरूपं परमात्मतत्त्वं, समस्तसंकलरविकल्पमुक्तं;
त्वभावलीना निवसंतिनित्यं, जानाति योगी स्वयमेवतत्त्वं
परमात्माद संपन्नं, रागद्वेषविवर्जितम् ॥
सोऽहंतुदेहमध्येऽस्मिन्, योजानातिसपांडितः ॥ २ ॥

ભાવાર્થ—પરમાત્મતત્ત્વ સ્વાભાવિક સદાકાલ આનંદરૂપ છે. યજ્ઞી શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી જોતાં પરમાત્મતત્ત્વ કેવા પ્રકારનું છે તે જાણાય છે કે—સમસ્ત પ્રકારના સંકલ્પ અને વિકલ્પથી રહિત છે, એવા પરમાત્મતત્ત્વમાં સદૃજ સ્વરૂપમાં લીન થઈ શકે છે. મર્યાદા સદાકાલ ધરાવે છે, એવું પરમાત્મતત્ત્વ યોગી પોતાની મેળે અનાયાસે જાણે છે. ઉત્કૃષ્ટ આદ્યાદિ સંપન્ન અને રાગદ્વેષરહિત આત્મા આ શરીરમાં વસ્યો છે તે જ હું પરમાત્મા હું એમ જ જાણે છે તે પંડિત જાણે. પરમાત્મસ્વરૂપ એવો આત્મા સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે તેનું શું કારણ છે તે દર્શાવે છે.

ગાથા.

આયા નાણસહાવી, દંસણસીલોવિસુદ્ધસુહરુવો ॥
સો સંસારે ભમઇ, એસો દોસો સુ મોહસ્સ ?

આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવી અને અનંત દર્શનગુણમય છે યજ્ઞી તે નિશ્ચયથી વિશુદ્ધ તથા અનંત મુક્તિવાન. છતાં સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે તેમાં મોહનો દોષ છે. માટે આત્માથી ભવ્ય ત્રીવ મોહનો ત્રણ કરે. મનમાં વિચારે કે આ દુનીયામાંની સર્વ જડ વસ્તુઓ મારી નથી અને હું તેનો નથી એમ માનતાં મોહવિષ્ણુનો ત્રણ કરી શકાય છે. ત્યારે હવે મારું શું એમ ત્રિજામા ત્રિવિધે થતાં ગુરુ મહાગત કરે છે કે—

શ્લોક.

શુદ્ધાત્મદ્રવ્યમેવાહં. શુદ્ધજ્ઞાનગુણો મમ
નાન્યોઽદ્દમિદ્વચ્છોઽદ્દં, નિર્લેપોનિષ્ક્રિયઃ સદા ॥૧૥

મરુત પૃથ્વીગુણના આશ્રેયથી રહીને જ્ઞાન, દર્શન, પાત્રિ, શોધ, મર્યાદાવાદે મનન યુગતર્કપ્રયમમંડળ મર્યાદાશૂન્ય

આત્મદ્રવ્ય હું છું. સૂર્ય ચંદ્રાદિકની સહાય વિના મારો શુદ્ધ જ્ઞાન-
રૂપ મહાશ સમયે સમયે વર્તેજે. પણ લોકના પદાર્થની ઉત્પાદવ્યય
પ્રાપ્તિના અનંતતા મારા શુદ્ધજ્ઞાનમાં ક્ષેપ સ્વરૂપે પરિણમી સમયે
સમયે માસેજે, તે જ્ઞાનગુણ મારોજે. હું જ્ઞાનનું પાત્ર છું. ધર્માસ્તિ-
કાદ્યાદિકથી હું ભિન્ન છું. તનુ-ધનાદિક પદાર્થો મારાથી આત્મા તેજ હુંછું. આવું
સ્વદ્રવ્યાદિકથી મુક્ત રત્નવર્ણનો સ્વામી આત્મા તેજ હુંછું. આવું
મેદ જ્ઞાનરૂપ અશ્વ મોહનો નાશ કરેછે. માટે સર્વ પરમાત્મથી ભિન્ન
આત્માનાં રમણતા કરવી. વહી જે મેદજ્ઞાનથી તે ઔદ્ધિપિક
મારનાં લેવાનો નથી. જેમ આકાશ કાદવથી લેવાનું નથી તેમ
અશ્વ સમનનું.

વહી અધ્યાત્મ વિદુ પ્રંયનાં કરું છે કે-

શ્લોક.

સ્વત્વેનસ્વં પરમપિપર ત્વેનજાનન્સમસ્તા
ન્યદ્રવ્યેભ્યો વિરમણમિતિ વિન્મયત્વં પ્રપન્નઃ
સ્વાત્મન્યેવાભિરાતિમુપનયન્ સ્વાત્મશીલી સ્વદર્શી ॥
ઇવંકર્તા કથમપિભવેત્ કર્મણો નૈપજીવિઃ ॥ ૧ ॥

જેને આત્મામાં આત્મપણું જાણ્યુંજે. અને શુદ્ધજ્ઞાનથી પરા-
પણું જાણી સમસ્ત અન્ય પદાર્થોથી વિરામ પામ્યોજે અને જ્ઞાનમય-
પણને પામ્યોજે. પોતાના આત્મામાં આનંદ પામી સ્વસ્વરૂપનો દ્રષ્ટો
થયોજે એવો આત્મા શી રીતે કર્મનો કર્તા બની શકે. અર્થાત્ પરા
અધ્યાત્મદશામાં રમણ કરનાર જીવ કર્મનો કર્તા બનતો નથી. જન
પોતાના આત્મસ્વભાવનો કર્તા થાયજે. આત્માના મ્યન્નનાં રમણ
કરનાર યોગીશ્વરને જે મુગ્ધ થાયજે તે અનવાધિ-મુગ્ધ જાનવું. પરા-
સ્વભાવથી રહિત એવા દુર્ગાશ્વરને જગત્ દુઃખત્ જાનવું. મર્યાદા

મુનીશ્વરને જગત્ નિસ્સાર લાગેછે. અને આત્મસ્વરૂપમાં જ સાર લાગેછે. કહું છે કે-જ્ઞાનસારમાં દેવચંદ્રકૃત ટીકામાં

ગાથા.

તિણસંધારનિસિન્નો, મુણિવરો ભઠરાગમયમોહો ॥

જંપાવડ મુત્તિસુહં, કત્તો તં ચક્રવટ્ટીવિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ-નદ પામ્યાછે રાગ, દ્વેષ, દ્વંદ્વ, મોહ, તે જેના પણ મુનિવર્ય તૃણના સંધારમાં વેઠા છતાં જે સુખ પામેછે તે ગુરુ ચક્રવર્તિને પણ વ્યાધી હોય, અર્થાત્ મુનિવર્યને આત્મસ્વભાવે રમણ કરતાં જે સુખ થાયછે તે સુખનો લેશ માત્ર ચક્રવર્તિને નથી. પર-ભાવમાં રમણ કરનાર ચક્રવર્તિ મુરપતિને આત્મિક સુખ પ્રાપ્ત થઈ નથી. કહું છે કે-જ્ઞાનસારમાં દેવચંદ્રકૃત ટીકામાં.

ગાથા.

જેપરભાવે રત્તા, મત્તાવિસયેસુપાવ વહુલેસુ ॥

આસાપાસનિવઝા, ભમંતિ ચન્નગડ મહારત્ને ॥

જે ભવ્યો પરભાવમાં મગ્ન છે. પંચેન્દ્રિયના વિષયોમાં જે મત્ત થયા છે, અને આશાપાશથી જે વંધાયા છે તે ચતુર્ગતિરૂપ મહામરણ્યમાં પરિભ્રમણ કરેછે, પરભાવમાં આસક્ત જીવો સમયે સમયે સાત યા આઠ કર્મ ગ્રહણ કરી પુનઃ પુનઃ પુનર્જન્મ ધારણ કરેછે. માટે પર-ભાવમાં રમણ તે આત્માને યોગ્ય નથી. જડવસ્તુમાં કિંચિત્ પણ સુખ નથી. પરમાં થતો રાગભાવ તેને પરિહરી પોતાના આત્મામાં જે સ્વોજ કરેછે તે પરમ સુખ પામેછે. યથા સમાધિશત્રુક-

રાગાદિકજવપરિહરી, કરે સહજગુણસ્વોજ;

ઘટ્ટમેં મી પ્રગટે તદા, ચિદાનંદકી મોજ ॥ ૧ ॥

बन्नी भव्यपुरुषोए समस्तुं के-अहं अने ममपणुं पोताना आत्मायां नथी. ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप रत्नत्रयीनो स्वामी हुंछुं अन्य किंचिद् वस्तु मारी नथी. आत्मिक धन तेज मारुछे. अन्य मारु नथी. आत्मस्वरूप जडमां कल्पे तो जन्मनी वृद्धि थायछे. अने आत्मस्वरूप आत्मायांज धारी निश्चय करे, स्वस्वभावमां रमे तो मोक्षनी प्राप्ति थायछे. यथा समाधिस्ततः-

आपभावना देहमे, देहंतरगति हेत ॥

आपबुद्धि जो आपमें, सोविदेहपददेत ॥ १ ॥

भावार्थ-सारमां सार के-आत्मना स्वद्रव्यादिक चतुष्टयमां आत्मवपणुं धारण करी एक चित्तयी आत्मध्यान करे ते संसार चक्रमांयी छूटेछे. आत्मा पोनेअ परमात्मरूप बनेछे. ते बतावेछे.

समाधिस्ततः.

भविषिवपददे आपकुं, आपहि सन्मुखहोइ ॥

तातेगुरुहे आत्मा, अपनो ओर न कोइ ॥ १ ॥

आत्मा पोने पोताना सन्मुख थायछे, त्वारे पोने पोताने शि-
वपદ આપેછે. તે માટે નિશ્ચય નયથી જોતાં આત્મા પોતે પોતાનો
ગુરુ છે, આત્માનો અન્ય કોઈ ગુરુ નથી. નિશ્ચયનયથી પોતાનો
ગુરુ આત્મા છે, પણ તેવું સમજીને વ્યવહારથી પરમોપકારક સદ્-
ગુરુનું આલંબન મૂકવું નહિ. પોતાની સાધ્યદશામાં સદ્ગુરુનું આ-
લંબન પુષ્ટિનિમિત્ત કારણછે. સદ્ગુરુના આલંબનથી આત્માની
શુદ્ધપરિણતિ થાયછે. રાગ દ્વેષમાં પરિણમવું તે પરપરિણતિ છે. હિ-
રાત્મા પરપરિણતિને પોતાની કરી માનેછે. સંયમ અંગીકાર કરીને
પણ જે મિશ્ર રાગદ્વેષ પરિણામયુત પરપરિણતિમાં રાવેછે, માવેછે તે
દ્રવ્યસાધુ જાણવો. કહ્યુંછેકે-

રેછે, જ્યાંસુધી વાહ્ય પૌદ્ગલિકસુખની ઇચ્છા હૃદયમાં પ્રગટે છે ત્યાં સુધી સમાધિતની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જ્ઞાનીઓ વાહ્યભાવને સ્વપ્રવ્રાંતિ સમાન જાણી સત્યઆત્મિકસુખને માટે પ્રયત્ન કરેછે. પરપુદ્ગલવસ્તુમાં આત્મિકધર્મ નથી. સ્વસ્વરૂપમાં રમણતા કરવી તેમાંજ લયલીનતા કરવી, મનવચન અને કાયાના યોગની પ્રવૃત્તિ પરવસ્તુમાં થાયછે તે નિવારવી, અને યદિર્વાચા અને અંતર્વાચાનો ત્યાગ કરી ખલ્લો મુક્તિ પામે માટે આત્મિકધર્મનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. જ્ઞાનથી આત્મિકધર્મનો પૂર્ણ રાગ પ્રગટેછે તે સંબંધી કરેછે.

॥ દુહા. ॥

લાગ્યો ચોલ મજીઠનો, રંગ તે કયુ ન જાય;

ધર્મ રંગ લાગ્યો ધકો, કદી ન દૂર થાય ॥ ૧૩૯ ॥

ભાવાર્થ-જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર સહિત આત્માનું સ્વરૂપ સમજતાં પરપુદ્ગલ વસ્તુ ઉપરથી રાગ ઉતરી જાયછે, અને આત્માના સ્વરૂપ પર રાગ થાયછે. આત્મા વિના કોઈપણ વસ્તુ મિલે લાગતી નથી. આત્માના ગુણ પર્યાયમાંજ રંગાવાનો રાગ થાયછે. એમ આત્માની જ્ઞાનદૃષ્ટિ સ્વસ્વરૂપને યોગ્ય ગણેછે ને પરવસ્તુને દેય ગણેછે. આવી દશા પતાં આત્મા પરવસ્તુઓમાં અહંમયત્વ ભાવથી દુટેછે. વિગતે સન્મુખ થઈને આત્મા ગુણમ્યાનકરણે ચહેછે. દગમા ગુણઠાણા પર રાગ પણ દુટ્ટી જાયછે અને તેરમા ગુણઠાણા પર કેવલજ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો મોર્ગી વેનેછે અને અન્ને સિદ્ધવૃદ્ધ વેનેછે. આવી પરમાત્મદગ્ધાનું સ્વરૂપ દેખાડનાર મદ્ગુરુ મદાગમન છે. માટે સર્વ ઉપકારીમાં મુખ્ય જવા ગુરુના ઉપર શ્રીતિ ધારણ કરવી જોઈએ તે દર્શાવેછે.

“ દ્વા. ”

પુત્ર પુત્રીદાતા થયેલી, અધિકો શુભર પ્યારઃ
 પ્રાણાધિક શુભ્રેમ જામ, તે ભવજન્મ તગનાર ॥૧૪૦॥
 એકજ દેવ શુભ્ર પિતા, તેમાં નહી મંદેહ;
 ધર્મશુભ્ર તે એકછે, અન્ય મુનિ શુભ્રગદ. ॥૧૪૧॥
 ધર્મશુભ્રની ચાંદના, ધર્મશુભ્રની ભક્તિઃ
 ધર્મશુભ્ર હૃદય પદો, મેવો નિજનિજ શક્તિ ॥૧૪૨॥
 તેવે શાશ્વત મંપદા, દેવે દઝદર દૂર ॥
 વંદે વંદ્યપણું વે, ગિરુઆ શુભ્ર જરૂર. ॥૧૪૩॥

માર્શાર્થ:-પુત્ર પુત્રી અને સ્ત્રી ઉપર મનુષ્યને વળો પ્યાર હોયછે તેના કરતાં પણ આત્મેતરાગ સદ્ગુરુપર ધરો મોડવ. પોતાના માણ કરતાં પણ સદ્ગુરુ ઉપર અન્યંત્ર પ્રેમપારણ કરે. હૃદયમાં શુભ્ર શબ્દ સ્થાપનનો મંત્ર જાપ કરે. શુભ્રની આજ્ઞા શર્પિષર પારણ કરે. એવો મનુષ્યજીવ જન્મ જગ મરણથી પૂર્ણ મમુટ તરી શકેછે. અને મુક્તિ પુરી મામ કરેછે. મનુષ્યજીવોવ સમગ્રવાનું કે પિતા એક હોયછે સદ્દેવ પણ એક હોયછે, તથા સમાજનમદધર્માર્ચા સદ્ગુરુ પણ એક હોયછે. સમાજેતમદધર્માર્ચા મુનિનો જે ઉપગાર છે તેના મુન્ય અન્ય મુનિઓનો ઉપગાર નથી. અન્ય મુનિઓનો વધાયોગ્ય ભક્તિ વિનય સાચવવો. ધર્મ શુભ્રના તિલાય આર્ચાર્પ ઉપાધવાય પણ આત્માના મુખ્ય ઉપગારી નથી, માટે ધર્મશુભ્ર ઉપર વિશેષતઃ ભક્તિ પ્રીતિ પારવી. અને તેમનું સદ્ગુમાન કરવું. સ્વર્ગીય જ્ઞાનિઃ ધર્મશુભ્રનું આગપન કરે. શુભ્રની સેવાથી ત્વરિત સાધન શિવમંપદાની મામિ થાય. દેવતાથી દારિદ્ર

રેછે, ज्यांમુખી ઘાઘ પૌદ્ગલિકમુસની રૂચા હૃદયમાંમગટેછે ત્યાં મુખી સમાપ્તિની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જ્ઞાનીઓ ઘાઘભાવને સ્વમરુત્રાંતિ સમાન જાણી સત્યઆત્મિકમુસને માટે પ્રયત્ન કરેછે. પરપુદ્ગલવસ્તુમાં આત્મિકધર્મ નથી. સ્વસ્વરૂપમાં રમણતા કરવી તેમાંજ લયલીનતા કરવી, મનવચન અને કાયાના યોગની પ્રવૃત્તિ પરવસ્તુમાં થાયછે તે નિવારવી, અને ચરિર્વાંચા અને અંતર્વાંચાનો ત્યાગ કરી મળ્યો મુક્તિ પામે માટે આત્મિકધર્મનું સ્વરૂપ માપ્ત કરવું જોઈએ. જ્ઞાનથી આત્મિકધર્મનો પૂર્ણ રાગ મગટેછે તે સંબંધી કરેછે.

॥ દુહા. ॥

લાગ્યો ચોલ મજીઠનો, રંગ તે કયુ ન જાય;

ધર્મ રંગ લાગ્યોધકો, કદી ન દૂર થાય ॥ ૧૩૯ ॥

માર્વાર્થ-જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર મહિત આત્માનું સ્વરૂપ સમજતાં પરપુદ્ગલ વસ્તુ ઉપરથી રાગ ઊતરી જાયછે, અને આત્માના સ્વરૂપર રાગ થાયછે. આત્મા વિના કોઈપણ વસ્તુ વિચિત્ર લાગતી નથી. આત્માના ગુણ પર્યાયમાંજ રંગાવાનો રાગ થાયછે. એમ આત્માની જ્ઞાનદૃષ્ટિ સ્વસ્વરૂપને યોગ્ય મનેછે ને પરવસ્તુને હેય મનેછે. મારી દશા થતાં આત્મા પરવસ્તુઓમાં અરંધમન્વ માવથી છુટેછે. વિગતિ મન્નુમ્મ ઘણો આત્મા ગુણમ્યાનકરણ પડેછે. દગ્ધા ગુણદાનાર રાગ વન છુટી જાયછે અને તેમજ ગુણદાનાર કેવલજ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો મોર્મી રહેછે અને ધનને મિલનુદ થનેછે. મારી પરમાન્વદનાનું સ્વરૂપ દેખાડનાર મદ્ગુરુ મરાગનં. માટે મર્મ ઉપકારીમાં મુખ્ય ઘણા ગુરુના ડગર મીનિ પામ્યા કરતાં મોટા તે દર્શાવેછે.

“ दुहा. ”

पुत्र पुत्रीदारा येकी, अधिको गुरुपर प्यार;
प्राणाधिक गुरुप्रेम जास, ते भवजल तरनार ॥१४०॥
एकज देव गुरु पिता, तेमां नही संदेह;
धर्मगुरु ते एकछे, अन्य मुनि गुणगेह. ॥१४१॥
धर्मगुरुनी चांहना, धर्मगुरुनी भक्ति;
धर्मगुरु हृदय वदो, सेवो निजनिज शक्ति ॥१४२॥
सेवे शाश्वत संपदा, देखे दळदर दूर ॥
वंदे वंद्यपणुं वरे, गिरुआ गुरु जरूर. ॥१४३॥

भावार्थः—पुत्र पुत्री अने स्त्री उपर मनुष्यने पणो प्यार होयछे तेना करनी पण अत्यंतसग सद्गुरूपर थबो ओइए. पोताना प्राण करनी पण सद्गुरु उपर अत्यंत प्रेमपारण करे. हृदयमां गुरुशब्द स्मरणनो मंत्र जाय करे. गुरुनी आज्ञा शिर्षपर धारण करे. एबो भव्यर्जाव जन्म जरा मरणधी पूर्ण समुद्र तरी शकेछे. अने मुक्ति पुरी प्राप्त करेछे. भव्यर्जावोए समनबाहुं के पिता एक होयछे सद्देव एण एक होयछे, तथा मयाकितप्रदपर्याचार्य सद्गुरु एण एक होयछे. समाकितप्रदपर्याचार्य मुनिनो जे उपगार छे तेना तुल्य अन्य मुनिओनो उपगार नथी. अन्य मुनिओनो यथायोग्य भक्ति बिनय साचवबो. धर्म गुरुना मित्राय आचार्य उपा-
ध्याय एन आत्माना मुन्य उपगारी नथी, माटे धर्मगुरु उपर चि-
न्तेपनः भक्ति मीनि पारबी. अने तेमनुं बहुमान करवुं. स्वर्हाय शक्तिनः धर्मगुरुनुं आराधन करवुं. धर्मगुरुनी सेवाधी त्वरित शासन निवसंपदानी प्राप्ति पायछे. सद्गुरुने देसवाधी दारि-

દૂર પાયછે. સદ્ગુરુને વાંદવાથી આત્મામાં વંચણું પ્રગટેછે. ગુરુની ગુરુતા અલૌકિકછે. ગુરુની ગુરુતા વર્ણી શકાય તેમ નથી. ભવ્ય જીવો ગુરુની સેવા કરતાં ગુરુની ગુરુતા માત્ર કરેછે. શ્રી સદ્ગુરુ કથિત અનંતગુણધામભૂત ચેતનમાં સદાકાલ રમવું તે દર્શાવેછે.

દુશ.

અજ અવિનાશી જીવછે, અલંડ આનંદ પૂર;
 અંતર્દષ્ટિ દેખતાં, ચેતન નહીંછે દૂર. ॥૧૪૪॥
 ચેતનગત તુજ ધેર દેખ, બાહિર કયાં કર સ્વાલ;
 બાહિર્દષ્ટિ દેખતાં, ભવની અરહટ્ટ માર. ॥૧૪૫॥
 ધ્યાન ધારણા ધીરિને, દેખો આત્મસ્વરૂપ;
 બહિરૂપાધિ ત્યાગતાં, શિવશાશ્વતચિદ્રૂપ ॥૧૪૬॥
 મૂઢ વન્યો માનવ કહે, ઓ જાણે જગમૂઢ ॥
 આત્મ જ્ઞાની સુખ લહે, એ અંતરનું ગૂઢ. ॥૧૪૭॥
 રાગદ્વેષ પરિણામની, ગ્રંથિત્યાં છેદાય ॥
 શૂન્યદશા પુદ્ગલતણી, સહેજે શાંતિ પાય. ॥૧૪૮॥

ભાવાર્થ—અજ અને અવિનાશી એવો આત્માછે. આત્મા અનાદિ કાલથીછે માટે તે અજ કહેવાયછે. અને અનંતછે માટે અવિનાશી કહેવાયછે. અલંડ અને આનંદથી પરિપૂર્ણ આત્માછે યત્ર આનંદછે તત્ર આત્માછે. આનંદનો જ્ઞાતા તથા આનંદનો ભોક્તા આત્માજ છે. અંતર્દષ્ટિરૂપ જ્ઞાનદર્શનથી દેખતાં આત્મા શરીરમાંજ રહેલોછે. પોતાનાથી દૂર નથી. આત્માની શોધલોઝ માટે પરદેશ જવા જરૂર નથી. શરીરમાંજ વ્યાપી રહેલો આત્મા જ્ઞાનદષ્ટિથી

આત્મદશા તેવી થઈ, થિરતા નિજ ગુણમાંહિ;

વશ વર્ત્યુ મન માંકડું, દુઃખ દેશે નહિ ક્યાંહિ. ૧૫૦

પ્રાર્થનું:-ઉત્કૃષ્ટનિર્મલધ્યાનદશામાં શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ ભાસે છે. સોડહં શબ્દથી આત્મધ્યાન કરાયછે. આત્મા તેજ હું હત્યેવંતોડહં શબ્દનો પરમાર્થછે તે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રમય તેજ તું આત્માછે. વીજો નથી. એમ તત્ત્વમસિ શબ્દનો પરમાર્થછે. સોડહં અને તત્ત્વમસિ વા-
ચ્યથી અનેકાંતધર્મમય ચેતનનું ધ્યાન ધરતાં આત્મા કેવલજ્ઞાન અને જ્ઞાપિક સુખ પ્રગટાવેછે, અને ગ્રણ જગતમાં પૂજ્ય થાયછે. સોડહં અને તત્ત્વમસિના ધ્યાનમાં પોતાનો આત્માજ ચિદાનંદ ભગ-
વાન્રૂપ ભાસેછે. નિર્મલધ્યાનમાં શુદ્ધ આત્મદશા થતાં આત્માના ગુણોમાં સ્થિરતા થાયછે અને મનમર્ફટની ઘંઘલતારૂપ સંકલ્પવિ-
કલ્પ બંધ પડેછે. અર્થાત્ મન વશમાં થાયછે. તાદશીધ્યાનદશામાં દુઃખના ઓષ ધિલય પામેછે. કોઈ ટેકાળે તેને તે કાલે દુઃખ દે-
વાનું નથી. મહ્યગીવોઈ નિર્મલધ્યાનદશામાં સ્વમીબન ગાઢ્યું જોઈએ. અંતર્દષ્ટિ થયા વિના જે જીવો વાશ આચારમાં ધર્મ માનેછે અને આત્માના ધર્મ તરફ લક્ષ રાખના નથી તે પોતે ધર્મ પામી શ-
કતા નથી, ને વીજાને ધર્મ પમડી શકતા નથી.

“ દુશ ”

રાગે વાહ્યા જીવડા, આપ મતીલા મુંડ;

ધૂતે ટોંગી પાપીયા, લેડ સાધુનું શૂંડ. ૧૫૧

સ્વાયું પીયું પેહરું, વેશે માને ધર્મ;

સત્ય ધર્મ નવિ દાસવે, વાંધે ઝલટાં કર્મ. ૧૫૨

સત્ય દેવ નવિ ઓઝસે, દે મિથ્યા ઉપદેશ;

પેટમરુ કદાપ્રહી, કુયુરુ પામે ક્લેશ. ૧૫૩

મનમાયા મૂકે નહીં, પહેરે ત્યાગી વેષ;

ભગવા વસ્ત્રે ભોઝવે, લોકો દેશો દેશ.

૧૫૪

ધનની આશા રાખતા, ઠગે ઠગારા લોક;

દીલાં ટપકે ધર્મ વ્યાં, આત્મ વિના સહુ ફોક. ૧૫૫

મારાર્થ-મહેષપત્ત્વમાં તટ્ટીન બનેલા કેટલાક, આત્મા અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ નહિ જાણનાર ઢોંગી પાપિગીવો સાધુનું દુંદ લેઈ ગામોગામ કરી ધન ઉપરાવી દુનિયાને ઢગેછે, પણ વસ્તુતઃ જોતાં વિચારા તે ઠગાયછે. કેટલાકતો સ્વાશ્રમાં; પીવામાં અને વસ્ત્રવેષમાંજ ઇલાંતે વ્યવહાર નિશ્ચયનય અવગોધ્યા વિના ધર્મ માને છે. ધર્મનું શું સ્વરૂપ છે તે સાપેક્ષદષ્ટિથી પોતે જાણી શકતા નથી તો અગ્નિને શી રીતે જળાવી શકે. ધર્મના નામે ઢોંગ કરી મિથ્યા વપદેશ આપી પોતે કુદેછે. અને અન્ય જનોને પણ સંસારાન્ધિમાં પુદાદેછે. અણદશ દોષરહિત સત્ય દેવને તે જાણી શકતા નથી. સત્યજ્ઞાનના અમાને સ્વચ્છંદતાથી દનમાં જેમ આવે તેમ મિથ્યા વપદેશ આપેછે. પૃતાદશ ઉદ્ધરપૂર્તિસ્વાર્થસાધક અજ્ઞાન કુલુકુઓ પહિરાત્મભાવથી ભવપરંપરા શ્રદ્ધી ભેગ પામેછે. મનમાં રહેલું મિથ્યા વસ્તુઓનું મમત્વ મૂકે નહિ અને ત્યાગીનો વેષ પહેર્યો તેથી શું થયું. વાપત્યાગ અને અન્તર ત્યાગ એ વે ત્યાગની જરૂર છે. ઉપરના પક્ત વાપ ત્યાગથી ત્યાગીપણું કરેવાનું નથી. તેમજ જ્ઞાનગર્ભિતૈરાગ્ય વિના કેટલાક પરિગ્રહાદિક ઉપાધિમાં રક્ત હોય છતાં વ્રાણત્યાગનો અનાદર કરી અન્તર ત્યાગી બેહરાવે તે પણ અનેકાન્તનય વિરુદ્ધ છે. માટે વ્રાણથી પક્ત દેલાતા ત્યાગી ભગવાં વચ્ચે પહેરી કુપંપની જાણમાં લોકોને ફસાવેછે. ધનની આશા ધારક કુલુકુઓ બલૌકિ-ક ઠગ જાણવા. આન્યજ્ઞાન થયા વિના ઉપરનાં કીર્તિપત્રો માયાવી.

કરવામાં આવેતો તેથી કંઈ આત્માની રુદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી, તેમજ જન્મજરા મરણના વંધનમાંથી છૂટાતું નથી. સાતત્ય અને ચારનિષેપ પૂર્વક આત્મજ્ઞાન થાયતો મિથ્યાત્વ દેવગુરુ ધર્મના અસદ્ વિચારોનો નાશ થાય. સત્યજ્ઞાન થતાં આત્મજ્ઞાનિની ૬૫વી દશા થાયછે તે જણાવેછે.

“ દોહા. ”

ફોક કરીને લેખવે, સઘઝો ઢુનિયા લેલ;
યોગાભ્યાસી થઈ સ્વે, ટાલે સઘઝો મેલ. ૧૫૬
ટલે કર્મનો મેલ સહુ, કરતાં નિજગુણ સ્વોજ;
નિજઘટમા પ્રગટ તદા, ચિદાનન્દની મોજ. ૧૫૭
અન્તર શુદ્ધિ જ્ઞાનથી, પ્રગટપણે નિરસાય;
બાહિર રુદ્ધિ વાપડા, મોઝા જન ભરમાય. ૧૫૮
તનુ ધન યૌવન કારમું, વિદ્યુતના ચમકાર;
પરભવ સાથ ન આવતું, મોહ્યા મૃદ ગમાર. ૧૫૯
રાત્રી રુદ્ધિ કારણે, જીવ હણે કેઈ લાસ;
જીવન તેનું ધૂઝસમ, જાણો છેવટ રાસ. ૧૬૦

ભાવાર્થ—આત્મજ્ઞાનિસન્ત માંસારિક મોહક પદાર્થોની રચનાને મિથ્યા જાણેછે. મોહક જડ પદાર્થોમાં આત્મત્વ લેશ માત્ર નથી. એવં સત્ય નિશ્ચય કરી યોગાભ્યાસમાં પ્રવૃત્ત થાયછે. યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રન્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિથી અષ્ટકર્મરૂપ મલ્લિનતાનો નાશ કરેછે, ધ્યાન અને સમાધિદ્વારા શોધ કરતાં આત્મા પોતેજ પરમાત્મા બનેછે, પરમાત્મા બનતાં અનન્તગુણ

आदिमात्र थापते. वेदमन्त्रानपी सर्वं रुद्धि मन्त्रस्य देवतापते एव
 आत्मज्ञानिनां परिपूर्ण निधय थापते. आत्मज्ञानी विभागते के अ-
 ज्ञानि पादर जीवोन दगाधिमय गुरुगोदिकः बाधरुद्धिमां आगत
 होपते. एवं मन्त्र अने अमन्त्रतो इानी निर्णय करंते. सम्पहृर
 मरुमृभो जेवीके मनु वन यौवनरत्नं आदिने विपुनना बाधका-
 रानी पेटे क्षणिक गलेते. परमव तेंमांनु बंड मायें आरतुं नपी.
 ओ मोरममृमृमृजीवो ! मरुमृमृमृमां गची रहंते. जे वन्मुमृपर
 गग धारण करंते ने वन्मुमृमृ मृपुबाः बनी मायें आवनी नपी.
 उपारे आ मयाणे ते मो आत्मानी रुद्धिबिना बाध मरु रुद्धिमां
 वेध मृदनी पेटे गचीमाची रहूं. अन्वव तेंमां मृरुजं पारवी ते योग्य
 नपी एव इानी निधय करंते, अज्ञानी पादर जीव बाध लक्ष्मीनी
 मामि माटे अनेक मरुमृना हिमक व्यापारोमां मन्त्र जीवोनो नाम
 करंते. अज्ञानी जीव मन्त्र, मृरु, पशु, पंगरीना जीवोनो आ जी-
 रिका माटे नाम करंते. तादृशमज्ञानिजीवोनं जीवतुं पाप माटे
 जाणतुं. एतादृश पापी जीवो मृपु पापी नरकादि दुर्गतिमां जापते.
 तेंबा पापी जीवोनं जीवन धूळ करनी अनिष्ट पृष्ठीमां मारभूत जा-
 णतुं. तेंबा पारिजीवो उपर कल्याणरुद्धि जीवुं योग्यते. उपदेक्षा
 दिक्षी पापिपानो उद्धार करवो जोष. रागव्यां पहेलुं पृत यथा
 नरामुं ते मरुत् पारिजीवोनं आयुष्य स्वपरापेक्षाए तेंवी पापदृष्टा
 बने तावन् पर्यंत नरामुं जाणतुं. बाधमांन मुग्यनी बुद्धि पारण क-
 रनाराभोनी अगृध मरुनि दुर्गाविते.

“ दृष्टा. ”

असत्य वागी बोलीने, जन वंचे धन हेत;
 अशुभ कर्म पोठी भरी, जन्म जन्म दुःख लेत. १६१
 चोरी चाडी चुंगली, परनिन्दा अपमान;

સ્વાર્થિક જન સંસારમાં, નરક ગતિ મેમાન. ૧૬૨

આત્મ પ્રશંસા દાસવે, કરે ઘણો અભિમાન;

ધર્મ મર્મ પામે નહીં, પાપી જન નાદાન. ૧૬૩

પરાપકર્ષે ચિત્તહું, પરને દેવે આઝ;

પાપારંભ કરે સુદા, દેવે ક્રોધે ગાઝ. ૧૬૪

પાપ પુણ્ય સમજે નહિ, લે નહિ સદ્ગુરુ વોધ;

નાસ્તિક વાદી જીવડા, કરે શું ચેતન શોધ. ૧૬૫

મત એકાન્તે જે ગ્રહે, તે અજ્ઞાની જીવ;

ભ્રમણ કરે ભવમાં અરે, લે નહિ શાશ્વત શિવ. ૧૬૬

માર્થ—અજ્ઞાની મોહી જીવ, અસત્ય વચન વદીને. ધનાદિક માટે મનુષ્યોને છેતરેછે, ચોરી, ઘાડી, સુગલી કરેછે. પાપાચરણોથી પાપકર્મ ગ્રહણ કરેછે, પરજીવોની નિન્દા કરેછે, પરનું અપમાન કરેછે. સ્વાર્થિક મનુષ્ય સંસારમાં અનેક જન્મ દુઃસ્વ પરંપરા પામે છે, વાચદટ્ટિધારકજીવ સ્વકીય પ્રશંસા કરેછે. અજ્ઞાની વાચ ધન સત્તાદિકથી મનમાં અત્યંતાભિમાન ધારણ કરેછે, વાચદટ્ટિજીવ જન્મમાં જ ધર્મ માનેછે તેથી આત્મધર્મનો ધર્મ સમજતો નથી. મનુષ્યજન્મ પામી જે આત્મતત્ત્વની શોધ કરતો નથી અને મોહક પદાર્થોમાં જ અહંમત્ત્વ ધારણ કરેછે એવો જીવ મોક્ષથી પરાહુલ રહેછે, આત્મધર્મની પ્રાપ્તિ દુર્લભછે, નવનત્ત્વનું સૂક્ષ્મજ્ઞાન થયા વિના આત્મ જ્ઞાન થતું નથી, વાચદટ્ટિજીવ અન્યને નીચો પાડવા પ્રયત્ન કરેછે. તેમજ કૃત્યાકૃત્ય વિવેક પરાહુલ થઈ પરજીવને આઝ ચડાવેછે. પરજીવસ્તુમાં મનસ્વીરંધાઈ અનેક પ્રકારના પાપારંભ કરેછે. ક્રોધથી પરને ગાઝી દેછે, અજ્ઞાની જીવ પાપ પુણ્યમાં સમજતો નથી.

તેમમધોરોષવનવાથી મદગૂરૂનો રૂપદેશ ધરણ કરતો નથી. મદગૂરૂપદેશ ધરણ કરનારને એટલે માનતો નથી, મિષ્ટાન્નના અંધ થયેલા ત્રીસો આંખવાળી ઘોષ કરી શકતા નથી. નાસ્તિકવાદી પુસ્તાન્નમન ધારણ કરેછે. પગનો દોઢ મિડણ, પ્લાનપજાથી નિષ્પાન્નરહે. મિષ્ટાન્ની (બ્રહ્માની) નિષ્પાન્નના યોગે ભક્તમાં પરિભ્રમણ કરેછે, સમ્યક્દષ્ટિ થયા વિના સમ્યક્પારિશ્રમાર્ગ મામ થતો નથી. સમ્યક્દષ્ટિથીજ સમ્યક્ પારિશ્ર પામી નિવગુણ સંપત્તિ મામ કરેછે. મિષ્ટાસ્વીનીરૂ થતુને વ્યર્થપણે જાણતો નથી. ईश्वરને માનેછે તોપણ તે વિપરીત પળે જાણીને માનેછે તે મતંગતઃ જણાવેછે, તેમાં કોઈક તો ईश्वર જગત્નો ધનાવનાર માનેછે તેનો મન મધમ દર્શાવેછે.

॥ દુષ્ટા. ॥

કર્તા ईश्वર માનતા, જગમાં કેટલેક લોક;

સુત્રદુઃસુત્ર ईश्वર આપતો, એ પણ વાળી ફોક ? ૬૭

માવાર્થ-જગત્માં કેટલાક મનુષ્યો જગત્નો ધનાવનાર ईश्वર માનેછે, કેટલાક મનુષ્યો મુદ્દાને જગત્નો ધનાવનાર માલીક માને છે, ત્યારે સ્ત્રીસ્ત્રીયો તે મુદ્દાની માન્યતા નહીં સ્વીકારતાં ઇથુનો પરમેશ્વર જગત્નો ધનાવનાર છે એમ સ્વીકારેછે. સ્ત્રીસ્ત્રીયોનોની આવી માન્યતાથી વિરુદ્ધ પડી કેટલાક હિંદુમ્થાનના હિંદુઓ બ્રહ્માને જગત્નો ધનાવનાર માનેછે ત્યારે કેટલાક તે પક્ષથી વિરુદ્ધ વિષ્ણુમ્થાન જગત્નો ધનાવનાર છે એમ માનેછે. ત્યારે કેટલાક તે પક્ષથી વિરુદ્ધ પડી મહાદેવને જગત્નો રચનાર સ્વીકારેછે. ત્યારે કેચિત્ શક્તિથી જગત્ ધન્યું છે એવું સ્વીકારેછે. સ્ત્રીસ્ત્રીયો દુનિયા સાતઠનાર વર્ષ લગભગની ધનેલી માનેછે. ત્યારે મુસલમાનો તેથી વિશેષવર્ષ કહેછે. બ્રહ્મા જગત્કર્તાવાદી તેથી બિન્ધ રીતે કહેછે. શક્તિગંધવાદી તેથી બિન્ધપણું સ્વીકારેછે. આર્યસમાજીઓ જગત્ અનાદિ છે એમ

માનીને પુનઃ જગત્નો બનાવનાર ईश्वर સર્વથી ભિન્નરીત્યા કહેછે, સ્ત્રીસ્તિ મુસલમાન અને હિંદુઓ જગત્નો બનાવનાર ભિન્ન ભિન્ન સ્ત્રી-કારેછે, સર્વ પોતપોતાવા પક્ષને સત્ય માની અન્યપક્ષનું સંકટન કરેછે. મુસલમાનો પુનર્જન્મ સ્વીકારતા નથી. પશુપંચીમાં સુદાનીરુ (જીવ) છે એમ માનેછે ત્યારે સ્ત્રીસ્તિધર્મવાળાઓ તો પુનર્જન્મ માનતા નથી. તેમજ પશુપંચીમાં આત્મા નથી એમ માનેછે. પશુપંચીને માર્યામાં સ્ત્રીસ્તિયો દોષ માનતા નથી. હિંદુધર્મ પાલનારાઓ પુનર્જન્મ માનેછે તેમજ પશુપંચીમાં આત્મા માનેછે અને પશુપંચી માર્યામાં પાપ ગણેછે, જૈનધર્મ પાલનારાઓ પુનર્જન્મ માનેછે અને એવંદ્રિયાદિક સર્વ જીવોની દયા પાલવી તેને મુખ્ય ધર્મ સ્વીકારેછે. હિંદુઓમાં વેદલાક વેદનો બનાવનાર ईश्वરછે એમ માનેછે. ત્યારે વેદલાક કહેછેકે વેદનો બનાવનાર કોઈ નથી એમ પૌરુષેય અને અપૌરુષેયનો વિવાદ ચાલી રહ્યોછે. વેદલાક હિંદુઓ કર્મકાળને મુખ્યધર્મ તરીકે ગણેછે. ત્યારે વેદલાક જ્ઞાનકાળને મુખ્ય ગણેછે. વેદમાનનારાઓ પૈકી વેદલાક જગત્ સ્વપ્ન સમાન ભ્રાંતિરૂપ માની તેનો કર્તા ईश्वરછે એમ માનતા નથી. ત્યારે વેદલાક જગત્નો કર્તા ईश्वરછે એમ માનેછે. જ્ઞાનકાળમાં પણ અદ્વૈતવાદ માનનારાઓ જગત્ અનાદિ માનેછે. અર્થાત્ તેનો બનાવનાર કોઈ માનતા નથી. જે વસ્તુની આદિ નથી અર્થાત્ અનાદિછે તેનો બનાવનાર કોઈ નથી. જેનો કોઈ બનાવનાર છે તે વસ્તુ અનાદિ કહેવાતી નથી. ડ્યારે જગત્ અનાદિકાલથી છે એમ માન્યું તો ईश्वર યર્જનવાદ રહેનો નથી. વેદ પશ્ચાત્ ઉપનિષદો બની એમ માનવામા આવેછે. પશ્ચાત્ વ્યાસકૃપિ તેમજ તથા ભગવદ્ગીતા તથા અષ્ટાદશ પુરાણ બનાવ્યાં એવં કેચિત્ માનેછે. આર્ય-સમાજીઓ અઢાર પુરાણ વ્યાસજીનાં બનાવેલાં માનતા નથી. આધુનિક બનેલાં માનેછે. એમ પુરાણો સંબંધી ચર્ચા ચાલી રહીછે. સના-

શ્લોક.

કૃત કર્મક્ષયો નાસ્તિ, કલ્પકોટીશૈતરપિ;

અવશ્યમેવ ભોક્તવ્યં, કૃતં કર્મ શુભાશુભં. ॥ ૧ ॥

કોટી કલ્પશતે પણ પુણ્ય પાપરૂપ જે કર્મ થયાં છે તે મોગ-
ગળ્યા વિના છુટકો નથી. ત્યારે ईશ્વર જીવોનું પાપ પોતે શી રીતે
ગ્રહણ કરે, ईશ્વર જીવોના પાપપુણ્ય છેતો નથી. જીવો શુભ કર્મ
અને અશુભ કર્મ કરી સ્વયં કર્મના ઉદયથી તેનું ફલ મોગવે છે,
ईશ્વર પેદા કરે છે. ईશ્વર સંઠરે છે એમ અજ્ઞાનથી આચ્છાદિત દૃષ્ટિવા-
ળા જીવો માનીને મુંઝાય છે, જગત્ કર્તા ईશ્વર આ પ્રમાણે જોતાં
સિદ્ધ થતો નથી. અન્યથા પણ ભગવદ્ગીતામાં ईશ્વર અને પ્રકૃતિ
(જગત્) અનાદિકાલથી છે એમ કહ્યું છે ત્યારે કે અનાદિકાલથી
છે ત્યારે પ્રકૃતિનો કર્તા ईશ્વર શી રીતે સિદ્ધ થશે? અર્થાત્ સિદ્ધ થ-
રતો નથી. તત્ પાઠઃ ભગવદ્ગીતા અધ્યાય ૧૩ ત્રયોદશ—

શ્લોક.

પ્રકૃતિં પુરુષં ચૈવ, વિદ્વ્યનાદી ઉભાવપિ;

વિકાશંશ્રગુણાંશ્ચૈવ, વિદ્ધિ પ્રકૃતિસંભવાન્ ॥ ૧૧ ॥

પુરુષ (પરમાત્મા) પ્રકૃતિ (જગત્ આદિ અનાદિકાલથી છે
એમ જાણ. સત્ત્વ રજો અને તમોગુણ તથા વિકારો પ્રકૃતિજ છે એમ
જાણ આ ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે અનાદિકાલથી આત્મા
અને કર્મ છે. તેમ જગત્ પણ અનાદિકાલથી છે. અદ્વૈતવાદી બ્રહ્મસત્યં
જગત્ મિથ્યા એક અદ્વિતીય બ્રહ્મજ માને છે. તે જમત્નો કર્તા ईશ્વર
અન્ય માનતો નથી આ જગત્ દેખાય છે તે ભ્રાંતિ માન છે. ત્યારે તેનો
બનાવનાર ईશ્વર કેમ કહેવાય? એમ અદ્વૈતવાદિયો માને છે. જૈનદર્શન
જગત્ને જગત્ સ્વરૂપે સત્ માને છે. પણ જગત્ અનાદિથી છે. સત્ત્વાત્

मनुष्याधी जे वस्तु मनु होयते ते भूनादियी ते. जेय पदद्वय.
जिनदर्शनमां पदद्वय मनुते. एते मनु विषय जगत् कर्ता ईश्वर सं-
बंधी निगदणनोते. वेदां प्रयाशने जोरां पण वेदोक्त स्थाने
ईश्वर वर्तुन स्वीकार्युते. अने वेदोक्त ठेकाणे जगन्तो बनाबनार
ईश्वर नथी एम स्वीकार्युते. अन्य दर्शनपण जिन दर्शनना सिद्धा-
तनो वेदयाह. अंत अनुमते. एते जिनदर्शनमां जगत्कर्तृत्व ईश्वर
संबंधी वेदी मान्यता ते न बनावेते.

“ दुरा. ”

ईश्वरना वे भेदते, जीव सिद्ध वे जाणः
कर्त्ता निज निज कर्मना, जीवो मनमां आण ॥१६८॥
निजने सुखदुःख आपतो, जीवज करी नवकर्म;
कर्त्ता भोक्ता जीवते, ईश्वर कर्त्ता मर्म. ॥१६९॥
चेतन ईश्वर जाणीए, नय व्यवहार प्रमाण
अशुद्ध नय ईश्वर कर्त्ता, सापेक्षा मन आण. ॥१७०॥
कर्त्ता परपरिणामधी, चेतन ईश्वर जोय;
शुद्ध निश्चय नयधकी, कर्म करे नहि सोय. ॥१७१॥
सुख कर्त्ता निज भावधी, दुःख कर्त्ता परभाव;
परपरिणतिना नाशधी, कर्त्ता निजगुण दाव. ॥१७२॥
सापेक्षा समजे नही, पक्ष ग्रहे एकात;
ईश्वर कर्त्ता मानता, निरपेक्षाधी भ्रान्त, ॥१७३॥
कर्म मेल जेने नही, निराकार भगवान्;
कथुं प्रयोजन इशने, कर निश्चयधी ज्ञान. ॥१७४॥

- परमप्रभु शिव सिद्धमां, इच्छा नहीं अभिमान;
 श्रुं ते कर्त्ता सृष्टिनो, माने भूली भान. ॥१७५॥
- उपादान जेबुं अहो, तादृश कार्य कहाय;
 निराकार ईश्वरथकी, जडसृष्टि न रचाय. ॥१७६॥
- उपादान कारणथकी, जाणो कार्य अभेद;
 उपादान ईश्वर कहों, सृष्टिरूप ते खेद. ॥१७७॥
- निमित्त हेतु इशजो, उत्पत्तिमां होय;
 ईश्वरशक्ति नित्यके, अनित्यते अवलोय. ॥१७८॥
- उपादान कारण विना, निमित्तथी श्रुं थाय;
 उपादान कोने कहो, ज्ञाने सत्य जणाय. ॥१७९॥
- कार्य पूर्व तो होयछे, कारणनो सदभाव;
 उपादान कारण विना, बने न एह बनाव. ॥१८०॥
- उपादानथी भिन्नछे, निमित्त कारण भाइ;
 भिन्न भिन्न शक्तितणी, क्यांथी एक सगाइ. ॥१८१॥
- सृष्टिनुं कारण कदा, ईश्वर नहीं कल्पाय;
 नाहि तो रासभ पण कहो, सद्व्युक्तिधर न्याय ॥१८२॥
- पृथ्यादिक परमाणुओ, ग्रही मृष्टि निर्माय;
 ईश्वरमां यदि मानीए, चेतन क्यांथी आय. ॥१८३॥
- परमाणु समुदायथी, जडनुं कार्यज थाय;
 चेतन तेथी भिन्नछे, अरणि वन्दि न्याय, ॥१८४॥

पुद्गल द्रव्य अनादिछे, तथा जीव पण जाण;
 निधययी वे भिन्नछे, भिन्नशक्ति पण आण ॥१८५॥
 जडमां चेतन परिणमे, जाणो नय व्यवहार;
 अनेकान्तमत ज्ञान वण, लहो न सम्यक्सार. ॥१८६॥
 काल अनादि द्रव्य पद, कर्त्ता ईश्वर केमः
 ईश्वरशक्ति नित्यवा, अनित्य शुं त्यां एम. ॥१८७॥
 कर्त्तृत्वशक्ति नित्य तो, नित्य जगत् निर्माय,
 कर्त्ता शक्ति अनित्य तो, वणमां विणशी जाय ॥१८८॥
 कर्त्तृत्वशक्ति यादृशी, तादृश कार्यज घाय;
 नित्यानित्य विकल्पयी, वे पत्रे दूपाय. ॥१८९॥
 ईश्वर साकारी कहो, तोपण दोषित थाय,
 पूर्वापर विचारतां, दोषो बहुला आय. ॥१९०॥
 नैयायिकवादी कहे, कर्त्ता ईश्वर सत्यः
 पण युक्तियी लेखतां, लागे तेह असत्य. ॥१९१॥
 ईश्वर इच्छायी कदा, मृष्टि नहीं निर्माय;
 निमित्त इच्छा जो कहो, केम स्वभाव न थाय. ॥१९२॥
 का विनिगमना त्यां लहो, करो कदाग्रह दूर;
 स्वभावयुक्तियी ग्रहो, तो नहि दोष जरूर ॥१९३॥
 उपादान मय्ये रही, तिरोभाव जे शक्ति,
 तेनी आविर्भावता, परिपूर्ण निजव्यक्ति. ॥१९४॥

शुद्धशक्तिछे वस्तुमां, वर्ते काल अनादि;
 आविर्भाव कराववा, निमित्तहेतु उपाधि. ॥१९५॥
 आविर्भाव जे धर्मनो, कार्यरूप ते थाय;
 घट्नुं कारण मृत्तिका, अनन्य कार्य कहाय. ॥१९६॥
 घटनो नाश कर्याधिकी, होय न कारण नाश;
 कारण नित्यपणे रहे, मृत्तिकारूप खास. ॥१९७॥
 काल स्वभावने नियति, कर्म उद्यम ए पञ्च;
 कार्य प्रति कारण सदा, धरो न मनमां खंच. ॥१९८॥
 राग दोष जेने नथी, ते ईश्वर कहेवाय;
 तेने इच्छा जो कहो, तो ईश्वरता जाय. ॥१९९॥
 कृत्य कृत्य ईश्वर थया, तेथी शुं इच्छाय;
 इच्छा ज्यां त्यां रागद्वेष, रागदोष दुःख पाय. ॥२००॥
 रागदोष सहचारिणी, इच्छा भवतुं मल;
 ईश्वरने इच्छा कहो, हहा मोह प्रतिकूल. ॥२०१॥
 इच्छा नहीं त्यां सुखशुं, कहेशे जन्त जो कोय;
 शर्म अनंतु समाधिमां, इच्छा त्यां नहि होय. ॥२०२॥
 जडवस्तुज ईश्वरथकी, बने नहि कोइ काल;
 जड स्वभाव न इशमां, धर मनमांहि ख्याल. ॥२०३॥
 ईश्वर शक्ति अनन्तछे, जडनी शक्तिज लेश;
 सृष्टि बनेछे इशर्था, युक्ति लहो ए वेश. ॥२०४॥

ईश्वर कर्त्ता वादिनुं, वदुं युक्ति हीन;
जड ईश्वरना धर्म वे, वर्ते निशदिन भिन्न. ॥२०५॥
भिन्न धर्म वेना सदा, भिन्नधर्मी पण दोय;
निराकार साकार एक, रूपी अरूपी जोय. ॥२०६॥
चेतन शक्ति अनन्त छे, पुद्गलशक्ति अनन्त;
चेतनशक्ति ज्ञातृता, जडता पुद्गलतंत. ॥२०७॥
निजस्वभावे शक्ति त्यां, कोइ नहीं परतंत्र;
निश्चयनयथी जाणीए, ज्ञानी एम वदंत. ॥२०८॥
अनन्त शक्ति अस्तिता, निज द्रव्ये वर्ताय;
पर अपेक्षाए ग्रही, नास्तिता एम थाय. ॥२०९॥
अनन्त शक्ति अस्तिता, नास्तिताज अवलोय;
पद्द्रव्ये व्यापी सदा, निश्चयथी ए जोय. ॥२१०॥
चेतनथी जड जो वने, तो खरशृंग जणाय;
स्वप्न सुखलडी सत्यरूप, सत्य विचारो न्याय. ॥२११॥
अनन्त शक्ति इशनी, ईश्वरमांहि समाय;
कूपनी छाया कूपमां, तदत् जाणो न्याय. ॥२१२॥
जडनी शक्ति अनन्त छे, पुद्गल धर्म जोय;
वर्णादिक तेमां रणा, अन्य न कर्त्ता कोय. ॥२१३॥
आत्मापेक्षाथी अहो, जडनी शक्तिज लेश;
सापेक्षा अवबोधीने, लहो न मनमां क्लेश. ॥२१४॥

तालपूट विष लेशधी, हस्ती प्राण हणाय;
 निजनिजना धर्मे बडुं, अनेकान्तमतन्याय. ॥२१५॥
 ईश्वरधी सृष्टि वने, कदी नहीं कहेवाय;
 समजु समजे सानमां, सदयुक्ति मन लाय. ॥२१६॥
 जीव कहो चेतन कहो, अर्थ एकनो एक;
 ईश्वरसम छे आत्मा, कर्ता इज न टेक ॥२१७॥
 लक्ष चोराणी योनिमां, अट्ठी जीव अनन्त;
 कर्माटकना योगधी, पामे दुःख अनन्त. ॥२१८॥
 काल अनादिधी ग्रही, जीवे कर्मनी राश;
 बांधे छोडे कर्मने, करतो परनी आश. ॥२१९॥
 भवितव्यतायोगधी, धावे कर्म विनाश.
 अविचल आत्मस्वरूपनो, सहेजे थाय विकास. ॥२२०॥
 इष्टु विभु परब्रह्म छे, परमेश्वर सुखधाम;
 सोऽहं सोऽहं पद लब्धुं, तेने करुं प्रणाम. ॥२२१॥
 जीवो कर्म क्षणधकी, अनन्त ईश्वर थाय;
 एकाऽनेक सिद्धात्मनी, ज्ञानी कुंची पाय; ॥२२२॥
 कर्म स्वप्नाधी सारिखा, समजे ज्ञानी विवेक;
 व्यक्ति स्वरूपे भिन्नता, गुणव्यपेक्षा एक. ॥२२३॥
 रागदाप जेने नथी, नहि रमता परभाव;
 अनन्त आत्मस्वरूप, रमता शुद्ध स्वभाव ॥२२४॥

પરમ પ્રમુક્તમ ધ્યાનર્થી, સ્વર્ગીય ધેનન ધારઃ
 ધ્યાતા ધ્યાને ધ્યેયરૂપ, સિદ્ધ સુદ્ધ નિર્ધાર. ॥૨૨૫॥
 તાદૃશ્ચ દેશ્વર સિદ્ધને, વન્દુ ચાર દ્વજારઃ
 તેના સમ્યગ્ જ્ઞાનર્થી, લદિયે ભવજલપાર ॥૨૨૬॥
 સમ્યગ્ જ્ઞાનક્રિયાચર્થી, મોક્ષ ન દોષ પરોક્ષઃ
 આત્મજ્ઞાન ધ્યાનાદિર્થી, ત્વરિત પામો મોક્ષ. ॥૨૨૭॥

માર્ગાર્થ-દેશ્વરના જે બેદરો. અદૃશ્યતાદિન સંસારિ જીવ તે વળ
 અપેક્ષાઈ દેશ્વરો, અદૃશ્યનો સંપૂર્ણ નાશ કરી જે શુદ્ધિ પામ્યા તે
 સિદ્ધ પરમાત્મા દેશ્વર કહેવાયછે, જીવો કર્મરૂપ સૃષ્ટિના કર્તા પર-
 પરિણતિયોગે જાણરા, જ્ઞાતા અને અજ્ઞાતા બેદનીય કર્મ પ્રતી આ-
 ત્માજ્ઞ પોતાને મુક્ત દુઃખ આપેછે. કર્મસૃષ્ટિનો કર્તા તથા તેનો
 મોક્ષા જીવરૂપ દેશ્વર જાણરા. જીવરૂપ દેશ્વર સંસારિકભવરૂપામાં
 કર્મસૃષ્ટિનો કર્તા જાણરા. સૃષ્ટિકર્તૃત્વ જીવરૂપ દેશ્વરને પરમાત્મ
 રમણનાની અપેક્ષાઈ ઘટેછે એમ રહસ્ય અનુમેષા કરવા યોગ્યછે.
 જીવરૂપ દેશ્વર, કર્મરૂપ સૃષ્ટિનો કર્તા ધ્યેયરહસ્યર્થી જાણરા.
 અશુદ્ધનર્થી જીવરૂપ દેશ્વર પાવસ્તુનો કર્તા નિમિત્તપણે જાણરા.
 જે ભગ્વ આવી અપેક્ષાર્થી દેશ્વર કર્તૃત્વરહસ્ય હૃદયમાં ધારણ કર.
 શુદ્ધ નિમિત્તનર્થી કર્મરૂપ સૃષ્ટિનો કર્તા દેશ્વર નથી. આત્મિક
 સદ્મ મુક્તનો કર્તા અશુદ્ધ સ્વભાવર્થી આત્માછે. દુઃસ્વનો કર્તા
 પરસ્વભાવર્થી આત્માછે. જ્યારે સંપૂર્ણ અશુદ્ધ પરિણતિ (પરપરિણતિ)
 નો આત્મધ્યાનર્થી નાશ પાવછે ત્યારે આત્માના અનંતગુણનો આ-
 ત્મા સ્વયં કર્તા થાયછે.

જે ભગ્વો સાપેક્ષતા સમજતા નથી. અને એકાંત પક્ષ પ્રશ્ન

કરેછે તે શુદ્ધ પરમાત્મારૂપ ઈશ્વરને જડવસ્તુનો કર્તા માની भ्राં-
તિમાં પડેછે. કર્મરૂપ મલિનતા જેનામાં નથી એવા સિદ્ધયુદ્ધ પરમા-
ત્માને શું પ્રયોજનછે કે સૃષ્ટિની રચના કરે. હે ભવ્ય પક્ષપાત ત્યજી
માધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી અવબોધ.

પરમમધુ, પરમવ્રહ્મરૂપ ઈશ્વરમાં રજોગુણ, તમો ગુણાદિ નથી.
इच्छा નથી, અભિમાન નથી, વેદાંતમા પણ કહ્યું છે કે—ન ચ સ
પુનરાવર્તતે મુક્તિમાં ગળ્યા આત્માઓ શુદ્ધયુદ્ધ થઈ પશ્ચાત્ સંસાર-
માં જન્મ લેતા નથી. રાગદ્વેષરહિત સિદ્ધ (ઈશ્વર) જડસૃષ્ટિનો
કર્તા કદા ધની શકનો નથી. જડસૃષ્ટિ રચવાનો સિદ્ધયુદ્ધમાં સ્વ-
ભાવ નથી તે માટે.

પ્રશ્ન—સિદ્ધ પરમાત્મા જડસૃષ્ટિના કર્તા નથી માનતા ત્યારે અન્ય
કોઈ સૃષ્ટિના કર્તા છે કે નહીં.

ઉત્તર—સિદ્ધ પરમાત્મા—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય, મુલ આદિ
આત્માના અનંત શુદ્ધ ગુણરૂપ સૃષ્ટિના કર્તા છે. ક્ષાયિકભાવે
આત્માના શુદ્ધરૂપ સૃષ્ટિના કર્તા સાદિ અનંતમા મળેછે. પ-
રમાણુ આદિ જડસૃષ્ટિ સ્વભાવના ચીલકુલ કર્તા નથી. જે
આત્માના શુદ્ધ ક્ષાયિક ધર્મના કર્તા થયા તે કર્મરૂપ સૃષ્ટિના
કર્તા કર્તા ધતા નથી.

માટે વિવેકદૃષ્ટિથી મહ્યામ્મન સત્યતત્ત્વ વિનાર,

યાદ્દક્ ઉપાદાન કારણ હોયછે નાદ્દક્ કાર્યની ઉત્પત્તિ ધાયછે,
જેમ મૃત્તિકારૂપ ઉપાદાન કારણ જેવું હોયછે તેવું ઘટરૂપ કાર્ય
ધનેછે. ઉપાદાન કારણ કાર્યરૂપ ધનેછે. ઘટકાર્યમાં કુંભકાર નિ-
મિત્ત કારણછે. ઘટરૂપ કાર્યમાં ઉપાદાનકારણ મૃત્તિકા છે. અને
નિમિત્તકારણ કુંભકાર. દ્વંદ્વચક્ર વગેરેછે. તેમ જો કર્મરહિત પરમા-
ત્માજ્ઞ જગત્ બનાવ્યું એમ કોઈ માને તો તેમાં ઉપાદાન અને નિમિત્ત

कारण कोन ? निराकार ईश्वरने जगत्तुं उपादान कारण मानतां जगत्तुं ईश्वर बन्यो. ए पन महादूषण आवेछे. सिद्धान्त एवो छे के निराकारयी साकारनी उत्पत्ति यनी नयी. माटे निराकारयी जडमृष्टि रचानी नयी एम सिध्य उरेछे.

बन्नी नियम एवोछे के उपादान कारणयी कार्यनो अमेदछे, जेम मृत्तिकारूप उपादानयी घटरूप कार्यनो अमेदछे. मृत्तिकायी घट भिन्न नयी. तेवीन रीतियी निराकार ईश्वरयी जड मृष्टि मान-वायां आवे तो जगत्तुं ईश्वर बन्यो, मृष्टिरूप कार्ययी ईश्वरनो अमेद ययो माटे जडमृष्टिरूप ईश्वर मानवायां आवे तो अनेक दु-पनरूप खेदनी भामि थायछे,

मृष्टिकार्यमां ईश्वरने निमित्त हेतु मानतां वे किकल्प उत्पन्न थायछे, ईश्वरनी शक्ति नित्यछे के अनित्यछे ? उपादान कारणविना कक निमित्तकारणयी कोद कार्य बनतुं नयी. कार्यनी पूर्वे उपादान तथा निमित्तनो सजायछे. उपादान विना निमित्तभूत ईश्वरयी मृष्टि-रूप कार्य बनी सके नहीं, ईश्वरनी इच्छा निमित्त हेतु कोइ माने तो ते पन योग्य नयी, कारण के ईश्वरने इच्छा होनी नयी. अपूर्णने इच्छा होयछे. कृतकृत्य परमात्माने अंशमात्र पन इच्छा होनी नयी. मनाग युक्ति अनुभवयी विरुद्ध मृष्टिहेतु ईश्वर कल्याणो नयी. तेम छनां यदि ईश्वर मानवायां आवे तो रासभने केम मानवायां न आवे ? पृथिवीआदि परमाणुओतुं ग्रहण करीने ईश्वर मृष्टि रचेछे एम जो मानवायां आवे तो जीवो जनांजी आत्मा. जीवो अनादिकालनाछे एम कहेवायां आवे तो मृष्टिपन अनादिकालयीछे एवं केम मानना नयी. अनादिकालना जीवो मृष्टि विना अन्यत्र रही थकता नयी माटे मृष्टि पन अनादिकालयी छे एम स्पष्ट भामेछे. परमाणुओना कार्ययी चेतन (आत्मा) भिन्नछे माटे अग्निमां बन्दि रहेछे नेवी रीते आत्मा

પણ દેહમાં રહેછે પણ પંચભૂતથી ભિન્ન છે. જડ અને ચેતન એ બે વસ્તુ આ પ્રમાણે વિચારતાં અનાદિકાલથી છે એમ સિદ્ધ થાય છે. જીવ અને જડની પરસ્પર શક્તિયો પણ ભિન્ન છે. જડવસ્તુમાં ચેતન કર્મનાવશે પરિણમે છે તે વ્યવહારનયથી જાણવું. નિશ્ચયથી જડમાં ચેતન પરિણમતો નથી, આ પ્રમાણે અનેકાન્તનયજ્ઞાન યથા વિના તત્ત્વનું યથાર્થ ભાસન થતું નથી.

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, કાલ અને જીવ એમ પદ્ધત્યથી જગત્ કહેવાય છે. અનાદિકાલથી પદ્ધત્ય છે. તે પદ્ધત્ય, દ્રવ્યાર્થિકનયથી નિત્ય છે અને પર્યાયાર્થિકનયથી અનિત્ય છે. તે પદ્ધત્યથી ભિન્ન કોઈ વસ્તુ નથી. તો પદ્ધત્યનો કર્તા ઈશ્વર કેમ માની શકાય. અર્થાત્ ન માની શકાય. હવે એ વિકલ્પ કરવામાં આવે છે. જગત્કર્તૃત્વ શક્તિ ઈશ્વરમાં નિત્ય છે કે અનિત્ય છે ? જગત્કર્તૃત્વ શક્તિ નિત્ય માનવામાં આવે તો ઈશ્વર સદાકાલ જગત્ ઘનાવ્યા કરશે. એવું મહાદોષ આવે છે, તેમજ જગત્કર્તૃત્વ શક્તિ અનિત્ય માનવામાં આવે તો જગત્કર્તૃત્વ શક્તિ સ્થગમાં અનિત્ય હોવાથી વિગતથી જતાં સૃષ્ટિ પણ સ્થગમાં નાશ પામી જાય. પણ તેમ પ્રત્યક્ષ અનુભવ વિરુદ્ધ છે માટે એ પક્ષથી ઈશ્વરશક્તિ જગત્ કર્તૃત્વમાં સિદ્ધ થતી નથી. એમ નિત્યાનિત્ય પક્ષથી ઈશ્વરશક્તિ દૂર થાય છે.

જગત્ કર્તા ઈશ્વરને સાકારી માનવામાં આવે તો અનેકદોષો ઉત્પન્ન થાય છે. સાકાર ઈશ્વર એકદેશાવસ્થિત હોવાથી સર્વત્ર સૃષ્ટિ ઘનાવી શકે નહીં સાકારકુંભકારવત્ સાકારકુંભકારની પેઠે કર્મ વિના દેહ હોય નહીં. અને દેહવડે ઈશ્વર સાકાર દેવતાની પેઠે કહેવાય તો કર્મ સહિત ઠર્યો. સર્વકર્મ ઈશ્વર ઠરવાથી અન્ય જીવોની પેઠે કર્મના પરતંત્ર રહ્યો, અને સ્વતંત્ર થયો નહીં. ત્યારે તે જગત્ ઘનાવ-

વાપો કથં સમર્પ યાય.

ત્રૈપાદિક કહેછે કે. મૃદ્ધિનો કર્તા ईश्वर સત્ય છે પણ તે પૂર્વોક્ત શુક્તિયી વિષારતાં સત્ય નથી. ईश्वરની इच्छાથી જગત્ હત્યમં થયું એમ માનવામાં આવે તો અનાદિકાલની જડ અને ચેતન વે વદાર્ય છે. એમ અનાદિસ્વભાવ જેમ ન માનવામાં આવે, અર્થાત્ તેનાં એકવ પક્ષપાતિની શુક્તિ કહ છે કે અનાદિકાલનો સ્વભાવ ન માનવામાં આવે અને इच्छाજ માનવામાં આવે. इच्छा મોહરૂપ છે. ईश्वરને इच्छા કરોનો સાધારણ મનુષ્યની પેઠે ईश्वર પણ મોહી થયો પારે તેનું ईश्वરપણું રહેતું નથી. માટે ईश्वરનામાં इच्छા માનવી તે ઇશ્વરજગદ્ અમન્ય છે. આત્માની પરમાત્મદશામાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, કીર્તિ, મુખાદિ ગુણો ઉપાદાન કારણછે. તેનો પરિપૂર્ણ આર્થિ-માર્થ તેજ પરમાત્મપણું જાણવું. અનન્નપર્વની શુદ્ધિ મગદાવવા નિમિત્ત રેતુની જરૂરછે, આત્માના ધર્મનો આર્થિમાર્થ તેજ કાર્ય જાણવું. ઘટનું કારણ જેમ મૃત્તિકા અનન્ય કારણ કહેવાયછે તેમ પરમાત્મ દશારૂપ કાર્યમાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ અનન્ય કારણ ઉપાદાનછે. ઘટનો નાશ થવાથી મૃત્તિકાનો નાશ થતો નથી. અર્થાત્ કારણ સદાકાલ વર્તેછે. અગ્ર કાલ, સ્વભાવ, નિયતિ, કર્મ, અને હયમ પંચ કારણથી કાર્યોત્પત્તિ થાયછે. પંચ કારણમાંથી એક કારણની ઉત્થા-પના કરતાં મિથ્યાસ માત્ર થાયછે. આ થાવનમાં લેશમાત્ર પણ શંકા કરવી યોગ્ય નથી.

રાગ અને દ્વેષનો સર્વથા જેણે ત્ય કયોછે તે ईश्वર પરમાત્મા કહેવાયછે. એવા શુદ્ધ પરમાત્માને જો इच्छા કહેવામાં આવે તો ईश्वરતાનો નાશ થાયછે. સર્વ પ્રકારની इच्छાનો જેણે નાશ કયોછે એવા ईश्वરને જગત્ કરવાની इच्छા ક્યાંથી હોય. અલબત્ત કદી હોય નહીં, રાગદ્વેષસહચારિણી इच्छાજ સંસારનું મૂલછે. અને તેવી इच्छા

ઈશ્વરને કહેવી તે મોહવેષ્ટિત જાણવું. અહો અજ્ઞાનની કેટલી શક્તિ.

કોઈ એમ કહે કે—જ્યાં ઇચ્છા નથી ત્યાં શું સુખ ? અલગત કંઈ નહીં. આવી રીતે ઘોઝનારે સમજવું કે યોગીન્દ્રમહાત્મા સમાધિમાં અનન્ત સુખ વેદેછે, પણ તે સમયે તેને ઇચ્છા નથી માટે ઇચ્છા હોય ત્યાં સુખ એવી વ્યાપ્તિ યત્તી નથી.

હસ્યજડવસ્તુ કદાપિ ઈશ્વરથી વની શકે નહીં. ઈશ્વરમાં જડસ્વ-ભાવ નથી. જડવસ્તુનો કર્તા વાન્યાય આપનાર ઈશ્વર નથી. હે ભવ્ય હૃદયમાં અવધાર.

કોઈ એમ કહેશે કે—ઈશ્વરની શક્તિ અનન્તછે અને જડપદાર્થની શક્તિ અલ્પછે માટે ઈશ્વરથી સૃષ્ટિ વનેછે. આ યુક્તિ પણ વેશ નથી તે જણાવેછે. ઈશ્વરની શક્તિ ચૈતન્યભાવે અનન્તછે તેમ જડની શક્તિ જડભાવે અનન્તછે. ઈશ્વરના ધર્મ અનન્તછે જેમ જડતત્ત્વના ધર્મ પણ અનન્તછે. આત્મા અને જડ બે તત્ત્વ ભિન્નધર્મીછે. જડપુદ્ગલ દ્રવ્ય સાકારછે અને આત્મતત્ત્વ નિરાકારછે. પ્રત્યેક તત્ત્વ સ્વસ્વ-ભાવે સ્વતંત્રછે. વસ્તુતઃ કોઈ દ્રવ્ય પરતંત્ર નથી. પ્રત્યેક દ્રવ્યમાં અનન્ત અસ્તિધર્મ અને પરની અપેક્ષા અનન્તનાસ્તિધર્મ રયોછે. અસ્તિધર્મ અને નાસ્તિકધર્મની અનન્તતા પદ્ધત્યમાં વ્યાપી રહીછે. અન્ય દ્રવ્યનો કર્તા અન્યદ્રવ્ય વસ્તુતઃ નથી.

ચૈતનથી જો જડની ઉત્પત્તિ ઉપાદાનપણે થાય તો સ્વરશૂંગની પણ ઉત્પત્તિ થાય. પણ સ્વરને શૂંગ થતાંજ નથી તે પ્રમાણે ઈશ્વરરૂપ ચૈતન્ય મૂર્તિમાંથી જડવસ્તુ થતી નથી. ત્યારે ઈશ્વરમાંથી જગત્ થયું એવં પ્રલાપ કરવો તે અંધશ્રદ્ધાની શુદ્ધિ વિના અન્ય સમજાવું નથી. સ્વપ્ન સુખડીથી પેટ ભરાય તો ઈશ્વરમાંથી જડની ઉત્પત્તિ થાય.

આ પ્રમાણે સિદ્ધાંત વદવાથી પ્રશ્ન થશે કે અહો જ્યારે પરમાત્માથી જગત્ની ઉત્પત્તિ થતી નથી, ત્યારે તેમની અનન્ત શક્તિ શા

કામની ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં જણાવેછે કે-ઈશ્વરની જ્ઞાનાદિક અનન્ત શક્તિયો ઈશ્વરમાંજ સમાયછે. રૂપની છાયા રૂપમાં સમાયછે તે પ્રમાણે અથવા ન્યાય મમજવો. જદ્રવ્યોની અનન્ત શક્તિ જદમાં વ્યાપી રહીછે. પુદ્ગલદ્રવ્યના વર્ણાદિકની શક્તિ પુદ્ગલદ્રવ્યને ત્યજી અન્યથા જતી નથી. પુદ્ગલદ્રવ્યનો નિશ્ચયથી અન્યદ્રવ્ય કર્તા ગીરીતે હોઈ શકે,

આત્મદ્રવ્યની અપેક્ષાએ પુદ્ગલદ્રવ્યની શક્તિ અલ્પ ગણાયછે. પણ વસ્તુતઃ જેમ આત્મદ્રવ્યની આત્મસ્વરૂપે અનન્ત શક્તિછે તથા પુદ્ગલદ્રવ્યની શક્તિ પણ તેના સ્વરૂપે અનન્તછે. સાપેક્ષા અવબોધતાં કોઈપણ પ્રકારની હાનિ આવતી નથી. તાન્ત્રપુટવિપલેશથી હસ્તિના પ્રાણનો નાશ થાયછે, એક પ્લેગમાત્ર તાન્ત્રપુટવિપથી હસ્તિનો પ્રાણ નાશ પાવ ત્યારે કહોકે પુદ્ગલની શક્તિ કેટલીછે: આત્માની શક્તિ અપેક્ષાએ મોટીછે તેમજ પુદ્ગલની શક્તિ પુદ્ગલની અપેક્ષાએ મોટીછે. આ ઉપરથી મિદ્ધ થાયછે કે શુદ્ધબુદ્ધપરમાત્માથી સૃષ્ટિ થતી શકે નહીં, માધ્યસ્થચૈત્તિચાહ્યા પુરુષો સદૃશમાં તત્ત્વ અવબોધી શકેછે. ઈશ્વર સર્વદ્રવ્ય પરમાવરૂપ સૃષ્ટિનો કર્તા નથી. ઈશ્વરી પ્રતિજ્ઞા શુક્તિમતીછે.

ચોરામીલનમીલનોનિમાં જીવો પરિભ્રમણ કરેછે. અજ્ઞાન રાગ દ્વેષ મયોગે જીવ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરેછે. કર્મથીજ સંસારમાં પરિભ્રમણ થાયછે. કર્મો કર્મ પ્રમાણે સુખ દુઃખ થાયછે ત્યારે જાણાડે હે ઈશ્વર તે મને દુઃખ આપ્યું એમ અમરુ વદતું જોડાઈ. અનાદિકાલથી જીવની સાથે કર્મનો સંવંધછે. ભાવકર્મ રાગદ્વેષયોગે જીવ દ્રવ્યકર્મને પ્રણ કરેછે. તેને ભોગવી વિચેરેછે. વશકારણની સામગ્રી મટે ત્યારે કર્મનો નાશ થાયછે. કર્મ નાશ થતાં અવિચર આત્મ સ્વરૂપનો સદૃશ વિદ્યાશ થાયછે.

શુ. વિદ્ય. પરમદક્ષ, પરમેશ્વર, મુક્તધામ બ્રહ્મની સ્થિતિ ૫

ભાવમાં વર્તેછે. પરમાવમાં ન્યાય માટે પણ પ્રવર્તેતી નથી. સોડહં સોડહં પદ પ્રાપ્ત કર્યું તેને હું પ્રણામ કરું. પરમાત્મપદને સોડહંપદ કહેછે. સોડહંપદનું ધ્યાન ધર્યાથી પરમાત્મપદ મળેછે. જે જે જીવો કર્મનો નાશ કરેછે તે તે જીવો પરમાત્માઓ થાયછે. સિદ્ધસ્થાનમાં એક સિદ્ધછે તેમ અનેક સિદ્ધ પરમાત્માઓછે. સંપૂર્ણ કર્મક્ષયથી મુક્તિસ્થાનમાં સર્વે સિદ્ધાત્માઓ સમાનછે. જ્ઞાનની અપેક્ષા વ્યાપકછે અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ વ્યક્તિની અપેક્ષા વ્યાપ્યછે. શંકરાચાર્ય તથા હનિપદ્મની કેટલીક અપેક્ષા આત્માનું વ્યાપકપણું જૈનમત અંગીકાર કરેછે. તેમજ રામાનુજમતાપેક્ષા આત્માનું વ્યાપ્યપણું પણ જૈનમતમાં સમાઈ જાયછે. વ્યક્તિની અપેક્ષા સિદ્ધાત્માઓ ભિન્નભિન્ન છે અને જ્ઞાનાદિક ગુણની અપેક્ષા એકરૂપ (એક) છે.

જે સિદ્ધ પરમાત્માઓને રાગદ્વેષ નથી. પરમાવમાં રમણ કરતા નથી. આત્માના જ્ઞાનાદિક અનન્ન ગુણમાં જે સમયે સમયે રમ્યા કરેછે. એવા પરમપ્રભુના ધ્યાનથી આત્મા પણ પરમાત્મા થાયછે. ધ્યાના ધ્યેયના ધ્યાને સ્વશુદ્ધ ધ્યેયરૂપ પ્રાપ્ત કરેછે. પરમશુદ્ધપરમાત્માને ધારંબાર નમસ્કાર કરું. પરમાત્માના સમ્યગ્જ્ઞાનથી અજ્ઞાનાદિ દુઃખનો નાશ થાયછે. સમ્યગ્ જ્ઞાનથી સદૃજ શુદ્ધ સ્વરૂપ મય ચિદાનન્દ સમૃદ્ધની લહેરો પ્રગટેછે. સમ્યગ્ જ્ઞાન ક્રિયાથી મુક્તિ પામે નથી. અર્પણ મુક્તિ પ્રત્યક્ષછે. મુક્તદશા જે જે અંગે થાયછે તે તે અંગે મુક્તિનાં મુખ પ્રગટેછે. કેટલાક અદ્વૈતવાદિયો અદ્વૈતવાદનું ગુરુગમ યયાર્ય સ્વરૂપ ન સમજવાથી બ્રહ્મમાંથી ભ્રષ્ટિ નિવૃત્ત થાયછે અને બ્રહ્મમાં સમાઈ જાયછે. इत्यादि एकांतवाद स्वीकारીને ભૂલ કરેછે. જૈનદર્શન અપેક્ષા અદ્વૈતબ્રહ્મવાદ સ્વીકારેછે પણ જે નયોની સાપેક્ષા વિના બ્રહ્મ માની ભૂલો સામે કરેછે તે મંદંપી કંદુર કહેવામાં આવેછે.

“ दोहा. ”

ब्रह्मथकी सृष्टि बनी, सद्गु छ ब्रह्म स्वरूप;	
व्यापक ते सर्वत्र छे, त्रिदानन्द गुणरूप.	२२८
मायाना बहु जोरधी, भूत्यो ब्रह्मनुं भान;	
एकरूप सर्वत्र छे, अद्वैतवादि ज्ञान.	२२९
शुद्ध ब्रह्मना अंश छे, जीव अनन्ता लेख;	
परमात्ममांहि ते भळे, द्वैतपणे नावि देख.	२३०
अद्वैतवादि वचन छे, माने ब्रह्मनुंज्ञान;	
द्वैतपणुं माने नहीं, ब्रह्मध्यान मस्तान.	२३१
नहि सत्यने दांकीये, सत्य न दांक्युं जाय;	
छावडीए रवि दांकतां, कदी नहीं दांकाय.	२३२
जड चेतनता भेदधी, द्वैतपणुं प्रगटाय;	
कयं एक हि आत्मा, सुख दुःख विघटाय.	२३३
जडतारूपे जड अहो, जडनो कदा न नाश;	
असत् कहो शा कारणे, ज्ञानी बहु शावाश.	२३४
जीवाजीव बे तत्त्व छे, ज्ञाने दोय जणाय;	
मिथ्या एक ग्रहे सुधा, सम्यक् धर्म न थाय.	२३५
ज्ञानी ज्ञानथकी ग्रहे, वस्तु सत्य स्वरूप;	
द्वैतपणुं अंगीकरे, पडे न भवजल कूप.	२३६
एक एव हि आत्मा, भूते तेह जणाय;	
जले प्रतिविम्ब चन्द्रनुं, तद्वत् जाणो न्याय.	२३७

- सत्ताने अंगीकरी, माने अद्वैत एम;
 संग्रहणय एकान्तथी, तरे भवोदधि केम. २३८
- प्रथम विषम दृष्टान्तथी, साध्यसिद्धि शुं थाय;
 प्रतिबिम्बरूपितणुं, अरूपि शुं ते पाय. २३९
- प्रतिबिम्ब पुद्गलतणुं, जल चन्द्रे दृष्टान्त;
 जीव अरूपी वस्तुमां, प्रतिबिम्ब नहि भ्रान्त. २४०
- प्रतिबिंबथी जाणशो, प्रतिबिंबक छे भिन्न;
 प्रतिबिंबकना भावथी, प्रतिबिंब छे खिन्न. २४१
- प्रतिबिंबित चन्द्रनुं, भिन्नपणुं त्यां लेक;
 कथं साध्यनी सिद्धि छे, छे नहीं चेतन एक. २४२
- व्यापक आतम एकनुं, अंशपणुं नहीं होय;
 भिन्न भिन्न जीवांशथी, आतम एक न जोय. २४३
- आतम एकथी सर्वने, शर्म दुःख समकाल;
 सुख दुःख आच्छादक कहो, द्वैतपणुं त्यां भाळ. २४४
- घटाकाश उपाधिथी, ग्रहो गगननो भेद;
 तेवी उपाधि अत्र नहीं, सुख दुःख वारक वेद. २४५
- समकाले सुख दुःखनो, जीवोने प्रतिभास;
 अधिक न्यून प्राप्तिणो, मळे नहीं अवकाश. २४६
- मळे नहीं अवकाश तो, तेनुं कारण कोण;
 भिन्न भिन्न चेतन विना, घटे नहि कंड और. २४७

- व्यक्तिथी सहु भिन्न छे, सत्ता ए सहु एक;
आत्मतत्त्व अवबोधथी, मानो एकाऽनेक. २४८
- सर्वत्रज व्यापक कहो, युक्ति घटे नहि कोइ;
सम्मतिरक्के जाणशो, कखुं विचारी जोइ. २४९
- सर्वत्रज व्यापक कहो, पिण्डे किम बंधाय;
देहे व्यापी जो कहो, अव्यापक पद पाय. २५०
- व्यापक नहि बंधाय छे, गगन पङ्कनी पेर;
सर्वत्र सुख दुःखनी, प्राप्तितणुं छे शेर. २५१
- सर्वत्र व्यापक कहो, कदा नहीं बंधाय;
मानो तो छे अज्ञता, सद्व्युक्ति न जणाय. २५२
- अव्यापक छे आत्मा, तेमां नहीं संदेह;
व्याप्यने व्यापक बोधथी, धात्रो निःसंदेह. २५३
- शैलेशीकरणे करी, व्यापक आत्म लोक;
असंख्य शुद्ध प्रदेसाथी, जाणो भविजन थोक. २५४
- अव्यापक व्यापक लहो, चेतन गुणनी स्वाण;
अनेकान्त अवबोधथी, पामो शिवपुर ठाण. २५५
- सादि आदि भंगे करी, व्यापक चेतन जाण;
स्याद्वाद दृष्टि चकी, साखुं मनमां आण. २५६

- केवलज्ञाने आत्मा, व्यापक सहृमां जोय;
स्वंपर प्रकाशक आत्मा, प्रदीप पेठे होय. २५७
- तिमिरारि प्रगटे तदा, तमनो शो छे भार;
ज्ञानदीपक उद्योतयी, रहे नहि अंधकार. २५८
- अद्वैत स्वरूपी आत्मा, जडयी भिन्न विचार;
द्वैतपणुं पण तेहमां, एक अनेकाधार. २५९
- अक्षररूपे आत्मा, अनक्षर गुणवान्;
आत्माऽसह्य प्रदेशमां, स्थिरता शुद्ध वखाण. २६०
- भास्यो आपोआपमां, टळ्युं महा अज्ञान;
अपूर्व वीर्यज उलस्युं, यदा थयुं निज भान. २६१
- जड इन्द्रियो शुं करे, तेनाथी हुं भिन्न;
जडस्वरूपे तेह छे, क्षणिक नाशी दीन. २६२
- मन वाणी मारां नहीं, जडनुं छे ते काज;
तेनी संगे राचतां, नहीं रहे मुज लाज. २६३
- हसुं रसुं कोनाथकी, कोनापर ममभाव;
मृगजलोपम वस्तुमां, शो ममतानो दाव. २६४
- नहीं मारु जड वस्तुमां, राचुं शुं संसार;
शांथी शाने माटे में, लीधो मही अवतार. २६५

- फोगट फंदामां पडयो, जग न शर्म जणाय;
सवळे पन्ये चालतां, मनमां शुं समचाय. २६६
- नयी तनु ते तुं सदा, शरीर मात्रीघाट;
पीपळपानपरे खरे, चेत चेत ते माट. २६७
- सहने देखुं ज्ञानयी, सहु म्हारायी दूर;
प्रतिबंध कोनो नहीं, सिंह इव हुं शूर. २६८
- रागदोष निन्दा कथा, तेनुं भाग्युं जोर;
स्वाभिमुख घड़ चेतना, प्रगट्यो अनुभव तोर. २६९
- शत्रुयी छेदाउ नहीं, नहि शस्त्रे भेदाउ ?
शत्रुमित्र सम भावना, भ्रमणा क्यांयी पाउ ? २७०
- कर्मवशे सहु प्राणिया, भ्रमण करे निर्धार;
पुत्र मित्र ललनापणे, सगपणनो आचार. २७१
- सगपण साधुं नहि कदी, स्वारथियो संसार;
जगमां को केनुं नहीं, संवेगे मनधार. २७२
- सर्व जीव छे सिद्ध सम, निर्मल अविचल देव;
त्रिकरण योगे तेहनी, मित्रभावना सेव. २७३
- द्रव्यार्थिकयी नित्य छे, कदी न होवे नाश;
असंख्यप्रदेशिन्यार्थिकयी, ध्रुव स्वरूपी सास. २७४

केवलज्ञाने आतमा, व्यापक सहुमां जोय;
स्वंपर प्रकाशक आतमा, प्रदीप पेठे होय. १५७

तिमिरारि प्रगटे तदा, तमनो शो छे भार;
ज्ञानदीपक उद्योतयी, रहे नहि अंधकार. १५८

अद्वैत स्वरूपी आतमा, जडयी भिन्न विचार;
द्वैतपणुं पण तेहमां. एक अनेकाधार. १५९

अक्षररूपे आतमा, अनक्षर गुणवान्;
आत्माऽसह्य प्रदेशमां, स्थिरता शुद्ध वखाण. १६०

भास्यो आपोआपमां, टळ्युं महा अज्ञान;
अपूर्व वीर्यज उल्लस्युं, यदा थयुं निज भान. १६१

जड इन्द्रियो थुं करे, तेनाथी हुं भिन्न;
जडस्वरूपे तेह छे, क्षणिक नाशी दीन. १६२

मन वाणी मारां नहीं, जडनुं छे ते काज;
तेनी संगे रात्रतां, नहीं रहे मुज लाज. १६३

इसुं रसुं कोनायकी, कोनापर ममभाव;
मृगजलोपम वस्तुमां, शो ममतानो दाव. १६४

नहीं मारु जड वस्तुमां, रात्रुं थुं संसार;
शांथी शाने माटे में, लीधो मही अवतार. १६५

- फोगट फंदामां पडयो. जग न गर्म जणाय;
सवळे पन्थे चालतां. मनमां शुं स्वमचाय. २६६
- नयीं तनु ने तुं सदा, शरीर मात्रीघाट;
पीपट्टणपरे मरे, चेत चेत ते माट. २६७
- सहने देखुं ज्ञानथी, सह्य म्हागयीं दुः
प्रतिबंध कोनो नही, सिद्ध इव हुं शूर. २६८
- रागदोष निन्दा कथा, तेनुं भाग्युं जोर;
स्वाभिमुख घट चेतना, प्रगट्यो अनुभव तोर. २६९
- शत्रुथी छेदाउ नहीं, नहि शस्त्रे भेदाउ ?
शत्रुमित्र सम भावना, भ्रमणा क्यांथी पाउ ? २७०
- कर्मवशे सह्य प्राणिया, भ्रमण करे निर्धार;
पुत्र मित्र ललनापणे, सगपणनो आचार. २७१
- सगपण साचुं नहि कदी, स्वारथियो संसार;
जगमां को केनुं नहीं, संवेगे मनधार. २७२
- सर्व जीव छे सिद्ध सम, निर्मल अविचल देव;
त्रिकरण योगे तेदनी, मित्रभावना सेव. २७३
- द्रव्यार्थिकथी नित्य छे, कदी न होवे नाश;
असंख्यप्रदेशिन्याक्तिथी, ध्रुव स्वरूपी सास. २७४

पूर्वजन्म अभ्यासथी, जीव नित्यता सिद्ध;
बाल युवा वृद्धा विषे, ज्ञाता एक प्रसिद्ध. २७५

क्षणे क्षणे बदलायतो, चेतन होय अनेक;
पाप पुण्य कोने घटे, तेनो करो विवेक. २७६

क्षणिक वस्तुना ज्ञानथी, क्षणिक वाद सुजाण;
वक्ता क्षणिक नहीं थयो, नित्यरूप मन आण २७७

कोइक वस्तुनो कदी, केवल नाश न होय.
चेतन नाश कदा थकी, अन्यावस्था जोय. २७८

अन्यावस्था को नहीं, मोटे चेतन नित्य.
प्रत्यभिज्ञा सुहेतुथी, नित्यज जाणो चित्त. २७९

पर्याये पलटाय छे, आतमना पर्याय.
अनित्य मोटे आतमा, अनेकान्तमतन्याय. २८०

शुभाशुभ आश्रव ग्रही, धस्तो नाना देह.
शाताशाता भोगवे, नय व्यवहारे एह. २८१

पुण्य पापना नाशथी, प्रगटे निजगुण भोग.
सूर्याच्छादक अभ्रनो, टळे महासंयोग. २८२

कर्मसंग टळवा थकी, पामे जीव शिवगण.
पुरुषोत्तम-परमात्मा, सिद्ध बुद्ध भगवान्. २८३

- अगम्य आत्मस्वभावनुं, अवलम्बन करनार.
आश्रव त्यागी संवरी, भवोदधि तरनार. २८४
- जेने इच्छे योगिजन, अनन्यसुखनुं घाम.
नमुं नमुं ते आतमा, अनन्तगुण विश्राम. २८५
- अवलम्बन शुभ आत्मनुं, करतां नाशे दोष,
प्रगटे अनुभव ज्योति त्यां. चेतन वीर्ये पोष. २८६
- निजपद जिनपद साम्यता, भेदभावनो नाश.
पूर्ण व्यक्तिमय आतमा. राजाने कुण दास. २८७
- सर्व सिद्धनी तुल्यता, जीव अनन्ता माय.
कोकोने नडता नही, अरूपपद महिमाय. २८८
- विषमज्वरना जोरथी, होय अरुंवे अन्न.
अमव्य आदि जीवने, आत्मरुचि नहिमन. २८९
- सम्यग् ज्ञान प्रभावथी, बहिरातम पद नाश.
अन्तरात्मगुण भावना, प्रगटे शिवपुर वास. २९०
- परप्रवृत्ति हेतुओ, समूल त्यां छेदाय.
अन्तर परमप्रभुपणुं. सहजे उदये आय. २९१
- हुं कर्ता परभावनो. बुद्धि भवनुं मूल.
अन्तरात्मपद योगथी, धाय नेह निर्मल. २९२

- कोटिर्वर्षनुं स्वप्नपण, जागंतां लय थाय.
आत्मज्ञान उद्योतयी, सहजरूप प्रगटाय. २९३
- चेतनबुद्धि देहमां, जाणो देहाध्यास.
छेदे देहाध्यासतो, कर्म कलंक विनाश. २९४
- कर्त्ता नहि हुं कर्मनो, भोक्ता नहि हुं तास.
शुद्धदशा प्रगट्याथकी, विघटे भवभयवास. २९५
- चेतनधर्म मोक्ष छे, तुंछे मोक्षस्वरूप;
भोगी रत्नत्रयितणो, क्षायिकशिवसुखभूष. २९६
- सागरमांहि ल्हेरियो, उपजेने विणशाय;
चेतनगुण जे ज्ञान छे, ज्ञेयपणे पलटाय. २९७
- शुद्ध बुद्ध निर्मल प्रभु, स्वयंज्योति गुणधाम;
चिदानन्द चेतन विभु, अनन्तगुणनुं ठाम. २९८
- निश्चय अत्रज आवतां, साक्षर एक स्वरूप.
योगात्रिकने संवरी, शिवनगरी था भूष. २९९
- रागादिक महावैरियो, ज्यां तेनो नहि गन्ध;
आत्मलक्ष्यवृत्ति धतां, पसरिणाति थइ बंध. ३००
- देहनिष्ठ पण ध्यानयी, वर्ते देहातीत;
मंदज वासंवार तास, त्रियोगे हो नित्य. ३०१

સ્વદ્રવ્ય સ્વક્ષેત્રથી, નિજકાલે નિજભાવ;
અસ્તિતત્વ વહુ ભંગથી, નિજદ્રવ્યે ચિત્ત લાવ. ૩૧૧

જીવાદિક નવતત્વમાં, પ્રથમજ અસ્તિહિભંગ;
કદી નહિ જે વસ્તુ જગ, પ્રગટે નહિ ધરિ અંગ. ૩૧૨

ધર્માધર્માકાશકાલ, પુદ્ગલ પંચમ જોય;
જીવદ્રવ્ય છટું કહ્યું, અસ્તિ ભંગ અવલોય. ૩૧૩

ભૂત ભવિષ્યત્ સંપ્રતિ, ત્રિકાલે વર્તાય;
પદ્ધત્યોમાં જાણિયે, અસ્તિભંગ સ્થિરતાય. ૩૧૪

સમયે સમયે અસ્તિતા, અનંતગુણની જાણ;
ચેતનદ્રવ્યે વર્તેલી, સિદ્ધાન્તે વ્યાખ્યાન. ૩૧૫

દ્રવ્યે દ્રવ્યે અસ્તિતા, ભિન્ન ભિન્ન કહેવાય;
દ્રવ્યજ ગુણ પર્યાયની, અસ્તિતાજ નિજમાંય. ૩૧૬

પુદ્ગલના પર્યાય જે, ઘટપટરૂપે લેલ;
તદાકારણે અસ્તિતા, સાદિ સાન્તથી દેલ. ૩૧૭

દ્રવ્યાર્થિક નય જાણિયે, અનાદ્યનંતજ ભંગ;
પુદ્ગલમાં વ્યાપી રહ્યો, સાદિસાન્તગુણ ચંગ. ૩૧૮

સ્યાન્નાસ્તિ વીજો કહ્યું, ભંગ અતિ સુલ્ભકાર;
પદ્ધત્યોમાં વ્યાપિયો, સાપેક્ષાયે ધાર. ૩૧૯

परद्रव्य परक्षेत्रधी, परकालज परभाव;	
नास्तिता तेनी सदा, निजमां वर्ते दाव.	३२०
ग्रही अपेक्षा परतणी, घटे नास्तिता आय;	
परभावे पद्द्रव्यमां, नास्तित्व स्थिरताय.	३२१
परद्रव्योनी अस्तिता, तेज नास्तिता रूप;	
प्रणमे निजनिज द्रव्यमां, सापेक्षाए अनुप.	३२२
पूछे पृच्छक अत्र एम, घटे न वे एक ठाम;	
तमः तेज प्रतिपक्षितुं, घटे न एकज धाम	३२३
नैकस्मिन् ए सूत्रधी, रहे न वे एकत्र;	
अस्ति नास्ति एकत्र नहि, भाखो सद्व्युत्तर अत्र	३२४
सापेक्षाए सहु घटे, तथा सर्व समजाय;	
पिता पुत्रत्व एकमां, वने धर्म सुहाय.	३२५
चेतननुं अस्तित्वते, परमां नास्ति स्वरूप;	
परमां नास्ति नहीं रहे, विघटे वस्तु अनूप	३२६
विना अपेक्षा अस्तिता, नास्तिता नहीं जोय;	
नैकस्मिन् ऐ सूत्रतो, स्याद्वादे अवलोय	३२७
जे समयेछे अस्तिता, नास्तिपणुं ते काल;	
एकसमयमां वर्तना, पद्द्रव्योमां भाल.	३२८
अस्ति नास्ति त्रीजो कस्यो, भंग समय सिरताज	
पद्द्रव्योमां व्यापियो, जिनदर्शन साम्राज्य	३२९

अस्ति शब्द उच्चारतां, समयो वहे असंख्य;	
नास्ति शब्दोच्चारमां, तथा कहे भगवंत.	३३०
एकज समये अवाच्यछे, कदी न कोइ कहंत;	
अवक्तव्यज भंगछे, त्रयो सूत्रे लहंत	३३१
अस्तिधर्म अनन्तछेज, वाणी अगोचर थाय;	
पञ्चमभंग ते उपजे, अनेकान्त शोभाय.	३३२
नास्तिधर्म अनन्तता, वस्तुमध्ये रहंत;	
अवाच्य वाणीथी कह्यो, छछो भंग कहंत.	३३३
अस्तिनास्ति बे छे सदा, अवक्तव्य ते होय;	
सप्तमभंगज सर्वमां, समय समय अवलोय.	३३४
गुरुगमज्ञानअवाप्तिथी, भंगज सप्त स्वरूप;	
जाणी आत्मस्वभावमां, अपहरीए भवधूप.	३३५
अतिगहनछे तत्त्वबोध, विरलाजन समजंत;	
सज्जन भवसागर तरे, करी कर्मनो अन्त.	३३६
सप्तभंगीछे सिद्धमां, अनन्तगुणमां जोय;	
अनेकान्तनय जाणतां, शुद्धं समकित होय.	३३७
नवतत्त्व षड्रव्यनुं, सत्यज्ञान जो थाय;	
तो जाणो ज्ञानिपणुं, सहेजे शिवपद पाय.	३३८
समकितादि मोहिनी, तेनो उपशम भाव;	
क्षयोपशम क्षायिकपणे, प्रगटे समकितदाव.	३३९

- निजदृष्टि विद्यता धन्यधी. धाना दृष्ट उद्योतः
स्वपंशुष्ट पद्मानमा. प्रगटे निमन्त्र द्योत. ३४०
- दृष्टमानक मर्शेन धनां. महजे दृष्ट प्रगद्यय.
दृष्टिर्न निजदृष्टिर्धी. अविचल्यदर्शी पाय. ३४१
- पद्मानक अश्वोशधी. ममकिन प्रगटे पंगः
पद्मानक धाने मदा. दृष्ट प्रगटे निज अंग. ३४२
- अभि चेतनद्रव्यनी. चेतनद्रव्य अनन्त
मंसार्गिने सिद्ध दोष, तानी एम पदन्त. ३४३
- नित्यज चेतन द्रव्यजे. कर्ता दत्ता जोयः
कर्मधारी मूकय शिव. तेनां कारण होय. ३४४

शिष्य उवाच

- नर्था दृष्ट्य ते दृष्टिधी, स्वर्गे प्रद्यो न जायः
आत्मद्रव्यनी अस्तिता, अनुभवे न जणाय. ३४५
- नानो देहज आतमा, अथवा आसोभास.
पंचनक्षत्रं पृतलं. अन्य कयो आभास ? ३४६
- घटपट यथा जणायते. तथा न चेतनद्रव्यः
माटे चेतन नास्तिता, मिथ्या माने भव्य. ३४७
- यदि नर्थाजो आतमा, तपजप संयम फोकः
दृष्टपादनी कल्पना, भूले भोल्या लोक. ३४८

ગંગા મોટી જીવની, યાચો સદગુરુદેવ;
મતિદીન તું જીવતું, કાપો કુમારિ એ. ૨૪૯

મનુગુરુઃ ઉવાચ

ઉત્તમૃત્યુરણિ ત્યજી, પ્રણે શુશુકિ દીપ;
સમજો વેતન અમ્ભિના, યથામ્ભિ મૌતિકક છાપ. ૨૫૦

પથમૂતથી ભિન્નછે, અમ્ભ નિમંત્ર શ્રુત
દેહે વ્યાપ્યો જીવછે, મઝ્યું ઉદકમાં દુધ. ૨૫૧

તું શુભી તું દુઃખી એમ, યુદ્ધિ દેહની નાંચ;
મન કલેસમાં કટી, જગ ન વેશ ત્યાંચ. ૨૫૨

વર્તન ધીતિનાદિ શુભ, પંચમૂતના જોય;
વેતનનાદિ ત્યાં નથી, મૃત્યુએ અવશેય. ૨૫૩

અમ્ભ વેતન ચણી, પ્રણે સદા નીતિ જાય;
પુદગમ્ભરંધો મર્ગીયો, પ્રણે મદા જોસાય. ૨૫૪

શામ્ભાશામ તે નર્ગીયો, મદા પ્રણે પ્રદાસ;
કશિ, જાગે આત્મા, તે વેતન શું થાય. ૨૫૫

જાત્યાશન જેવ છે, પુદગમ્ભ નથી કદાચ;
નથી તેા ચરણ વન્નુનાં, જાત્યાશિક પ્રદાસ. ૨૫૬

મદ્યને મદ્યાશિકર, પથમૂત મેલોગ;
ચેતન્યાશિક પુદગમ્ભ, તે શુકલ તલ દોહ. ૨૫૭

भिन्न भिन्न मद्यांगमां. मदशक्ति अवभास;
 भूत भूत प्रत्येकमां, ज्ञानतणो नहि वास. ३५८
 बुद्ध्यादिक आधार जे, तेहिज चेतन पेख;
 आदि शब्दयकी ग्रहो. सुख दुःख कार्योल्लेख. ३५९
 बुद्ध्यादिक आश्रित जिहां, त्यां गुणपात्र जणाय;
 रूपादिबत् जाणीए, चेतन सिद्धि उपाय. ३६०
 गुण निराश्रय नहीं कदा, आश्रय छे घटरूप;
 बुद्ध्यादिक आश्रय तथा, आनन्दघन चिद्रूप. ३६१

शिष्य उवाच.

बुद्ध्यादिक आधार तो, इन्द्रियो कहेवाय;
 चेतननी शी कल्पना, कस्वी सदगुरुवाय. ३६२

गुरुः उवाच.

उपहत इन्द्रियो यकी, विषयस्मृति न घटाय;
 आश्रयनाशे स्मृतितणी, उत्पत्ति केम थाय? ३६३
 कर्णेन्द्रियना नाशयी, स्मरणतणो नहि होद;
 स्मृत्याश्रय ते आत्मा, मानो सत्यज बोध. ३६४
 अनुभव्युं जे इन्द्रिये, तेनो धातां नाश;
 स्मृति इन्द्रियो अन्यमां, ते पण भिध्याभास. ३६५
 धातां एमज चैत्रने, यया अनुभव जेह;
 स्मृत्युत्पत्ति मैत्रने, घेट न युक्तिज तेह. ३६६

शिष्य उवाच.

मले न थावो इन्द्रियो, बुद्धि आश्रय कोइ;
 बुद्धि आश्रय देह छे, कहुं विचारी जोइ. ३६७
 शरीरनाशे बुद्धिनी, नाशज थातां दीठ;
 भस्मीभूत शरीर तो, चेतन थाय अदीठ. ३६८

सद्गुरु उवाच.

बाल युवादिक भेद व्रण, तनुना एह प्रमिद;
 बालदेहर्था भोगव्युं, मृति ते तेंगे लीध. ३६९
 तरुग तनुमां तेहनी, मृति कदा नहि थाय;
 बालशरीर भोगव्युं, कथं युवान जणाय. ३७०
 मृतक शरीरे बुद्धिनी, मूर्ति कथं न थाय;
 मोट बुद्ध्याश्रय कहो, चेतन भर्ता आय. ३७१

शिष्य उवाच.

बुद्ध्याश्रय नहि देह तो, श्वाभोश्वाभ जणाय;
 श्वाभ नही त्यां सुख दुःख, कदा न निरखुं जाय. ३७२
 श्वाभोश्वाभे भिन्नता, नहि ते एक स्वरूप;
 बुद्ध्याश्रय तेने कहो, ए पण जडता क्य. ३७३
 एकज श्वाभोश्वाभगी, कीचो अनुभव जेह;
 अन्यश्वाभ स्वर्ग नही, बुद्ध्याश्रय नहि एह. ३७४

- उपादान कारणतणो, कदा विनाश न थाय,
आलयनो जो नाशतो, वृत्ति क्यां प्रगटाय. ३८३
- आलयने ध्रुव मानीए, तो ते चेतनरूप;
मानंतां दोषज नथी, करवी समर्जा चूप. ३८४
- आलयने प्रवृत्तिमां, मानो जो यदि भेद;
उपादान, कारणतणो, थाशे त्यां: विच्छेद. ३८५
- बने नहीं घट वस्तुथी, सूत्रतणां समुदाय;
कारण कार्यज भिन्नता, त्यां शृं कार्यज थाय. ३८६
- चेन्नैमत्र इव भेद त्यां, कारण कार्यज भाव;
स्मृतिमंग त्यां होयछे, घट शृं युक्ति दाव ? ३८७
- क्षणिक सन्तति ज्ञानमां, कारणकार्यभिद;
मानो तो क्षणवादनो, थाशे निश्चय छेद. ३८८
- उत्तरज्ञानदशा विषे, पूर्व ज्ञान जो होय.
स्थिरबुद्धि तेथी थड, बुद्धि नाश क्यां जोय. ३८९
- आलयनी जे म्थिरता, तेतो आत्म मान;
बन्धमोक्ष सद्दु तो घटे, चेतनं गुणछे ज्ञान. ३९०
- पूर्वजन्मना स्मरणथी, पुनर्जन्मता मिळ;
पुण्य पाप फल भोगवे, चेतन नित्य प्रमिळ. ३९१
- चेतन नित्यज होय तो, कर्म न लागे कोय;
अनित्य माटे आत्मा, क्षण क्षण नाशी होय. ३९२

- आ क्षणमां जे आतमा. तं क्षण विणयी जाय;
 पुण्य पाप सुख दुःखना. घटना कहो गी घाय. ३९३
- अन्य करेने अन्यने, पुण्य पापना चन्धः
 अन्यतणो जो मोक्षनो, ग. सहृ मिथ्याधंध. ३९४
- को कर्त्ता भोक्ता अहो, महर्था अवज्यो न्यायः
 नित्य आतमा मानतां, कर्त्ता भोक्ता धाय. ३९५
- अम्रसंग दरे धतां, निर्मलरवि प्रकाशः
 नित्य आतमा मानतां, होवे दोष विनाश. ३९६
- जेनी संयोगे करी, उत्पत्ति नहीं घायः
 नाश होय नहि तेहनो, माटे नित्य सदाय. ३९७
- अहंभूतिने मोधनी, केहारी फणिधरमांयः
 भासे तरतमता घणी, पूर्ववासना त्यांय. ३९८
- पूर्ववासना योगधी, नित्य आतमा सिद्धः
 क्षणिकचेतन बुद्धिने, देशवटो एम दीध. ३९९

आशंका शिष्य उवाच.

- जीव न कर्त्ता कर्मनी, कर्मज कर्त्ता कर्मः
 चेतन कर्त्ता कर्मनो, धर्म जीवनों मर्म. ४००
- सदा असंगी आतमा, जलपंकजनी पेर.
 कर्त्ताने भोक्तापणं, भासे प्रकृति घेर. ४०१

શાથી ईश्वर પ્રેરણા, ईश्वરનો અન્યાય;
ન્યાયી અપરાધી સદુ, ईश्वર પોતે થાય. ૪૧૯

શિષ્ય ઉવાચ શંકા

કર્મ કરેછે પ્રાણિયા, સામગ્રી અનુસાર;
સુખ દુઃખ ईश्वર આપનો, જીવ અકર્તાધાર. ૪૨૦

ગુરુઃ ઉવાચ.

કૃત્ય કરે તે ભોગવે, પોતે સુખને દુઃખ;
તાવે તેહ ધરાયછે. પ્રભુ ન ભાગે ભૂલ. ૪૨૧

ક્ષેપે નિજકર વન્દિમાં, જ્વલતો દેમે હાથ.
સ્વયંદિ કર્તા જીવેછે, કથં પ્રેરણા નાથ; ૪૨૨

અવચ્છે બુદ્ધિયોગથી, વિપ્રભક્ષણથી નાશ;
પ્રાણોનો જાણો અહો, ईश्वર ન્યાય ન ત્વાસ:- ૪૨૩

સ્વયમેવ જ્યાં સુખ દુઃખ, ચેતન કર્મે પાય;
ईश्वર પ્રેરણ કલ્પના, સુખ દુઃખ કર્મે થાય. ૪૨૪

સદા અમંગી આતમા, નિશ્ચય મત્તા લેખ;
વ્યવહારે સુખ દુઃખનો, કર્તા ચેતન દેમ. ૪૨૫

જીવ અકર્તા કર્મના, નાશે મન્ય જણાય;
ચેતન જાણો નયયર્થી, શુદ્ધધર્મ પ્રગટાય. ૪૨૬

शिष्य शंका.

मोक्षतणी जे अस्तिता, तेतो समजी जाय;
 अनन्तभवनां कर्मनो, ध्वंस न क्यारे थाय. ४३५
 भिन्न भिन्न दर्शन कथे, सुक्ति अनेक उपाय;
 सत्य असत्य तेमां कयुं, निर्णय चित्त न थाय. ४३६
 को वेपे कइ जातिमां, कया पन्थमां मोक्ष;
 निश्चय तेनो नाहि बने, तो शी करवी होंश. ४३७
 भव प्रथम के सुक्तिवा, प्रथम जीव के सिद्ध;
 इत्यादिक मन चिंतता, मोक्ष न होय प्रसिद्ध. ४३८

उवाच सद्गुरुः

चोपा६.

ज्ञानक्रियाछे मोक्षोपाय, सूत्रे भाखे श्री जिनराय;
 अमिकणार्थी, गंजीवछे, तथा ध्यानथी कल्मषट्छे. ४३९
 जेने लाग्यो जन्मर्थी रोग, औषधयोगे थाय निरोग;
 कीथां अनन्तभवनां कर्म, नष्ट थतां प्रगटे शिवशर्म. ४४०
 अंधारु जग व्यापी जाय, थातां सूर्योदय विणसाय;
 सत्य ज्ञान त्यां दोछे भार, कर्मतणो तुं हृदये धार. ४४१
 ज्ञानावरणीयादिक आठ, कर्मतणोछे सूत्रे पाठ;
 मुख्य मोहिनी सद्गुमां होय, यथा प्रजामां नृपति जोय.

मोहिनी नाशे सर्व ह्णाय, नृप हार्याधी प्रजा पलायः
 कर्म दृष्ट्यार्था शिवमुख गेह, मन्थपंथमां गां संदेह. ४४३
 मतदर्शनना असत्यराग, अंधा श्रद्धा ज्ञाने त्याग.
 जानिल्लिङ्गामां माने मोक्ष, तीर्थाज मुक्ति होयं परोक्ष. ४४४
 सत्यतत्त्वनी श्रद्धा धाय, समवायिपंचज प्रगटाय;
 अरूप चेतन जागे ज्योत, त्रिभुवनमां ज्ञाने उद्योत. ४४५
 भवमुक्तिनी नहीछे आदि, प्रवादधी ते दोष अनादि;
 अनेकान्त पन्थज समजाय, श्रद्धाधी सहु मळे उपाय. ४४६
 केवलज्ञानी वाणी ग्रंथ, गुरुराम समजी ल्यो शिवपंथ;
 एकशब्दने भावज साच, एम कहे तीर्थकर वाच. ४४७
 जीव मोक्षादि शब्दज एक, साचो मोटे करो विवेक;
 जेनो बंधहि तेनो मोक्ष, जरा नहि त्यां लागे दोष. ४४८

शिष्य उवाच.

“ दृष्टा. ”

आपे परूषानक कक्षां, करुणाधी गुरुदेव;
 श्रद्धाधी में सदृक्षां, दृष्टी अनादि कुट्टेव. ४४९
 आज लगी अज्ञानधी, यह न तत्त्व प्रतीत;
 नमन करुत्री सदगुरु, कीधो शिष्य पवित्र. ४५०

धर्मरत्न आजे ग्रह्युं, देख्युं परमनिधान;
 शरण शरण त्हारुं प्रभु, कोई न तुज समान. ४५१
 काल अनादिथी, भूम्यो, पण आव्यो नहीं अन्त;
 सम्यक्तत्त्व जणावियुं, नमुं प्रभो गुणवन्त. ४५२

शिष्य उवाच शंकां.

अनन्तजीवो सिद्धता, शिवमां केम समाय;
 निराकरण तेनुं करो, जेथी शङ्का जाय. ४५३

उवाच गुरुः

सिद्धशिलानी उपरे, शाश्वतछे शिवठाण;
 कर्म खप्याथी जीव त्यां, थावे श्री भगवान्. ४५४
 एकदीपकनी ज्योतिमां, अनेकदीपकज्योत;
 सिद्धअरूपी मावता, दोष न किञ्चित् द्योत. ४५५

चोपाइ.

विषयवासना विषसम खास, त्यागो बहिरातमपदवास;
 शाश्वतपदनी वाञ्छा होय, तो अधिकारी धर्मे जोय. ४५६
 दुःखनो आत्यंतिकविनाश, मुक्ति वैशेषिकनी खास;
 मनने नित्यजमाने तेह, मुक्तिमां जीव साथे तेह. ४५७
 बुद्ध्यादिक नवनो ज्यां नाश, मुक्तिज एवी त्यांशुंआश;
 वृन्दावन जंबुक अवतार, तेथी सारो मानव धार. ४५८

वदे वेदान्ती मुक्ति स्वरूप, जागो जग व्यापक त्रिद्वय;
 घटेन व्यापक चेतनराय, त्यां शुं शिवनी आश रखाय ४५९
 माने मुक्तिज आर्य समाज, भाडे पाप्मो जीवजराज;
 मुक्तिथी जीव पाछो फरे, मुक्ति एवी शुं दुःख हरे. ४६०
 कर्म स्वप्नाथी नाहि संसार, कथं जीव पामे अवतार;
 जन्म मरण ज्यां चारंवार, शान्ति तेनी नहीं लगार. ४६१
 एक केहे छे मुक्ति स्वरूप, मोटो अंधारानो कूप;
 जांनुं जे ईश्वरनी पास, चित्त धरो ईश्वर विश्वास. ४६२
 विश्वासी ईश्वरना दास, मुक्तिफोजमां भळतां खास;
 इशु भलो ईश्वरनो पुत्र, तेचलवे छे जगनुं सूत्र. ४६३
 शरीरधारी मुक्तिज ज्यांय, जन्म मरणना फेरा त्यांय;
 मुक्ति तेवीज कदीन होय, साक्षरवादी ग्रहे न कोय. ४६४
 अंधो वनमां फरतो फरे, पण चाली पहेंचे नाहि घरे;
 ज्ञानचक्षु हृदये प्रगटाय, मुक्ति पन्थ तारे देखाय. ४६५
 फोडक राता छे व्यवहार, ज्ञाने राता कोडकधार;
 एकएकनुं खंडन करे, पक्षापक्षेज लडी मेरे. ४६६
 एकान्तनयोधी पक्षापक्ष, सत्यज माने वे नय दक्ष;
 नय एकेके दर्शन थयां, सापेक्षे ज्ञानिए ग्रथां. ४६७

सरिताओ सागरमां भळे, जिन दर्शनमां सर्वे मळे;
 दर्शनमांभजनाजिनवाच,अनेकान्त वाणीजगसाच४६८
 कर्माष्टकनो थावे नाश, आविर्भावे गुणनो भास;
 जन्म मरणना फेरा टळे, चेतन क्षायिक धर्मे मळे.४६९
 समये समये सिद्ध अनन्त, सुख सहेजे विलसे शिवकंत;
 पूर्वप्रयोगे उंचा जाय, शाश्वत शिवपुरमां विरमाय. ४७०
 उर्ध्व अधःतिच्छा नहि जाय,क्रिया रहित मोटे स्थिर थाय;
 तादृक् विभुने करु प्रणाम, क्यारे पामुं सुखनुं धाम. ४७१
 सादि अनंतिज स्थिति वरी, सिद्धनमुं ते भावज धरी;
 केवलज्ञाने जाणे सह्य, तेवुं पद प्रेमे हुं चहुं. ४७२
 चेतन परमात्ममां भेद, व्यवहारे जोतां ए खेद;
 भेदभावनो ज्यां नहि लेश,निश्चयनयथी जोतां वेश.४७३
 उत्तमदृष्टि आत्मस्वरूप, वहेतां प्रगटे सुखचिद्रूप;
 भणोगणो वांचो सह्य ग्रन्थ, चेतनदृष्टि शिवपुर पन्थ.४७४
 उत्तम दृष्टि कोइक लहे, शिवपुरमांहि सिद्धो वहे;
 ज्ञानादिक गुण लेखे होय, समभावे निरखे सह्य कोय४७५
 शत्रुमित्रमां समता भाव, शुद्धधर्मना प्रगटे दाव;
 देह छतां पण देहातीत, दशा तादृशी त्यां शुं भीत. ४७६

पइ द्रव्योमां वर्तन एम, चित्तन करतां लहिये क्षेम;
शुक्लघ्यान पण तेथी होय, निश्चय शास्त्रे भाख्युं जोय ४८६

पइ द्रव्योमां सर्व समाय, भाखे सूत्रे श्री जिनराय;
सूक्ष्मपणे जो थावे ज्ञान, स्वल्पभवे पामे शिव स्थान. ४८७

निश्चयदृष्टि चित्ते बहे, व्यवहारे वर्ती गुण लहे;
एकान्ते चाले व्यवहार, पामे नहीं ते भवनो पार. ४८८

सर्वज्ञे भाख्या नय दोय, होय न जूठो तेमां कोय;
निश्चयनो हेतु व्यवहार, कारण कार्यपणुं त्यां धार. ४८९

आवश्यादिक जे व्यवहार, करीये लहिये भवजल पार;
जन मन रंजन किरिया करे, भाव विना ते भवमां फरे. ४९०

भाव विना किरिया छे फोक, करीए समजी हरिये शोक;
आडुं अवळुं मनडुं फरे, धर्मक्रिया ते शानी करे. ४९१

चित्त न ठरतुं एकज ठाम, माटे किरियानुं शुं काम;
निश्चय एमन करसो कोय, उद्यम अवलंबो सुख होय ४९२

निज गुण रक्षण साचो धर्म, निजगुण विध्वंसनजअधर्म;
प्रवृत्ति धर्मे वळे, निज ऋद्धि तो निजने मळे. ४९३

क्रिया बाह्यनी चेतन करे, कर्म ग्रही भव फरतो फरे;
पाप क्रियाछे भव जंजाळ, क्रिया धर्मनी मंगलमाळ ४९४

धन्य धन्य मानुं अवतार, स्वरूप किंचित् भास्युं सार;
 अकलगति तुं चेतनदेव, कर पोतानी पोते सेव. ५०४
 दानी दे तुं निजगुणदान, भानी तुं दे निजगुणभान;
 त्हारुं सुख छे अव्याबाध, साधनथी तुं तेने साध्य. ५०५
 समतारसनो तुं भण्डार, आत्म धर्मने तुं धरनार;
 नाहं नाहं तृष्णादास, नाहं नाहं पुद्गलवास. ५०६
 श्री जिनवरभाषित बे धर्म, हेतु ते छे शाश्वतशर्म;
 यथाशक्ति तेनो स्वीकार, करिये समजी धर्मप्रकार. ५०७
 निंदो धर्मीने मा कोय, निंदानां कडवां फल होय;
 श्रावक यइने तपजप करे, निंदा करतो भवमां फरे. ५०८
 समजे नहि अंतरनो मर्म, टीलां टपके शानो धर्म;
 शुद्धस्वरूपे निश्चय धार, धन्य धन्य तेनो अवतार. ५०९
 कुलमां उपन्यो श्रावक नाम, तेथी शुं थावे निजकाम;
 नाममात्रथी कार्यज सरे, धनपति भिक्षा खातो फरे. ५१०
 श्रावकव्रत नहि पोते घरे, दे शीलामण साधुघरे;
 गुरुनो प्रत्यनीक चंडाल, तेथी जन्म भलो जूगाल. ५११
 मही विषम कलिकाले जोय, श्रावकनां गुणधारी कोय;
 निंदक मानी मुनिथी क्लेश, तेने शुं लागे उपदेश. ५१२

भण्योगण्यो पण श्रावक कोय. गुरुथी अधिको नहि तेहोय;
मेरु सरसव समछे फेर, अंतर अजवाळुं अंधेर. ५१३

उत्तरझयणे तेनी साख, गुणना मोटे कर अभिलाप;
दृष्टिरागे शानोज धर्म, द्ये वाढो बांधे कर्म. ५१४

धर्मगुरुनीज आज्ञा धार, तरवानुं ते तीर्थ विचार;
तेथी पामो भवनो पार, सार सार तेछे सुखकार. ५१५

साधुव्रतनोछे अभिलाप, माने सदगुरुनो हुं दास;
अल्लुदादिक गुणनुं नाम, साचुं तेनुं श्रावक नाम. ५१६

पंचमहाव्रत पंचाचार, धर्मव्यानमां वर्ते सार;
भवभ्रमणभय आज्ञा जिन, वर्ते मन जेनुं निशदीन. ५१७

बाह्योपाधि विपवत् त्यजी, सहजसमाधि ज्ञाने भजौ;
जेने बोध्युं आत्मस्वरूप, नमुं नमुं प्रभु गुरु श्री अनुप. ५१८

पार्श्वमणि संयोगे लोह, भजे कनकता तेह अबोह;
जेना बोधे टळे सदाय, गुरुनी गुरुता प्राप्ति थाय. ५१९

एवा गुरुने सेवो भाइ, तीर्थ तीर्थ ते जग सुखदाइ;
वाणी जेनी बहु गंभीर, चेतन योगी ध्यानी धीर. ५२०

धर्मगुरु मुज प्राणाधार, सदा शुद्ध तेनो उपकार;
गुरुनी सेवा भक्ति मळे, तो भव कल्मष सदेजे टळे. ५२१

शुद्ध	लीटी	भगुदि	शुद्धि
३१	१०	क्रिका	क्रिया
३२	१७	पुण्य	पुण्य
३६	१३	केवलज्ञान	केवलज्ञान
३८	१६	नाग	नाम
४०	२१	याय छे	ययाय छे
४२	२	अग्नि	अग्नि
४२	१७	वे	के
४३	५	जेगे	जेगे
४३	१४	तारण	तरण
४५	५	तत्त्व	तत्त्व
४५	१५	सुशोभीत	सुशोभित
४६	२४	शुद्धान्तःकरण	शुद्धान्तःकरण
५४	८	पकडी	पकडी
५५	११	पेटी:	पेटी
६०	१९	गुरु	गुरु
६२	२४	सद्गुरु	सद्गुरु
६४	१६	अन्तःकरण	अन्तःकरण
६५	१४	धर्ममाप्ति	धर्ममाप्ति
६९	१४	द्रव्य	द्रव्य
६९	१९	समय	समय
७०	१	द्रव्यार्थिक	द्रव्यार्थिक
७०	१३	सरखा	सरखा
७६	३	जोरि	जोर
८०	१५	शुद्गल	शुद्गल
८१	३	द्रव्य गुणोपचार	द्रव्ये पर्यायोपचार

श्रु	कीटी	भगुदि	शुदि
१२०	१	धगता	धिगता
१२०	१०	सर्वत्रा	सर्वत्र
१२५	८	विचार	विचारे
१२५	८	तारा	तारो
१२५	१०	रा बीश	राखीश
१२६	३	किंचिन्नि	किंचिन्नि
१२७	१०	तिष्ठंति	तिष्ठंति
१२७	१४	निष्ठंति	निष्ठंति
१२८	१७	पृ वी	पृथ्वी
१२९	५	देश	देशे
१२९	९	धुं	धुं
१२९	१३	सर्व	सर्व
१३१	११	मनुष्यो	मनुष्यो
१३१	१८	होतु	होतुं
१३३	३	स्वरूप	स्वरूप
१३७	८	कश	केश
१४०	५	मुस्कल	मुस्कल
१४०	१२	औदारिका	औदारिक
१४०	१२	तेजम	तेजम
१४०	१५	चान्या	चाल्यो
१४१	३	मुदा	शृदा
१४१	५	विष्णु	वण
१४१	७	वृत्तिमं	वृत्तिमां
१४१	१६	जेनु	जेनुं मन
१४१	१७	ननी	नयी

पृष्ठ	लीटी	अनुदि	शुद्धि
१६९	११	पाद्य	बाद्य
१७०	१०	विराजीग	विराजित
१७१	१८	लोक	लोक
१७१	१८	रु।	रूपं
१७३	१७	हे	छे
१७३	१७	कुं	न
१७४	१०	करं	करं
१७४	१९	व्याधि	व्याधि
१७४	२१	याज्य	त्याज्य
१७५	३	हे	छे
१७५	३	कुं	न
१७६	३	वा	वा
१७६	३	हुं	०
१७८	११	श्राद्ध	श्रद्धा
१८१	७	अत्म	आत्म
१८५	१२	ध्याप	ध्यान
१८७	९	आत्म	आत्मा
१८७	१०	निष्क्रिय	निष्क्रिय
१८७	१६	”	”
१८७	१९	स्वरू-ग	स्वरूप
१८७	२३	निदृष्टि	निश्चयदृष्टि
१९१	१८	तृषा	तृषा
१९४	१५	दुष्पाप्य	दुष्पाप्य
१९५	२२	तंगर	तवंगर
१९८	६	धर्मा	धर्मो

श्र	श्री	श्रुति
१९८	१०	सिंहलदीप
१९९	१६	पण
२००	११	मुं
२०२	२५	गत
२०७	६	चारिप्र
२०७	२०	कृत्यमां
२०९	७	राकाइ
२१०	१	राग
२१०	१८	•
२११	२५	शु
२१२	१	•
१११	१५	गिहेमु
२१४	५	ममा - १
२१६	१६	सद्भाव
२१८	४	दर्शनोपयोग
२१८	१६	नाणवा
२२१	१	व्याप्ति
२२२	०	मायक्षित छेपुं
२२१	१	नास्तिन्व
२२४	२५	एके.कपी
२२९	९	बलवत्तर
२३०	१६	का
२३१	१९	देननी
२३२	२५	जन
२३२	११	सापिन्वे

श्रुति
सिंहलदीप
पण
मुं
•
चारिप्र
कृत्य
रोकाइ
राग
छे
•
शु
गिहेमु
ममाण
सद्भाव
दर्शनोपयोग
नाणवा
व्याप्ति
अन्यमतनो जैनदर्शन
समावेश
नास्तिन्व
एके.कपी
बलवत्तर
कारण
देवनी
दिन
सापिन्वे

श्र	श्री	अनुदि	शुद्धि
२३६	११	भाक्ते	भाक्ते
२३६	१०	लारण	कारण
२३८	१	उत्पत्ती	उत्पत्ती
२४१	४	निदग्ग	नीदग्ग
२५३	१५	वेना	वेनना
२५०	५	कवन्दाहर	कवन्दाहार
२६२	१६	द्वेपे	द्वेपने
२६३	३	ग य	रात्य
२६३	७	नयी	नयी
२६३	१०	आयुष्य कर्म	आयुष्य कर्म
२६३	२४	तारनम्य	तारनम्यता
२६४	१	माहनीय	मोहनीय
२६४	१७	आन्मनी	आत्माना
२७६	१०	मथान	मथाने
२७६	२५	मोदाभो	मोदाभोः
२७७	११	नगर	नगर
२७७	१४	त्रीकोने	त्रीकोने
२७८	०	पम	पर्म
२७८	४	भा	भा
२७८	८	चतुगिन्ति	चतुर्गिन्ति
२७८	११	पना	दना
२७८	१४	मोहना	मोह
२७८	१७	पाम	पाम
२७९	१	रोरगां छं	रोरगां छं
२७९	१७	हृती	हृती
२८०	१	मोहे	मोहे
२८०	५	रात्रा	रात्रा
२८०	१५	त्रीर	त्रीर

शुः दीवानर ।

र. न.

दीवानर

मित्रमैत्री-(मित्रधर्म).

कता.

योगनिष्ठ शास्त्रविशारद ज्ञानाचार्य बुद्धिसागरसरित्.

विवेचनाद्वय

शा. रत्निसाल भगनसाल

शेर हलाह, अभसपाठ-अरेरीपाठा.

अज्ञातक

अध्यात्मशास्त्रप्रसारक भंडारी तारकधी

शा. लक्ष्मणबाई करमचंद हलाह.

यथागती—भुंषाई.

वीर सं. २४४३.

अन ५००.

विक्रम सं. १९७३

मू. ०-८-०.